ตื่นเถิด ชาวโลก!

ตื่นเถิด ชาวโลก!

มนุษย์กำลังทำอะไร? และ
เรื่องอื่นๆ

ชีวิตที่ปลอดภัยแท้
ภาษิต ๓ ของเทวดา
ให้สิ่งอะไร?
มรณสติ
ธรรมที่ลึกซึ้ง
อะไรที่เราต้องการจะทำ?

เรวตภิกขุ ผู้รจนา
อัยยา จิตรญาณี ผู้แปลและเรียบเรียง

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ตื่นเถิด ชาวโลก!

สพฺพทานำ ธมฺมทานำ ชินาติ
ให้เปล่า

ผู้รจนาอนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้แจกเป็นธรรมทานได้
แต่ห้ามเปลี่ยนแปลงสิ่งใด ห้ามคัดลอก ตัดตอน หรือนำไปพิมพ์จำหน่าย
และไม่อนุญาตให้นำไปจดทะเบียนลิขสิทธิ์

๒๒ มกราคม ๒๕๕๒

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ

การให้ธรรมเป็นทานย่อมชำนะการให้ทั้งปวง

[ขุ.ธ.(แปล)๒๕/๓๔/๕๒]

ให้เปล่า

คำอุทิศของผู้รจนา

แด่โยมบิดาคุณพ่อสา ธน(ทวี บุญพิทักษ์)และโยมมารดาคุณแม่เมียะ จิ่ง
ผู้เริ่มแนะนำอาตมาสู่พิภพนี้
และทนุถนอมเลี้ยงดูจนเติบใหญ่

ตื่นเถิด ชาวโลก!

มนุษย์กำลังทำอะไร? และ
เรื่องอื่นๆ

เรวตภิกขุ
กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ
แห่งพะอ็อก ตอยะ

อัยยา จิตรญาณี
แปลและเรียบเรียง

ตื่นเถิด

ชาวโลก!

"..เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้ามโอฆะได้แล้วอย่างนี้แล" (หน้า ๕๒)
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุไม่เป็นผู้ฉลาดในวารจิตของผู้อื่นไซร้
เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาว่าเราทั้งหลายจักเป็นผู้ฉลาด
ในวารจิตของตน" (หน้า ๖๖-๖๗)
"ความชั่วที่ตนทำไว้เอง เกิดแต่ตน มีตนเป็นแดนเกิด ย่อมย่ำยีคนมี
ปัญญาทราม ดุจเพชรย่ำยีแก้วมณีที่เกิดแต่หินฉะนั้น" (หน้า ๗๕)
"ศรัทธาเป็นเพื่อนสองของคน หากว่าความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่ตั้ง
อยู่ แต่นั้นบริวารยศและเกียรติยศย่อมมีแก่เขานั้น อนึ่ง เขานั้นละ
ทิ้งสรีระแล้วก็ไปสู่สวรรค์" (หน้า ๙๗)
"ความไม่ประมาทเป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน
ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย" (หน้า ๑๒๙)
"ธรรมที่เราตรัสรู้แล้วนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต
คาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต" (หน้า ๑๖๒)
"ไม่พึงเป็นไปตามอำนาจของจิต แต่พึงนำจิตให้เป็นไปตามอำนาจ
ของตน" (หน้า ๑๘๘)
"ก็ภิกษุละทิ้งสิ่งที่ควรทำ, แต่ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ;
อาสวะทั้งหลาย ย่อมเจริญแก่ภิกษุเหล่านั้น
ผู้มีมานะประดุจไม้อ้ออันยกขึ้นแล้ว ประมาทแล้ว;
ส่วนสติอันไปในกาย อันภิกษุเหล่าใดปรารภด้วยดีเป็นนิตย์,
ภิกษุเหล่านั้นมีปกติทำเนืองๆ ในกิจที่ควรทำ
ย่อมไม่เสพสิ่งที่ไม่ควรทำ;
อาสวะทั้งหลายของภิกษุเหล่านั้น ผู้มีสติ มีสัมปชัญญะ
ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้." (หน้า ๒๑๐)

พระพุทธดำรัส

คำอนุโมทนา

ประการแรก ขอแสดงความกตัญญูกตเวทิตาต่อพระอุปัชฌายาจารย์ คือพระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะสยาดอ (อู อาจิณณะ) อัครมหากัมมัฏฐานาจริยะแห่งศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติ พะอ็อก ตอยะ ผู้ชี้แนะอรรถาธิบายมรรคาที่ถูกต้องอันนำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับพระบาลีและอรรถกถา

ประการที่สอง ขออนุโมทนาแก่เหล่าศิษยานุศิษย์ชาวต่างชาตินานาประเทศ ผู้จุดประกายความคิดให้รวบรวมธรรมบรรยายของผู้รจนา จัดพิมพ์เป็นหนังสือ ผู้รจนาได้แสดงพระธรรมเทศนาส่วนใหญ่ของหนังสือเล่มนี้เป็นภาษาอังกฤษในปีพ.ศ. ๒๕๔๘ ที่วัดพะอ็อก ตอยะและประเทศสิงคโปร์ แต่เมื่อจัดทำเป็นหนังสือได้ปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหาทั้งพระบาลีและอรรถกถาจนสำเร็จเป็นหนังสือภาษาอังกฤษ "Awaken, Oh World!"(ตื่นเถิด ชาวโลก!)

ในพ.ศ. ๒๕๕๑ ผู้รจนาได้รับอาราธนาให้ไปสอนกัมมัฏฐานที่วัดบองอิน ซา ประเทศเกาหลีใต้(๑ พฤษภาคม – ๒๗ มิถุนายน) ผู้รจนามีโอกาสแสดงพระธรรมเทศนาภาษาอังกฤษเกือบทุกวันเป็นเวลา ๕๐ วันต่อเนื่องกัน ทั้งธรรมบรรยายเดิมเหล่านี้ และธรรมบรรยายใหม่ๆเพื่อเผยแผ่พระสัทธรรมที่แท้ของพระพุทธเจ้าแก่ผู้ปฏิบัติซึ่งมีศรัทธา เลื่อมใสในการสดับและปฏิบัติตามพระสัทธรรม ธรรมบรรยายทั้งมวลได้รับการแปลและพิมพ์เป็นหนังสือภาษาเกาหลี และแจกเป็นธรรมทานตามความประสงค์ของศิษยานุศิษย์ชาวเกาหลี

ในวาระนี้ ธรรมบรรยายของผู้รจนาได้รับการแปลและพิมพ์เป็นหนังสือภาษาไทยที่ท่านกำลังถืออยู่นี้ ตามความประสงค์ของลูกศิษย์คนหนึ่งจากประเทศเพื่อนบ้าน ชาวไทย เธอคือ อัยยา จิตรญาณีผู้ถ่ายทอดธรรมบรรยาย "ตื่นเถิด ชาวโลก !"เป็นภาษาไทย เธอแปลถวายเป็นพระพุทธบูชาและเป็นอาจริยบูชาแด่ผู้รจนา

ขออนุโมทนาขอบคุณแด่พระอธิการเกษม ปิยธมฺโม ท่านเจ้าอาวาสวัดขุ่ม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พี่ชายของผู้รจนา ผู้แปลธรรมบรรยายเรื่อง "มนุษย์กำลังทำอะไร?" เป็นภาษาไทย และเป็นผู้ตรวจทานหนังสือ "ตื่นเถิด ชาวโลก!" ภาคภาษาไทย

ขออนุโมทนาเป็นพิเศษแด่อัยยา จิตรญาณี เธอเป็นกำลังสำคัญในการจัดทำหนังสือ"ตื่นเถิด ชาวโลก!"ภาคภาษาไทย หนังสือเล่มนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากปราศจากความวิริยะอุตสาหะของเธอ

ขออนุโมทนาขอบคุณความร่วมแรงร่วมใจของทุกท่านในการบำเพ็ญกุศลกิจสำคัญครั้งนี้ เพื่อความเจริญแพร่หลายแห่งพระสัทธรรม ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาสถิตมั่น เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน ตลอดกาลนาน

เรวตภิกขุ
ศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติ พะอ็อก ตอยะ
๒๒ มกราคม ๒๕๕๒

คำนำ

"ตื่นเถิด ชาวโลก!"

ด้วยผู้รจนาปรารถนาจะปลุกโลกให้ตื่นจากการหลับไหลอันยาวนานในห้องมืดแห่งอวิชชา จึงให้ชื่อหนังสือนี้ว่า ***"ตื่นเถิด ชาวโลก!"***

สังสารวัฏฏ์นี้ปราศจากจุดเริ่มต้นที่จะค้นพบได้ จุดเริ่มต้นของสังสารวัฏฏ์นั้นไม่มีใครทราบ และไม่อาจทราบได้ เราทั้งหมดได้เวียนเกิดเวียนตายไม่รู้สิ้นสุด เพราะถูกปิดบังด้วยอวิชชา และมัวหมองด้วยตัณหา เราจึงยังคงท่องเที่ยวในวัฏฏะแบบวิถีเดิมๆ และจะยังคงทำต่อไปในอนาคตอันไม่รู้จุดสิ้นสุด จนกว่าจะสามารถขับไล่ความมืดมิดแห่งอวิชชาที่ซึ่งเราอยู่และตาย

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "สัตว์โลกนี้ เป็นเหมือนคนตาบอดด้วยอวิชชา" "อวิชชา"คืออะไร? อวิชชาคือการไม่รู้ตามความเป็นจริง การคิดว่าสิ่งที่ผิดเป็นถูก และสิ่งที่ถูกเป็นผิด นี่เป็นอวิชชา อวิชชาคือโมหะ มีบางเรื่องที่เรายังไม่รู้ แต่การไม่รู้ทุกเรื่องทุกราวนั้นไม่ใช่อวิชชา กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง การรู้ว่า ถูกเป็นถูก ผิดเป็นผิด นี่จึงจะเป็นความรู้ที่ถูกต้อง

ต่อเมื่อมีความรู้ชอบ จึงจะเกิดความคิดชอบ ต่อเมื่อมีความคิดชอบจึงจะเกิดการกระทำชอบ

หากปราศจากความรู้ชอบ เราก็จะหลงทาง และจะเดินทางผิด ดังนั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องรู้ว่า อะไรคือกุศลและอะไรมิใช่กุศล หลายท่านคงคิดว่า นี่เป็นเรื่องง่ายๆ แม้คนพื้นๆก็คิดว่า เขารู้จักความแตกต่างของกุศลและอกุศล แต่เมื่อท่านอ่านเรื่อง"มนุษย์กำลังทำอะไร?" ท่านอาจตระหนักว่า คนส่วนใหญ่ยังคงเข้าใจผิด

พระพุทธเจ้าต้องเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เพื่อที่จะเข้าใจว่าอะไรคือกุศลและอะไรคืออกุศล? อุปมาว่า ความมืดแห่งรัตติกาลปลาสนาการไปด้วยอาทิตย์อุทัย ฉันใด อวิชชาความมืดบอดทางปัญญาก็ปลาสนาการไปด้วยการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้า ฉันนั้น ด้วยการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าเท่านั้น เราจึงสามารถเข้าใจได้ว่า อะไรคือกุศล? และอะไรคืออกุศล?

ธรรมบรรยายบทที่ ๑ ปลุกท่านให้ตื่นจากการหลับไหลอันยาวนานในห้องมืดแห่งอวิชชา จากการไม่รู้จักความแตกต่างว่า อะไรคือกุศลแท้และอะไรคืออกุศล และได้ฉายส่องให้เห็นว่า เมื่อตายละร่างมนุษย์นี้แล้วโอกาสที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์อีกนั้นยากยิ่ง อาตมาหวังว่า นี่จะช่วยให้ท่านมีความรู้ชอบและความเข้าใจชอบว่า ท่านกำลังทำอะไร? และอาจเป็นแรงบันดาลใจให้ท่านใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งว่า กิจใดที่ท่านควรทำ? *ท่านจะหูตาสว่าง!*

ธรรมบรรยายบทที่ ๒ บอกท่านว่า **ชีวิตที่ปลอดภัยแท้**คืออะไร? และจะเจริญสู่ชีวิตที่ปลอดภัยแท้ได้อย่างไร? *ท่านจะหูตาสว่าง!*

ตลอดวัฏสงสารนี้ บางชาติเราเกิดเป็นมนุษย์ บางชาติก็เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานหรือเกิดบนสวรรค์ บางชาติก็เกิดเป็นสัตว์นรกหรือเป็นเปรต อสุรกาย แม้เราจะรู้เรื่องมนุษย์และโลกมนุษย์ แต่เราส่วนใหญ่รู้ไม่มากเกี่ยวกับชาวสวรรค์และเทวโลก ธรรมบรรยายบทที่ ๓ จะแสดงให้เห็นว่า เทวโลกนั้นวิเศษเลิศเลออย่างไร? และเทพธิดานั้นงดงามเพียงใด? เพื่อเตือนท่านว่าภพมนุษย์ที่เราอยู่นี้เป็นโอกาสอันมีค่า และชี้แสดงว่า จะพึงตักตวงสิ่งดีงามที่ควรได้ในฐานที่เป็นมนุษย์โดยประการใด? นี่คือสารจากเทวโลก *ท่านจะหูตาสว่าง!*

เราเป็นมนุษย์ และเราก็จะตายจากภพมนุษย์ ระหว่างเกิดจนตายเราทำสิ่งต่างๆมากมาย บางคราวเป็นผู้ให้ บางคราวก็เป็นผู้รับ เราให้ของแก่กัน แต่หลายคนไม่ทราบว่า ควร**ให้สิ่งอะไร?** ควรให้อย่างไร?หรือควรให้แก่ใคร? ธรรมบรรยายบทที่ ๔ แสดงประเด็นดังกล่าวนี้ และฉายภาพให้เห็นว่า เราสามารถทำสิ่งใด? นอกจากนี้ยังอธิบายว่า การให้อันประเสริฐที่สุดที่เราจักให้ได้คืออะไร? *ท่านจะหูตาสว่าง!*

"สัตว์โลกนี้เป็นเหมือนคนตาบอด" นี้คือคำตรัสของพระบรมศาสดา ธรรมบรรยายบทที่ ๕ **"มรณสติ"** จะพรรณนาความหมายของคำตรัสนี้

มนุษย์ต้องตายเป็นธรรมดา ทุกคนต้องตายแน่ในวันหนึ่ง ในวันเกิดเราร้องไห้ในขณะที่คนอื่นๆยิ้ม ในวันตายคนอื่นๆร้องไห้ แล้วเราควรจะร้อง

ให้กับเขาไหม? เราไม่ควรจะร้องไห้ ธรรมบรรยายเรื่อง**"มรณสติ"** จะอธิบายว่า กิจใดที่ควรทำ *ท่านจะหูตาสว่าง!*

"ธรรมที่ลึกซึ้ง"เป็นชื่อของธรรมบรรยายบทที่ ๖ ซึ่งอธิบายว่าความสุขที่แท้คืออะไร และจะหาได้อย่างไร คนส่วนใหญ่หาความสุขในกามคุณ ๕ แต่ความสุขที่แท้ไม่อาจพบได้จากภายนอก โดยที่แท้ คนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักความสุขที่แท้ การแสวงหาความสุขที่แท้ผ่านวัตถุกามหรือประสบการณ์ทางประสาทรับรู้ทั้ง ๕ มีแต่เหนื่อยเปล่า ความสุขที่แท้คือความสงบเย็น คือสันติสุขและปลอดภัย ความสุขที่แท้จะพบได้แต่จากภายใน เราจะบรรลุความสุขที่แท้โดยการตระหนักรู้ด้วยตนเอง เราจะบรรลุความสุขที่แท้ได้ด้วยการปฏิบัติกัมมัฏฐาน เราจำต้องรู้ว่าจะปฏิบัติกัมมัฏฐานไปทีละขั้นได้อย่างไร?

เราจำต้องรู้ว่าจะปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างเป็นระบบได้อย่างไร? เรื่อง **"ธรรมที่ลึกซึ้ง"** แสดงถึงประเด็นดังกล่าวนี้ *ท่านจะหูตาสว่าง!*

การรู้จักว่าอะไรคือกุศล? และอะไรคืออกุศล? เป็นขั้นตอนพื้นฐานและจะช่วยเสริมกำลังความรู้ของเรา ธรรมบรรยายสุดท้ายบทที่ ๗ **"อะไรที่เราต้องการจะทำ?"** ในบทนี้ท่านจะเห็นหัวข้อย่อยมาก เช่น *"ความปรารถนาแห่งจิต" "การได้โอกาสทำกิจที่เราต้องการจะทำ" "ผู้ที่ต้องชดใช้หนี้กรรมด้วยชีวิต"* เป็นต้น ท่านพึงต้องใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งในการอ่านทุกหัวข้อ ท่านจึงจะเข้าใจความหมายอันลึกซึ้งและได้รับความรู้ชอบ ด้วยความรู้ชอบจึงจะนำเราไปสู่มรรคาที่แท้ และด้วยการปฏิบัติธรรม ในวันหนึ่งเราจะได้เห็นแจ้งอริยสัจและบรรลุความสุขที่แท้ ณ วันนั้น *เราจะหูตาสว่าง!* ความมืดมิดแห่งอวิชชาจะปลาสนาการไป จะเปลี่ยนเป็นคนใหม่ ผู้กล่าวได้ว่า "กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว"

ตื่นเถิด ชาวโลก!

เรวตภิกขุ

ศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติ พะอ็อก ตอยะ

๒๒ มกราคม ๒๕๕๒

คำอุทิศของผู้แปลและเรียบเรียง

สุริยสฺส ปภา รตฺตึ ปาเชติ

ปณฺณสฺส ปภา ปึ เจตสิกทุกฺขึ ปาเชติ

รัตติกาลปลาสนาการไปด้วยรัศมีแห่งสุริยาฉันใด

ความทุกข์ทางใจก็ปลาสนาการไปด้วยรัศมีแห่งปัญญาฉันนั้น

แด่คุณพ่อลาโภ เสตะจันทน์ คุณแม่เนียร์ จารุบุณย์ คุณย่าชลอ เอกฐิน
ผู้ให้กำเนิดและมีอุปการคุณสูงสุดในทางโลก
ถวายเป็นอาจริยบูชาแด่พระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะ สยาดอและพระอาจารย์เววตะ
ธัมมบิดาผู้มีอุปการคุณสูงสุดในทางธรรม
ถวายเป็นอุปัชฌายบูชาแด่ภัททันตะ อู กุณฑธนะแห่งพะอ็อก ตอยะ
ถวายแด่พระอธิการเกษม ปิยธมฺโมผู้กรุณาตรวจทานงานแปล
ถวายแด่ Sayadaw U Kovida (ธัมมาจริยะ)ผู้ชี้แนะคัมภีร์อ้างอิง
แด่แผ่นดินมาตุภูมิ
ความผาสุกของปวงชนชาวไทย และสรรพสัตว์

อัยยา จิตรญาณี

ศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติ พะอ็อก ตอยะ

๒๒ มกราคม ๒๕๕๒

คำปรารภของผู้แปลและเรียบเรียง

ผู้แปลได้รับมอบหมายจากพระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะสยาดอ(อูอาจิณณะ) อัครมหากัมมัฏฐานาจริยะ เจ้าอาวาสศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติพะอ็อก ตอยะ และสยาดออู เรวตะ กัมมัฏฐานาจริยะให้แปลและเรียบเรียงหนังสือของวัดพะอ็อก ตอยะ และของพระอาจารย์เรวตะจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยเพื่อเผยแผ่พระสัทธรรมที่แท้ มรรคาสู่พระนิพพานอย่างเป็นระบบ ทีละขั้น ตามลำดับ ตามหลักพระไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยตรวจสอบทั้งจากพระบาลีและอรรถกถาทุกขั้นตอน ผู้ที่สามารถปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องตามลำดับก็จะได้รู้แจ้งเห็นแจ้งปรมัตถธรรมทั้ง รูป จิต เจตสิก และพระนิพพาน และได้รู้จักความสุขที่แท้อันสงบเย็นด้วยตนเองในปัจจุบันชาตินี้

ผู้แปลรู้สึกซาบซึ้งมากที่ได้รับหน้าที่อันสำคัญยิ่งนี้ เพื่อแบ่งปันธรรมทานทางสู่ความเป็นอิสระจากความทุกข์ทั้งสิ้นแด่ปวงชนชาวไทย

ผู้แปลขอสารภาพตามตรงว่าในการแปล เรียบเรียง สืบค้นแหล่งอ้างอิงภาษาไทย ทำดัชนีและพิมพ์ จนสำเร็จออกมาเป็นหนังสือนี้ เป็นงานยากยิ่งและเหนื่อยมาก ด้วยข้อจำกัดต่างๆเช่น การอ่อนทักษะในการแปล และความรู้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ผู้แปลเน้นที่จะคัดลอกคำแปลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา(โดยใช้ตัว*เอน*) มากกว่าจะแปลเองจากภาษาอังกฤษ แต่ยังมีเนื้อหาบางส่วนที่ไม่ทราบแหล่งอ้างอิง จึงจำต้องแปลด้วยตนเองโดยพระอาจารย์เรวตะได้กรุณาตรวจทานความหมายให้ แต่เป็นธรรมดาที่สำนวนภาษาย่อมต่างจากพระคัมภีราจารย์และพระอรรถกถาจารย์ ผู้แปลจึงขออภัยมา ณ โอกาสนี้ และขอน้อมรับผิดแต่เพียงผู้เดียว.

นิพพานสฺส ปจฺจโย โหตุ

สาธุ สาธุ สาธุ

อัยยา จิตรญาณี

Dip.(Buddha Dhamma) I.T.B.M.U. Yangon, ศศ.บ. ธรรมศาสตร์, วท.ม. มหิดล

ศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติพะอ็อก ตอยะ เมืองหมอละเหมียง รัฐมอญ เมียนมาร์

สารบัญทั่วไป หน้า

คำอนุโมทนา i
คำนำ iii
คำอุทิศของผู้แปลและเรียบเรียง vi
คำปรารภของผู้แปลและเรียบเรียง vii
สารบัญทั่วไป viii
สารบัญย่อย ix
บทที่ ๑ มนุษย์กำลังทำอะไร? ๑
บทที่ ๒ ชีวิตที่ปลอดภัยแท้ ๕๗
บทที่ ๓ ภาษิต ๓ ของเทวดา ๘๓
บทที่ ๔ ให้สิ่งอะไร? ๑๐๕
บทที่ ๕ มรณสติ ๑๒๗
บทที่ ๖ ธรรมที่ลึกซึ้ง ๑๔๕
บทที่ ๗ อะไรที่เราต้องการจะทำ? ๑๘๕
ชีวประวัติของท่านเรวตภิกขุ และเวบไซต์ ๒๑๓
อักษรย่อชื่อคัมภีร์ ๒๑๕
แหล่งหนังสืออ้างอิง ๒๑๙
ดัชนีค้นคำสำคัญ ๒๒๑

สารบัญย่อย

เรื่อง **หน้า**

บทที่ ๑. มนุษย์กำลังทำอะไร? ๑

มนุษย์กำลังทำอะไร? ๓

ตัณหาสูตรที่ ๓ ๔

โอฆตรณสูตรที่ ๑ (การข้ามห้วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด) ๖

พุทธกิจประจำวัน ๕ ประการ ๗

–ปุเรภัตตกิจ ๘

–ปัจฉาภัตตกิจ ๑๐

–ปุริมยามกิจ ๑๑

–มัชฌิมยามกิจ ๑๑

–ปัจฉิมยามกิจ ๑๒

ทิศ ๘ อันเป็นโทษ ๑๓

อรรถกถาโอฆตรณสูตร ๑๔

โอฆะ ๔ ๑๖

๑) กาโมฆะ ๑๗

–ปัญจราชสูตรที่ ๒ ๑๗

–การหลงใหลในรูปคือรูปตัณหา ๑๙

–การหลงใหลในเสียงคือสัททตัณหา ๒๐

–การหลงใหลในกลิ่นคือคันธตัณหา ๒๐

–การหลงใหลในรสคือรสตัณหา ๒๑

–การหลงใหลในสัมผัสคือโผฏฐัพพตัณหา ๒๑

–เรื่องปัญจปาปี ๒๑

–หัตถิปาลชาดก ๒๒

๒) ภโวฆะ ๒๒

–สมาธิสูตร ๒๒

–การเจริญจตุธาตุกัมมัฏฐาน ๒๓

–กำหนดวิเคราะห์นามปรมัตถ์ ๒๓

๓) ทิฏโฐฆะ ๒๕

–พรหมชาลสูตร(ทิฏฐิ ๖๒) ๒๕

–สักกายทิฏฐิ ๒๕

–การที่จะละสักกายทิฏฐิ ๒๖

๔) อวิชโชฆะ ๒๗

–การไม่รู้ในอริยสัจจ์ ๔ ๒๗

–การรู้ตามความเป็นจริงคืออะไร ๒๘

–การปฏิบัติเพื่อให้เห็นรูปปรมัตถ์(โดยสังเขป) ๒๘

–การเจริญนามกัมมัฏฐานให้เห็นปรมัตถสัจจ์ ๒๙

–วักกลิสูตร ๓๐

–รูปนามปัจจุบันเป็นผลจากเหตุปัจจัยในอดีตชาติ ๓๐

–เหตุปัจจัย ๕ ที่ทำให้เกิดเป็นสตรีมีการศึกษาดี ๓๑

–เหตุปัจจัย ๕ ที่ทำให้นายโกตุหลิกเกิดเป็นสุนัข ๓๒

"เมื่อใด เรายังพักอยู่" หมายถึง การทำอกุศลทุจริต ๓๔

–การทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งนำให้ไปเกิดในอบายภูมิ ๓๔

"เมื่อใด เรายังเพียรอยู่" หมายถึง การอยู่ด้วยกุศลกรรม ๓๕

ท่านรู้จักความแตกต่างว่า สิ่งใดเป็นกุศลหรืออกุศล จริงแน่หรือ ๓๖

–ตาลปุตตสูตร (คติที่ไปของดารานักแสดงผู้มีความเห็นผิด) ๓๗

–คาถาธรรมบท บทที่ ๓๑๖ และ ๓๑๗ ๔๐

ตัณหาสูตรที่ ๓ ๔๑

คาถาธรรมบท เรื่องพระจักขุปาลเถระ ๔๒

อัญญตรสูตร (โอกาสที่สรรพสัตว์จะเกิดในสุคติภูมิหรือทุคติภูมิ) ๔๓

ฉิคคฬสูตรที่ ๑ (เรื่องเต่าตาบอดกับช่องแอก) ๔๖

ทางจมหรือทางลอย ๔๗

อภยสูตร (บุคคล ๔ จำพวกย่อมสะดุ้งกลัวต่อความตาย ฯ) ๔๘

๑) ผู้ยังไม่ปราศจากความทะยานอยากในกามทั้งหลาย ๔๘

๒) ผู้ยังไม่ปราศจากความทะยานอยากในกาย ๔๕
๓) ผู้ไม่ได้ทำความดีไว้ ทำแต่บาปกรรมที่หยาบช้า ๔๕
๔) ผู้มีความสงสัยเคลือบแคลงในเรื่อง ๘ ประการ ๕๐
"คูถแม้..เล็กน้อย ก็มีกลิ่นเหม็น..ภพแม้..เล็กน้อย..เราไม่สรรเสริญ.." ๕๑
กิจที่ควรทำ ๕๒
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (ตถาคตสูตรที่ ๑) ๕๒
พระไตรสิกขา ทำไม? อย่างไร? (โดยสังเขป) ๕๓
–สัมมาสมาธิ หมายถึง สมาบัติ ๘ รวมถึงอุปจาร... ๕๔
–สมาธิสูตร ๕๔

บทที่ ๒ ชีวิตที่ปลอดภัยแท้ ๕๗
อะไรคือชีวิตที่ปลอดภัยแท้? ๖๐
อัตตรักขิตสูตร (ผู้รักษาตน) ๖๐
ท่านหาความโลภในจิตขณะนี้ได้ไหม? ๖๓
อนุสัยกิเลส ติดตามข้ามภพข้ามชาติ ๖๔
กิเลส ๓ ระดับ (อนุสัย, ปริยุฏฐานะ และวีติกกมกิเลส) ๖๔
อโยนิโสมนสิการ กับ โลภะ โทสะ และโมหะ ๖๕
สิ่งที่ทำให้เป็นปัญหามาจากสักกายทิฏฐิ ๖๕
สจิตตสูตร (การตรวจสอบตนเอง) ๖๖
เรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ ๖๙
–พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลืมจัดการเลี้ยงภิกษุถึง ๓ วัน ๗๐
–พระราชาเสด็จไปกราบทูลพระศาสดา ๗๐
–พระราชาส่งสาส์นไปขอธิดาเจ้าศากยะ ๗๑
–เจ้าศากยะให้ธิดานางทาสีแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ๗๑
–วิฑูฑภะเสด็จเยี่ยมศากยสกุล ๗๑
–พวกศากยะต้อนรับวิฑูฑภะ ๗๒
–วิฑูฑภะกลับสู่เมืองของตน ๗๒

–วิฑูฑภะทรงอาฆาตพวกเจ้าศากยะ ๗๓
–พระเจ้าวิฑูฑภะเสด็จไปพบพระศาสดา ๗๓
–พวกเจ้าศากยะตายสมควรแก่บุรพกรรม ๗๕
คาถาธรรมบท "ความชั่วย่อมย่ำยีคนมีปัญญาทราม..." ๗๕
สจิตตสูตร ๗๖
จะเจริญสู่ชีวิตที่ปลอดภัยแท้ได้อย่างไร? ๗๖
–พระเจ้าวิฑูฑภะถูกน้ำท่วมสวรรคต ๗๗
วิธีพื้นฐาน ๒ วิธีที่นำสู่การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๗๘
บทสรุป ๗๙
สัมมาวายามะ (สจิตตสูตร) ๘๐

บทที่ ๓ ภาษิต ๓ ของเทวดา ๘๓
มาคัณฑิยสูตร (เทวโลก) ๘๖
เทพบุตรทั้งหลาย ย่อมเคลื่อนจากเทวโลกด้วยเหตุ ๔ อย่าง ๘๗
จวมานสูตร ๘๙
–บุพนิมิตแห่งความตาย ๕ ประการ ๘๙
–ถ้อยคำ ๓ อย่าง ๙๑
๑) ความเป็นมนุษย์แล เป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติแห่งเทวดา ๙๑
เรื่องพระนันทเถระ (แสดงให้เห็นว่านางฟ้านั้นงามเพียงใด) ๙๔
–นันทะพุทธอนุชาออกบวช ๙๔
–พระนันทะอยากสึก ๙๕
–พระศาสดาทรงทรมานพระนันทะ ๙๕
๒) เกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมได้ศรัทธาในธรรมวินัย.. ๙๗
–สัทธาสูตรที่ ๖ (ศรัทธาเป็นเพื่อนสองของคน) ๙๗
–อาฬวกสูตรที่ ๑๒ (ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจ..) ๙๘
–ปาเถยยสูตรที่ ๙ (ศรัทธาย่อมรวบรวมไว้ซึ่งเสบียง) ๙๘
–กสิสูตร (ศรัทธาเป็นพืช) ๙๙

–อาฬวกสูตรที่ ๑๒ (คนข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา) ๑๐๐
๓) ก็ศรัทธา..ประดิษฐานมั่นคง..เป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดี ๑๐๐
–สูรอัมพัฏฐอุบาสก (ผู้มีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว) ๑๐๑
–นขสิขาสูตร (ข้อต่างระหว่างพระโสดาบันและปุถุชน) ๑๐๒
ท่านแสวงหาครูมากี่คนแล้ว ๑๐๓
ครูผู้เป็นปุถุชนย่อมชักนำเราไปในทางที่ผิด ๑๐๓
วักกลิสูตร (ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมชื่อว่าเห็นเรา) ๑๐๔

บทที่ ๔ ให้สิ่งอะไร? ๑๐๕
จูฬกัมมวิภังคสูตร (เหตุแห่งความไม่เสมอภาคในหมู่มนุษย์) ๑๐๗
ปุญญกิริยาวัตถุสูตร (เพื่อชีวิตที่ดีกว่า) ๑๑๐
–ทานสูตร (เหตุที่ความตระหนี่ครอบงำจิต) ๑๑๐
–สาธุสูตรที่ ๓ (ทานและการรบเสมอกัน) ๑๑๑
–สุมนสูตร (วิบากที่พิเศษต่างกันในผู้ให้ทานและผู้ไม่ให้ทาน) ๑๑๑
–โภชนทานสูตร (ผู้ให้โภชนะเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ อย่าง) ๑๑๓
–กาลทานสูตร (ทานอันสมควร ๕ ประการ) ๑๑๔
–กินททสูตรที่ ๒ (ให้สิ่งอะไร?) ๑๑๕
–ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้กำลัง ๑๑๖
–ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้วรรณะ ๑๑๖
–สจิตตสูตร (ผู้ฉลาดในวารจิตของตน) ๑๑๗
–เรื่องปัญจปาปี (เหตุแห่งความอัปลักษณ์) ๑๑๗
–ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้ความสุข ๑๑๘
–ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้จักษุ ๑๑๘
–บุคคลเช่นไร ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ๑๑๘
–เวลามสูตร (ผลแห่งการให้ทานโดยอาการต่างกันและผู้รับต่างกัน) ๑๒๑
–ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรม ชื่อว่าให้อมฤตธรรม ๑๒๔
–ทานวรรคที่ ๓ (การให้ธรรมเป็นเลิศกว่าการให้ทั้งหมด) ๑๒๔

–เรื่องท้าวสักกเทวราช (สพฺพทานำ ธมฺมทานำ ชินาติ) ๑๒๕

บทที่ ๕ มรณสติ ๑๒๗
ความไม่ประมาทเป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน ๑๒๘
ชนผู้ประมาทแล้ว แม้เป็นอยู่ก็ชื่อว่าตายแล้วโดยแท้ เพราะเหตุใด? ๑๓๐
อะไรบ้างที่คอยทารกนั้นอยู่? ๑๓๑
การเห็นศพเป็นศุภมงคลสมัย เพราะเหตุใด? ๑๓๒
มรณะย่อมมีด้วย ๔ สาเหตุ ๑๓๔
–เรื่องสุพรหมเทวบุตร (แสดงถึงอุปัจเฉทกมรณะ) ๑๓๕
โอกาสที่สัตว์ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ ๑๓๗
ปฏิปทาสูตรที่ ๓ (หนทางสู่อมตะ คือการเจริญมรณสติ) ๑๓๘
เรื่องธิดาช่างหูก (อานิสงส์การเจริญมรณสติ) ๑๓๘
–คนเจริญมรณสติไม่กลัวตาย ๑๓๙
–การเจริญอสุภภาวนาเพื่อบรรลุปฐมฌาน ๑๓๙
–วิธีการเจริญมรณสติ ๑๔๐
–พระศาสดาเสด็จประทานโอวาทธิดาช่างหูก ๑๔๐
–พระศาสดาตรัสถามปัญหากะธิดาช่างหูก ๑๔๒
–คนมีปัญญาชื่อว่ามีจักษุ (สัตว์โลกนี้เป็นเหมือนคนตาบอด..) ๑๔๔
–วิธีมนสิการถึงความตาย ๑๔๕
–ธิดาช่างหูกตายไปเกิดในดุสิตภพ ๑๔๗
–มรณสติยังอานิสงส์มากแก่ชนทั้งสองและนำให้พวกเขาหลุดพ้น ๑๔๘

บทที่ ๖ ธรรมที่ลึกซึ้ง ๑๔๙
เพราะเหตุใด ปีใหม่ ๒๕๔๙ จึงมาถึง? ๑๕๓
เพราะเหตุใด เราจึงแก่ลงทุกวัน? ๑๕๓
เราได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยได้อย่างไร? ๑๕๓
พระศาสดาทรงใช้เวลากี่ปี เพื่อทรงบำเพ็ญพระบารมีให้บริบูรณ์? ๑๕๓

กูฏสูตร ว่าด้วยฐานะที่มีได้และมีไม่ได้ ๑๕๕
ขันธสูตร ทุกขอริยสัจเป็นไฉน? ๑๕๖
สมาธิสูตร ๑๕๗
ไตรสิกขา ๑๕๗
สัมมาสมาธิ เป็นไฉน? ๑๕๘
ความหมายของการแทงตลอดทุกขอริยสัจ ๑๕๘
ธาตุ ๔ เป็นไฉน? ๑๕๙
ความหมายของการแทงตลอดทุกขสมุทัยอริยสัจ ๑๖๐
ความหมายของการแทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ ฯ ๑๖๐
ญาณ ๑๖ หรือโสฬสญาณ ๑๖๑
ความปริวิตกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อแรกตรัสรู้ ๑๖๒
ท้าวสหัมบดีพรหมทูลวิงวอนพระพุทธเจ้าให้ทรงแสดงธรรม ๑๖๓
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปรียบดอกบัวกับบุคคล ๑๖๖
ปัญหากรรมของพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ผู้เป็นอุคฆฏิตัญญู ๑๖๘
ปฏิปทาย่อมผ่องใสด้วยเหตุ ๕ ประการเป็นไฉน? ๑๖๙
ปัญหากรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ ผู้เป็นวิปจิตัญญู ๑๗๑
พระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมจักรแก่ปัญจวัคคีย์ ๑๗๒
เนยยบุคคลเจริญไตรสิกขาก็จักเห็นแจ้งพระนิพพานได้ในอัตภาพนี้ ๑๗๔
อุปัฑฒสูตรและเมฆิยสูตร ว่าด้วยความมีกัลยาณมิตร ฯ ๑๗๔
เราพึงทำสิ่งใด ถ้าเราเป็นบุคคลประเภทที่ ๔ "ปทปรมะ" ๑๗๖
ภยเภรวสูตร พระโพธิสัตว์ทรงเจริญอานาปานสติจนถึงจตุตถฌาน ๑๗๗
ทรงระลึกถึงปุพเพนิวาสานุสสติญาณในปฐมยาม ๑๗๗
ทรงชำระทิพพจักขุญาณในมัชฌิมยาม ๑๗๘
ทรงแทงตลอดปฏิจจสมุปบาทในปัจฉิมยาม ๑๗๙
–พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาวัฏฏะ ๑๗๙
–พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาวิวัฏฏะ ๑๘๑
ทรงพิจารณาพระไตรลักษณ์และทรงเจริญโสฬสญาณตามลำดับ ๑๘๒

อุปมาการที่จะได้รับปริญญาและการที่จะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ๑๘๔

บทที่ ๗ อะไรที่เราต้องการจะทำ? ๑๘๕
ความปรารถนาแห่งจิต ๑๘๘
คุณสมบัติของการเป็นผู้ประเสริฐหรืออริยบุคคล ๑๘๙
การได้โอกาสทำกิจที่เราต้องการจะทำ ๑๙๐
การเล็งสู่จุดหมาย ๑๙๒
ผู้ที่ต้องชดใช้หนี้กรรมด้วยชีวิต ๑๙๓
โลกโหยหาความเข้าใจ ๑๙๓
–มลสูตร ๑๙๔
ความเหมือนกันในความต่าง ๑๙๔
ทักษะที่ไม่จำต้องสอน ๑๙๕
ความจริงที่ไม่ยืนนาน ๑๙๖
นี่ถือว่า เป็นกิจที่ควรทำในชีวิตแน่หรือ? ๑๙๗
หนี้คือกรรม ๑๙๘
ก้อนเนื้อคือกามสุข ๑๙๘
กิเลสเป็นยาชูกำลังหรือ? ๑๙๙
"เนกขัมมะ" ความสงบที่แท้ ๑๙๙
–อุปมา ต้นไม้ผลดกและต้นไม้ไร้ผล ๒๐๐
การเชื้อเชิญภัย ๒๐๐
ความทุกข์ของผู้ที่อยู่ในอาชีพเดียวกัน ๒๐๑
ผู้สำรองที่ล่วงหน้า ๒๐๑
การรู้และเข้าใจสัจธรรมเป็นหัวใจสำคัญที่สุด ๒๐๒
ผู้ตกเป็นทาสแห่งตนเอง ๒๐๒
การเดินทางอันน่าเอือมระอาจะยังคงดำเนินต่อไป ๒๐๓
กามคุณ, ประสาทรับรู้, ความทุกข์ ๒๐๔
เหตุแห่งความเหนื่อยหน่าย ๒๐๕

การบ้าบิ่นลงนามในสัญญาที่ไม่ได้เขียนไว้ ๒๐๖
อะไรที่เราต้องการจะทำ? ๒๐๖
จะทำให้จิตเป็นไปตามความปรารถนาได้อย่างไร? ๒๐๗
การเจริญของจิตเป็นลำดับขั้น ๒๐๘
การชิงชัยระหว่างตัณหาและปัญญา ๒๐๙
นั่นคือกิจที่ฉันต้องการจะทำ ๒๑๐
–คาถาธรรมบท เรื่องภิกษุชาวนครภัททิยะ ๒๑๐
–"กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว" ๒๑๐

ชีวประวัติของท่านเรวตภิกขุ และเวบไซต์ ๒๑๓
อักษรย่อชื่อคัมภีร์ ๒๑๕
แหล่งหนังสืออ้างอิง ๒๑๙
ดัชนีค้นคำสำคัญ ๒๒๑

บทที่ ๑ มนุษย์กำลังทำอะไร ?

เรวตภิกขุ

กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ แห่งพะอ็อก ตอยะ

พระอธิการเกษม ปิยธมฺโม

แปลจากภาษาเมียนมาร์

อัยยา จิตรญาณี

แปลจากภาษาอังกฤษและเรียบเรียง

บทที่ ๑ มนุษย์กำลังทำอะไร ?

ถ้าถามท่านว่า มนุษย์กำลังทำอะไร ท่านจะตอบว่าอย่างไร

ชาตินี้ท่านเกิดมาเป็นมนุษย์ ควรถามตนเองว่า ท่านกำลังทำอะไร? ในวันหนึ่งก็ต้องตายละร่างมนุษย์นี้ไป ช่วงชีวิตจากเกิดจนตายนั้นสั้นนัก ในระหว่างการเดินทางของชีวิตที่แสนสั้นนี้ ที่แท้แล้วมนุษย์เรากำลังทำอะไร

คำถามนี้ง่ายต่อการถามแต่ยากแก่การตอบ ชนทุกอาชีพดิ้นรนแสวงหาความมั่งคั่ง ชื่อเสียง คำสรรเสริญ การได้รับการยอมรับ เกียรติยศ และตำแหน่ง เพราะการได้ครอบครองสิ่งเหล่านี้แสดงถึงการประสบความสำเร็จทางโลก ผู้ที่มั่งคั่งหรือมีชื่อเสียงไม่ว่าจะจากอาชีพตนหรือจากมรดกก็จะโดดเด่นในสังคม เป็นผู้ประสบความสำเร็จและมีอิทธิพล พวกเขาได้รับการยกย่องเพราะวิถีชีวิตที่เขาเลือกนั้นเป็นที่รู้จักและยอมรับของสังคม คนในสังคมถือว่า เป้าหมายทางโลกเหล่านั้นถูกต้อง พวกเขาจึงอนุรักษ์แบบแผนสังคมทางโลกไว้เพราะคิดว่าชีวิตเช่นนั้นมั่นคงปลอดภัยและเป็นที่รู้จัก แท้ที่จริง วิถี

ชีวิตเช่นนี้มีแต่ผูกตรึงอยู่กับตัณหาและอุปาทาน อีกทั้งค้ำจุนแบบแผนเดิมให้คงอยู่ แต่ยังมีคนอีกพวกหนึ่งที่ขยันขันแข็งต่อสู้เพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหาและอุปาทาน ว่ายทวนกระแสมติมหาชน บุคคลเหล่านี้ถูกมองว่าเป็น**คนนอก**ของสังคมหรือแม้แต่ของครอบครัวตนเอง คนในสังคมไม่เข้าใจว่า เหตุใดบุคคลเหล่านี้จึงยินดีว่ายทวนกระแสมติมหาชน

การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้คุกคามแบบแผนเดิม ดุจดังทอดทิ้งคนข้างหลังญาติมิตรไม่ต้องการให้บุคคลอันเป็นที่รักเปลี่ยนแปรไป เมื่อผู้คนคิดว่าเขารู้ว่าจะหวังสิ่งใดได้จากอีกคนหนึ่ง ก็ทำให้พวกเขาสบายใจ เขาจึงประสงค์ให้สิ่งต่างๆดำรงอยู่แบบเดิมๆ

ในผู้ที่มีความเข้าใจจำกัดอยู่แต่เพียง สิ่งที่เขาสามารถรู้และเห็นได้ด้วยประสาทรับรู้ทางกายภาพ ก็ยากที่จะเข้าใจหรือยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งในบุคคลอื่น เขาเหล่านี้คิดว่าเพื่อนหรือบุคคลอันเป็นที่รักนั้นสูญเสียสามัญสำนึก จึงได้ทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิมๆที่คุ้นเคย การเปลี่ยนแปลงนี้คุกคามความมั่นใจและทำให้พวกเขาสับสน ไม่ยากที่จะนึกเห็นพวกเขาทุกข์ร้อนต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น

มนุษย์เกิดมาด้วยตัณหา มีชีวิตอยู่ด้วยตัณหา และส่วนใหญ่ก็ตายด้วยตัณหา ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ใน **ตัณหาสูตรที่ ๓**[1] ว่า

ตณฺหาย นียติ โลโก ตณฺหาย ปริกิสฺสติ
ตณฺหาย เอกธมฺมสฺส สพฺเพว วสมนฺวคูติ ฯ .
โลกอันตัณหาย่อมนำไป อันตัณหาย่อมเสือกไสไป
โลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของธรรมอันหนึ่งคือตัณหา ฯ

เราวางแผนกิจกรรมและงานต่างๆไปตามอำนาจของตัณหา เราหนุนเนื่องและปรนเปรอตัณหา และเราหลายคนพยายามฉุดรั้งผู้ที่ยินดีจะทำเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหา มิให้ทำเช่นนั้น ทั้งที่ตัณหาเป็นต้นตอแห่งความทุกข์

จึงทำให้เกิดคำถามว่า "มนุษย์กำลังทำอะไร?" จริงๆแล้วเรากำลังทำอะไร? อาตมาต้องการทราบคำตอบของคำถามนี้ แม้จะได้ใช้ความคิดมากแต่คำตอบก็ไม่กระจ่างและมิใช่ได้มาโดยง่าย

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๑๘๓/๕๓. ตัณหาสูตรที่ ๓.

จริงๆแล้ว เรามีสิ่งที่ต้องทำในชีวิตมากกว่าแค่การดำรงชีพ แม้ว่าอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและเงิน จะสำคัญต่อความมั่นคงและการอยู่ดีกินดีของมนุษย์ แต่ปัจจัยดังกล่าวไม่ได้ให้ความหมายหรือประโยชน์ที่แท้แก่ชีวิต

อาตมาตระหนักว่า ความหมายของการเกิดเป็นมนุษย์มิใช่การสั่งสมความมั่งคั่งหรือชื่อเสียง อีกทั้งมิใช่เพียงการได้รับการยกย่องสรรเสริญยอมรับจากสังคมหรือตำแหน่งยศศักดิ์หรือคุณวุฒิทางวิชาการต่อท้ายชื่อ ชีวิตควรจะมีความหมายที่สูงส่งยิ่งกว่านี้ เดิมอาตมาคิดว่าเข้าใจสิ่งนี้ แต่เมื่ออาตมาเริ่มไตร่ตรองเรื่องนี้ปรากฏว่าที่จริงแล้วอาตมาไม่ทราบว่า จะทำอะไรหรือกิจใดที่ควรทำ ในที่สุดอาตมาจึงได้เรียนรู้ว่า ต่อเมื่อเราได้ตระหนักว่า เรากำลังทำอะไร เราจึงจะเริ่มทราบว่า กิจใดที่ควรทำ

ในอดีต สมัยเป็นฆราวาส อาตมาก็ไม่ต่างจากคนทั่วไป พยายามหาความหมายและความสำเร็จผ่านการศึกษาในระบบ แต่ไร้ผล ในไม่ช้าก็ได้พบขอบเขตอันจำกัดของความสำเร็จทางโลก ดังนั้น อาตมาจึงได้หันมาค้นคว้าพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระปัญญาคุณนั้นไพศาล ไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ เพื่อแสวงหาคำตอบที่รอคอย และก็ได้พบคำตอบที่ถูกต้อง ได้รู้และเห็นอย่างถ่องแท้ว่า มนุษย์เรากำลังทำอะไร? และกิจใดที่ควรทำ?

ขอเชิญพิจารณาคำถามสำคัญ ๒ ข้อนี้ คือ

๑. เรากำลังทำอะไร ?

๒. กิจใดที่ควรทำ ?

คำถาม ๒ ข้อซึ่งเป็นหัวข้อการแสดงธรรมในคืนนี้ อาตมาได้ค้นคว้าจากสังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย คาถาธรรมบท พระอภิธรรม และอรรถกถา หน้าที่ของอาตมา ในฐานะพระภิกษุคือ การเผยแผ่พระธรรมที่แท้ของพระบรมศาสดา อันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด อย่างเต็มกำลังความสามารถ ด้วยความมุ่งหมายนี้ อาตมาขอเริ่มจากกระทู้แรกว่า "มนุษย์กำลังทำอะไร ?" เมื่ออาตมาตั้งคำถามนี้ต่อบุคคลต่างๆ คำตอบที่ได้จะแตกต่างกันไปตามความชอบหรือไม่ชอบส่วนตัว แม้จะมีรายละเอียดบาง

อย่างแตกต่างกัน แต่ล้วนอยู่บนฐานความคิดเดียวกันก็คือ "กำลังสร้างความสำเร็จทางวัตถุ สถานภาพ และความมั่นคงในโลก" นี่คือตัณหาที่นอนเนื่องอยู่ในส่วนลึกของจิตที่บงการวิถีชีวิตของพวกเขา ในการที่จะบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น คนส่วนใหญ่จึงต้องการเรียนสูงๆเพื่อใช้แข่งขันให้ได้งานดีๆ และก็หวังว่า งานดีๆจะทำให้มีรายได้งาม เพิ่มพูนความมั่งมีและยกฐานะในสังคม พวกเขาคิดว่า นี่คือวิถีทางที่ถูกต้องซึ่งจะนำให้เขาได้ยืนอยู่แถวหน้าของโลก และเชื่อว่าจะมีความสุขเมื่อประสบความสำเร็จทางโลก

อาตมาก็เป็นมนุษย์ เช่นเดียวกับท่าน ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง อาตมาต้องการทราบจริงๆว่าเรากำลังทำอะไรที่โลกนี้ และต้องการทราบเจาะลึกมากขึ้นว่า กิจใดที่อาตมาควรทำ? และเพราะเหตุใด?

คำถามเรียบง่ายนี้ลึกซึ้ง พระไตรโลกนาถเสด็จอุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ เพื่อทรงแสวงหาและทรงพบคำตอบที่ถูกต้องต่อคำถามนี้ และแม้ว่าพระพุทธเจ้าของพวกเราจะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานนานแล้ว แต่พระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ได้รับการอนุรักษ์ และสืบทอดมาเกินกว่า ๒,๕๐๐ ปี จากพระภิกษุรุ่นแรกๆสู่รุ่นถัดมา โดยในระยะแรกๆสืบทอดด้วยวาจาและในเวลาต่อมาด้วยตัวอักษร

น่าชื่นใจที่พระธรรมของพระบรมศาสดา ได้รับการรักษาให้คงความบริสุทธิ์ถึงปัจจุบันด้วยความระมัดระวังทั้งในการบันทึกและการอนุรักษ์ และสามารถศึกษาค้นคว้าได้ด้วยการอ่านจากพระไตรปิฎกที่เป็นลายลักษณ์อักษร บางพระสูตรก็เข้าใจได้โดยง่าย แต่บางพระสูตรก็ยากที่จะเข้าใจ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่สำคัญของพระภิกษุ ในการอธิบายพระสูตรที่ยาก ให้เข้าใจได้ง่าย โดยเชื่อมโยงพระสูตรต่างๆเข้าด้วยกัน

พระสูตรที่เป็นหลักใหญ่ใจความของการแสดงธรรมในวันนี้ อาตมาอัญเชิญจาก**สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวตาสังยุต นฬวรรคที่ ๑ โอฆตรณสูตรที่ ๑**[1] (โอฆะหมายถึงห้วงน้ำวน คือการเวียนว่ายตายเกิด[1] ตรณะหมายถึงการข้าม)เพื่อให้เราทราบว่า มนุษย์เรากำลังทำอะไร? และกิจใดที่ควรทำ? พระสูตรนี้เปรียบดังดวงประทีปที่สองแสงสว่างไสวแก่ไตรภูมิ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณงามยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับเพื่อทูลถามปัญหา

เทวดาและรูปพรหมมีกายละเอียด คนธรรมดาไม่สามารถมองเห็นร่างของเทวดาและพรหม แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง และทรงรู้ตลอดทั่วไตรภูมิ ทรงมีอภิญญาญาณ เช่นทิพพจักขุ ทิพพโสตเป็นต้น จึงทรงเห็นและทรงสดับเทวดาและพรหมที่มาเข้าเฝ้าเวลาเที่ยงคืน

ทำไมเทวดาและพรหมจึงมาเข้าเฝ้าเวลาเที่ยงคืน

เชิญติดตามพุทธกิจที่พระพุทธเจ้าองค์พระมุนีผู้ประเสริฐทรงบำเพ็ญเป็นประจำในแต่ละวัน เพื่อโน้มนำจิตให้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า

พุทธกิจประจำวัน ๕ ประการที่ทรงยังให้หมดจด มีดังนี้ คือ

๑. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญก่อนเสวยพระกระยาหาร เรียกว่า ปุเรภัตตกิจ

๒. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญหลังเสวยพระกระยาหาร เรียกว่า ปัจฉาภัตตกิจ

๓. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญตอนหัวค่ำ เรียกว่า ปุริมยามกิจ (ปุริมยาม หรือปฐมยามหรือยามต้น ส่วนที่หนึ่งแห่งราตรี เมื่อแบ่งกลางคืนเป็น ๓ ส่วน[2] คือตั้งแต่หกโมงเย็นถึงสี่ทุ่ม)

๔. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญยามเที่ยงคืน เรียกว่า มัชฌิมยามกิจ(มัชฌิมยามหรือยามกลางแห่งราตรี คือตั้งแต่สี่ทุ่มถึงตีสอง)

๕. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญก่อนรุ่งอรุณ เรียกว่า ปัจฉิมยามกิจ (ปัจฉิมยาม หรือยามสุดท้ายแห่งราตรี คือตั้งแต่ตีสองถึงหกโมงเช้า)

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๑-๓/๑-๒. โอฆตรณสูตร.

[1] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) พิมพ์ที่บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๔๖, หน้า ๓๗๔.

[2] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๑๒๐.

พุทธกิจแต่ละอย่างมีรายละเอียดดังต่อไปนี้[1]

๑.ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญก่อนเสวยภัตตาหาร *ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ* (เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต) คือ**ปุเรภัตตกิจ** กิจก่อนเสวยอาหารมีดังต่อไปนี้

"พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลุกขึ้นแต่เช้า ทรงกระทำปริกรรมพระสรีระ มีล้างพระพักตร์เป็นต้น เพื่ออนุเคราะห์อุปัฏฐากและเพื่อความผาสุกแห่งพระสรีระ ทรงยับยั้งอยู่เหนืออาสนะอันสงัดจนถึงเวลาภิกขาจาร พอได้เวลาภิกขาจารทรงนุ่งอันตรวาสก(คือสบง) ทรงคาดประคดเอว ครองอุตตราสงค์(คือจีวร) ทรงถือบาตร บางครั้งก็พระองค์เดียว บางครั้งก็แวดล้อมไปด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม บางคราวเสด็จเข้าไปตามปกติ บางคราวเสด็จไปด้วยปาฏิหาริย์เป็นอันมาก คือเมื่อพระโลกนาถเสด็จเที่ยวบิณฑบาต ลมอ่อนๆก็พัดไปข้างหน้าเป่าแผ่นดินให้สะอาด เมฆหลั่งเมล็ดฝนดับฝุ่นละอองบนหนทาง กางกั้นเป็นเพดานอยู่เบื้องบน ลมอีกพวกหนึ่งก็นำดอกไม้เข้าไปโปรยลงบนหนทาง ภูมิประเทศที่ดอนก็ยุบลง ภูมิประเทศที่ลุ่มก็หนุนตัวขึ้น เวลาที่ทรงย่างพระบาท ภูมิภาคย่อมมีพื้นราบเรียบ หรือดอกปทุมมีสัมผัสอันอ่อนละมุนคอยรับพระบาท เมื่อพอทรงวางพระบาทเบื้องขวาไว้ในภายในเสาเขื่อน ฉัพพรรณรังสี พระรัศมีมีพรรณ ๖ ประการก็เปล่งออกจากพระสรีระพวยพุ่งไปรอบด้าน กระทำปราสาทและเรือนยอดเป็นต้นให้เป็นดุจสีเหลืองเหมือนทองคำ และให้เป็นดุจแวดวงด้วยผ้าอันวิจิตร สัตว์ทั้งหลายมีช้าง ม้าและนกเป็นต้น ที่อยู่ในที่ของตนๆก็เปล่งเสียงไพเราะ ดนตรีมี กลองและบัณเฑาะว์เป็นต้น กับเครื่องอาภรณ์ที่สรวมใส่อยู่ในกายของพวกมนุษย์ก็เหมือนกัน คือเปล่งเสียงไพเราะ"

สายลมนำให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตปรากฏดังมีชีวิตถวายอภิวาทบูชาพระบารมีของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างน่าอัศจรรย์ใจ

[1] ที.สี.อ.(สุมงฺคลวิลาสินีแปล)๑๑/๑๔๗-๑๔๙, องฺ.เอก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๒/๑๑๒-๑๑๙, สุตฺต.อ.(ปรมตฺถโชติกาแปล)๔๖/๒๕๐-๒๕๔.

แม้แต่สิ่งที่ไม่มีจิตวิญญาณและสัญญา ก็ปรากฏดังมีจิตวิญญาณและสัญญา รู้จักกาลเวลาอันควรในการทำหน้าที่อย่างดีเลิศ เมื่อเราจินตนาการตามเหตุการณ์ดังนี้ ก็เกิดความปีติโสมนัสชื่นชมยินดียิ่ง

ทั้งอาตมาและท่านทั้งหลาย ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ แม้ปรารถนาจะกล่าวว่า ได้ประสบเหตุการณ์นั้นด้วยตนเองในอดีตชาติ ก็ไม่กล้า การเดินทางของชีวิตในวัฏสงสารนี้ สิ่งที่เราท่านควรทำก็ไม่ได้ทำ สิ่งที่ไม่สมควรทำก็กล้าทำ คงเป็นเพราะเหตุนี้ โลกมนุษย์จึงมักไม่ยอมรับความจริง และมักไม่ยอมลดทิฏฐิมานะก็อาจเป็นได้ จริงหรือไม่? ท่านคงทราบ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จถึงเมืองหรือนิคม ก็จะทราบได้จากสัญญาณดังกล่าวนั้น น่าเสียดายยิ่งที่อาตมาและท่านพลาดโอกาสเช่นนั้น

"ด้วยสัญญาณนั้น พวกมนุษย์ย่อมรู้ว่าวันนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปบิณฑบาตในที่นี้ มนุษย์เหล่านั้นนุ่งห่มเรียบร้อย ถือเครื่องสักการะมีของหอมและดอกไม้เป็นต้น ออกจากเรือนดำเนินไปตามท้องถนน บูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้นโดยเคารพ ถวายบังคมแล้ว ทูลขอว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดประทานภิกษุแก่พวกข้าพระองค์ ๑๐ รูป แก่พวกข้าพระองค์ ๒๐ รูป แก่พวกข้าพระองค์ ๑๐๐ รูป แล้วรับบาตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปูอาสนะ น้อมถวายบิณฑบาตโดยเคารพ"

น่าชื่นชมยินดียิ่ง กับท่านผู้มีโอกาสถวายภัตตาหารแด่พระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวกขณะยังทรงพระชนมชีพ น่าคิดว่า ทำไมพวกเราจึงไม่ได้อยู่ในเวลาเช่นนั้น จึงสูญเสียทั้งโอกาสและประโยชน์ ก็เพราะเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เป็นไปตามกรรม พวกเราจึงควรตระหนักถึงการสร้างกรรม และจิตที่ติดยึดอยู่ในกามสุข จึงเป็นปัจจัยให้ยังต้องวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักเหนื่อย ได้แต่เพียงเพลิดเพลินกับกามสุขเท่านั้นหรือ?

"พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้วทรงตรวจดูสันดานของมนุษย์เหล่านั้น แล้วทรงแสดงธรรม บางพวกจะตั้งอยู่ในสรณคมน์ บางพวกจะตั้งอยู่ในศีล ๕ บางพวกจะตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล สกทาคามิผล และอนาคามิผลอย่างใดอย่างหนึ่ง บางพวกจะบวชแล้วดำรงอยู่ในพระอรหัตอัน

เป็นผลเลิศด้วยประการใด ก็ทรงอนุเคราะห์มหาชนด้วยประการนั้น

เสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จกลับไปพระวิหาร เสด็จไปที่พระวิหารนั้นแล้วประทับนั่ง บนบวรพุทธอาสน์ที่เขาตกแต่งไว้ณะศาลากลมประกอบด้วยของหอม ในเวลาเสร็จภัตตกิจของภิกษุทั้งหลายอุปัฏฐากก็จะกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ต่อนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงจะเสด็จเข้าพระคันธกุฏี ปุเรภัตตกิจ กิจก่อนเสวยอาหารมีเท่านี้ก่อน"

๒. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญหลังเสวยภัตตาหาร *สายณฺเห ธมฺมเทสนำ* (เวลาเย็นทรงแสดงธรรม) คือ**ปัจฉาภัตตกิจ**

"ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำกิจก่อนเสวยอาหารอย่างนี้แล้ว ก็ประทับนั่งที่หน้ามุขพระคันธกุฏี ทรงล้างพระบาท ทรงโอวาทภิกษุสงฆ์ว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก การได้อัตภาพเป็นมนุษย์หาได้ยาก การถึงพร้อมด้วยศรัทธาหาได้ยาก การบรรพชาหาได้ยาก การฟังธรรมหาได้ยากในโลก"

บรรดาภิกษุเหล่านั้นภิกษุบางรูปทูลถามกรรมฐานกะพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ก็ประทานกรรมฐาน อันเหมาะแก่ความประพฤติของภิกษุเหล่านั้น แต่นั้นภิกษุแม้ทั้งหมดถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วไปยังที่พักกลางคืนและที่พักกลางวันของตนๆ บางพวกไปป่า บางพวกอยู่โคนไม้ บางพวกไปภูเขา เป็นต้น แห่งใดแห่งหนึ่ง บางพวกไปภพของท้าวจาตุมหาราช บางพวกไปภพของท้าววสวัสดี

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปยังพระคันธกุฏีถ้าทรงจำนงก็ทรงมีสติสัมปชัญญะ บรรทมตะแคงขวาครู่หนึ่ง ครั้นมีพระวรกายกระปรี้กระเปร่าเสด็จลุกขึ้นตรวจดูสัตว์โลกในภาคที่ ๒ ในภาคที่ ๓ มหาชนในคามหรือนิคมที่พระองค์เสด็จเข้าไปอาศัยประทับอยู่ ถวายทานก่อนอาหาร ครั้นเวลาหลังอาหาร นุ่งห่มเรียบร้อยแล้ว ถือเอาสักการะ มีของหอมและดอกไม้เป็นต้น ประชุมกันในพระวิหาร ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปโดยปาฏิหาริย์อันเหมาะสมแก่บริษัทที่ประชุมกันประทับนั่งแสดงธรรมบนบวรพุทธ

อาสน์ ที่ตกแต่งไว้ในโรงธรรมให้เหมาะแก่กาล เหมาะแก่สมัย ครั้นถึงเวลาอันควรแล้ว จึงส่งบริษัทกลับไป พวกมนุษย์ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วก็หลีกไป ปัจฉาภัตตกิจ กิจภายหลังอาหาร มีดังกล่าวนี้"

๓. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญเวลาค่ำ *ปโทเส ภิกฺขู โอวาทำ* (เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ) คือ**ปุริมยามกิจ**

"พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงทำปัจฉาภัตตกิจให้เสร็จอย่างนั้นแล้ว ถ้าทรงพระประสงค์จะทรงสนานพระกาย ก็เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์ เสด็จเข้าสู่ซุ้มสำหรับสรงสนาน ทรงรดพระกายด้วยน้ำอันอุปัฏฐากจัดถวาย แม้พระอุปัฏฐากก็นำเอาพุทธอาสน์มาลาดถวายในบริเวณพระคันธกุฏี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนุ่งอันตรวาสก ๒ ชั้น ที่ย้อมดีแล้ว ทรงคาดประคดเอว ทรงครองอุตตราสงค์แล้วเสด็จมาประทับ ณ พุทธอาสน์นั้น ทรงเร้นอยู่ครู่หนึ่งลำพังพระองค์ ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายมาจากที่นั้น ไปยังที่เฝ้าพระศาสดา บรรดาภิกษุเหล่านั้น บางพวกถามปัญหา บางพวกขอกรรมฐาน บางพวกขอฟังธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจัดให้สมประสงค์ของภิกษุเหล่านั้นทรงยับยั้ง แม้ตลอดยามต้น. ปุริมยามกิจ กิจในยามต้นมีดังกล่าวนี้"

๔. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญเวลาเที่ยงคืน *อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหนำ*(เที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา) คือ**มัชฌิมยามกิจ**

"เวลาเสร็จกิจในยามต้น เมื่อภิกษุทั้งหลายถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วหลีกไป เทวดาทั่วหมื่นโลกธาตุ เมื่อได้โอกาสจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถามปัญหา ชั้นที่สุดแม้อักษร ๔ ตัวตามที่แต่งมา พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงวิสัชนาปัญหาแก่เทวดาเหล่านั้น ทรงยับยั้งอยู่ตลอดมัชฌิมยาม มัชฌิมยามกิจ กิจในมัชฌิมยามมีดังกล่าวนี้"

นี้คือมัชฌิมยามกิจที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญอย่างหมดจดเป็นประจำทุกคืน

ทำไมเทวดาและพรหมทั้งหลายจึงมาถวายอภิวาทสักการะ และทูลถามปัญหาในเวลาเที่ยงคืนเช่นนี้?

ก็เพราะเที่ยงคืนเป็นยามที่มนุษย์ทั้งหลายพักผ่อนนอนหลับ จึงเป็นเวลาสะดวกแก่เทวดาและพรหมจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึง

ทรงวิริยะอุตสาหะ บำเพ็ญภารกิจแม้ในเวลาเที่ยงคืน เพื่อประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ อย่างไม่มีใครทัดเทียมได้

พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเช่นนี้ เป็นประจำทุกวันตลอด ๔๕ พรรษาไม่เคยขาดแม้แต่วันเดียว ผู้ที่มีบุญบารมีได้บรรลุพระนิพพานหลุดพ้นจากวัฏสงสารเป็นอันมากในสมัยพุทธกาล น่าคิดว่า ในจำนวนนั้นทำไมไม่มีเราท่าน ทุกสิ่งเกิดแต่เหตุปัจจัย ผลที่เกิดโดยปราศจากเหตุนั้นไม่มี ฉะนั้น แม้เราท่านได้พลาดโอกาสอันงามนั้น ก็ไม่ต้องไปเสียใจเรื่องในอดีต แต่ต้องระวังอย่าให้เสียประโยชน์ในปัจจุบัน ชาตินี้จึงต้องเพียรพยายามให้มากที่สุด

๕. ภารกิจที่ทรงบำเพ็ญก่อนรุ่งอรุณ *ปจฺจูสฺเสว คเต กาเล ภพฺพา ภพฺเพ วิโลกนํ*(จวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถและยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรเสด็จไปโปรดหรือไม่) คือ**ปัจฉิมยามกิจ**

"พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแบ่งปัจฉิมยามเป็น ๓ ส่วน

แล้วทรงยับยั้งส่วนหนึ่งด้วยการเดินจงกรมเพื่อทรงปลดเปลื้องความเมื่อยพระวรกายที่ประทับนั่งมาก ตั้งแต่เวลาก่อนเสวยอาหาร

ในส่วนที่ ๒ เสด็จเข้าไปพระคันธกุฎี ทรงมีพระสติและสัมปชัญญะ บรรทมตะแคงข้างขวา(ในท่าสีหไสยาซ้อนเท้าเหลื่อมเท้ามือซ้ายพาดไปตามลำตัวมือขวาช้อนศีรษะ มีสติสัมปชัญญะ ไม่พลิกตัวกลับไปกลับมา กำหนดใจถึงการลุกขึ้นไว้)

ในส่วนที่ ๓ เสด็จลุกขึ้นประทับนั่ง ตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักษุ[1] *อาสยานุสยญาณ (ปรีชากำหนดรู้อัธยาศัยและกิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน) และอินทริยปโรปริยัตตญาณ(ปรีชากำหนดรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย) เพื่อทอดพระเนตรบุคคล ผู้ได้กระทำบุญญาธิการไว้ด้วยทาน และศีล เป็นต้น ในสำนักของพระพุทธเจ้าทั้งหลายในปางก่อน ปัจฉิมยามกิจ กิจในปัจฉิมยาม มีดังกล่าวนี้"*

[1] สำ.สพ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๘/๓. และองฺ.เอก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๒/๒๕๖.

ใน**อรรถกถากสิภารทวาชสูตร**กล่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงกระทำปัจฉิมยามให้เป็น ๔ ส่วน ดังนี้[1]

"ตโต ปจฺฉิมยามํ จตฺตาโร ภาเค กตฺวา เอกํ ภาคํ จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, ทุติยภาคํ คนฺธกุฏึ ปวิสิตฺวา ทกฺขิเณน ปสฺเสน สโต สมฺปชาโน สีหเสยฺยํ กปฺเปติ, ตติยภาคํ ผลสมาปตฺติยา วีตินาเมติ, จตุตฺถภาคํ มหากรุณาสมาปตฺตึ ปวิสิตฺวา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกติ อปฺปรชกฺขมหารชกฺขาทิสตฺตทสฺสนตฺถํ."

"ส่วนที่หนึ่ง ทรงอธิษฐานจงกรม

ส่วนที่สองเสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จสีหไสย โดยปรัศว์เบื้องขวา

ส่วนที่สาม ทรงยังเวลาให้ล่วงไปด้วยผลสมาบัติ

ส่วนที่สี่ ทรงเข้ามหากรุณาสมาบัติ ตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ เพื่อทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้ยังมิได้กระทำอธิการและได้กระทำอธิการในพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ในทาน ศีล อุโบสถกรรมเป็นต้น ผู้ไม่ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย ผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย และผู้ถึงพร้อมอุปนิสัยคือพระอรหัต"

จะทรงเห็นในญาณ พระพุทธองค์ก็จะเสด็จไปโปรดให้บรรลุคุณวิเศษต่างๆจนหลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้น

เราท่านพลาดจากโอกาสอันงามนั้นเป็นเพราะกฎแห่งกรรม ทำอะไรตามใจกิเลสจึงเป็นเหตุให้ตกไปอยู่ใน**ทิศ ๙ อันเป็นโทษ** ดังนี้

๑. เกิดเป็นสัตว์นรก ชีวิตได้รับความทุกข์ทรมานแสนสาหัส

๒. เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน มีชีวิตเพียงเพื่อกิน นอน และเสพเมถุน

๓. เกิดเป็นเปรต ชีวิตความเป็นอยู่อดอยากปากแห้ง ทุกข์ทรมาน

๔. เกิดเป็นอสัญญีสัตว์(พรหมลูกฟัก) มีแต่รูปขันธ์ ไม่มีนามขันธ์ จึงไม่สามารถได้ยินพระสัทธรรมของพระพุทธองค์

๕. เกิดในเขตปัจจันตคาม ดินแดนห่างไกล พระสงฆ์สาวกไม่อาจไปเผยแผ่พระธรรมได้

[1] สุตฺต.อ.(บาลี)๒๘/๗๕/๓๕และ(ปรมตฺถโชติกาแปล)๔๖/๒๕๔. อุรควคฺค สุตฺตนิบาต กสิภารทวาชสูตร.

๖. เกิดเป็นคนมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นผิดไปจากพระสัทธรรม

๗. เกิดเป็นคนบ้าใบ้ พิกลพิการ หรือไร้ปัญญา เพราะไม่เข้าใจในกรรมและผลของกรรม

๘. เกิดในสมัยที่พระพุทธเจ้าไม่ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก

การเกิดในทิศ ๘ อันเป็นโทษดังกล่าวนี้เป็นผลจากอกุศลกรรม เพราะกิจที่ควรทำก็ไม่ได้ทำ ทำแต่ตามใจตนเองตามใจกิเลสตลอดมาทั้งเราและท่าน ฉะนั้น เชิญท่านติดตาม**โอฆตรณสูตร**ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ต่อ เพื่อให้ท่านทราบว่า ควรทำสิ่งที่ถูกที่ควรอย่างไรในชีวิตที่เหลืออยู่นี้

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสร็จการบำเพ็ญปุริมยามกิจ ประทานโอวาท และตอบปัญหาแก่เหล่าภิกษุ เมื่อเหล่าภิกษุถวายบังคมลากลับแล้ว ก็เป็นยามที่มนุษย์พักผ่อน โลกปกคลุมด้วยความมืด ยามนี้จึงเป็นมหาสมัยที่เหล่าเทวดาและพรหมได้โอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

"เทวดาองค์หนึ่ง มีวรรณงาม ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับเพื่อทูลถามปัญหา ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

เทวดานั้น ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลถามว่า

เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา ภควนฺตํ
เอตทโวจ กถํ นุ ตฺวํ มาริส โอฆมตรีติ
ข้าแต่พระองค์ผู้ไม่มีทุกข์ ข้าพระองค์ขอทูลถาม
พระองค์ข้ามโอฆะได้อย่างไร ฯ"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า *อปฺปติฏฺฐํ ขฺวาหํ อาวุโส อนายูหํ โอฆมตรินฺติ*
ท่านผู้มีอายุ เราไม่พักอยู่ ไม่เพียรอยู่ ข้ามโอฆะได้แล้ว ฯ"

อรรถกถาโอฆตรณสูตร[1] อธิบายว่า

"ก็เทวบุตรนี้มีมานะกระด้าง(มีความกระด้างด้วยการถือตัว) สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ได้ยินว่า เทวบุตรนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่าเรารู้โอฆะย่อมรู้ซึ่งความที่ พระตถาคตเจ้าทรงข้ามโอฆะได้แล้ว แต่ว่าเรายังไม่รู้เหตุ

[1] สำ.ส.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๔/๓๕-๓๖. อรรถกถาโอฆตรณสูตร.

เพียงเท่านี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงข้ามโอฆะ ด้วยเหตุนี้ได้อย่างไร ดังนี้ เราจักรู้อรรถอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบนั่นแหละ คำใดน้อยหรือมากที่เรายังไม่รู้ เราจักรู้คำนั้น อันพระผู้มีพระภาคตรัสบอกแล้วทีเดียว เพราะว่าคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างไรนั้น เรายังไม่ทราบ ดังนี้.

ลำดับนั้น พระบรมศาสดา จึงตรัสปัญหา ทำให้เป็นปัญหาซ่อนเร้น(คือเข้าใจยาก)ด้วยพระดำริว่า เทวบุตรนี้ยังไม่ละมานะนี้ ก็ไม่ควรเพื่อจะรับธรรมเทศนา เปรียบเหมือนผ้าที่ยังเศร้าหมอง(ยังไม่ซักให้สะอาด) ไม่ควรจะย้อมสี เราจักข่มมานะของเทวบุตรนี้ก่อน แล้วจักประกาศเนื้อความนั้นอีกแก่เธอโดยไม่มีจิตต่ำเช่นนี้ถามอยู่ ดังนี้"

นี้คือ**ความรักที่แท้**และแสดงให้เราเห็นพระมหากรุณาธิคุณอันลึกซึ้งของพระพุทธองค์

แม้เทวบุตรนั้น ก็ได้เป็นผู้มีมานะอันพระองค์นำออกแล้ว และเทศนานั้นพึงทราบโดยคำถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไป เพราะความที่เธอเป็นผู้มีมานะอันพระองค์นำออกแล้วนั่นแหละ ทั้งเนื้อความนี้ก็ได้เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ถามปัญหา

คือเมื่อเทวบุตรได้ยินคำตอบของพระพุทธองค์ เทวบุตรก็งงงวยและการที่เขาไม่อาจเข้าใจความหมายของคำตอบจึงทำให้เขาอ่อนน้อมลงได้ เทวบุตรจึงทูลถามต่อว่า

ยถากถํ ปน ตฺวํ มาริส อปฺปติฏฺฐํ อนายูหํ โอฆมตรีติ ฯ
"ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ก็พระองค์ไม่พักไม่เพียร ข้ามโอฆะได้อย่างไรเล่า ข้าพระองค์จะทราบได้โดยประการใด ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์โดยประการนั้นเถิด"

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า *ยทา สฺวาหํ อาวุโส สนฺติฏฺฐามิ ตทาสฺสุ สํสีทามิ ยทา สฺวาหํ อายูหามิ ๑- ตทาสฺสุ นิวุยฺหามิ ๒-เอวํ ขฺวาหํ อาวุโส อปฺปติฏฺฐํ อนายูหํ โอฆมตรินฺติ ฯ*

"ท่านผู้มีอายุ เมื่อใด เรายังพักอยู่ เมื่อนั้น เรายังจมอยู่โดยแท้
เมื่อใด เรายังเพียรอยู่ เมื่อนั้น เรายังลอยอยู่โดยแท้

ท่านผู้มีอายุ เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้ามโอฆะได้แล้วอย่างนี้แล ฯ"

ขณะได้ยินคำตอบนี้เทวบุตรนั้นก็เห็นแจ้งแทงตลอดความหมายของพระพุทธเจ้าได้บรรลุเป็นพระโสดาบันทันที

แม้ว่าพระสูตรส่วนใหญ่ในเทวตาสังยุตของสังยุตตนิกาย สคาถวรรค จะเป็นพระสูตรสั้นๆ เทวดาและพรหมผู้ที่มีสติปัญญาไวก็สามารถแทงตลอดความหมายที่แท้และได้บรรลุธรรมทันทีที่ฟังจบพระสูตร แต่มนุษย์เราแม้จะได้อ่าน และศึกษาทบทวน ก็ยังยากที่จะเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งของพระสูตรเหล่านี้ เฉพาะผู้ที่รู้พระอภิธรรมจึงจะทราบว่า โอฆะคืออะไรบ้าง? แต่ผู้อื่นไม่อาจทราบว่า โอฆะคืออะไร?

เมื่อเริ่มแรกอ่านพระสูตรนี้ อาตมาก็ยังไม่อาจเข้าใจความหมาย ต่อเมื่อได้อ่านคำอธิบายจากอรรถกถาจึงเข้าใจ และเป็นการเข้าใจในระดับความคิด ไม่ใช่การเห็นแจ้ง การที่จะเข้าใจว่าพระสูตรนั้นกำลังกล่าวถึงอะไรก็ยากอยู่แล้ว จะกล่าวไปใยถึงการที่จะเห็นแจ้งแทงตลอดความหมายของพระสูตร

การที่จะช่วยให้ท่านทราบว่ามนุษย์เรากำลังทำอะไร?และกิจใดที่ควรทำ? อาตมาใคร่จะแสดงความหมายอันลึกซึ้งของพระสูตรนี้แก่ท่าน

คำถามแรกของเทวดาคือ "พระพุทธองค์ทรงข้ามโอฆะได้อย่างไร?"

ตรงนี้ เราจำเป็นต้องทราบว่า โอฆะคืออะไรบ้าง? มี**โอฆะ ๔** แสดงในพระอภิธรรมปิฎก เล่ม ๒ วิภังคปกรณ์[1] ดังนี้

๑. กาโมฆะ

๒. ภโวฆะ

๓. ทิฏโฐฆะ

๔. อวิชโชฆะ

โอฆะหมายถึงห้วงน้ำวน คือการเวียนว่ายตายเกิด กิเลสอันเป็นดุจกระแสน้ำหลาก ท่วมพัดพาสรรพสัตว์ให้พินาศเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร

อาตมาจะอธิบายความหมายของแต่ละโอฆะ ดังนี้

[1] ที.ปา.๑๑/๒๕๘/๒๔๒., สำ.ม.๑๕/๓๓๓/๘๘., อภิ.วิ.๓๕/๕๖๓/๕๐๖.

๑. กาโมฆะ

กาโมฆะคือตัณหา ความทะยานอยากและหลงใหลในกามคุณ ๕ ที่น่าใคร่ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส เพราะยึดติดกับกามสุขเหล่านี้ สรรพสัตว์จึงต้องวนเวียนเกิดอยู่ในกามภพ ๑๑ ภูมิคือโลกมนุษย์ ๑ เทวโลก ๖ และอบายภูมิ ๔

มนุษย์แสวงหากามสุขอยู่ตลอด ดิ้นรนที่จะครอบครองวัตถุกามหลงใหลอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ต้องหมกมุ่นวุ่นวายในการแสวงหารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสถูกใจ ตัณหานั้นไม่เคยอิ่มเคยพอ เราเชื่อว่าไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้ การสนองกามสุขกลายเป็นเป้าหมายหลักของชีวิตคนจำนวนมาก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเกี่ยวกับสิ่งนี้ใน**สังยุตตนิกายสคาถวรรค โกสลสังยุต ทุติยวรรคที่ ๒ ปัญจราชสูตรที่ ๒**[1]

"ก็สมัยนั้น พระราชา ๕ พระองค์ มีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นประมุข ผู้เอิบอิ่มเพรียบพร้อมได้รับบำเรออยู่ด้วยเบญจพิธกามคุณเกิดถ้อยคำโต้เถียงกันขึ้นว่า อะไรหนอเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย ฯ

ในพระราชาเหล่านั้น บางองค์ได้ตรัสอย่างนี้ว่า รูปทั้งหลายเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย

บางองค์ได้ตรัสอย่างนี้ว่า เสียงทั้งหลายเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย

บางองค์ได้ตรัสอย่างนี้ว่า กลิ่นทั้งหลายเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย

บางองค์ได้ตรัสอย่างนี้ว่า รสทั้งหลายเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย

บางองค์ได้ตรัสอย่างนี้ว่าโผฏฐัพพะทั้งหลายเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย

เพราะเหตุที่พระราชาเหล่านั้น ไม่อาจทรงยังกันและกันให้เข้าพระทัยได้ จึงพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตรัสกะพระราชาเหล่านั้นว่า มาเถิดท่านสหายทั้งหลาย เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจักทูลถามความข้อนี้กะพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคจักทรงพยากรณ์แก่เราทั้งหลายอย่างใด เราทั้งหลายพึงจำคำพยากรณ์นั้นไว้อย่างนั้นเถิด ฯ

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๓๕๕–๓๖๑/๑๑๔–๑๑๕. ปัญจราชสูตรที่ ๒.

พระราชาเหล่านั้น ทรงรับพระดำรัสของพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้ว ฯ ครั้งนั้น พระราชา ๕ พระองค์เหล่านั้นมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นประมุข เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วก็ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลได้กราบทูลข้อความที่โต้เถียงกันแล้วทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ..ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย ฯ"

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า *"ดูกรมหาบพิตร ยอดสุดแห่งความพอใจนั่นแหละ อาตมภาพกล่าวว่าเป็นยอดในเบญจกามคุณ ดูกรมหาบพิตร รูปเหล่าใดเป็นที่พอใจของคนบางคน รูปเหล่านั้นไม่เป็นที่พอใจของคนบางคน เขาดีใจมีความดำริบริบูรณ์ด้วยรูปเหล่าใด รูปอื่นจากรูปเหล่านั้น จะยิ่งกว่าหรือประณีตกว่าเขาก็ไม่ปรารถนา รูปเหล่านั้นเป็นอย่างยิ่งสำหรับเขารูปเหล่านั้นเป็นยอดเยี่ยมสำหรับเขา ดูกรมหาบพิตร เสียงเหล่าใด.. ดูกร มหาบพิตร กลิ่นเหล่าใด.. ดูกรมหาบพิตร รสเหล่าใด ..ดูกรมหาบพิตร โผฏฐัพพะเหล่าใดเป็นที่พอใจของคนบางคน โผฏฐัพพะเหล่านั้น ไม่เป็นที่พอใจของคนบางคน เขาดีใจมีความดำริบริบูรณ์ด้วยโผฏฐัพพะเหล่าใด โผฏฐัพพะอื่นจากโผฏฐัพพะเหล่านั้น จะยิ่งกว่าหรือประณีตกว่า เขาก็ไม่ปรารถนา โผฏฐัพพะเหล่านั้นเป็นอย่างยิ่งสำหรับเขา โผฏฐัพพะเหล่านั้นเป็นยอดเยี่ยมสำหรับเขาฯ"*

เราจินตนาการได้ว่า พระราชาเหล่านั้นทรงพระเกษมสำราญยิ่งในเบญจกามคุณ แต่ก็ยังมีพระทัยไม่อิ่ม จึงทรงพระราชประสงค์จะทราบจริงๆ ว่า อะไรหนอเป็นยอดแห่งกามทั้งหลาย?

การหลงใหลในรูป คือรูปตัณหา

ใน **ขุททกนิกาย เวนสาขชาดกที่ ๓**[1] กล่าวว่า *"พระนางอุพพรีอัครมเหสีของเรามีพระฉวีวรรณงามดังทองคำ ลูบไล้ตัวด้วยแก่นจันทน์แดงย่อมงามเจริญตา เหมือนกับกิ่งไม้สิงคุอันขึ้นตรงไป ไหวสะเทือนอยู่ ฉะนั้น เรา*

[1] ขุ.ชา.(แปล)๒๗/๗๑๖/๑๖๓.

มิได้เห็นพระนางอุพพรีแล้ว คงจักต้องตายเป็นแน่ การที่เราไม่ได้เห็นพระนางอุพพรีนั้น จักเป็นทุกข์ยิ่งกว่ามรณทุกข์นี้อีก"

มนุษย์ปรารถนาจะเห็นรูปที่สวยและพยายามแสวงหาทุกวิถีทาง แม้ต้องเหนื่อยยากลำบากก็ยอม ถ้าไม่ได้เห็นก็จะเป็น จะตาย กินไม่ได้ นอนไม่หลับจนลุกจากที่นอนไม่ได้ ไม่เข็นไม่อายที่จะแสวงหา และมีชีวิตอยู่เพื่อให้ได้รูปารมณ์นั้น ควรพิจารณาให้ดีว่า แสวงหาเพื่อตัวเราจริงหรือ? ที่แท้แล้วเป็นเพียงการสนองความอยาก เพื่อเป็นผู้รับใช้คือเป็นทาสของตัณหา ความพยายามเพื่อให้ได้ครอบครองรูปารมณ์คือตกเป็นทาสตัณหา ต้องปรนเปรอด้วยทรัพย์สินเงินทอง เกียรติยศ

การฆ่ากันตายเพื่อให้ตนได้ครอบครองรูปารมณ์มีมาแต่สมัยพุทธกาลในอดีตก็มีมาแล้ว ปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ และก็จะคงมีต่อไปในอนาคต

รูปตัณหาคือความอยากได้ในรูปารมณ์ รูปารมณ์ทั้งภายในกาย และภายนอกเป็นเหตุให้หลงใหลอยู่ในกามสุข เราส่องกระจกแต่งหน้าแต่งตัวให้ดูดีสวยงามนั้นเป็นเพราะรักตัวเอง สิ่งที่มนุษย์หรือสัตว์มีความสนใจ มีความภาคภูมิใจมากที่สุดก็คือตัวเอง การอยากพบอยากเจอกับผู้ที่สนใจตนภาคภูมิใจตนเป็นเพราะยึดในอัตตาตัวตน ที่จริงแล้วมนุษย์หรือสัตว์รักตัวเองมากที่สุด พระพุทธเจ้าได้ตรัสใน **มัลลิกาสูตรที่ ๘**[1] ว่า *"บุคคลค้นหาด้วยจิตตลอดทิศทั้งหมด ไม่ได้พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ไหนๆเลย สัตว์ทั้งหลายเหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน"*

คนทุกคนรักตัวเองมากที่สุด แต่ต่างก็ต้องการให้ผู้อื่นมารักดูแลเอาใจใส่ตนเช่นเดียวกัน จึงตกลงปลงใจอยู่ด้วยกันใช่ไหม ที่แท้แล้วก็คือคนที่รักตัวเองที่สุดเหมือนกัน แต่เมื่อได้อยู่ร่วมกันแล้วกลับไม่เป็นไปตามที่ได้คาดหวังไว้

ในอดีตชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์ บิดามารดาปรารถนาให้บุตรชายสมรสกับสตรีผู้หนึ่ง แต่บุตรชายผู้เป็นพระโพธิสัตว์ เป็นผู้มีปัญญา รู้คุณและ

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๓๔๘/๑๐๘. สังยุตตนิกาย สคาถวรรค โกสลสังยุต ปฐมวรรคที่ ๑ มัลลิกาสูตรที่ ๘.

โทษแห่งการสมรสไม่อาจปฏิบัติตาม จึงกล่าวแก่บิดามารดาด้วยเหตุผลหนักแน่นว่า "บุคคลต้องการความสุข อย่าให้ทุกข์แก่เขา"

คำกล่าวนี้มีความหมายลึกซึ้ง ถ้าเราไตร่ตรองให้ดี ก็จะเข้าใจความหมายนั้น ชีวิตแต่งงานคือการเพิ่มภาระให้แก่ตน การเพิ่มภาระนั้น เป็นการลดทอนความสุขและเพิ่มพูนความทุกข์ แต่เป็นเพราะอัตตาและตัณหาทำให้มองไม่เห็นว่าเป็นทุกข์ ดังนั้นจึงเห็นทุกข์เป็นสุข เมื่อได้รับภาระเพิ่มอย่างนี้กลับภูมิใจว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว ยึดถือกันมาเช่นนี้ใช่ไหม ที่แท้แล้วเป็นเพราะไม่รู้ความจริงว่าเป็นไปในอำนาจของตัณหาและไม่รู้ว่าถูกกิเลสหลอก ฉะนั้นจึงไม่อาจจะหลุดพ้นจากกระแสน้ำแห่งกาโมฆะนี้ได้

การหลงใหลในเสียง คือ สัททตัณหา

มนุษย์ต้องการได้ยินเสียงที่ถูกใจจึงได้พยายามแสวงหาเพื่อให้ได้สัททารมณ์ เพราะหลงใหลเสียงที่สุนทรีไพเราะ จึงตกเป็นทาสของสัททตัณหา มีชีวิตอยู่ โดยปราศจากเสียงที่น่าใคร่ไม่ได้ ยังชีวิตให้เป็นทุกข์อยู่เนืองนิตย์ ถูกพัดไปกับกระแสเสียงที่ดึงดูดให้ติดอยู่ในสัททารมณ์ จึงไม่อาจจะหลุดพ้นจากกระแสน้ำแห่งกาโมฆะนี้ได้

การหลงใหลในกลิ่น คือ คันธตัณหา

รูปขันธ์คือร่างกายนี้เกิดขึ้นเป็นผลจากกรรมที่เป็นไปตามอำนาจของกิเลส แม้เราจะไม่ต้องการคันธารมณ์ที่ไม่ถูกใจ แต่ร่างกายนี้เปรียบเสมือนเครื่องจักร ที่ผลิตกลิ่นไม่ดีอยู่เสมอ เราจึงต้องอาบน้ำ ถูสบู่ ทาแป้งหอม ใส่น้ำหอมเพื่อปกปิดกลิ่นตัว คล้ายกับการตกแต่งซากศพ การกระทำเช่นนี้เป็นเพราะไม่ต้องการเห็นสิ่งที่เป็นอยู่จริง เป็นการแสดงมายากลหลอกลวงกันและกัน เพราะถ้าปล่อยให้ร่างกายแสดงสภาพตามความเป็นจริง ก็จะเป็นที่น่ารังเกียจ คนในสังคมจึงตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องสำอางต่างๆเป็นประจำจึงมองไม่เห็นตามความเป็นจริง ล่อลวงตนและผู้อื่นให้ลุ่มหลงในคันธารมณ์รัดรึงกันด้วยกลิ่นต่างๆ จึงตกอยู่ในอำนาจของคันธตัณหา ถูกพัดลอยไปกับคันธารมณ์ ไม่อาจจะหลุดพ้นจากกระแสน้ำแห่งกาโมฆะนี้ได้

การหลงใหลในรส คือรสตัณหา

มนุษย์ดิ้นรนไม่หยุดยั้งตลอดชีพเพื่อรสารมณ์ ต้องการกินอาหารรสอร่อย โลกวุ่นวายก็เพราะการกินเป็นเหตุใช่ไหม แม้พระภิกษุที่ถูกเล่นงานด้วยรสตัณหาจนต้องลาสิกขาจากเพศสมณะไปเป็นฆราวาสก็มีมาก รสตัณหาคือความอยากในรสชาด จึงสร้างทุกข์เพิ่มขึ้นโดยทำอกุศลกรรม เช่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เพื่อการเลี้ยงชีพหรือเพื่อเป็นอาหาร จึงส่งผลให้ต้องไปเกิดในทุคติอบายภูมิใช่ไหม? รสตัณหาจึงดึงดูดให้เราติดอยู่ในกระแสรสารมณ์ไม่อาจจะหลุดพ้นจากกระแสน้ำแห่งกาโมฆะนี้ได้

การหลงใหลในสัมผัส คือ โผฏฐัพพตัณหา

โผฏฐัพพารมณ์คือการถูกต้องสัมผัสด้วยกาย มนุษย์ยากจะรอดพ้นจากการถูกต้องสัมผัส ใน**อรรถกถาที่ ๕ แห่งคาถาธรรมบท**[1]แสดงไว้ว่า **นางปัญจปาปี**เป็นสตรีที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์มาก แต่มีสัมผัสที่พิเศษเหนือสตรีใดๆจึงได้รับการอภิเษกให้เป็นพระมเหสีของพระราชาพกะแห่งพาราณสี เพราะทรงลุ่มหลงจนถอนตัวไม่ขึ้น ถูกดูดให้จมลงในโผฏฐัพพารมณ์ใช่ไหม จึงไม่อาจจะหลุดพ้นจากกระแสน้ำแห่งกาโมฆะนี้ได้

สรุปแล้ว กาโมฆะคือ กามสุขในโลกมนุษย์ เทวโลก และอบายภูมิ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่น่าใคร่ การดิ้นรนแสวงหาด้วยความอยากเป็นเหตุให้ติดอยู่ในกามภพ ๑๑ ภูมินี้ ฉะนั้นกามตัณหาจึงเรียกว่ากาโมฆะ ต้องติดจมอยู่ในภพภูมิก็เพราะมีอวิชชา จึงไม่รู้อริยสัจจ์ ๔

ใน **วีสตินิบาตชาดก หัตถิปาลชาดก**[2] กล่าวไว้ว่า

"กามทั้งหลายเป็นดังเปือกตม เป็นเครื่องให้จมลง และเป็นเครื่องนำไปซึ่งน้ำใจสัตว์ ข้ามได้ยาก เป็นที่ตั้งแห่งมฤตยู สัตว์ทั้งหลายผู้ข้องอยู่ในกามอันเป็นดังเปือกตม เป็นเครื่องให้จมลงนี้ เป็นสัตว์มีจิตเลวทราม ย่อมข้ามถึงฝั่งไม่ได้. เมื่อครั้งก่อน อัตภาพของข้าพระองค์นี้ได้กระทำกรรมอัน

---

[1] ชา.อ.(แปล).๖๒/๕๘๘. ขุททกนิกาย ชาดกภาค ๒.อสีตินิปาตชาดก. ๔.กุณาลชาดก. เรื่องปัญจปาปี.

[2] ขุ.ชา.(แปล)๒๗/๒๒๕๐/๓๕๕.

หยาบช้า ผลแห่งกรรมนั้นข้าพระองค์ถือไว้มั่นแล้ว ข้าพระองค์จะพ้นไปจากผลแห่งกรรมนี้ไม่ได้เลย ข้าพระองค์จักปิดกั้นรักษาอัตภาพนั้นอย่างรอบคอบ ขออัตภาพนี้อย่าได้ทำกรรมอันหยาบช้าอีกเลย."

๒. ภโวฆะ

ภโวฆะ คือ ความยินดีพอใจ และความอยากเป็นรูปพรหมและอรูปพรหมและรวมถึงการติดยึดกับอัปปนาฌานอันนำให้ไปเกิดบนพรหมโลกได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน **สมาธิสูตร**[1] ดังนี้

"สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถ ฯ สมาหิโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตๆ ปชานาติ ฯ"

"ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ
ภิกษุผู้มีใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริง."

พระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะ อัครมหากัมมัฏฐานาจริยะ วัดพะอ็อก ตอยะ เมืองหมอละเหมียง รัฐมอญ เมียนมาร์ ได้ปฏิบัติทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยเจริญตามพระพุทธธรรมคำสอนอย่างถูกต้องด้วยการค้นคว้าจากพระไตรปิฎก และได้สอนกรรมฐานแก่บรรพชิตและอุบาสกอุบาสิกาทั้งชาวเมียนมาร์และนานาชาติ โดยสอนตามลำดับอย่างละเอียดตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุด เริ่มจากการเจริญอานาปานสติ เมื่อจิตตั้งมั่นอย่างแน่วแน่ที่ปฏิภาคนิมิต จึงจะเรียกว่า มีใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ จนได้บรรลุปฐมฌานจนถึงจตุตถฌานสมาธิ เมื่อใจตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว จะเจริญสมถะอื่นในกัมมัฏฐาน ๔๐ ก็ทำได้โดยง่าย หรือจะเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานก็ได้ เพราะการเจริญสมาธิ ทำให้รู้เห็นปรมัตถสัจจะของรูปและนามตามความเป็นจริงตามพระพุทธวจนะที่ว่า***"..ผู้มีใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริง"***

การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานที่พะอ็อก ตอยะ เริ่มสอนจาก**การเจริญจตุธาตุกัมมัฏฐาน** เพื่อให้ผู้ปฏิบัติรู้เห็นรูปปรมัตถ์ทั้งหมดตามความเป็นจริง

เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถกำหนดรู้สภาวลักษณะของธาตุทั้ง ๔ (ดิน น้ำ ไฟ และลม)ด้วยญาณโดยลำดับ จนเห็นชัดตลอดทั่วทั้งกายจนสมาธิแก่กล้า

[1] สำ.ข.(แปล)๑๗/๒๗/๑๓, สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๖๕๔/๔๑๓. สมาธิสูตร.

ขึ้นแล้ว ก็จะเห็นทั้งกายนี้เปล่งแสง(แรกเห็นมักเป็นแสงสีเทา) เมื่อกำหนดรู้สภาวลักษณะธาตุ ๔ ได้ติดต่อต่อเนื่อง แสงก็จะเปลี่ยนจากสีเทาเป็นสีขาว และก็จะสว่างมากขึ้นๆ จนในที่สุดทั่วทั้งกายจะปรากฏดังร่างเรืองแสงสว่าง เมื่อปฏิบัติต่อไปก็จะเห็นแสงนี้แตกออกเป็นอณูจิ๋วๆที่เรียกว่า รูปกลาป เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถกำหนดรู้ธาตุ ๔(หรือมหาภูตรูป) และอุปาทายรูป(คือรูปที่เกิดสืบเนื่องจากมหาภูตรูป มี ๒๔)[1] ที่ปรากฏ ๘, ๙,..๑๓ ชนิดในแต่ละรูปกลาป แตกต่างกันไปตามแต่สมุฏฐาน ซึ่งเป็นปรมัตถสัจจะของรูปในร่างกาย

เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถกำหนดรู้ธาตุ ๔ จนถึงระดับปรมัตถรูปภายในกายได้แล้ว ก็ต้องกำหนดรู้ปรมัตถรูปภายนอกกาย ทั้งสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต เช่นเดียวกัน จนกว่าจะเห็นว่ามีแต่รูปกลาปที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว ถึงตอนนี้ผู้ปฏิบัติก็จะไม่เห็นว่าเป็นชาย หญิง ต้นไม้ หรือเป็นรูปสมมติใดๆ จะเห็นว่าเป็นแต่เพียงรูปกลาปที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว นี่คือการเห็นรูปตามความเป็นจริง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอน

ลำดับต่อไปจึงจะสอนให้ผู้ปฏิบัติได้**กำหนดวิเคราะห์นามปรมัตถ์** คือ จิต(ธรรมชาติที่รู้อารมณ์มี ๘๙ (พิสดารเป็น ๑๒๑)[2], และเจตสิกคือธรรมที่ประกอบกับจิต เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ศรัทธา เมตตา สติ ปัญญา เป็นต้น มี ๕๒ อย่าง)[3] จนกว่าจะเห็นด้วยญาณทั้งภายใน และภายนอกว่า จิตและเจตสิกเกิดดับอย่างรวดเร็วเป็นขณะๆ ติดต่อกันในแต่ละวิถี เป็นปรากฏการณ์การเกิดดับที่รวดเร็วมาก

เมื่อผู้ปฏิบัติได้รู้และเห็นรูปนามปรมัตถ์ พร้อมทั้งเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอกตามความเป็นจริงว่า มีแต่การเกิดดับอย่างรวดเร็วไม่หยุดยั้ง ก็มักจะรายงานความรู้สึกแก่พระอาจารย์ว่า"ชีวิตเป็นทุกข์จริงๆ ไม่อยากเกิดอีกแล้ว ไม่ว่าในภพภูมิใดๆ" บางครั้งอาตมาก็ถามว่า "ถ้าเธอยังไม่อาจทำที่

[1] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๓๖๕.

[2] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๓๖.

[3] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๔๐.

สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบันชาตินี้ ถ้าต้องเกิดอีก อยากไปเกิดที่ใดหรือ" ก็มักได้รับคำตอบว่า "อยากไปเกิดเป็นรูปพรหม" เขาคิดว่า การเป็นรูปพรหมจะเป็นทุกข์น้อยลงไปมาก เพราะรูปพรหมมีประสาทตาเพื่อให้เห็นพระพุทธเจ้า มีประสาทหูเพื่อได้ฟังพระธรรมเทศนา แต่ไม่มีประสาทจมูก ประสาทลิ้น ประสาทกาย ไม่มีเพศชาย ไม่มีเพศหญิง จึงหมายความว่า รูปพรหมปราศจากความทะยานอยาก และกำหนัดยินดีในการดมกลิ่น การลิ้มรส การถูกต้องสัมผัสกาย การด่าทอ การนินทา ความตระหนี่ ความอิจฉา หึงหวง ซึ่งตรงกันข้ามกับในเทวโลกและโลกมนุษย์ ที่ต้องทนทุกข์เทวษให้ถูกแผดเผาจากความต้องการอันไม่สิ้นสุดเพราะการติดยึดในกามสุขเหล่านี้

ผู้ปฏิบัติที่ฉลาดผู้เกิดความสังเวช[1] คือ *รู้สึกสลดใจที่ทำให้คิดได้ ทำให้จิตหันมานึกถึงสิ่งที่ดีงาม เกิดความไม่ประมาท เพียรพยายามทำสิ่งที่เป็นกุศลต่อไป* และได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจากการมีประสาทรับรู้ทางกามทั้ง ๕ นี้ ถ้าผู้ปฏิบัติท่านนั้นได้ฝึกวสีของปฐมฌานจนชำนาญคล่องแคล่ว เข้าปฐมฌานเมื่อใดก็ได้ตามที่ต้องการ และสามารถเข้าปฐมฌานได้ในเวลาใกล้ตายและตั้งมั่นอยู่ในปฐมฌานได้จนถึงจุติจิต เขาก็จะได้ไปเกิดบนพรหมโลกระดับปฐมฌานภูมิทันที ฌานอื่นก็เป็นในทำนองเดียวกัน

สรุปว่า ภโวฆะคือ ความปรารถนาในพรหมโลก อยากเป็นรูปพรหม อรูปพรหม และความติดใจในอารมณ์แห่งรูปฌานหรืออรูปฌาน จึงทำให้สรรพสัตว์ถูกพัดวนจมอยู่ในกระแสแห่งรูปภพ อรูปภพ ยากที่จะข้ามพ้นได้

๓. ทิฏโฐฆะ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงใน **ทีฆนิกาย พรหมชาลสูตร**[2] ว่า การยึดมั่นถือมั่นกับความเห็นผิดในรูปนามขันธ์ ๕ ว่าเป็นบุคคล ตัวตน เรา เขา เรียกว่า มิจฉาทิฏฐิหรือทิฏฐิมี ๖๒ อย่าง ซึ่งความเห็นผิดที่สำคัญยิ่งที่เราจำเป็นต้องละเป็นเบื้องแรกก็คือ สักกายทิฏฐิ

[1] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๒๖๖.

[2] ที.สี.(แปล)๙/๑/๑.

สนฺโต กาโย สกฺกาโย

ความเห็นผิดยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ ๕ ว่าเป็นผู้หญิง ผู้ชาย เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เรียกว่า **สักกายทิฏฐิ** การยึดมั่นถือมั่นเช่นนี้ทำให้เราทำสิ่งต่างๆเพื่อตนและพวกพ้องของตน ไม่ว่าทางกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม และมักทำอกุศลมากกว่ากุศล เมื่อตนหรือพวกพ้องยังไม่ถูกข่มขู่รังแก ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องกับเราเราก็จะรู้สึกเฉยๆ แต่เมื่อใดถูกรังแกก็จะลุกเป็นไฟขึ้นมาทันที เมื่อมีความโลภเกิดขึ้น ก็รู้สึกว่า**เรา**โลภ เมื่อมีโทสะเกิดขึ้นก็รู้สึกว่า**เรา**โกรธ เมื่อมีความหลงเกิดขึ้นก็รู้สึกว่า**เรา**หลง ความเข้าใจเช่นนั้นคือ ความเห็นผิด สักกายทิฏฐิเป็นกิเลส เราทำอะไรตามใจกิเลสโดยไม่รู้ตัว กิเลสติดสอยห้อยตามรูปนามขันธ์ห้า เหมือนเงาตามตัว สั่งให้เราทำทุกอย่างตามที่กิเลสต้องการ เป็นดังผู้บัญชาการอยู่ภายใน น่าทึ่งที่เราเป็นไปในอำนาจของกิเลสได้อย่างมีความสุข เป็นเพราะการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของเรา เราจึงยอมรับการบัญชาของกิเลสโดยไม่รู้ตัว กลับเข้าใจไปว่า"**เรา**ทำในสิ่งที่**เรา**ชอบ **เรา**ทำในสิ่งที่**เรา**ต้องการ" เป็นความเห็นผิดที่ไม่น่าให้อภัย การคิดว่าเป็น**เรา** จึงเป็นทุกข์ และสร้างกรรมที่ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ เป็นเหมือนกับการส่งใบสมัครเพื่อเผชิญหรือหาญท้ากับความทุกข์ ใช่ไหม?

การที่จะละสักกายทิฏฐิได้จำเป็นต้องปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขาอย่างเป็นระบบ กล่าวคือหลังจากการเจริญสมาธิจนถึงจตุตถฌาน และได้กำหนดรู้รูปนามปรมัตถ์ทั้งภายในและภายนอกด้วยญาณดีแล้วจึงจะปฏิบัติปฏิจจสมุปบาทเพื่อให้เห็นเหตุปัจจัยและผลที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตชาติ ปัจจุบันและอนาคต ทั้งภายในและภายนอก เมื่อได้รู้เห็นเหตุปัจจัยและผลด้วยญาณดีแล้ว จึงจะเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ โดยการกำหนดรู้พระไตรลักษณ์ คือ อนิจจังความไม่เที่ยง ทุกขังความเป็นทุกข์ และอนัตตาความไม่ใช่ตัวใช่ตนของรูปนามปรมัตถ์ พร้อมทั้งเหตุปัจจัยทั้งหมด ไม่ว่าจะในอดีตชาติ ปัจจุบันและอนาคต ทั้งภายในและภายนอก ด้วยวิธีต่างๆโดยพิสดาร จนกระทั่งเมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้า พระอริยมรรคก็จะปรากฏแก่ผู้ปฏิบัติ ได้เห็นแจ้งพระนิพพานซึ่งเป็นการดับของรูปนาม

เมื่อพระอริยมรรคปรากฏขึ้นก็จะประหารกิเลสไปตามลำดับ เมื่อได้บรรลุพระโสดาปัตติมรรค มรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสดาบัน เป็นเหตุให้ละสังโยชน์ได้ขาด ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส พระโสดาบันท่าน*รู้แจ้งและเห็นแจ้ง*การทำงานของกิเลสต่างๆ ท่านแทงตลอดมิจฉาทิฏฐิ ไม่ว่าจะเป็นระดับตื้นหรือลึกที่ยึดมั่นกับความเห็นผิดว่าเป็นเรา เป็นตัวเรา เป็นของเรา ท่านไม่เห็น "ความโลภ"ว่าเป็น "เราโลภ" ท่านไม่เห็น "ความโกรธ" ว่าเป็น "เราโกรธ" และท่านไม่อาจทำอกุศลกรรม อันนำให้ไปเกิดในอบายภูมิได้อีกต่อไป ไม่ว่าทางกาย วาจา ใจ

แต่คนส่วนใหญ่ยังคงท่วมท้นไปด้วยทิฏโฐฆะ จึงจมอยู่ในกระแสแห่งความเห็นผิด เป็นดังหุ่นยนต์ที่ถูกตั้งโปรแกรมไว้ เรายังคงซ่องเสพทำอกุศลกรรมทั้งๆที่เราตั้งใจว่าจะไม่ทำ เราไม่ต้องการเปลี่ยนทิฏฐิ ไม่ต้องการแม้แต่จะทำความเข้าใจในความจริงว่า ทำไมเราจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนทิฏฐิ? นี่จึงนำให้ไปเกิดในอบายภูมิซ้ำๆซากๆ

การยึดมั่นถือมั่นกับความเห็นผิดในรูปนามขันธ์ ๕ ว่าเป็นเรา เป็นตัวเรา เป็นของเรา ทำให้สรรพสัตว์ไม่มีประมาณถูกพัดไปกับกระแสแห่งทิฏฐิ คือ ทิฏโฐฆะ ต้องติดจมอยู่ในวัฏสงสาร ยากที่จะข้ามพ้นได้

๔. อวิชโชฆะ

อวิชชาคือความไม่รู้ ความไม่รู้ในที่นี้ไม่ใช่ไม่รู้สิ่งนั้นสิ่งนี้แต่เป็น**การไม่รู้ในอริยสัจจ์ ๔**[1] คือ ทุกข์(อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์) ทุกขสมุทัย(เหตุเกิดทุกข์) ทุกขนิโรธ(ความดับทุกข์) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรคหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า "ทางสายกลาง") เพราะถูกปิดบังไว้ด้วยโมหะ คืออวิชชา

ความจริงในระดับปรมัตถ์คือ ไม่มีผู้หญิง ไม่มีผู้ชาย มีแต่รูปปรมัตถ์ นามปรมัตถ์ มีเหตุปัจจัย และผลแห่งเหตุปัจจัยนั้น เมื่อยังไม่รู้แจ้งเห็นจริงตามสัจธรรมด้วยตนเอง ก็จะไม่อาจหลุดพ้นจากอวิชโชฆะนี้ได้

[1] วินย.๔/๑๔/๑๘., สำ.ม.๑๕/๑๖๖๕/๕๒๘., อภิ.วิ.๓๕/๑๔๕/๑๒๗.

เมื่อกล่าวโดยสังเขป การเห็นรูปปรมัตถ์นามปรมัตถ์ คือ การรู้**ทุกขสัจจะ** รูปนามขันธ์ ๕ นี้เป็นผลจากเหตุปัจจัยในอดีตชาติ เมื่อสามารถรู้เห็นเหตุปัจจัยและผลนั้นด้วยปัญญาญาณ คือ การเห็น**สมุทัยสัจจะ**

การที่จะรู้แจ้งเห็นจริงในทุกขสัจจะและสมุทัยสัจจะ จำต้องปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ (อริยอัฏฐังคิกมรรค) ซึ่งเป็น**มัคคสัจจะ** ว่าโดยสังเขปคือ ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา

การที่จะเห็นทุกขสัจจะที่เป็นรูปนามขันธ์ ๕ และสมุทัยสัจจะที่เป็นเหตุปัจจัยในระดับ**ปรมัตถสัจจะ** จำต้องเจริญสมาธิ

ใน**ขันธสังยุตและสัจจสังยุต** พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนว่า[1]

สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถ ฯ สมาหิโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตๆ ปชานาติ ฯ

"ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ
ภิกษุผู้มีใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริง."

เมื่อได้เห็นพระไตรลักษณ์ของรูปนามขันธ์ ๕ ซึ่งเป็นทุกขสัจจะและสมุทัยสัจจะ ในระดับปรมัตถ์ ทั้ง อดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายใน ภายนอก หยาบ ละเอียด ทราม ประณีต ไกล ใกล้ อย่างถ้วนทั่วถ่องแท้จนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งเห็นแจ้งพระนิพพาน ดับกิเลสและกองทุกข์ หลุดพ้นจากอาสวกิเลส จึงเรียกว่า เห็น**นิโรธสัจจะ**

การ **"รู้ตามความเป็นจริง"** คือรู้อะไร

การรู้ตามความเป็นจริง คือ การรู้ทั่วชัดแทงตลอดอริยสัจจ์ ๔ ว่าคือ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดังที่กล่าวมานี้

รูปนามขันธ์ ๕ ซึ่งเป็นทุกขสัจจะ ถ้ายังไม่ได้เห็นถึงระดับปรมัตถ์อย่างถ้วนทั่ว ก็ยังไม่เรียกว่า รู้ทุกขสัจจะ

ต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะเห็นรูปนามปรมัตถ์

การปฏิบัติเพื่อให้เห็นรูปปรมัตถ์โดยสังเขป มีดังนี้

[1] สำ.ข.(แปล)๑๗/๒๗/๑๓. ๕.สมาธิสูตร, สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๖๕๔/๔๑๓. ๑.สมาธิสูตร.

เริ่มด้วยการเจริญสมาธิที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสมถกัมมัฏฐาน ๔๐ เช่น อานาปานสติจนถึงจตุตถฌาน เมื่อมีใจตั้งมั่นดีแล้วจึงจะเจริญวิปัสสนาในรูปกัมมัฏฐานและนามกัมมัฏฐาน

ในการเจริญรูปกัมมัฏฐาน พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธาตุกัมมัฏฐานทั้งโดยสังเขปและโดยพิสดาร ในพระอภิธรรมพระพุทธองค์ทรงแสดงรูปปรมัตถ์มี ๒๘ ถ้ายังไม่เห็นรูปปรมัตถ์ทั้ง ๒๘ ก็จะยังไม่ได้บรรลุ"รูปปริคคหญาณ" ที่วัดพะอ็อก ตอยะ(เมืองหมอละเหมียง รัฐมอญ ประเทศเมียนมาร์) ได้สอนธาตุกัมมัฏฐานแก่ผู้ปฏิบัติธรรมชาวเมียนมาร์ และนานาชาติมานานแล้ว เมื่อผู้ปฏิบัติมีใจตั้งมั่นด้วยสมาธิดีแล้ว ก็จะสอนให้กำหนดดูสภาวลักษณะของธาตุ ๔ ในกาย คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุและวาโยธาตุ โดยเริ่มสอนจากลักษณะที่เห็นได้ง่ายไปตามลำดับจนครบทั้ง ๑๒ สภาวลักษณะ เมื่อผู้ปฏิบัติได้ดูสภาวลักษณะของธาตุทั้ง ๔ โดยทั่วกายซ้ำแล้วซ้ำอีก จนใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ ก็จะเห็นด้วยญาณว่า กายปรากฏเป็นดังหมอกควัน ก็ให้ดูธาตุ ๔ ต่อไป หมอกควันก็จะกลายเป็นสีขาวขึ้น จากสีขาวก็จะเปลี่ยนเป็นใสเหมือนกระจกหรือก้อนแก้วก้อนน้ำแข็งฉะนั้น เมื่อพิจารณาดูช่องว่างในก้อนใสนั้นก้อนใสก็จะแตกออกเป็นรูปกลาปจิ๋วๆที่เห็นได้ด้วยญาณ ผู้ปฏิบัติจะรายงานว่า เห็นรูปกลาปจิ๋วๆมากมายและเกิดดับอย่างรวดเร็ว

รูปกลาปยังไม่ใช่รูปปรมัตถ์ แต่เป็นรูปบัญญัติหน่วยเล็กที่สุด

ในรูปกลาปแต่ละหน่วยประกอบด้วยรูปปรมัตถ์อย่างน้อย ๘ อย่าง คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ วรรณะ(สี) คันธะ(กลิ่น) รส และโอชา(อาหารรูป) ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดดูรูปกลาปที่แตกต่างกันตามสมุฏฐานใน ๖ ทวาร และกาย ๔๒ ส่วนใน ๑๑ นัยคือ อดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายใน ภายนอก หยาบ ละเอียด ทราม ประณีต ไกล ใกล้ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต เช่น บุรุษ สตรี สัตว์ บ้านเรือน ภูเขา ต้นไม้ เป็นต้น เมื่อได้เห็นด้วยญาณว่ามีแต่รูปปรมัตถ์ที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว ก็จะเชื่อว่าเป็นไปตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างประกอบด้วยรูปปรมัตถ์ที่เล็กกว่าอะตอมที่นักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบ รูปกลาปหน่วยที่เล็กที่สุดที่เรียกว่าโอชัฏฐมกกลาปะ คือรูปกลาปที่มีโอชาเป็นที่ ๘ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสแสดงไว้ก่อนที่นักวิทยาศาสตร์จะค้นพบอะตอม

ใน**การเจริญนามกัมมัฏฐาน เพื่อให้เห็นปรมัตถสัจจะ**ของนามขันธ์ พระพุทธองค์ทรงแสดงนามธรรมไว้ในพระอภิธรรม อันมีวิถีมุตตะ(คือสภาวธรรมที่เกิดนอกเหนือวิถีหรือปราศจากวิถี) ได้แก่ ปฏิสนธิจิต ภวังคจิต และจุติจิต และสภาวธรรมของจิตที่เกิดดับโดยลำดับติดต่อกันเป็นวิถี เรียกว่าวิถีจิต พระพุทธองค์ทรงแสดงลำดับของจิตในแต่ละวิถีเรียกว่า จิตตนิยาม ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดดูทั้งจิตและเจตสิกของแต่ละจิตขณะ ทั้งวิถีมุตตะและในวิถีจิตของทวาร ๖ ทั้งอกุศลและกุศล ทั้งกามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โดย ๑๑ นัยคืออดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายใน ภายนอก หยาบ ละเอียด ทราม ประณีต ไกล ใกล้ จนได้เห็นตามจริงว่า มีแต่นามปรมัตถ์เกิดดับอย่างรวดเร็วโดยลำดับตลอดเวลา เป็นจริงตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้

เมื่อผู้ปฏิบัติทั้งชาวเมียนมาร์และนานาชาติ ได้รู้เห็นรูปนามปรมัตถ์พร้อมทั้งเหตุปัจจัยใน ๓ กาลตามความเป็นจริง ก็พอใจและมีกำลังใจจะปฏิบัติต่อไป ขอเชิญท่านทั้งหลายมารู้เห็นปรมัตถธรรมด้วยตนเอง เมื่อได้รู้แจ้งเห็นจริงในพระธรรม คุณของพระธรรมก็จะปกปักรักษาผู้ปฏิบัติธรรม ไม่ให้ตกไปเกิดในอบายภูมิอีก เหล่าพระภิกษุและโยคีผู้ปฏิบัติที่ได้รู้เห็นพระธรรมตามความเป็นจริง ล้วนมีความปีติโสมนัสซาบซึ้งในพระธรรมคุณที่ว่าเป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตนจริงๆ ผู้ที่มีปัญญาจักษุก็จะสามารถรู้เห็นพระธรรมตามความเป็นจริงสมตามพระพุทธดำรัสที่ว่า ไม่มีผู้ชาย ไม่มีผู้หญิง มีแต่รูปกับนาม ผู้ปฏิบัติที่รู้เห็นอริยสัจจ์ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า การเห็นพระพุทธเจ้าในที่นี้**มิได้หมายถึงการเห็นระดับบัญญัติเป็นพระพุทธรูป**ตามที่เข้าใจคลาดเคลื่อนกันไป เพราะเมื่อพระโพธิสัตว์สมณโคดมตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ ด้วยพระองค์เอง จึงได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังพระพุทธดำรัสใน**วักกลิสูตร** [1] ว่า

"อย่าเลยวักกลิ ร่างกายอันเปื่อยเน่าที่เธอเห็นนี้ จะมีประโยชน์อะไร?

---

[1] สำ.ข.(แปล)๑๗/๒๑๖/๑๑๗. วักกลิสูตร.

ดูกรวักกลิ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมเห็นเรา"

ผู้ปฏิบัติที่รู้เห็นอริยสัจจ์จึงเป็นพุทธศาสนิกหรือพุทธทายาทที่แท้ ก็จะมีศรัทธาไม่หวั่นไหวในคุณพระพุทธ คุณพระธรรม และคุณพระอริยสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งอันเกษมสูงสุด ผู้ที่รู้เห็นรูปนามปรมัตถ์โดยถ้วนทั่วดังกล่าวจึงจะเรียกว่า **เห็นทุกขสัจจะ**

แต่ถ้าจิตยังไม่ตั้งมั่นดีในอุปจารสมาธิหรืออัปปนาสมาธิ ก็ไม่อาจจะหยั่งรู้อริยสัจจ์ ๔ ซึ่ง**ลึกซึ้งประณีต**ได้ ทำให้ไม่อาจละโมหะอวิชชา และไม่อาจข้ามพ้นอวิชโชฆะได้

อวิชชาหรือโมหะ คือความเห็นผิดไปจากความจริง เห็นถูกเป็นผิด เห็นผิดเป็นถูก โมหะปิดบังไว้ไม่ให้รู้สัจจธรรมตามความเป็นจริง เพราะมีอวิชชาจึงไม่รู้รูปนามปรมัตถ์ที่เป็นทุกขสัจจะ จึงไม่รู้ว่าทุกขสัจจะเป็นผลจากเหตุปัจจัยที่เป็นสมุทัยสัจจะ เมื่อไม่รู้ไม่เห็นรูปนามขันธ์ ๕ กับทั้งเหตุปัจจัยตามที่เป็นจริงก็จะเห็นผิดรู้ผิดว่า เป็นหญิง เป็นชาย เช่นนี้เรียกว่า อวิชชา

เมื่อมองดูรอบๆตัวก็เห็น ผู้ชาย ผู้หญิง สุนัข ไก่ นก เป็นต้น ท่านทราบไหมว่า เพราะเหตุใดเราจึงได้เกิดเป็นชาย เป็นหญิง เป็นมนุษย์ เพราะเหตุใดจึงเกิดเป็นสัตว์? **ต้นเหตุก็คืออวิชชา**

อาตมาจะยกกรณีตัวอย่างของผู้ปฏิบัติธรรมบางท่าน ที่ได้รู้เห็นด้วยญาณว่า **รูปนามในชาติปัจจุบันเป็นผลจากเหตุปัจจัยในอดีตชาติ**

ผู้ปฏิบัติธรรมสตรีชาวเมียนมาร์ท่านหนึ่งเป็นชาวเมืองหลวงที่มีการศึกษาดี หลังจากที่เธอสำเร็จการเจริญรูปกัมมัฏฐานและนามกัมมัฏฐานแล้ว เธอก็ได้เจริญสมาธิใหม่ แล้วจึงย้อนดูรูปนามปรมัตถ์เริ่มจากอดีตใกล้ตัวค่อยถอยหลังไปตามลำดับจนถึงขณะปฏิสนธิในชาติปัจจุบัน แล้วถอยหลังต่อไปที่จุติจิตของอดีตชาติที่แล้ว ซึ่งเกิดก่อนปฏิสนธิจิตของชาติปัจจุบัน โดยไม่มีช่องว่างใดๆและย้อนต่อไปที่มรณสัญญาชวนะซึ่งเป็นขณะก่อนตายในชาติที่แล้วเพื่อค้นหาเหตุปัจจัยของรูปนามในชาติปัจจุบันเธอได้เห็นภาพเหตุการณ์ขณะที่เธอกำลังถวายผลไม้แก่พระภิกษุด้วยกุศลจิต ในอดีตชาติเธอเป็นสตรีชนบทที่ยากจน ไร้การศึกษา เธอคับแค้น ไม่พอใจสภาพอันต้อยต่ำของตน

ขณะที่เธอกำลังถวายผลไม้แก่พระภิกษุรูปหนึ่ง เธอได้อธิษฐานว่า ขอให้ได้เกิดเป็นสตรีที่มีการศึกษาดีในเมืองหลวง ภาพ"กรรม"(ขณะที่เธอกำลังถวายผลไม้แก่พระภิกษุ ด้วย**ความปรารถนาจะเกิดเป็นสตรีที่มีการศึกษาดีในเมืองหลวง**)ได้ปรากฏในมรณสัญญาชวนะ ชัดเจนราวกับว่า เธอกำลังทำกรรมนั้นอยู่ ซึ่งความปรารถนานี้อันเป็นอารมณ์ที่จิตรับรู้ในขณะสุดท้ายก่อนตายได้ก่อให้เกิดผลตาม**ความปรารถนานั้น**ในชาติปัจจุบันนี้ และเธอได้เห็น**เหตุปัจจัย ๕ ประการของรูปนามขันธ์ ๕ ในชาติปัจจุบัน** คือ

๑. **อวิชชา**(ความไม่รู้อริยสัจจ์) มีความสำคัญผิดว่าชีวิต**หญิง**ที่มีการศึกษาดีในเมืองหลวงมีอยู่จริง

๒. **ตัณหา**(ความอยาก) ปรารถนาชีวิตหญิงที่มีการศึกษาดีในเมืองหลวง

๓. **อุปาทาน**(ความยึดมั่น) ติดยึดชีวิตหญิงที่มีการศึกษาดีในเมืองหลวง

๔. (กุศล)**สังขาร**(สภาพที่ปรุงแต่งใจให้ดี) กุศลจิตและเจตสิกขณะที่เธอกำลังถวายผลไม้แก่พระภิกษุด้วยความปรารถนาจะเกิดเป็นสตรีที่มีการศึกษาดีในเมืองหลวง

๕. **กรรม**(**กัมมสัตตี**/พลังกรรม)เจตนาขณะทำกรรมถวายผลไม้นั้น

ในกรณีนี้เราได้เห็นความสัมพันธ์ของอวิชโชฆะ ทิฏโฐฆะและกาโมฆะ เป็นเพราะความไม่รู้อริยสัจจ์ ๔ คือมีอวิชชาทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นใน**ความปรารถนานั้น**คือ *ชีวิตหญิงที่มีการศึกษาดีในเมืองหลวง* เธอได้รู้ด้วยญาณว่า **เหตุปัจจัยทั้ง ๕ คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน สังขาร กรรม**ในอดีตชาติทำให้เกิดผล คือเกิดเป็นสตรีที่มีการศึกษาดีในเมืองหลวงตามที่หวังไว้ เพราะ*อวิชชา*เป็นโมหะปิดบังว่า ความจริงมีแต่รูปนามปรมัตถ์ไม่มีชีวิตหญิง *ตัณหา*คืออยากเป็นหญิงนั้น *อุปาทาน*คือติดยึดชีวิตหญิงนั้น อวิชชาและตัณหาจึงเป็นต้นเหตุให้มาเกิดอีก เธอจึงต้องจมอยู่ในกาโมฆะนี้ อวิชชาทำให้มนุษย์เราต้องประสบภยันตรายที่ไม่คาดคิดมากมาย อาตมาจะเล่าอีกเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ท่านเห็นความข้อนี้ได้ชัดเจนขึ้น

พระศาสดาทรงแสดงไว้ใน**คาถาธรรมบท**[1] ว่า ในแคว้นอัลลกัปปะเกิดทุพภิกขภัย สามีภรรยาคู่หนึ่งจึงเดินเท้าผ่านทะเลทรายแห้งแล้ง กันดาร จนเสบียงหมด ขาดทั้งอาหารและน้ำ เหน็ดเหนื่อยอิดโรย หิวโหยมาก เมื่อเดินทางมาถึงตระกูลของคนเลี้ยงโคแห่งหนึ่ง ก็โชคดีพบนายโคบาลมีใจอ่อนโยน สงเคราะห์ให้ข้าวปายาสกับเนยใสเป็นอันมาก นายโกตุหลิกบริโภคมากไป ไม่อาจตัดความอยากในอาหารได้ เพราะตัวหิวมาตั้ง ๗-๘ วัน และเห็นนายโคบาลปั้นก้อนข้าวปายาสให้แก่นางสุนัขซึ่งนอนอยู่ใต้ตั่ง จึงคิดว่า "นาง**สุนัขตัวนี้ มีบุญ**จึงได้โภชนะเห็นปานนี้เนืองนิตย์" ตกกลางคืนนายโกตุหลิกนั้นไม่สามารถจะยังข้าวปายาสนั้นให้ย่อยได้ จึงทำกาละ(ตาย)ไปเกิดในท้องแห่งนางสุนัขนั้น. **เหตุปัจจัยที่ทำให้นายโกตุหลิกเกิดเป็นสุนัข** มีดังนี้

๑. เพราะอวิชชา(ความไม่รู้อริยสัจจ์)สำคัญผิดว่า ชีวิตสุนัขมีอยู่จริง จึงทำให้เกิดตัณหาอยากเป็น**สุนัขมีบุญ**เช่นนั้น

๒. เพราะตัณหา(อยากเป็นสุนัข) จึงทำให้เกิดอุปาทาน(ยึดติด)

๓. เพราะอุปาทาน(ยึดติดชีวิตสุนัข) จึงทำให้เกิดอกุศลสังขาร

๔. เพราะอกุศลสังขาร(สภาพที่ปรุงแต่งใจให้ชั่ว ติดใจชีวิตสุนัข) จึงทำให้เกิดกรรม (พลังกรรมจากเจตนาของอกุศลสังขารนั้น)

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวนี้ จึงทำให้นายโกตุหลิกต้องเกิดเป็นสุนัข

นักโทษในคุกแคบๆที่มีหน้าต่างเล็กๆ เมื่อเห็นนกบินเป็นอิสระอยู่บนฟ้าก็อาจเกิดความคิดว่า "เป็นนกน่าจะดีกว่า" เพราะถูกบีบคั้นจากความทุกข์ในคุก ถ้าหากว่าภาพนกที่เขาติดใจนั้นปรากฏเป็นอารมณ์ที่จิตรับรู้ขณะก่อนตาย ก็จะส่งผลให้เขาต้องเกิดเป็นนกในชาติหน้า

เป็นเพราะความไม่รู้อริยสัจจ์คืออวิชชา ทำให้เรายึดติดทั้งสิ่งที่ดีและเลว ทรามและประณีต งามและน่าเกลียด ชีวิตสัตว์เดรัจฉานไม่มีแก่นสาร เพราะมีแต่การสั่งสมอกุศลกรรม ฆ่ากันเพื่อความอยู่รอด ทำให้ยากยิ่งที่จะหลุดพ้นจากอบายภูมิ ๔ กลับคิดว่ามีแก่นสาร ชีวิตมนุษย์มีแก่นสาร เพราะสามารถสั่งสมบารมีเพื่อออกจากวัฏสงสารได้ กลับคิดว่าไม่มีแก่นสาร กรณี

[1] ธ.อ.(แปล)๔๐/๒๒๕-๒๓๑. ๒.อัปปมาทวรรควรรณนา. ๑.เรื่องพระนางสามาวดี.

เหล่านี้เป็นอุทาหรณ์ให้ท่านทราบเหตุปัจจัยที่สร้างภพชาติใหม่ทำให้ต้องติดจมอยู่ในสังสารวัฏฏ์โดยความไม่รู้

เพราะเหตุนี้อาตมาจึงกล่าวว่า**"มนุษย์ต้องประสบภยันตรายที่ไม่คาดคิด เพราะอวิชชาคือความไม่รู้อริยสัจจ์ ๔"**

การรู้เห็นเหตุปัจจัยและผลคือรูปนามขันธ์ ๕ ที่เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุปัจจัยใน ๓ กาล อดีต อนาคต ปัจจุบัน เป็น**ปัจจัยปริคคหญาณ**เพื่อพิจารณารู้สภาวธรรมที่เกิดขึ้นตาม**ปฏิจจสมุปบาท**ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้

ความรู้ความเข้าใจจากการเรียนกับการรู้แจ้งเห็นแจ้งนั้นแตกต่างกัน อย่าคิดและเข้าใจว่าความรู้ที่ได้จากการเรียนคือการรู้แจ้ง ต้องมีความซื่อสัตย์พากเพียรปฏิบัติให้ได้รู้แจ้งเห็นแจ้งปรมัตถสภาวธรรมพร้อมทั้งเหตุปัจจัยโดยถ้วนทั่ว จึงจะเป็นการรู้แจ้งเห็นแจ้งที่แท้ จึงจะทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้

กาโมฆะ ภโวฆะ ทิฏโฐฆะ อวิชโชฆะคือห้วงน้ำวนแห่งวัฏสงสารที่ทำให้สรรพสัตว์ถูกพัดพาไปตามกระแสความทะยานอยากแห่งกิเลสตัณหาจึงยากที่จะข้ามพ้นโอฆะ ๔ ที่เปรียบเหมือนมหาสมุทรแห่งสังสารวัฏฏ์ เทวดาและมนุษย์ติดจมอยู่ในกามสุขอยู่โดยปราศจากกามสุขไม่ได้ สัตว์ในอบายภูมิ ๔ ก็ทำนองเดียวกัน ส่วนติเหตุกบุคคลคือผู้ที่ปฏิสนธิด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ จะสามารถบรรลุอัปปนาสมาธิได้ แต่ถ้าเขาติดใจในฌานหรือรูปภพอรูปภพ ตัณหานั้นก็จะทำให้เขาไปเกิดในพรหมโลก ต้องติดจมในกระแสแห่งภโวฆะ ยากจะหลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ได้เช่นกัน

แต่ละโอฆะเกื้อหนุนและเสริมกำลังแก่โอฆะอื่นๆ ทำให้โอฆะอื่นสกปรกขึ้น หรือทำให้เชี่ยวกรากมากขึ้น นี่คือความสัมพันธ์ของโอฆะ ๔

การที่เรายึดมั่นถือมั่นเห็นผิดในรูปนามขันธ์ ๕ ว่า เป็นตัว เป็นตน เป็นเรา เป็นเขา เรียกว่า มีสักกายทิฏฐิ ทำให้ต้องว่ายวนไม่อาจหลุดพ้นจากโอฆะ ๔ การที่จะสามารถหลุดพ้นจากโอฆะ ๔ ได้ต้องปฏิบัติตามสิกขา ๓ คือ ศีลสิกขา สมาธิสิกขาและปัญญาสิกขาซึ่งเป็นพระพุทโธวาทอย่างจริงจังแน่วแน่จนได้บรรลุพระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผล จึงจะละสักกายทิฏฐิได้หมดจดเด็ดขาด

ถึงตอนนี้เราได้ทำความเข้าใจความหมายของโอฆะทั้ง ๔ แล้ว และท่านเข้าใจในคำตรัสตอบของพระพุทธเจ้าแก่เทวบุตรนั้นหรือไม่

"เมื่อใด เรายังพักอยู่ เมื่อนั้น เรายังจมอยู่โดยแท้"

ในคำกล่าวนี้ ***"เมื่อใด เรายังพักอยู่"*** **หมายถึงการทำอกุศลทุจริต** การทำกรรมชั่วโดยไม่เกรงกลัวต่อบาปด้วยกายทุจริต วจีทุจริตและมโนทุจริต ซึ่งนำให้ไปเกิดในทุคติอบายภูมิ ได้แก่ **อกุศลกรรมบถ ๑๐**[1] ดังนี้

กายทุจริต ๓ คือ การทำชีวิตให้ตกล่วง ไม่ว่าสัตว์เล็กหรือใหญ่ การถือเอาของที่เขามิได้ให้โดยอาการขโมย, ลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม

วจีทุจริต ๔ คือ การพูดเท็จ การพูดส่อเสียดให้แตกแยก การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ

มโนทุจริต ๓ มี อภิชฌาคือเพ่งเล็งอยากได้ของเขา , พยาบาท คือคิดปองร้ายผู้อื่น , มิจฉาทิฏฐิคือเห็นผิดจากคลองธรรม เป็นความเห็นผิดที่ไม่นำไปสู่การพ้นทุกข์ เช่นความเห็นผิดว่า การทำกุศลไม่มีผล การทำอกุศลไม่มีผล เห็นว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว มารดาบิดาไม่มี ไม่เชื่อในกรรมและผลของกรรม เป็นต้น

มนุษย์เราประพฤติผิดในทุจริตทั้ง ๓ นี้มาก เมื่อกล่าวถึงโลภะจะมีโลภะมานะและโลภะทิฏฐิ เมื่อกล่าวถึงโทสะจะมีโทสะ โทสะอิจฉา โทสะมัจฉริยะ (ความตระหนี่) และโทสะกุกกุจจะ(ความกลุ้มใจในสิ่งดีงามที่ควรทำแต่ยังไม่ได้ทำ และในสิ่งไม่ดีที่ไม่ควรทำแต่ได้ทำไปแล้ว) เมื่อกล่าวถึงโมหะจะมีโมหะอุทธัจจะ(ความฟุ้งซ่าน) และโมหะวิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัยในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นเหตุให้ไม่แน่ใจในปฏิปทาทางปฏิบัติธรรมของตน) จิตของสรรพสัตว์จึงมักมัวหมองด้วยกิเลสเหล่านี้คือ โลภะ โทสะและโมหะ อยู่เป็นนิตย์ตั้งแต่เกิดจนตาย

[1] พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) พิมพ์ที่ บริษัทสหธรรมิก จำกัด ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๔๕, ข้อ ๓๒๑.

เมื่อสรรพสัตว์ถูกบงการด้วยกิเลสตัณหาจึงได้กระทำกรรมชั่ว ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ผลแห่งกรรมชั่วจึงนำให้เกิดในทุคติอบายภูมิ ๔ เป็นสัตว์ดิรัจฉาน เปรต อสุรกาย สัตว์นรก นี้คือความหมายของคำกล่าวที่ว่า *"เมื่อใด เรายังพักอยู่ เมื่อนั้น เรายังจมอยู่โดยแท้"* ฉะนี้

"เมื่อใด เรายังเพียรอยู่ เมื่อนั้น เรายังลอยอยู่โดยแท้"

ในคำกล่าวนี้ ***เมื่อใด เรายังเพียรอยู่*** **หมายถึง การอยู่ด้วยกุศลกรรม** การกระทำสุจริตทางทวารทั้ง ๓ คือกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต **การทำกุศลกรรมด้วยสุจริตธรรม คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ย่อมส่งผลให้เกิดในสุคติภูมิเป็นมนุษย์ เทวดา พรหม** ผู้ที่เป็นอยู่ด้วยสุจริตย่อมมีความเพียรในการทำกุศลกรรม นี้เป็นความหมายของคำว่า *"เมื่อใด เรายังเพียรอยู่"*

เมื่อมีความเพียรพยายามทำแต่กุศลสุจริตอยู่เป็นเนืองนิตย์ จึงทำให้ได้เกิดในสุคติภูมิเป็น มนุษย์ เทวดา พรหม แต่ก็ยังคงติดวนอยู่ในกาโมฆะและภโวฆะ เหมือนถูกพัดลอยไปในวัฏสงสาร นี้คือความหมายของคำว่า *"เรายังลอยอยู่"*

ท่านจะเลือกทางใด"ทางจมหรือทางลอย" เมื่อท่านพิจารณาทบทวนการกระทำที่ผ่านๆมา ท่านก็จะทราบด้วยตนเองว่า ท่านจะไปทางใดมากกว่ากัน

ปาปสฺมึ รมตี มโน[1]

จิตนี้ชอบเพลิดเพลินหมกมุ่นในบาปอกุศล จึงประพฤติชั่วทาง กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ดังพระพุทธดำรัสใน **คาถาธรรมบท ปาปวรรค** นี้

ในชีวิตประจำวันคนส่วนใหญ่มักทำสิ่งใดมากกว่ากันกุศลหรืออกุศล เรามักจะทำกุศลน้อยกว่า แต่ทำอกุศลมากกว่าใช่ไหม? วนเวียนอยู่กับกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ ทิฏฐิมานะ อิจฉา มัจฉริยะ อุทธัจจะ กุกกุจจะ วิจิกิจฉา เหมือนเป็นเพื่อนเกิดเพื่อนตายในวัฏสงสารจริงๆ มักจะทำความดีได้

[1] ขุ.ธ.๒๕/๑๙/๓๐. คาถาธรรมบท ปาปวรรคที่ ๙ ข้อ ๑๙.

เพียงบางครั้งบางคราว แต่ทำความชั่วได้เป็นประจำ จึงดูเหมือนเป็นเพื่อนกับอกุศล นี่เป็นความจริงที่ปฏิเสธได้ยาก ทำไมมนุษย์มักชอบทำความชั่ว? เพลิดเพลินอยู่กับอกุศลกรรมได้อย่างไรหนอ?

ท่านทำกิจกรรมหรือการงานตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำได้ตลอดวันก็เพราะได้ทำในสิ่งที่ท่านพอใจใช่ไหม?ถ้าพิจารณาดูงานที่ทำอยู่ก็จะเห็นว่าอยู่บนแรงจูงใจ(คือความอยาก)เป็นพื้นฐาน บางท่านก็แก่งแย่งกันด้วยความละโมภจนตัวสั่นก็มี บางท่านเวลาโกรธโทสะแผดเผาสำแดงกิริยารุนแรงน่าเกลียดทางกาย วาจา น่ากลัวราวกับเป็นยักษ์ เป็นมาร บ้างก็แข่งดีกันด้วยมานะ ปะทะชนกันด้วยอิจฉา มัจฉริยะ แต่ก็ยังคงเพลิดเพลินสนุกสนานกับบาปอกุศลอยู่ใช่ไหม?

ผู้ที่ยังเพลิดเพลินอยู่กับอกุศล ขอถามว่า **"รู้จักความแตกต่างว่า สิ่งใดเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลไหม"** ถ้าเขาตอบว่า "รู้จัก" ขอถามต่อว่า "รู้จริงๆแน่หรือ ทุกๆวันที่ทำบาป เขารู้ว่าเป็นอกุศลแล้วจึงทำ หรือว่าไม่รู้จึงได้ทำ?" นี่เป็นสิ่งที่น่าคิด น่าสนใจ

ขอเชิญท่านพิจารณาว่า คนส่วนใหญ่พักผ่อนกันอย่างไร?เต้นรำ ฟังเพลง ร้องคาราโอเกะ ดูลิเก ดูหนัง ดูละคร เป็นต้น เวลาที่นักแสดงร้องไห้ก็ร้องไห้ตาม หัวเราะก็หัวเราะตาม โกรธก็โกรธตาม เศร้าก็เศร้าตาม จิตถูกกิเลสเผาไหม้ก็ไม่รู้ตัว พยายามหาความสุขใส่ตัวแต่กลับไม่สุขตามที่ต้องการ

ครั้งหนึ่ง มีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เพราะเหตุใด คนทุกคนปรารถนาความสุขแต่คนส่วนใหญ่กลับปราศจากความสุข พระพุทธองค์ตรัสตอบว่าคนส่วนใหญ่ปราศจากความสุข เพราะความอิจฉาและความตระหนี่

บอกหน่อยได้ไหม ใครหนอที่พยายามหาความสุขใส่ตัว แต่กลับไม่มีความสุข ไม่สนุกสบาย ก็คือคนส่วนใหญ่ในโลกใช่ไหม? เป็นเพราะกิเลสเหล่านี้ ทำให้คนส่วนใหญ่แสวงหาความสุข โดยไม่ใส่ใจสวัสดิภาพของผู้อื่น หรือทำแม้แต่สิ่งที่เป็นภัยต่อผู้อื่น แต่การแสวงหาความสุขในทางที่ผิดนั้นจะมีสุขเพียงประเดี๋ยวเดียว แต่จะต้องทุกข์มหันต์ในอบายภูมิ คนส่วนใหญ่มักไม่ทราบจริงๆว่าสิ่งที่ทำไปเป็นอกุศลเพราะเขาไม่สามารถแยกความแตกต่าง

ได้ว่าสิ่งใดคืออกุศล สิ่งใดคืออกุศล ท่านอาจยังไม่เห็นด้วยที่อาตมากล่าวเช่นนี้ ดังนั้น อาตมาขอถามคำถามต่ออีกสักสองสามข้อ

ในตอนเช้า เมื่อท่านอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์สอนอะไรแก่ท่าน ในตอนเย็นเมื่อท่านนั่งดูโทรทัศน์ โทรทัศน์สอนอะไรแก่ท่าน นี่ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว สื่อต่างๆมีแต่มัวเมาให้เราโลภมากขึ้นมีแต่ปลุกเร้าให้เราเชื่อว่าการแสวงหาและสนองกามสุขจะทำให้เราพบความสุข อีกทั้งก่อให้เกิดและเพิ่มพูนความรุนแรง ในการสนองความอิ่มใจในกามสุข มักจะเจือปนด้วยความรุนแรง โดยสรุปก็คือ เนื้อหาในหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์มีแต่ปลุกเร้าเพิ่มพูนความโลภ ความโกรธ และความหลงผิด สื่อเหล่านี้มีอิทธิพลที่ทรงพลังซึ่งทำให้คนจำนวนมากหลงทางและเดินทางผิดอันนำให้เกิดในอบายภูมิ

แต่ความผิดพลาดมาจากสิ่งที่สื่อมวลชนนำเสนอแก่เราละหรือ? ที่จริงแล้ว สื่อเพียงแต่นำเสนอในสิ่งที่เขาต้องการและเขาคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่ทว่า <u>อะไรเป็นสิ่งที่ดีหรือเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการตัดสินของเรา</u>

พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นดังนี้ในหลายพระสูตร เช่นใน**สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค คามณิสังยุตต์ ตาลปุตตสูตร**[1] ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล พ่อบ้านนักเต้นรำ(ดาราผู้กำกับชื่อดัง) นามว่าตาลบุตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เคยได้ยินคำของนักเต้นรำผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์ก่อนๆกล่าวว่า นักเต้นรำคนใดทำให้คนหัวเราะรื่นเริงด้วยคำจริงบ้าง คำเท็จบ้าง ในท่ามกลางสถานเต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพ ผู้นั้นเมื่อ แตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้ร่าเริง ในข้อนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างไร

[1] สำ.สฬ.(แปล)๑๘/๕๘๕-๕๙๒/๓๓๖-๓๓๘. ตาลปุตตสูตร.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อย่าเลยนายคามณี ขอพักข้อนี้เสียเถิด ท่านอย่าถามข้อนี้กะเราเลย ฯ

แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ ดาราผู้กำกับชื่อดังนามว่า ตาลบุตรก็ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าอีก...ในข้อนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างไร? ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนายคามณี เราห้ามท่านไม่ได้แล้วว่า อย่าเลยนายคามณี ขอพักข้อนี้เสียเถิด ท่านอย่าถามข้อนี้กะเราเลย แต่เราจักพยากรณ์ให้ท่าน ดูกรนายคามณี เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากราคะ อันกิเลสเครื่องผูกคือราคะผูกไว้ นักเต้นรำรวบรวมเข้าไว้ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ในท่ามกลางสถานเต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากโทสะอันกิเลสเครื่องผูกคือโทสะผูกไว้ นักเต้นรำรวบรวมเข้าไว้ซึ่งธรรมเป็นที่ตั้งแห่งโทสะ ในท่ามกลางสถานเต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น เมื่อก่อนสัตว์ทั้งหลายยังไม่ปราศจากโมหะ อันกิเลสเครื่องผูกคือโมหะผูกไว้ นักเต้นรำย่อมรวบรวมไว้ซึ่งธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโมหะ ในท่ามกลางสถานเต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพแก่สัตว์เหล่านั้นมากยิ่งขึ้น นักเต้นรำนั้น ตนเองก็มัวเมาประมาท ตั้งอยู่ในความประมาท เมื่อแตกกายตายไป ย่อมบังเกิดในนรกชื่อปหาสะ

อนึ่ง ถ้าเขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นักเต้นรำคนใดทำให้คนหัวเราะรื่นเริงด้วยคำจริงบ้างคำเท็จบ้าง ในท่ามกลางสถานเต้นรำ ในท่ามกลางสถานมหรสพ ผู้นั้น เมื่อแตกกายตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชื่อปหาสะ ความเห็นของเขานั้นเป็นความเห็นผิด ดูกร นายคามณี ก็เรากล่าวคติสองอย่างคือ นรกหรือกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลผู้มีความเห็นผิด ฯ

เหตุผลที่ดารานักแสดงต้องไปเกิดในนรกชื่อปหาสะ เพราะพวกเขาทำให้คนจำนวนมากเป็นสุขที่เจือด้วยกิเลส และเพิ่มพูนโลภะ โทสะ โมหะ

ดังนั้น คุณข้อหนึ่งของพระพุทธศาสนาก็คือ*ความรู้ที่ทำให้มนุษย์รู้ว่าอะไรเป็นกุศล? อะไรเป็นอกุศล?*นี่คือ"**สัมมาทิฏฐิ**"ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อ

ประโยชน์สุขทั้งส่วนตนและผู้อื่น ด้วย"สัมมาทิฏฐิ"นี้เท่านั้น จึงจะทำให้เรารู้ว่า จะก้าวเดินบนทางที่ถูกต้องได้อย่างไร? ตัวอย่างเช่น เมื่อดาราผู้กำกับชื่อดังตาลบุตรได้ยินพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้แล้ว ก็ร้องไห้สะอื้น น้ำตาไหล เสียใจที่ถูกนักแสดงผู้เป็นอาจารย์ก่อนๆล่อลวงให้หลงผิด จึงตัดสินใจเลิกอาชีพตนแล้วได้ทูลขอพระพุทธานุญาตอุปสมบทเป็นพระภิกษุปฏิบัติกัมมัฏฐานจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในเวลาไม่ช้านัก

ท่านที่ยังเพลิดเพลินอยู่กับอกุศล อาจเป็นเพราะไม่ทราบดีเรื่องของกุศลกับอกุศลบ้าง อาจเป็นเพราะมีความรู้น้อยบ้าง ธรรมชาติของไฟนั้นร้อน คนที่รู้ว่าไฟร้อน ย่อมไม่อยากจับ แต่บางครั้งจับไฟเพราะลืมตัวก็มี เมื่อได้อ่านเรื่องนี้แล้ว บางท่านคงจะเสียใจจนน้ำตาไหล

การเดินทางในสังสารวัฏฏ์ เรากับกิเลสสามัคคีอยู่ร่วมกันตลอด ราวกับเป็นเพื่อนผู้ซื่อสัตย์ จึงไม่สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดเป็นกุศลหรืออกุศล หรือว่าไม่สนใจจะรู้ จะได้เพลิดเพลินสนุกสนานกับกิเลสต่อ ใช่ไหม?

เมื่อเรากับกิเลสแยกจากกันไม่ได้จึงยังเพลิดเพลินอยู่ การยึดมั่นกับสักกายทิฏฐิทำให้ถูกรนเผาด้วยไฟกิเลส แต่กลับไม่รู้สึกว่าร้อน ราวกับไม่มีอะไรเกิดขึ้น เฉยๆอยู่ การได้ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นตัวเป็นตนของเรา จึงสนุก เมื่อไม่มีเรา ไม่มีผู้ร่วมสนุก โลกก็จะไม่น่าอยู่ ไม่น่าสนุก ใช่ไหม?

ผู้ที่ไม่มีสัมมาทิฏฐิ มักจะทำสิ่งต่างๆด้วยอวิชชา ไล่ล่ากามสุข ชื่อเสียง เกียรติยศ กินเหล้า เล่นการพนัน การทำตามอำเภอใจ โดยไม่บันยะบันยังเช่นนั้น ย่อมนำไปสู่ทุกข์มหันต์ในอบายภูมิ ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่มีสัมมาทิฏฐิจะทำแต่กุศลกรรม เช่น การทำทาน การรักษาศีล การเจริญเมตตาและกรุณา และการทำจิตให้บริสุทธิ์โดยปฏิบัติกัมมัฏฐาน สิ่งเหล่านี้จึงจะนำไปสู่ความสุขที่แท้

พระพุทธเจ้าตรัสใน**คาถาธรรมบท**[1] บทที่ ๓๑๖และ๓๑๗ ดังนี้

[1] ขุ.ธ.(แปล)๒๕/๓๒/๔๘. นิรยวรรคที่ ๒๒.

"สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมิจฉาทิฐิย่อมละอายเพราะวัตถุอันบุคคลไม่พึงละอาย ย่อมไม่ละอายเพราะวัตถุอันบุคคลพึงละอาย ย่อมไปสู่ทุคติ"
"สัตว์ทั้งหลายผู้ถือมั่นมิจฉาทิฐิ ผู้มีปกติเห็นในสิ่งที่ไม่ควรกลัวว่าควรกลัว และมีปกติเห็นในสิ่งที่ควรกลัวว่าไม่ควรกลัว ย่อมไปสู่ทุคติ"

พระพุทธดำรัสนี้สะท้อนสภาพในยุคปัจจุบัน เช่น คนจนอายความจนของตน คนรวยก็ภูมิใจความมั่งมีของตน คนขี้เหร่อายความขี้ริ้วของตน คนที่หน้าตาดีก็ภูมิใจความงามของตน แต่ถามว่าเงินทองและความงามใช้เป็นมาตรวัดว่าสิ่งใดที่ควรละอาย สิ่งใดที่ไม่ควรละอายได้ไหม? ไม่ได้อย่างแน่นอน ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนรวย คนขี้เหร่ คนหน้าตาดี ถ้าเป็นคนดีมีศีลธรรมก็ไม่มีสิ่งใดที่น่าอาย แต่ถ้าเป็นคนไม่มีศีลธรรมแม้จะหล่อจะรวยก็ไม่น่าภูมิใจ เมื่อท่านได้ทราบดังนี้แล้วก็ควรตรวจสอบตนเองเสมอๆว่า ท่านกำลังจะทำสิ่งที่เป็นกุศล หรืออกุศล?

อาตมาหวังว่านี่จะช่วยให้ท่านเห็นว่าจริงๆแล้วคนส่วนใหญ่ไม่ทราบความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นกุศลและสิ่งที่ไม่เป็นกุศล โดยทั่วๆไปแล้วสิ่งใดที่เขาชอบ เขาก็คิดว่าสิ่งนั้นถูกเป็นกุศล สิ่งใดที่เขาไม่ชอบก็คิดว่าสิ่งนั้นผิดเป็นอกุศล แต่ความเป็นกุศลหรืออกุศลไม่อาจรู้โดยสักว่า ชอบ หรือไม่ชอบ สิ่งที่ถูกแท้ย่อมไม่อาจเป็นสิ่งที่ผิด สิ่งที่ผิดย่อมไม่อาจเป็นสิ่งที่ถูก กุศลโดยเนื้อแท้ย่อมเป็นกุศล อกุศลย่อมเป็นอกุศลวันยังค่ำ ความชอบหรือไม่ชอบโดยส่วนตัวเปลี่ยนเนื้อแท้แห่งธรรมไม่ได้

กลับมาพิจารณาคำถามที่สองใน**โอฆตรณสูตร** [1]ที่เทวบุตรนั้นทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

ยถากถํ ปน ตฺวํ มาริส อปฺปติฏฺฐํ อนายูหํ โอฆมตรีติ ฯ
ข้าแต่พระองค์ผู้ไม่มีทุกข์ ก็พระองค์ไม่พักไม่เพียร ข้ามโอฆะได้อย่างไรเล่าฯ

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า *ยทา สฺวาหํ อาวุโส สนฺติฏฐามิ ตทาสฺสุ สสีทามิ ยทา สฺวาหํ อายูหามิ ๑– ตทาสฺสุ นิวุยฺหามิ ๒–เอวํ ขฺวาหํ อาวุโส อปฺปติฏฐํ อนายูหํ โอฆมตรินฺติ ฯ*

[1] สํ.ส.(แปล)๑๕/๑–๓/๑–๒. โอฆตรณสูตร.

ท่านผู้มีอายุ เมื่อใด เรายังพักอยู่ เมื่อนั้น เรายังจมอยู่โดยแท้
เมื่อใดเรายังเพียรอยู่ เมื่อนั้น เรายังลอยอยู่โดยแท้
ท่านผู้มีอายุ เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้ามโอฆะได้แล้วอย่างนี้แล ฯ

"เมื่อใด เรายังพักอยู่ เมื่อนั้น เรายังจมอยู่โดยแท้" หมายความว่า ถ้าท่านยังทำบาปอกุศล ก็ยังต้องตกไปสู่อบายภูมิ ๔ ***"เมื่อใด เรายังเพียรอยู่ เมื่อนั้น เรายังลอยอยู่โดยแท้"***หมายความว่าถ้าท่านยังทำกุศลกรรมก็ยังต้องวนเวียนเกิดในสุคติภูมิ เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา หรือเป็นพรหม

"เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้ามโอฆะได้แล้วอย่างนี้แล" นี้คือวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงข้ามพ้นโอฆะ ๔ ที่ข้ามได้ยาก

ตามหลักพระธรรมแล้ว **จิตเดิมนั้นประภัสสร** แต่เป็นเพราะอกุศลเจตสิกเช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง มานะความถือตัว ความอิจฉา ความตระหนี่ จรเข้ามาทำให้จิตมัวหมอง โน้มนำให้ทำแต่อกุศลกรรมเกือบตลอดเวลา ในบรรดาอกุศลเจตสิกทั้งหลาย ความโลภคือตัณหาย่อมนำโลกไป ดังพระพุทธดำรัสใน **ตัณหาสูตรที่ ๓**[1]ว่า

ตณฺหาย นียติ โลโก ตณฺหาย ปริกิสฺสติ
ตณฺหาย เอกธมฺมสฺส สพฺเพว วสมนฺวคูติ ฯ
"โลกอันตัณหาย่อมนำไป อันตัณหาย่อมเสือกไสไป
โลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของธรรมอันหนึ่ง คือตัณหา"

นี่คือสาเหตุที่เราเห็นคนทั่วโลกเดินขบวนตามถนนเรียกร้องสิ่งที่ตนต้องการ บ้างขอเพิ่มรายได้ บ้างแก้แค้น บ้างลงโทษอย่างวิปริตโหดเหี้ยม บ้างสนับสนุนสิทธิในการฆ่า หรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง บ้างต้องการเปลี่ยนระบบการศึกษา แม้กระทั่งเรียกร้องสิทธิในการทำแท้ง ข้อเรียกร้องทั้งหมดนี้เกิดจากความกระหายในกามสุข และความปรารถนาให้รับฟังทรรศนะและความเห็นส่วนบุคคล การสนองตามข้อเรียกร้อง ให้พอใจทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้แน่นอน และเมื่อไม่ได้ตามที่ต้องการ พวกเขาก็แสดง

[1] สํ.ส.(แปล)๑๕/๑๘๓/๕๓. ตัณหาสูตรที่ ๓.

ปฏิกิริยาด้วยความโกรธ ซึ่งทำให้พวกเขาต้องขื่นขม เพราะโทสะที่เกิดขึ้นในใจ ในทางกลับกันถ้าพวกเขาได้รับตามข้อเรียกร้อง ก็จะมีความสุขและภูมิใจในตนเอง เมื่อบางคนประสบความสำเร็จ คนอื่นก็มักอิจฉา แต่ถ้าตนเองประสบความสำเร็จก็มักจะวางเขื่อง ในแต่ละวันผู้คนมักทำแต่อกุศลกรรมทั้งทางกาย วาจา และใจ ตั้งแต่เช้าจรดค่ำ ถึงตอนนี้ท่านยังสงสัยอีกไหมว่า ทำไมเราทั้งหลายจึงได้ทุกข์มากนัก?

ในระหว่างการเกิดและการตาย เราดำรงชีวิตส่วนใหญ่ใน**บ้าน**ของความโลภ ความโกรธ ความหลงผิด ความถือตัว ความอิจฉา และความตระหนี่ ซึ่งเป็นบ้านที่ชั่วร้ายแท้ๆสำหรับเรา แม้ว่ากายเราอาศัยอยู่ในวัตถุซึ่งเราเรียกว่าบ้าน แต่ในคนส่วนใหญ่แล้วบ้านที่อยู่จริงๆคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงผิด ความถือตัว ความอิจฉา และความตระหนี่ อนุสัยกิเลสเหล่านี้ติดตามเรามาแต่กำเนิด และทำให้เราทุกข์ตลอดชีวิต เราส่วนใหญ่โชคร้ายตกอยู่ใต้อำนาจกิเลสเหล่านี้ กิเลสเหล่านี้จึงกลายเป็นบ้านอันแท้จริงของเรา ดังคำกล่าวใน**อรรถกถาของคาถาธรรมบท เรื่องพระจักขุปาลเถระ**[1] ดังนี้

ปมตฺตสฺส จ นาม จตฺตาโร อปายา สกเคหสทิสา
"ขึ้นชื่อว่าอบายทั้ง ๔ เป็นเหมือนเรือนของตัวเอง แห่งคนผู้ประมาทแล้ว"

เราทั้งหลายย่อมทราบว่า เมื่อเราไปท่องเที่ยวที่ใดที่หนึ่ง เรามักจะอยู่ได้ไม่นานในที่ที่เราเป็นเพียงผู้เยี่ยมเยียน เป็นธรรมชาติที่เราต้องกลับบ้านของเรา ในทำนองเดียวกัน โลกมนุษย์และสวรรค์ก็เป็นภพภูมิที่เรามาเที่ยวเพียงชั่วครั้งชั่วคราว ไม่นานก็ต้องกลับบ้านอันถาวรในอบายภูมิ ๔ เพราะอกุศลกรรมเป็นต้นเหตุ เหมือนไปเที่ยวที่อื่นแล้วกลับมาบ้าน ฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแสดงอย่างชัดเจน ถึงโอกาสที่สรรพสัตว์จะเกิดในสุคติภูมิหรือทุคติภูมิใน**สังยุตตนิกายมหาวารวรรค อามกธัญญเปยยาล ปฐมวรรคที่ ๗ อัญญตรสูตร**[2] ดังนี้

[1] ธ.อ.(แปล)๔๐/๑๗. ๑.ยมกวรรควรรณนา, ๑.เรื่องพระจักขุปาลเถระ.

[2] สำ.ม.(แปล)๑๙/๑๗๕๗/๔๕๗. อัญญตรสูตร.

"ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงช้อนฝุ่นเล็กน้อยไว้ในปลายพระนขา แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นเล็กน้อยที่เราช้อนขึ้นไว้ในปลายเล็บกับแผ่นดินใหญ่นี้ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่าฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ในปลายพระนขามีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่ ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ในปลายพระนขาย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน มนุษย์ที่ตายละจากโลกนี้ไปแล้ว ที่กลับมาเกิดในหมู่มนุษย์อีกนั้นมีน้อย โดยที่แท้มนุษย์ที่ตายละจากโลกนี้ไปแล้วที่กลับมาเกิดในหมู่สัตว์นรกมีมากกว่า

ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะไม่ได้เห็นอริยสัจจ์ ๔ อริยสัจจ์ ๔ เป็นไฉน คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละเธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขสมุทัย เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขนิโรธ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า[1] *"ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์กลับมาเกิดในมนุษย์ มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย(คือเปรต) มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้*

[1] องฺ.เอก.(แปล)๒๐/๒๐๖/๔๕-๔๖. (เอกธัมมาทิบาลี อีกนัยหนึ่ง)

สัตว์ที่จุติจากเทพยดากลับมาเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากเทพยดาไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่จุติจากเทพยดา กลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากเทพยดาไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากนรกกลับมาเกิดในมนุษย์ มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากนรกไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่จุติจากนรกไปเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากนรกไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานกลับมาเกิดในมนุษย์ มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่จุติจากกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานไปเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อยสัตว์ที่จุติจากกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัยมากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยกลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้ สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัย ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัยมากกว่าโดยแท้"

ข้อนั้นเพราะเหตุไร **เพราะไม่ได้เห็นอริยสัจจ์ ๔** เพราะไม่รู้อริยสัจจ์ ๔ เราจึงดำรงชีวิตส่วนใหญ่ในบ้านของ ความโลภ ความโกรธ ความหลงผิด ความถือตัว ความอิจฉา และความตระหนี่ นี่คือเหตุผลว่าทำไมสัตว์ที่มาเกิดในหมู่มนุษย์ หมู่เทวดามีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่มาเกิดในหมู่สัตว์นรก ดิรัจฉาน เปรต อสุรกายมีมากกว่า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า [1]

[1] สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๗๖๐-๑๗๗๒/๔๕๘-๔๖๒.

"ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทมีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เกื้อกูลแก่มารดามีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่เกื้อกูลแก่มารดา มีมากกว่า. ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เกื้อกูลแก่บิดามีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่เกื้อกูลแก่บิดา มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เกื้อกูลแก่สมณะมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่เกื้อกูลแก่สมณะ มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้นอบน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุลมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่นอบน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้เว้นจากปาณาติบาตมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่เว้นจากปาณาติบาต มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากอทินนาทานมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากอทินนาทาน มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นกาเมสุมิจฉาจารมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากมุสาวาทมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากมุสาวาท มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากคำส่อเสียดมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากคำส่อเสียด มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากคำหยาบมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากคำหยาบ มีมากกว่า

ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ผู้งดเว้นจากคำเพ้อเจ้อมีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากคำเพ้อเจ้อ มีมากกว่า"

เมื่อเราพิจารณาตามพระพุทธดำรัสดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า มนุษย์ที่ทำกุศลกรรมมีน้อย โดยที่แท้ มนุษย์ที่ทำอกุศลกรรมมีมากกว่า ดังอุปมาที่พระพุทธองค์ทรงชี้แสดงว่า มนุษย์ที่ทำกุศลกรรมมีจำนวนน้อย เปรียบได้ดุจ

ฝุ่นเล็กน้อย ที่ทรงช้อนไว้ในปลายพระนขา ส่วนมนุษย์ที่หมกมุ่นในอกุศลกรรมมีมากกว่า เปรียบได้ดุจแผ่นดินใหญ่ สัตว์ที่เกิดในหมู่มนุษย์ หมู่เทวดา จึงมีน้อยกว่าดุจฝุ่นเล็กน้อยที่ทรงช้อนไว้ในปลายพระนขา ส่วนสัตว์ที่เกิดในหมู่สัตว์นรก ดิรัจฉาน เปรต อสุรกาย มีมากกว่าดุจแผ่นดินใหญ่ เพราะเหตุไร? ก็เพราะประตูสู่อบายภูมิ ๔ เปิดโดยอกุศลกรรมที่เราทำในชาตินี้

ถ้าเราตกไปสู่อบายภูมิ จะมีสภาพเป็นอย่างไร?

เรื่องเต่าตาบอดกับช่องแอก

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ใน**สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค สัจจสังยุต ปปาตวรรคที่ ๕ ฉิคคฬสูตรที่ ๑**[1] ว่าด้วยการเกิดเป็นมนุษย์ยาก และสภาพความเป็นอยู่ของสัตว์ในอบายภูมิทั้ง ๔ ดังนี้

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษโยนแอก ซึ่งมีช่องเดียวลงไปในมหาสมุทร เต่าตาบอดมีอยู่ในมหาสมุทรนั้น ต่อล่วงร้อยปีๆมันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่งๆ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เต่าตาบอดนั้น ต่อล่วงร้อยปีๆ มันจะโผล่ขึ้นคราวหนึ่งๆ จะสอดคอให้เข้าไปในแอก ซึ่งมีช่องเดียวโน้นได้บ้างหรือหนอ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าล่วงกาลนานไปบางครั้งบางคราว เต่าจะสอดคอให้เข้าไปในแอกนั้นได้บ้าง

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เต่าตาบอด ต่อล่วงร้อยปีๆ มันจะโผล่ขึ้น คราวหนึ่งๆสอดคอให้เข้าไปในแอกซึ่งมีช่องเดียวโน้นยังจะเร็วกว่า เรากล่าวความเป็นมนุษย์เพราะคนพาลผู้ไปสู่วินิบาตแล้วคราวเดียวก็หามิได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร?เพราะว่าในวินิบาตนี้ไม่มีการประพฤติธรรม การประพฤติชอบ การกระทำกุศล การกระทำบุญ มีแต่การเคี้ยวกินกันและกัน การเคี้ยวกินผู้มีกำลังน้อยกว่าย่อมเป็นไปในวินิบาตนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร? เพราะไม่เห็นอริยสัจจ์ ๔"

[1] สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๗๔๓/๔๔๗. ฉิคคฬสูตรที่ ๑.

เพราะเหตุนี้ถ้าเราตกไปสู่อบายภูมิ ๔ แล้วย่อมยากยิ่งที่จะได้เกิดในหมู่มนุษย์หรือในหมู่เทวดาอีก ไม่สำคัญว่าเราจะรวยหรือจน จะหน้าตาดีหรือขี้เหร่ มาตรฐานการดำรงชีวิตจะสูงหรือต่ำ การที่จะไม่ตกไปเกิดในหมู่สัตว์นรก ในหมู่เปรต อสุรกาย ในหมู่สัตว์ดิรัจฉาน เราจำต้องทำแต่ความดี

ทางจมหรือทางลอย?

มนุษย์เราทำกรรม ๒ ชนิด คือ อกุศลกรรมและกุศลกรรม ฉะนั้น เหมือนกับแสวงหาทางไปเพียง ๒ ทางคือ ทางจมลงหรือทางลอยไป

จิตที่ประกอบด้วยโลกียกุศลปรารถนาเกิดในสุคติภูมิ เป็นมนุษย์เป็นเทวดาที่มีความสุขก็ยังจะลอยไปในวัฏสงสาร พยายามแหวกว่ายเพื่อให้ลอยอยู่ได้นานๆ ดูเหมือนว่า การลอยจะดีกว่าการจม แต่เมื่อลอยไปนานๆ พอหมดกำลัง ก็ต้องจมลง เช่นกัน

การจมลงเป็นเหมือนการได้ภพชาติใหม่ในทุคติอบายภูมิ

การลอยไปเป็นเหมือนการได้ภพชาติใหม่ในสุคติภูมิ

แม้ว่าการเกิดในหมู่มนุษย์หรือเทวดา จะดีกว่าเกิดในอบายภูมิก็ตาม แต่ตราบใดที่ยังมีภพชาติ ก็ยังต้องมีการเกิด การแก่ การตาย ความโศกเศร้า ความคร่ำครวญรำพัน ความทุกข์กาย ความโทมนัส และความคับแค้นใจ ล้วนเป็นทุกข์ นี้คือทุกข์ที่ติดตามมาจากการได้ภพชาติใหม่คือการเกิด แม้ว่าเราจะไม่ต้องการความทุกข์ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ เพราะการเกิดเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ทั้งปวง เราจึงไม่อาจจะเป็นอิสระจากกองทุกข์ทั้งมวลนี้ได้

พระพุทธเจ้าตรัสเพื่อประโยชน์แห่งสรรพสัตว์ ที่ถูกปิดบังด้วยความไม่รู้คือโมหะอวิชชา มีความหลงผิด เห็นผิด เรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งที่เหลือวิสัยที่จะรู้ได้ด้วยตนเอง จึงเป็นคำตรัสสอนที่ทรงคุณค่ายิ่งสำหรับมนุษย์ทุกคน

แม้เราจะทราบว่าเรามีความตายเป็นธรรมดา แต่เมื่อเรากำลังรอคอยชั่วโมงสุดท้ายแห่งชีวิต เรากลัวตาย เราสะดุ้งต่อความตาย เราโทมนัส คร่ำครวญ และสับสน เพราะเหตุไร?

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแสดงใน**อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต จตุตถ**

ปัณณาสก์ โยธาชีววรรคที่ ๔ อภยสูตร[1] ว่า บุคคล ๔ จำพวก ย่อมสะดุ้งต่อความตาย ฯ ดังนี้

"ครั้งนั้นแล พราหมณ์ชื่อชานุโสณีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่าสัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่กลัว ไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย ไม่มี ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ถึงความสะดุ้งต่อความตาย มีอยู่ สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดาไม่กลัว ไม่ถึงความสะดุ้งต่อความตาย มีอยู่ ดูกรพราหมณ์ ก็สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ถึงความสะดุ้งต่อความตายเป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ยังไม่ปราศจากความพอใจ ยังไม่ปราศจากความรัก ยังไม่ปราศจากความกระหาย ยังไม่ปราศจาก ความเร่าร้อน ***ยังไม่ปราศจากความทะยานอยากในกามทั้งหลาย*** (ได้แก่ วัตถุกาม เช่น สามี ภรรยา บุตร ธิดา บ้านเรือน แก้ว แหวน เงิน ทอง ช้าง ม้า วัว ควาย ไร่ นา สวน เป็นต้น) *เมื่อมีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้วย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า กามอันเป็นที่รักจักละเราไปเสียละหนอ และเราก็จะต้องละกามอันเป็นที่รักไป เขาย่อมเศร้าโศกย่อมลำบากใจ ย่อมร่ำไร ทุบอกคร่ำครวญถึงความหลงใหล ดูกรพราหมณ์ บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ถึงความสะดุ้งต่อความตาย ฯ*

บุคคลเช่นนี้ย่อมตายด้วยสัมโมหมรณะหวั่นไหวตกใจกลัว จะไปสู่ภพภูมิที่ดีได้อย่างไร?

*อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ยังไม่ปราศจากความพอใจ ยังไม่ปราศจากความรัก ยังไม่ปราศจากความกระหาย ยังไม่ปราศจากความเร่าร้อน****ยังไม่ปราศจากความทะยานอยาก***

[1] องฺ.จตุกฺก.(แปล)๒๑/๑๘๔/๒๐๐-๒๐๒. อภยสูตร.

ในกาย (ได้แก่ ผู้ที่หลงรักรูปโฉมตนเอง บำรุงบำเรอตนด้วยอาหาร เสื้อผ้า หรูหรา เครื่องประทินโฉม เครื่องประดับมีค่า) *เมื่อมีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้วย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า กายอันเป็นที่รักจักละเราไปละหนอและเราก็จักละกายอันเป็นที่รักไป เขาย่อมเศร้าโศก... ดูกรพราหมณ์ แม้บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ถึงความสะดุ้งต่อความตาย ฯ*

บุคคลเช่นนี้ย่อมตายด้วยสัมโมหมรณะหวั่นไหวตกใจกลัว จะไปสู่ภพภูมิที่ดีได้อย่างไร?

*อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้****เป็นผู้ไม่ได้ทำความดีไว้*** *ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำความป้องกันความกลัวไว้ ทำแต่บาปทำแต่กรรมที่หยาบช้าทำแต่กรรมที่เศร้าหมอง เมื่อมีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องเขา เมื่อเขามีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ทำความดีไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำความป้องกันความกลัวไว้ ทำแต่บาป ทำแต่กรรมที่หยาบช้า ทำแต่กรรมที่เศร้าหมอง ดูกรผู้เจริญ คติของคนไม่ได้ทำความดีไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำความป้องกันความกลัว ทำแต่บาป ทำแต่กรรมที่หยาบช้า ทำแต่กรรมที่เศร้าหมอง มีประมาณเท่าใด(เมื่อใกล้จะตาย กรรมชั่วที่เคยทำประจำจะปรากฏในจิตย่อมเห็นทุคติอบายภูมิเป็นที่ไป) เราละไปแล้ว ย่อมไปสู่คตินั้น เขาย่อมเศร้าโศก. ดูกรพราหมณ์ แม้บุคคลนี้แล ผู้มีความตายเป็นธรรมดาย่อมกลัว ถึงความสะดุ้งต่อความตาย*

บุคคลเช่นนี้ย่อมตายด้วยสัมโมหมรณะหวั่นไหวตกใจกลัว จะไปสู่ภพภูมิที่ดีได้อย่างไร? ต้องไปสู่ทุคติภูมิสถานเดียวเท่านั้น

อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ***เป็นผู้มีความสงสัยเคลือบแคลง ในเรื่อง ๘ ประการ***[1] คือ

๑. พระพุทธเจ้ามีจริงหรือ?

๒. พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มีจริงหรือ?

[1] อภิ.สं.(แปล)๓๔/๖๗๒/๒๓๓. , วิสุทฺธิ.(แปล)๑๕/๖๕๑/๕๗๖.

๓. พระอริยสาวกมีจริงหรือ?

๔. สงสัยใน ศีล สมาธิ ปัญญา

๕. อดีตชาติที่ผ่านมามีจริงหรือ?

๖. อนาคตชาติภายหน้ามีจริงหรือ?

๗. อดีตชาติ อนาคตชาติ ขันธ์ในอดีต ขันธ์ในอนาคต ทั้ง ๒ นี้มีจริงหรือ?

๘. อวิชชาเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ฯลฯ เหล่านี้เป็นเหตุและเป็นผลของปฏิจจสมุปบาทนั้นจริงหรือ?

บุคคลที่มีความลังเลสงสัยในเรื่อง ๘ ประการนี้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นบุคคลที่ไม่ถึงความตกลงใจในพระสัทธรรม ไม่มีความสามารถแยกแยะได้ถูกต้อง เพราะไม่เคยศึกษาเล่าเรียนเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ไม่เคยปฏิบัติตามหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ จึงมีความเคลือบแคลง ความลังเลใจ

บุคคลเช่นนี้เมื่อมีโรคหนักอย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้วย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า เรามีความสงสัยเคลือบแคลง ไม่ถึงความตกลงใจในพระรัตนตรัย เขาย่อมเศร้าโศก.ดูกรพราหมณ์แม้บุคคลนี้แลมีความตายเป็นธรรมดา ย่อมกลัว ถึงความสะดุ้งต่อความตาย เป็นสัมโมหมรณะจะไปสู่ภพภูมิที่ดีได้อย่างไร *ดูกรพราหมณ์ บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีความตาย เป็นธรรมดา ย่อมกลัว ถึงความสะดุ้งต่อความตาย ฯ"*

ท่านคิดว่าดีไหม?ถ้าท่านรวมอยู่ในบุคคล ๔ จำพวกนี้ที่สะดุ้งกลัวต่อความตาย ผู้ภาคภูมิใจในตนเอง และประมาท ไม่ได้ทำกิจที่ควรทำ เราควรใคร่ครวญพิจารณาอย่างรอบคอบ กองทุกข์ทั้งปวงเกิดขึ้นเนื่องจากการมีภพชาติ จึงไม่ควรสรรเสริญภพชาติใดๆ

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสใน**เอกนิบาต** ว่า[1]

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนคูถแม้เพียงเล็กน้อย ก็มีกลิ่นเหม็น ฉันใด ภพแม้เพียงเล็กน้อยก็ฉันนั้นเหมือนกัน เราไม่สรรเสริญโดยที่สุด แม้ชั่วกาลเพียงลัดนิ้วมือเดียวเลย ฯ"

[1] องฺ.เอก.(แปล)๒๐/๒๐๓/๔๔.

คำกล่าวนี้ อาจทำให้เข้าใจได้ว่า "มนุษย์เรากำลังทำอะไร?"

การกระทำของเราทั้งหมดเพื่อนำเราไปใน ๒ ทางนี้คือ ทางจมและทางลอย

ทางจมคือ การกระทำที่เป็นอกุศลนำไปเกิดในอบายภูมิ ๔

ทางลอยคือ การกระทำที่เป็นกุศลนำไปเกิดในสุคติภูมิเป็นมนุษย์ เทวดา หรือพรหม

การกระทำอกุศลกรรม คือคำกล่าวว่า *"เมื่อใด เรายังพักอยู่"*

การกระทำกุศลกรรม คือคำกล่าวว่า *"เมื่อใด เรายังเพียรอยู่"*

การตั้งอยู่ในอกุศลส่งผลให้ไปสู่อบายภูมิ ๔ เรียกว่า ทางจม

การเพียรทำกุศลส่งผลให้ไปสู่สุคติเป็นมนุษย์ เทวดา หรือพรหม เรียกว่า ทางลอย

ถึงตอนนี้ท่านคงเข้าใจแล้วว่า ท่านกำลังทำอะไรอยู่ ดังนั้น อาตมาขอถามต่อว่า นับจากนี้ไป กิจใดที่ท่านควรทำ?

กิจที่ควรทำ

พระพุทธดำรัสตอบแก่เทวบุตรใน**โอฆตรณสูตร**[1] ทรงแสดงให้เห็นว่าเราจะต้องทำอย่างไร? จึงจะข้ามโอฆะห้วงน้ำวนที่ข้ามได้ยาก ดังนี้

"ท่านผู้มีอายุ เมื่อใด เรายังพักอยู่ เมื่อนั้น เรายังจมอยู่โดยแท้
เมื่อใดเรายังเพียรอยู่ เมื่อนั้น เรายังลอยอยู่โดยแท้
ท่านผู้มีอายุ ***เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้ามโอฆะได้แล้วอย่างนี้แล***ฯ"

คำตรัสว่า "*เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้ามโอฆะได้แล้ว*"มีความหมายว่าอย่างไร? ในอรรถกถาอธิบายว่า "*เราไม่พัก เราไม่เพียร*"หมายถึง การดำเนินตาม**ทางสายกลาง** ทางสายกลางหมายถึงทางปฏิบัติที่นำไปสู่พระนิพพานคือ **อริยอัฏฐังคิกมรรค**

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๑-๓/๑-๒. โอฆตรณสูตร.

เมื่อเทวดาท่านนั้นฟังจบ ก็เห็นแจ้งแทงตลอดพระอริยสัจจ์ ๔ ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันในทันที

แล้วเทวดาท่านนั้นจึงกล่าวคาถานี้ว่า

"จิรสฺสํ วต ปสฺสามิ พฺราหฺมณํ ปรินิพฺพุตํ
อปฺปติฏฺฐํ อนายูหํ ติณฺณํ โลเก วิสตฺติกนฺติ ฯ
นานหนอ ข้าพเจ้าจึงจะเห็นขีณาสวพราหมณ์ผู้ดับรอบแล้ว
ไม่พัก ไม่เพียรอยู่ ข้ามตัณหาเป็นเครื่องเกาะเกี่ยวในโลก ฯ"

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสาวกทุกองค์ ทรงข้ามโอฆะ ๔ โดยการ*ไม่พักอยู่ ไม่เพียรอยู่* ทรงปฏิบัติตามอริยอัฏฐังคิกมรรค จึงทรงตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ ทรงเห็นแจ้งพระนิพพาน

พระพุทธเจ้าทรงแสดง **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (ตถาคตสูตรที่ ๑)**[1] แก่ปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปปตนมฤคทายวัน และทรงแสดงอริยอัฏฐังคิกมรรค คือ มรรคมีองค์ ๘ สรุปลงในไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา

พระไตรสิกขา ทำไม? อย่างไร?

เพราะเหตุใด ท่านจึงมาปฏิบัติธรรม? บางท่านตอบว่าเพราะการปฏิบัติธรรมทำให้สงบ เป็นสุข บางท่านก็ตอบว่า เพราะชีวิตเป็นทุกข์

เพราะเหตุใด คนเราจึงเป็นทุกข์? เราเป็นทุกข์เพราะเราทำให้คนอื่นเดือดร้อนบ้าง เพราะคนอื่นทำให้เราเดือดร้อนบ้าง ไม่ได้สิ่งที่ปรารถนาบ้าง ได้สิ่งที่ไม่น่าปรารถนาบ้าง การทำสิ่งที่เป็นอกุศล ไม่ว่าทางกาย วาจา ใจ ไม่แต่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน แต่ผู้ทำอกุศลเองก็ต้องทุกข์ ไม่อาจเป็นสุขได้เช่นกัน ไม่มีผู้ใดที่มีเจตนากระทำอกุศล เพื่อให้ผู้อื่นเดือดร้อนแล้ว ตนเองจะยังสงบสุขอยู่ได้ ที่แท้แล้ว จิตเดิมนั้นประภัสสร แต่เป็นเพราะเราตกอยู่ใต้อำนาจกิเลสที่จรเข้ามาจึงทำให้เราทำอกุศล ฉะนั้น หากเราต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ เราจำเป็นต้องทำกาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์จากกิเลส

[1] สำ.ม.๑๕/๑๖๖๔-๑๖๖๕/๕๒๘-๕๒๙. ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (ตถาคตสูตรที่ ๑).

วิธีทำกายและวาจาให้บริสุทธิ์คือ การรักษาศีล

ศีลข้อที่ ๑ คือละเว้นจากการทำชีวิตให้ตกล่วง นี้เป็นการรักษาตนทางใด? บางท่านตอบว่าทางใจ แต่ว่าในภาคปฏิบัติ ต้องลงมือทางกาย จึงจัดเป็นการเว้นจากทุจริตทางกาย สัตว์ที่เราฆ่าก็เป็นทุกข์ถึงตาย เราก็ต้องตกนรก

ศีลข้อที่ ๒ คือละเว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เพราะเจ้าของต้องเป็นทุกข์ เราเองก็จะสุขน้อยแต่จะทุกข์มาก นี้ก็เป็นการเว้นจากทุจริตทางกาย

ศีลข้อที่ ๓ คือละเว้นจากการประพฤติผิดทางกาม เพราะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องเป็นทุกข์ เราเองก็จะสุขน้อยแต่จะทุกข์มาก นี้ก็เป็นการเว้นจากทุจริตทางกาย

ศีลข้อที่ ๔ คือละเว้นจาก การพูดเท็จ การพูดคำหยาบ การพูดส่อเสียดยุยงให้แตกแยก และการพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ นี้เป็นการเว้นจากวาจาทุจริต ๔

ศีลข้อที่ ๕ คือละเว้นจากการเสพสุรา ของมึนเมา ยาเสพติด เพราะทำให้ประมาทมัวเมานำไปสู่การทำทุจริตทางกายและวาจาได้โดยง่าย

สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมการรักษาศีล ๘ หรือศีล ๑๐ ก็จะทำให้ปลีกตัวปลีกใจ ลดละจากกามสุขได้มากขึ้น ทุกข์น้อยลง และจิตสงบได้ง่ายขึ้น

ถ้าศีลไม่บริสุทธิ์ ก็เป็นการยากที่จะเจริญสมาธิได้

ในอริยอัฏฐังคิกมรรค **สัมมาสมาธิ**หมายถึง**สมาบัติ ๘ รวมถึงอุปจารของแต่ละฌานนั้น** เมื่อจิตสามารถตั้งมั่นที่ปฏิภาคนิมิตได้นาน ๒ ถึง ๓ ชั่วโมงได้หลายบัลลังก์ต่อเนื่องกันจึงจะถือว่าจิตตั้งมั่น เรียกว่า จิตตวิสุทธิ คือบริสุทธิ์จากนิวรณ์ ๕ เพียงชั่วคราว จิตที่ตั้งมั่นด้วยสมาธิจะเป็นพื้นฐานที่มั่นคงในการเจริญปัญญา ดังพระพุทธดำรัสใน **สมาธิสูตร**[1] ว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ
ภิกษุผู้มีใจตั้งมั่น ย่อมรู้ตามความเป็นจริง"

การทำจิตให้บริสุทธิ์ ตัดขาดจากกิเลสได้อย่างถาวร ต้องเจริญปัญญาโดยเจริญสมาธิ จนจิตตั้งมั่นแล้ว จึงกำหนดดูรูปนาม ในระดับปรมัตถสัจจะ

[1] สำ.ข.(แปล)๑๗/๒๗/๑๓., สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๖๕๔/๔๑๓. สมาธิสูตร.

(เช่น รูป ๒๘ จิตและเจตสิกทั้งกุศล–อกุศล) พร้อมทั้งเหตุปัจจัย เพื่อย่อยสลายความเป็นก้อนแห่งสังขารออกไป แล้วจึงพิจารณารูปนามปรมัตถ์ โดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต ภายใน ภายนอก จนวิปัสสนาญาณแก่กล้า ก็จะเบื่อหน่าย ไม่อภิรมย์ยินดีในสังขารใดๆ เป็นผู้มีใจน้อมไปในพระนิพพานอันเกษม พระอริยมรรคจะประหารกิเลสไปตามลำดับจนถึงพระอรหัตตมรรคก็จะตัดกิเลสหมดจดเด็ดขาด ข้ามโอฆะ ๔ ที่ข้ามได้ยาก หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ชาติสิ้นแล้ว ไม่มีการเกิดอีกต่อไป

ขออำนวยพรให้ทุกท่านสามารถเจริญไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ และปัญญาได้อย่างถูกต้องตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอน

ขออำนวยพรให้ท่านทั้งหลายสามารถข้ามโอฆะ ๔ ที่ข้ามได้ยาก

ขออำนวยพรให้ท่านทั้งหลายได้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน ในกาลไม่ช้านี้ ทุกท่าน เทอญ.

เจริญพรและเมตตา

เรวตภิกขุ

ศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติพะอ็อก ตอยะ เมืองหมอละเหมียง รัฐมอญ เมียนมาร์

หมายเหตุ–พระอาจารย์เรวตะแสดงพระธรรมเทศนานี้เป็นภาษาอังกฤษ ดังนี้

- วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ณ พะอ็อก ตอยะ เมืองหมอละเหมียง รัฐมอญ เมียนมาร์
- เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ ณ วัดฌอง ลิน และไตรสรณะ สิงคโปร์
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ณ ประเทศเกาหลี

บทที่ ๒ ชีวิตที่ปลอดภัยแท้

เรวตภิกขุ

กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ แห่งพะอ็อก ตอยะ

อัยยา จิตรญาณี

แปลจากภาษาอังกฤษและเรียบเรียง

บทที่ ๒ ชีวิตที่ปลอดภัยแท้

ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ มนุษย์เราได้แสวงหาเครื่องคุ้มกันจากภยันตรายต่างๆนานาที่คุกคามท่วมทับเราและคนที่เรารัก ตลอดจนประเทศชาติและสังคมส่วนรวม ภัยบางอย่างก็มองเห็นได้โดยกระทบและทำอันตรายต่อร่างกาย ภัยอื่นที่เกิดอย่างลึกลับและมองไม่เห็น ซึ่งรบกวนเราในเวลากลางคืน เช่น ผี มนุษย์รับมือภัยมืดเหล่านี้ ด้วยประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เช่น การสวดมนต์ บูชายัญ เป็นต้น บางพิธีก็น่าตื่นเต้นและพิถีพิถัน แม้ว่าบางพิธีจะดูเหมือนว่าทำให้เกิดผลตามที่หวัง แต่การที่เราไม่ทราบผลกระทบระยะยาว หรือเมื่อสิ่งแวดล้อมในชีวิตเราเปลี่ยนไป แม้พิธีที่ทรงพลังที่สุดก็ไม่อาจปกป้องเราจากวิบากกรรมเก่า

การพิถีพิถันสร้างเครื่องคุ้มกันและความปลอดภัยรอบๆตัวเราให้ทันกับภยันตราย เพื่อเผชิญกับภัยคุกคามทางกายภาพ เช่น การประกันสุขภาพ การประกันชีวิต ตำรวจ การฉีดวัคซีน การตรวจสุขภาพ ไวตามิน อาหารชีวภาพ อาหารที่มีคลอเรสเตอรอลต่ำ ที่หลบภัยและเสื้อกันกระสุน นี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของมาตรการที่เราใช้ปกป้องตนเองจากอันตรายที่เราไม่รู้ บ่อยเพียงใดที่เราเห็นผู้คุ้มกันรายล้อมหลายวงแวดล้อมบุคคลสำคัญ หรือระบบรักษา

ความปลอดภัย และสุนัขคุ้มกันที่บ้านของคนร่ำรวย ในระดับประเทศก็สั่งสมกำลังอาวุธมหึมา และแม้แต่ต้องการส่งอาวุธไปห้วงอวกาศนอกโลก

เมื่อผู้คนเห็นบุคคลหนึ่งแวดล้อมด้วยสรรพเครื่องคุ้มกันภัยภายนอก เช่น กำลังติดอาวุธและนักกังฟู ก็มักประทับใจเสมอ บ้างก็อยากชมการแสดงกำลังของหน่วยอารักขา ผู้คนเชื่อผิดๆว่า เครื่องคุ้มกันภายนอกนี้นำมาซึ่งความปลอดภัยที่เขาต้องการ

ขอเชิญท่านถามตนเองด้วยคำถามสำคัญ ๒ ข้อดังนี้

๑. "อะไรคือชีวิตที่ปลอดภัยแท้?"

๒. "จะเจริญสู่ชีวิตที่ปลอดภัยแท้ได้อย่างไร?"

คำถาม ๒ ข้อนี้เป็นประเด็นที่อาตมาจะแสดงธรรมในคืนนี้ อัญเชิญจากสังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และคาถาธรรมบท ดังนั้น ปฐมมูลในการบรรยายคืนนี้ คือ พระธรรมของพระบรมศาสดา อาตมานำเสนอแต่สัจธรรม ท่านสามารถประมวลสรุปได้เอง

เรามาเริ่มที่กระทู้แรก **"อะไรคือชีวิตที่ปลอดภัยแท้?"**

พระพุทธเจ้าต้องเสด็จอุบัติขึ้นในโลกเพื่อคำตอบที่ถูกต้องต่อคำถามนี้ เพราะเหตุใด? อุปมาว่า ความมืดแห่งราตรีปลาสนาการด้วยอาทิตย์อุทัย ฉันใด ความมืดบอดแห่งอวิชชาก็ปลาสนาการด้วยการเสด็จอุบัติแห่งพระพุทธเจ้าฉันนั้น **ด้วยการเสด็จอุบัติแห่งพระพุทธเจ้าเท่านั้น เราจึงจะเข้าใจว่า *สิ่งใดคือกุศล สิ่งใดคืออกุศล*** เมื่อเราปฏิบัติด้วยความเข้าใจชอบนี้ เราจึงจะสามารถขับไล่ความมืดบอดแห่งอวิชชา แล้วจึงจะรู้แจ้งแท้ในความแตกต่างระหว่างสัจธรรมและความหลง กุศลและอกุศล สังสารวัฏฏ์และพระนิพพาน

คำตอบของคำถามนี้มาจากพระธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา

พระสูตรแรกอาตมาอัญเชิญจาก **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค โกสลสังยุตปฐมวรรคที่ ๑ อัตตรักขิตสูตร**[1] (อัตตะแปลว่าตน รักขิตะแปลว่ารักษา)

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๓๓๗-๓๓๕/๑๐๓-๑๐๔. อัตตรักขิตสูตร.

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจึงได้ทรงปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้หม่อมฉันได้เข้าที่ลับ พักผ่อนอยู่ ได้เกิดความนึกคิดอย่างนี้ว่า ชนพวกไหนหนอแลชื่อว่าเป็นผู้รักษาตน ชนพวกไหนหนอแล ชื่อว่าเป็นผู้ไม่รักษาตน

ข้าพระองค์ได้คิดต่อไปว่า ก็ชนบางพวกแล ย่อมประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ชนพวกนั้นชื่อว่าเป็นผู้ไม่รักษาตน ถึงแม้พลช้าง พลม้า พลรถ หรือพลเดินเท้าจะพึงรักษาเขา ถึงเช่นนั้นชนพวกนั้น ก็ชื่อว่าไม่เป็นผู้รักษาตน ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร ก็เพราะเหตุว่า การรักษาเช่นนั้น เป็นการรักษาภายนอก มิใช่เป็นการรักษาภายใน ฉะนั้น ชนพวกนั้นจึงชื่อว่าเป็นผู้ไม่รักษาตน

ส่วนว่าชนบางพวกย่อมประพฤติสุจริตด้วย กาย วาจา ใจ ชนพวกนั้นชื่อว่าเป็นผู้รักษาตน ถึงแม้ว่าพลช้าง พลม้า พลรถหรือพลเดินเท้าจะไม่รักษาเขา ถึงเช่นนั้นชนพวกนั้นก็ชื่อว่าเป็นผู้รักษาตน ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร ก็เพราะเหตุว่า การรักษาเช่นนั้นเป็นการรักษาภายใน มิใช่เป็นการรักษาภายนอก ฉะนั้น ชนพวกนั้นจึงชื่อว่าเป็นผู้รักษาตน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ถูกแล้วๆ มหาบพิตร ก็ชนบางพวกย่อมประพฤติทุจริตด้วย กาย วาจา ใจ ชนพวกนั้นชื่อว่า เป็นผู้ไม่รักษาตน ถึงแม้ชนพวกนั้นจะมีพลช้าง พลม้า พลรถ หรือพลเดินเท้าคอยรักษา ถึงเช่นนั้น ชนพวกนั้นก็ชื่อว่าไม่รักษาตน ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร ก็เพราะเหตุว่า การรักษาเช่นนั้นเป็นการรักษาภายนอก มิใช่เป็นการรักษาภายใน ฉะนั้น ชนพวกนั้นจึงชื่อว่าไม่รักษาตน ส่วนว่าชนบางพวกย่อมประพฤติสุจริตด้วย กาย วาจา ใจ ชนพวกนั้นชื่อว่าเป็นผู้รักษาตน ถึงแม้ชนพวกนั้นจะไม่มีพล

ช้าง พลม้า พลรถ หรือพลเดินเท้า คอยรักษา ถึงเช่นนั้นชนพวกนั้นก็ชื่อว่ารักษาตน ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร ก็เพราะเหตุว่าการรักษาเช่นนั้นเป็นการรักษาภายใน มิใช่เป็นการรักษาภายนอก ฉะนั้น ชนพวกนั้นจึงชื่อว่า เป็นผู้รักษาตน ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้พระสุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

การสำรวมด้วยกายเป็นการดี การสำรวมด้วยวาจาเป็นการดี
การสำรวมด้วยใจเป็นการดี การสำรวมในที่ทั้งปวงเป็นการดี
บุคคลสำรวมในที่ทั้งปวงแล้ว มีความละอายต่อบาป
เรากล่าวว่า เป็นผู้รักษาตน.

เมื่ออ่านพระสูตรนี้แล้ว เราอาจทราบในระดับหนึ่งว่า บุคคลใดชื่อว่าเป็นผู้รักษาตน บุคคลใดชื่อว่าเป็นผู้ไม่รักษาตน แต่การที่จะรู้จริงว่า เราจะมีความปลอดภัยที่แท้ได้อย่างไร? เราจำเป็นต้องใคร่ครวญให้ลึกซึ้ง

ต่อเมื่อเราเข้าใจธรรมชาติของความปลอดภัยอย่างทะลุปรุโปร่ง แม้ว่าเราไม่มีการรักษาจากภายนอก เราก็ไม่ต้องกลัวเพราะเหตุใด? ขอเชิญพิจารณาพระพุทธดำรัสต่อพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ว่า

การสำรวมด้วยกายเป็นการดี การสำรวมด้วยวาจาเป็นการดี
การสำรวมด้วยใจเป็นการดี การสำรวมในที่ทั้งปวงเป็นการดี
บุคคลสำรวมในที่ทั้งปวงแล้ว มีความละอายต่อบาป
เรากล่าวว่า เป็นผู้รักษาตน.

ความหมายของคำกล่าวนี้ คือ การสำรวม(ประพฤติสุจริต)ด้วยกาย วาจา ใจ เป็นหลักในการรักษาตนที่แท้และมีประสิทธิภาพ แม้ว่าเราจะไม่มีการรักษาจากภายนอก โดยที่แท้ เมื่อเรารักษาตนจากภายใน การรักษาจากภายนอกก็จำเป็นน้อยลง

ยิ่งกว่านั้น เราควรจะพิจารณาดังนี้ว่า ชนพวกที่มีการรักษาภายนอกเลิศเลอมักจะหยิ่ง ทะนงตน หรือเชื่อมั่นมากเกินไป เมื่อพวกเขาหลงคิดว่าการรักษาจากภายนอกเป็นการรักษาตนที่แท้ พวกเขาก็จะประมาทไม่สำรวม

ความประพฤติต่อผู้อื่น ไม่สำรวมในกาย วาจา และไม่ใส่ใจในประโยชน์สุขของผู้อื่น ใส่ใจแต่เพื่อประโยชน์สุขส่วนตน การประพฤติทุจริตเช่นนั้นชื่อว่าเป็นผู้ไม่รักษาตน นี้จึงไม่ใช่ชีวิตที่ปลอดภัยแท้

อีกนัยหนึ่ง ตามที่พระพุทธองค์ทรงอธิบายใน**อัตตรักขิตสูตร**ว่า ผู้ที่ต้องการรักษาตนและต้องการความปลอดภัยที่แท้จริง ควรจะประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ โปรดระลึกในประเด็นที่สำคัญ ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน มิใช่สิ่งที่ไม่อาจเข้าใจ และไม่อาจปฏิบัติ แต่ตรงกันข้ามคือ พระธรรมเป็นสิ่งที่เข้าใจได้และปฏิบัติได้

๒. พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระธรรมทั้งมวลเพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ เทวดา พรหม ผู้เล็งเห็นประโยชน์แห่งพระธรรม และแสวงหาพระธรรมทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น

ในการจะมีชีวิตที่ปลอดภัยแท้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า การสำรวมโดยทำแต่ความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ ย่อมรักษาตนจากความโศก ความกังวล ความกลัว ภยันตราย ตลอดจนความทุกข์ที่ต้องเกิดในอบายภูมิ ในทางตรงกันข้าม การประพฤติทุจริตทาง กาย วาจา ใจ เป็นเหตุแห่งความโศก ความกังวล ความกลัว ภยันตราย และความทุกข์ที่ต้องเกิดในอบายภูมิ

นี้เป็นเพราะเหตุใด? ในการที่จะเข้าใจการประพฤติสุจริตและทุจริตทางกาย วาจา ใจ เราต้องวิเคราะห์ถึงสาเหตุของความประพฤติเหล่านั้น ต่อเมื่อเราทราบเหตุปัจจัย เราจึงจะเริ่มฝึกตนให้ขม ลด หรือแม้แต่ขจัดการประพฤติทุจริตได้

อาตมาขอถามคำถามง่ายๆสักสองสามข้อ

ท่านหาความโลภในจิตขณะนี้ได้ไหม? ท่านหาความโกรธในจิตขณะนี้ได้ไหม?

ท่านอาจจะตอบว่า "หาไม่ได้"

แม้ท่านจะค้นหาจนเหน็ดเหนื่อย ท่านก็อาจไม่พบอกุศลใดๆในจิตขณะนี้ แต่นี่ไม่ได้หมายความว่า อกุศลธรรมไม่มีอยู่ อกุศลมีอยู่ เพียงแต่ว่าในขณะนี้ **อกุศลอยู่ในสภาพอนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในภวังคจิต ที่ติดตาม**

เราไปทุกภพทุกชาติ และผูกเราไว้กับภวจักรแห่งสังสารวัฏฏ์ จนกว่าจะถูกกำจัดด้วยพระอริยมรรคไปตามลำดับ

อาตมาจะอธิบายความข้อนี้ ดังนี้

ในทันทีที่จุติจิตดับ(ตายจากภพหนึ่ง) ปฏิสนธิจิตก็เกิดขึ้นโดยไม่มีช่องว่างใดๆ **อนุสัยกิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในสันดานที่เรากำลังกล่าวถึงนั้น ได้นอนเนื่องมาถึงจุติจิตและติดตามข้ามภพมาที่ปฏิสนธิจิตในทันทีที่จุติจิตดับลง** ดังนั้น ในการเกิดขึ้นของทุกๆปฏิสนธิจิตจะมีกิเลสคือโลภะ โทสะ และโมหะ เกิดขึ้นด้วยเช่นกันแต่อยู่ในสภาพของ**อนุสัยกิเลส มีอยู่โดยมองไม่เห็น อยู่ในสภาพที่มีศักยภาพซ่อนเร้น ดุจดังศักยภาพที่มีอยู่ในเมล็ดพืชทุกเมล็ดที่สามารถเติบโตเป็นต้นไม้ และศักยภาพที่มีอยู่ในต้นไม้ทุกต้น ที่สามารถก่อให้เกิดผลไม้ตามชนิดนั้นๆ** เราทราบว่า อนุสัยกิเลสเหล่านี้มีอยู่ก็เพราะกิเลสเหล่านี้ผุดขึ้น เมื่อมีเงื่อนไขต่างๆที่เหมาะสม ดุจดังต้นไม้ที่เกิดขึ้นจากเมล็ดพืช เมื่อมีความชื้นที่เหมาะสม ดุจดังผลไม้ที่เกิดขึ้น เมื่อมีแสงแดดที่เหมาะสม

กิเลสจำแนกได้เป็น ๓ ระดับ ดังนี้

๑. ระดับแฝงตัว (**อนุสัยกิเลส**) เมื่อกิเลสนอนเนื่องอยู่เฉยๆ แฝงตัวอยู่ในสันดาน

๒. ระดับครอบงำจิต (**ปริยุฏฐานกิเลส**) เมื่อจิตโดนกิเลสเล่นงาน นี่เป็นจุดวิกฤต ที่กิเลสขึ้นสู่ระดับผิวจิต แปรสภาพจากการอยู่เฉยๆ เป็นการคุขึ้น จากการที่กระทบกับเงื่อนไขที่เหมาะสม

๓. ระดับการล่วงละเมิด (**วีติกกมกิเลส**) เมื่อการกระทำผิดทางกายและวาจาเกิดขึ้น

เรากล่าวถึงกิเลสระดับ ๑ คือ ระดับแฝงตัวแล้ว ตอนนี้เรามาดูที่กิเลสระดับ ๒ คือระดับครอบงำจิต เมื่อเราเห็นอารมณ์ที่ดึงดูดใจ ความโลภคือต้องการจะได้วัตถุนั้น ก็มักจะผุดขึ้นในจิตเสมอๆ กิเลสนั้นได้แปรสภาพจากระดับนอนอยู่เฉยๆเป็นการคุขึ้นในความหมายที่ว่า ขณะนี้ผู้นั้นพร้อมจะทำแล้ว ขณะนี้ตระเตรียมจะทำคือจะทำกายทุจริตและวาจาทุจริต ส่วนโทสะ

และโมหะ ก็เป็นไปในทำนองเดียวกันนี้ เมื่อเราเห็นอารมณ์ที่เราไม่ชอบใจ โทสะก็จะเกิดขึ้น เช่นเดียวกันกับ เมื่อเราเห็นอารมณ์โดยไม่รู้ธรรมชาติพื้นฐานของสิ่งนั้นว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน โมหะก็จะเกิดขึ้น

กิเลสในระดับครอบงำจิตนี้ ถ้าเราดำรงสติมั่นอยู่ กิเลสก็จะถูกข่มไว้ได้ โดยนัยนี้เราจึงป้องกันการก่ออกุศลกรรมได้ แต่เมื่อใดที่ขาดสติ กิเลสที่ครอบงำจิตจะทำให้กระทำทุจริตได้อย่างรวดเร็วเสมอ แปรเป็นกิเลสระดับการล่วงละเมิด

อาตมาขอกล่าวถึงอีกลำดับหนึ่งต่อไป

ทวาร ๖ คือ ทางรับรู้อารมณ์ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งอารมณ์ภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ(กายสัมผัส) และธรรมารมณ์(อารมณ์ทางใจ) สามารถกระทบได้

เมื่อใดที่ไม่ใช้ปัญญาพิจารณา(**อโยนิโสมนสิการ**) เวลากระทบกับอารมณ์ที่น่าปรารถนา โลภะก็จะผุดขึ้น ในทำนองเดียวกัน เมื่อใดที่ไม่ใช้ปัญญาพิจารณาเวลากระทบกับอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา โทสะก็จะผุดขึ้น โมหะ(การไม่รู้ตามความเป็นจริง)จึงเกิดร่วมกับความโลภและความโกรธเสมอ

ธรรมชาติของโลภะคือ ความต้องการหรือความอยาก *"มีความยึดอารมณ์ไว้เป็นลักษณะ ดุจตังสำหรับดักลิง(ยึดลิงที่มาต้องเข้าไว้) ฉะนั้น มีอันตั้งหน้าเกาะติดไปเป็นกิจ ดุจชิ้นเนื้อที่คนโยนลงไปในกระทะอันร้อน (ก็ตั้งหน้าติดไหม้ไปในกระทะนั้น) ฉะนั้น"*[1] เมื่อใดจิตกระทบกับอารมณ์ที่น่าปรารถนา โลภะก็เกาะติดกับอารมณ์นั้น ดังนั้น โลภะเพียงแต่ทำกิจของตน โทสะและโมหะก็มีกิจของตนเช่นเดียวกัน

สิ่งที่ทำให้เป็นปัญหามาจาก สักกายทิฏฐิ (*ความเห็นว่า เป็นตัวของตน เช่น เห็นรูปเป็นตน เห็นเวทนาเป็นตน เป็นต้น*)[2] ซึ่งทำให้โลภะ โทสะ และโมหะไม่อาจแยกจาก **"นี้เป็นฉัน นี้เป็นของฉัน นี้เป็นอัตตาของฉัน"**

---

[1] วิสุทฺธิ.(แปล)๑๔/๔๗๕/๗๖๑.

[2] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๒๕๕.

กิเลส โลภะ โทสะและโมหะไม่อาจแยกออกจากความเป็นฉันเนื่องมาจากสักกายทิฏฐิ ดังนั้นเมื่อโลภะ โทสะ โมหะผุดขึ้น เราจึงถือเอาว่า เป็น "โลภะ**ของฉัน** โทสะ**ของฉัน** โมหะ**ของฉัน** มานะ**ของฉัน** ความหวงแหน **ของฉัน** ความอิจฉา**ของฉัน** เป็นต้น"

เนื่องจากความเห็นผิด คือการเห็นสิ่งต่างๆว่า "นี้เป็นฉัน นี้เป็นของฉัน นี้เป็นอัตตาของฉัน" เราจึงทำอกุศลกรรมต่างๆ หากเราตรวจสอบอกุศลกรรมเหล่านี้ เราจะเห็นว่า การกระทำกายทุจริตและวจีทุจริตล้วนเป็นผลมาจากมโนทุจริต ถ้าเป็นมโนสุจริตผลก็จะเป็นกายสุจริตและวจีสุจริต แต่ถ้าเป็นมโนทุจริตผลก็จะเป็นกายทุจริตและวจีทุจริต หากขาด**การสำรวมระวังอินทรีย์** เราก็ไม่ทราบว่ากิเลสของเราได้เปลี่ยนจากการนอนอยู่เฉยๆ(อนุสัยกิเลส)เป็นการคุขึ้นสู่ผิวจิต(ปริยุฏฐานกิเลส) และแรงขึ้นเป็นระดับการล่วงละเมิดทางกาย วาจา(วีติกกมกิเลส)ในที่สุด เมื่อล่วงเลยมาถึงขั้นนี้ก็เป็นเรื่องยากที่จะหยุดยั้งการล่วงละเมิด และเราก็ไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากต้องเสวยทุกข์จากอกุศลวิบากนั้นในอบายภูมิ

พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้เรา**เพียรชอบ(สัมมาวายามะ/ปธาน) ๔** อย่างคือ *"เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ๑ เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ เพียรเจริญทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ๑ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไปและให้เพิ่มไพบูลย์ ๑"*[1] พระพุทธองค์ตรัสแนะนำไว้ใน **อังคุตตรนิกาย ทสกนิปาต ทุติยปัณณาสก์ สจิตตสูตร**[2] (การตรวจสอบตนเอง) ดังต่อไปนี้

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส เรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุไม่เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่นไซร้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล ฯ"

นี้หมายความว่าหากเราไม่ฉลาดในการอ่านความคิดและอุปนิสัยของจิตผู้อื่น เราก็ควรฝึกฝนตนให้ฉลาดในการรู้ความคิด และอุปนิสัยของจิตตน

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อไปว่า *"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตนอย่างไร ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่เป็นหนุ่มสาว มีปรกติชอบแต่งตัว ส่องดูเงาหน้าของตนในกันฉ่องอันบริสุทธิ์หมดจดหรือในภาชนะน้ำอันใส ถ้าเห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็พยายามเพื่อขจัดธุลีหรือจุดดำนั้นเสีย หากว่าเราไม่เห็นธุลีหรือจุดดำที่หน้านั้น ก็ย่อมดีใจ มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยเหตุนั้นแลว่า เป็นลาภของเราหนอ หน้าของเราบริสุทธิ์แล้วหนอ*

แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย การพิจารณาของภิกษุว่า เราเป็นผู้มีอภิชฌาอยู่(โลภอยากได้ของเขา)โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราไม่เป็นผู้มีอภิชฌาอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตพยาบาทอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้มีจิตไม่พยาบาทอยู่โดยมาก เราเป็นผู้อันถีนมิทธะกลุ้มรุมอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ปราศจากถีนมิทธะอยู่โดยมาก เราเป็นผู้ฟุ้งซ่านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่านอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีความสงสัยอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยได้โดยมาก เราเป็นผู้โกรธอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ไม่โกรธอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตเศร้าหมองอยู่โดยมากหรือหนอหรือว่าเราเป็นผู้มีจิตไม่เศร้าหมองอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีกายอันปรารภแรงกล้าอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้มีกายอันมิได้ปรารภแรงกล้าอยู่โดยมาก เราเป็นผู้เกียจคร้านอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้ปรารภความเพียรอยู่โดยมาก เราเป็นผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่โดยมากหรือหนอ หรือว่าเราเป็นผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมาก ดังนี้ย่อมเป็นอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯ"

ว่าโดยสังเขปคือควรตรวจสอบจิตตนเองว่า เป็นผู้มีกิเลสทั้ง ๓ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ อยู่โดยมากหรือมิใช่ ?

[1] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๑๒๑.

[2] องฺ.ทสก.(แปล)๒๔/๕๑/๖๖-๖๗. สจิตตสูตร.

ด้วยการหมั่นตรวจสอบตนเองอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น เราจึงจะทราบว่า จิตของเรามีกิเลสทั้ง ๓ อยู่โดยมากหรือว่าปราศจากกิเลสทั้ง ๓ อยู่โดยมาก เมื่อหมั่นตรวจสอบด้วยสติอยู่เช่นนี้จึงจะเกื้อหนุนให้เราพากเพียรอย่างขะมักเขม้น เพื่อละบาปอกุศลทั้งหลายเหล่านั้น พระพุทโธวาทนี้ แม้ว่าจะทรงแสดงไว้เกินกว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้ว ก็ยังคงไม่ล้าสมัย

ทุกวันนี้คนทั่วโลกรักความสวยงามทางกายภาพ มักจะส่องกระจกดูว่า จุดด่างดำบนใบหน้ามีอยู่หรือหนอ? ดูว่า ผมได้รูปทรงดีอยู่หรือหนอ? สรรหาวิธีการต่างๆเพื่อประเทืองโฉมของตน คนส่วนใหญ่มักใช้เวลามากในการสำรวจเงาตนในกระจก แต่ถามว่า มีสักกี่ท่านที่ใช้เวลาสำรวจตนเองในความโลภ โกรธ หลง หึงหวง อิจฉา ตระหนี่ มานะถือตัวเป็นต้น เมื่อกิเลสเหล่านี้ผุดขึ้นที่ผิวจิต ดุจดังสำรวจดูจุดด่างดำผุดขึ้นที่ผิวหน้า อาตมาคิดว่าโดยที่แท้ คงจะมีน้อยท่านมาก

เป็นการยากสักเพียงใดที่จะพบบุคคลที่สามารถตระหนักรู้ว่า กิเลสผุดขึ้นมาสู่ผิวจิตแล้ว และเต็มใจที่จะข่มกิเลสลง ส่วนคนที่เหลือไม่ได้หยุดยั้งกิเลสที่คุขึ้นมา และยังสมยอมให้กิเลสวิ่งพล่านในจิตตน ราวกับว่าเพียงเท่านี้ยังไม่เพียงพอ กิเลสของเรายังถูกยั่วยุปลุกเร้าให้ทวีขึ้นโดยสื่อต่างๆ เพื่อให้แน่ใจว่า เราทั้งมวลจะกลายเป็นทาสแห่งกิเลส

ณ จุดนี้ อาตมาขอถามอีกคำถามหนึ่งว่า สิ่งใดงามกว่ากัน ใบหน้างามหรือจิตใจงาม? คำตอบย่อมเป็นจิตใจงามใช่ไหม? ไม่ใช่เพราะการเสริมสวยใบหน้าที่ทำให้เราได้เกิดเป็นมนุษย์ แต่เป็นเพราะการทำให้จิตงาม ทำให้จิตบริสุทธิ์

หากเป็นเช่นนั้น เราควรจะทำสิ่งที่กลับกันในด้าน "การใช้เวลาและความอุตสาหะ" จะดีกว่ากันไหม?ถ้าเราใช้เวลามากขึ้นในการพากเพียรเจริญกุศลจิตและลดทอนอกุศลจิต และใช้เวลาและวิริยะให้น้อยลงในด้านความงามทางกายและการชื่นชมตนเอง หากเราไม่ทำดังนี้จะชื่อว่า เป็นผู้รักษาตนได้อย่างไร? ท่านจำคำตรัสของพระพุทธเจ้าใน **อัตตรักขิตสูตร** ได้ไหม?

การสำรวมด้วยกายเป็นการดี การสำรวมด้วยวาจาเป็นการดี
การสำรวมด้วยใจเป็นการดี การสำรวมในที่ทั้งปวงเป็นการดี
บุคคลสำรวมในที่ทั้งปวงแล้ว มีความละอายต่อบาป
เรากล่าวว่า เป็นผู้รักษาตน.

ในการอธิบายความต่อไปว่า อนุสัยกิเลสนำไปสู่การทำกายทุจริตและวจีทุจริตได้อย่างไร? อาตมาอัญเชิญจาก **อรรถกถาคาถาธรรมบท ปุปผวรรควรรณนา เรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ**[1] ซึ่งแสดงภาพเหตุการณ์ถึงความสำคัญในการข่มและบั่นทอนกำลังของอกุศลธรรมให้ทันท่วงทีในขั้นแรกๆของกระบวนการทางจิต ดังนี้

"สมัยหนึ่ง ***พระเจ้าปเสนทิโกศล****ทอดพระเนตรไปยังระหว่างถนน เห็นภิกษุหลายพันรูปซึ่งไปเพื่อต้องการทำภัตกิจ ในคฤหาสน์ของท่านเหล่านี้ คือ "ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี จูฬอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา นางสุปปวาสา" จึงตรัสถามว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไปไหนกัน?" เมื่อพวกราชบุรุษทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ภิกษุสองพันรูป ไปเพื่อประโยชน์แก่ภัตทั้งหลาย มีนิตยภัต สลากภัต และคิลานภัต เป็นต้น ในคฤหาสน์ของอนาถบิณฑิกเศรษฐีทุกๆวัน, ภิกษุ ๕๐๐ รูป ไปคฤหาสน์ของจูฬอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นนิตย์. ของนางวิสาขา (และ) นางสุปปวาสา ก็เช่นเดียวกัน" ดังนี้แล้ว ทรงพระประสงค์จะบำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยพระองค์เองบ้าง จึงเสด็จไปวิหาร ทรงนิมนต์พระศาสดาพร้อมกับภิกษุพันรูป ถวายทานด้วยพระหัตถ์(เอง) สิ้น ๗ วัน ในวันที่ ๗ ถวายบังคมพระศาสดาแล้วทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงรับภิกษาของพระองค์พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูปเป็นนิตย์เถิด."*

พระศาสดา. มหาบพิตร ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่รับภิกษาประจำในที่แห่งเดียว, ประชาชนเป็นจำนวนมาก ย่อมหวังเฉพาะการมาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย.

พระราชา. ถ้ากระนั้น ขอพระองค์ โปรดส่งภิกษุไปประจำเถิด.

พระศาสดาได้ทรงส่งพระอานนทเถระพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป.

---

[1] ธ.อ.(แปล)๔๑/๑๓-๔๑. อรรถกถาคาถาธรรมบท ปุปผวรรควรรณนา เรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ.

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงลืมจัดการเลี้ยงภิกษุถึง ๓ วัน

พระราชาไม่ทรงสั่งเจ้าหน้าที่ไว้ว่า "เมื่อภิกษุสงฆ์มาแล้ว ชื่อว่า ชนเหล่านี้ รับบาตรแล้ว จงอังคาส(ถวายพระ)" ทรงอังคาสด้วยพระองค์เองเท่านั้นตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๘ ทรงลืมไป จึงได้ทรงกระทำให้เนิ่นช้าแล้ว.

ก็ธรรมดาในราชตระกูล ชนทั้งหลาย อันพระราชามิได้ทรงสั่งแล้ว ย่อมไม่ได้เพื่อปูอาสนะทั้งหลาย นิมนต์พวกภิกษุให้นั่งแล้วอังคาส. พวกภิกษุคิดกันว่า "เราไม่อาจเพื่อยับยั้งอยู่ในที่นี้ได้" พากันหลีกไปเสียหลายรูป. แม้ในวันที่ ๙ พระราชาก็ทรงลืมอีก แม้ในวันที่ ๙ ภิกษุเป็นอันมาก ก็พากันหลีกไป. ถึงในวันที่ ๑๐ พระราชาก็ทรงลืม ในกาลนั้นเว้นพระอานนทเถระองค์เดียวเท่านั้น พวกภิกษุที่เหลือพากันหลีกไป.

พระราชาเสด็จไปกราบทูลพระศาสดา

แม้พระอานนทเถระ มีบารมีอันบำเพ็ญแล้ว ตั้งแสนกัป สมบูรณ์ด้วยอภินิหาร มีบุญมาก เมื่อจะรักษาความเลื่อมใสของตระกูล จึงได้ยับยั้งอยู่ เพราะความที่ตนเป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ, พวกราชบุรุษนิมนต์ท่านรูปเดียวเท่านั้นให้นั่งแล้วอังคาส. พระราชาเสด็จมาในเวลาที่พวกภิกษุไปแล้ว ทอดพระเนตรเห็นขาทนียะและโภชนียะตั้งอยู่อย่างนั้นแหละ จึงตรัสถามว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายมิได้มาหรือ?" ทรงสดับว่า "พระอานนทเถระมารูปเดียวเท่านั้น พระเจ้าข้า" ทรงพิโรธภิกษุทั้งหลายว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ได้ทำการตัดขาดต่อเราเพียงเท่านี้เป็นแน่" จึงเสด็จไปสำนักพระศาสดา กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จัดแจงภิกษาไว้ เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป, ทราบว่าพระอานนทเถระรูปเดียวเท่านั้นมา, ภิกษาที่หม่อมฉันจัดแจงแล้วตั้งอยู่อย่างนั้นนั่นเอง ภิกษุ ๕๐๐ รูปไม่กระทำความสำคัญในพระราชวังของหม่อมฉัน จักมีเหตุอะไรหนอแล?

พระศาสดาไม่ตรัสโทษของพวกภิกษุ ตรัสว่า "มหาบพิตร สาวกทั้งหลายของอาตมภาพไม่มีความมั่นใจในพระองค์, เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งหลายจักไม่ไปแล้ว

พระราชาทรงส่งสาสน์ไปขอธิดาเจ้าศากยะ

พระราชาทรงดำริว่า "เราควรจะทำความคุ้นเคยกับภิกษุสงฆ์, เราจักทำอย่างไรหนอ?" ดังนี้แล้ว ทรงดำริว่า "ควรทำพระธิดาแห่งพระญาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไว้ในพระราชมนเทียร,เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกภิกษุหนุ่มและพวกสามเณรก็จะคุ้นเคยแล้วมายังสำนักของเราเป็นนิตย์ ด้วยคิดว่า "พระราชาเป็นพระญาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ดังนี้ ทรงส่งพระราชสาสน์ไปสำนักเจ้าศากยะทั้งหลายว่า"ขอเจ้าศากยะทั้งหลาย จงประทานพระธิดาคนหนึ่งแก่หม่อมฉัน,"แล้วรับสั่งบังคับทูตทั้งหลายว่า "พวกท่านพึงถามว่า 'เป็นพระธิดาแห่งเจ้าศากยะองค์ไหน?' แล้วจึงมา."

เจ้าศากยะให้ธิดานางทาสีแก่พระเจ้าปเสนทิ

พวกทูตไปแล้ว ทูลขอเจ้าหญิงคนหนึ่งกะเจ้าศากยะทั้งหลาย เจ้าศากยะเหล่านั้นประชุมกันแล้ว ทรงดำริว่า "พระราชาเป็นฝักฝ่ายอื่น; ผิว่าพวกเราจักไม่ให้ไซร้, ท้าวเธอจักทำให้เราฉิบหาย;เมื่อว่าโดยสกุล ท้าวเธอไม่เสมอกับเราเลย; พวกเราควรทำอย่างไรกันดี?"

ท้าวมหานาม ตรัสว่า "ธิดาของหม่อมฉัน ชื่อวาสภขัตติยา เกิดในท้องของนางทาสี ถึงความเป็นผู้มีรูปงามเลิศมีอยู่, พวกเราจักให้นางนั้น" ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งกะพวกทูตว่า "ดีละ พวกเราจักถวายเจ้าหญิงแด่พระราชา."

ทูต. เป็นพระธิดาของเจ้าศากยะองค์ไหน?

เจ้าศากยะ. เป็นพระธิดาของท้าวมหานามศากยราช ผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าอาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชื่อวาสภขัตติยา.

พระราชาทรงตั้งให้นางเป็นใหญ่กว่าสตรี ๕๐๐ คน อภิเษกไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี. ต่อกาลไม่ช้านัก นางประสูติพระโอรสพระนามว่า**วิฑูฑภะ**

วิฑูฑภะเสด็จเยี่ยมศากยสกุล

วิฑูฑภะนั้น ทรงเจริญด้วยเครื่องบำรุงสำหรับกุมาร ในเวลามีพระชนม์ ๗ ชันษา ทรงเห็นของเล่นต่าง ๆ มีรูปช้าง และรูปม้า เป็นต้นของกุมารเหล่าอื่น อันบุคคลนำมาจากตระกูลยาย จึงถามพระมารดาว่า

"เจ้าแม่ ใครๆเขาก็นำบรรณาการมาจากตระกูลยาย เพื่อพวกกุมารเหล่าอื่น, พระญาติไรๆ ไม่ส่งบรรณาการไรๆมาเพื่อหม่อมฉัน เจ้าแม่ไม่มีพระชนกชนนีหรือ?"

ทีนั้น พระมารดาจึงลวงโอรสนั้นว่า "เจ้าศากยะเป็นยายของเจ้ามีอยู่แต่อยู่ไกล เหตุนั้น พวกท่านจึงมิได้ส่งเครื่องบรรณาการไรๆมาเพื่อเจ้า."

ในเวลามีพระชันษาครบ ๑๖ ปี พระกุมารจึงทูลพระมารดาอีกว่า "เจ้าแม่ หม่อมฉันใคร่จะเยี่ยมตระกูลพระเจ้ายาย" แม้ถูกพระมารดาห้ามอยู่ว่า "อย่าเลย ลูกเอย ลูกจักไปทำอะไรในที่นั้น" ก็ยังอ้อนวอนร่ำไป.

ทีนั้น พระมารดาก็ทรงยินยอมว่า"ถ้าอย่างนั้นก็ไปเถิด."

พวกศากยะต้อนรับวิฑูฑภะ

พระกุมารกราบทูลพระราชบิดาแล้ว เสด็จออกไปพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก. พระนางวาสภขัตติยาทรงส่งจดหมายล่วงหน้าไปก่อนว่า "หม่อมฉันอยู่ในที่นี้สบายดี, พระญาติทั้งหลายอย่าแสดงโทษไร ๆ ของพระสวามีแก่พระกุมารนั้นเลย."

เจ้าศากยะทรงทราบว่า วิฑูฑภกุมารเสด็จมา ทรงปรึกษากันว่า "พวกเราไม่อาจไหว้วิฑูฑภกุมารได้" จึงส่งพระกุมารทั้งหลายที่เด็กๆกว่าวิฑูฑภะนั้นไปยังชนบทเสีย เมื่อวิฑูฑภกุมารนั้นเสด็จถึงกบิลพัสดุ์บุรี ก็ประชุมกันในท้องพระโรง. วิฑูฑภกุมารได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ ที่นั้น.

ลำดับนั้น พวกเจ้าศากยะกล่าวกะพระกุมารนั้นว่า "พ่อ ผู้นี้เป็นพระเจ้าตาของพ่อ, ผู้นี้เป็นพระเจ้าลุง." วิฑูฑภกุมารนั้น เที่ยวไหว้เจ้าศากยะทั้งหมด มิได้เห็นเจ้าศากยะแม้องค์หนึ่งไหว้ตน จึงทูลถามว่า"ทำไมหนอ จึงไม่มีเจ้าศากยะทั้งหลายไหว้หม่อมฉันบ้าง?"

พวกเจ้าศากยะตรัสว่า "พ่อ กุมารที่เป็นน้องๆ ของพ่อ เสด็จไปชนบท" แล้วทรงทำสักการะใหญ่แก่พระกุมารนั้น. พระองค์ประทับอยู่สิ้น ๒-๓ วัน ก็เสด็จออกจากพระนครด้วยบริวารเป็นอันมาก.

วิฑูฑภะกลับสู่เมืองของตน

ลำดับนั้น นางทาสีคนหนึ่งแช่งด่าว่า "นี้เป็นแผ่นกระดานที่บุตรของนางทาสีชื่อวาสภขัตติยานั่ง" ดังนี้แล้ว ล้างแผ่นกระดานที่พระกุมารนั้นนั่งในท้องพระโรง ด้วยน้ำเจือด้วยน้ำนม. มหาดเล็กของวิฑูฑภะคนหนึ่งลืมอาวุธของตนไว้ กลับไปเอาอาวุธนั้น ได้ยินเสียงด่าวิฑูฑภกุมาร จึงถามโทษนั้น ทราบว่า"นางวาสภขัตติยาเกิดในท้องของนางทาสีของท้าวมหานามศากยะ" จึงบอกกล่าวแก่พวกพล อื้อฉาวกันอย่างขนานใหญ่ว่า "ได้ยินว่าพระนางวาสภขัตติยาเป็นธิดาของนางทาสี."

วิฑูฑภะทรงอาฆาตพวกเจ้าศากยะ

เจ้าวิฑูฑภะทรงสดับคำนั้น ศักดิ์ศรีขัตติยะถูกหยามหยัน กระตุ้นให้โทสะแรงกล้าคุขึ้น โทสะได้ขึ้นสู่ระดับผิวจิต ตรัสคำสาบานว่า *"เจ้าศากยะเหล่านั้นล้างแผ่นกระดานที่เรานั่ง ด้วยน้ำเจือด้วยน้ำนมก่อน แต่ในกาลที่เราดำรงราชสมบัติแล้ว เราจักเอาเลือดในลำคอของเจ้าศากยะเหล่านั้นล้างแผ่นกระดานที่เรานั่ง"*

ดังนั้น วิฑูฑภะได้มัดองค์เองอย่างแน่นหนากับเหล่าญาติเจ้าศากยะด้วยความคั่งแค้นพยาบาทโดยวจีทุจริตคือดำรัสอาฆาตนั้น ในวาระนี้ อาตมาใคร่จะย้ำเตือนให้ท่านไตร่ตรองอย่างละเอียดถึงธรรมชาติของมนุษย์ คนทุกคนไม่ว่าจะมีสถานภาพสูงหรือต่ำ ดีหรือด้อย รวยหรือจน โง่หรือฉลาด มีโมหะหรือมีปัญญา ล้วนถือว่าตนมีศักดิ์ศรี คนส่วนใหญ่คิดถึงแต่ความสำคัญของตนเอง หากถูกใครหยามเหยียดว่าต่ำต้อยไร้ค่า หรือประพฤติต่อเขาโดยปราศจากความเคารพนับถือ ก็จะทำให้เขาเจ็บใจ โกรธแค้น ขุ่นเคือง ความอยากแก้เผ็ดอาจผุดขึ้นในจิต ดังเนื้อหาตอนต่อไปนี้

พระเจ้าวิฑูฑภะเสด็จไปพบพระศาสดา

แม้พระเจ้าวิฑูฑภะได้ราชสมบัติแล้ว ทรงระลึกถึงเวรนั้น ทรงดำริว่า"เราจักยังเจ้าศากยะแม้ทั้งหมดให้ตาย"ดังนี้แล้ว จึงเสด็จออกไปด้วยเสนาใหญ่.

ในวันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นความพินาศแห่งหมู่พระญาติแล้ว ทรงดำริว่า"เราควรกระทำญาติสังคหะ"ในเวลาเช้า เสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ทรงสำเร็จสีหไสยา

ในพระคันธกุฎี ในเวลาเย็นเสด็จไปทางอากาศ ประทับนั่งที่โคนไม้มีเงาปรุโปร่งใกล้เมืองกบิลพัสดุ์.

แต่นั้นไป มีต้นไทรเงาสนิทต้นใหญ่ต้นหนึ่ง อยู่ในรัชสีมาของพระเจ้าวิฑูฑภะ พระเจ้าวิฑูฑภะทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาจึงเสด็จเข้าไปเฝ้าถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไร พระองค์จึงประทับนั่งแล้ว ที่โคนไม้เงาปรุโปร่งนี้ ในเวลาร้อนเห็นปานนี้ ขอพระองค์โปรดประทับนั่งที่โคนไทรมีเงาอันสนิทนั่นเถิดพระเจ้าข้า" เมื่อพระศาสดาตรัสตอบว่า "ช่างเถิด มหาบพิตร, ชื่อว่าเงาของหมู่พระญาติ เป็นของเย็น," จึงทรงดำริว่า"พระศาสดาจักเสด็จมาเพื่อทรงประสงค์รักษาหมู่พระญาติ" จึงถวายบังคมพระศาสดา เสด็จกลับไปสู่เมืองสาวัตถีนั่นแล. แม้พระศาสดาก็ทรงเหาะไปสู่เชตวันเหมือนกัน. พระราชาทรงระลึกถึงโทษแห่งพวกเจ้าศากยะ เสด็จออกไปแม้ครั้งที่ ๒ ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั่นแล ก็เสด็จกลับอีก. เสด็จออกไปแม้ครั้งที่ ๓ ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั่นแล ก็เสด็จกลับ. แต่เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะนั้นเสด็จออกไปในครั้งที่ ๔ พระศาสดาทรงพิจารณาเห็น บุรพกรรมของเจ้าศากยะทั้งหลาย เป็นกรรมอันใครๆห้ามไม่ได้จึงมิได้เสด็จไปในครั้งที่ ๔. พระเจ้าวิฑูฑภะเสด็จออกไปแล้วด้วยพลใหญ่ แล้วฆ่าเจ้าศากยะทั้งหลายไม่เว้นทารกแม้ยังดื่มนม ไว้ชีวิตแต่เจ้าศากยะที่อยู่กับเสด็จตาคือท้าวมหานาม ยังแม่น้ำคือโลหิตให้ไหลไป แล้วรับสั่งให้ล้างแผ่นกระดานด้วยโลหิตในลำคอของเจ้าศากยะเหล่านั้น ตามที่ได้สาบานไว้

ตอนนี้เราก็ได้เห็นว่ากิเลสระดับผิวจิตคือปริยุฏฐานกิเลสได้แปรเป็นระดับล่วงละเมิดคือวีติกกมกิเลสโดยกายทุจริตซึ่งกรณีนี้คือการฆ่าเจ้าศากยะ

เมื่อมหาชนได้ยินเรื่องการแก้แค้นมหาวิปโยคนั้น ก็พึมพำด้วยความรันทดและไม่อยากเชื่อว่า

"กรรมที่พวกเจ้าศากยะทำ เมื่อเจ้าวิฑูฑภะมีพระชนมายุ ๑๖ ชันษานั้นเป็นแค่กรรมเล็กน้อย แต่พระเจ้าวิฑูฑภะทรงแก้เผ็ดโหดเหี้ยมมากเกินไป ความตายของเจ้าศากยะทั้งหลายไม่สมควรเลย"

พวกเจ้าศากยะตายสมควรแก่บุรพกรรม

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย, ความตายอย่างนี้ ไม่สมควรแก่เจ้าศากยะทั้งหลายในอัตภาพนี้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ความตายที่พวกเจ้าศากยะนั่นได้แล้ว ก็ควรโดยแท้ด้วยสามารถแห่งกรรมลามกที่เขาทำไว้ในปางก่อนคือ เจ้าศากยะเหล่านั้นร่วมกันโปรยยาพิษในแม่น้ำเพื่อฆ่าสัตว์น้ำ อกุศลกรรมนั้นจึงทำให้บุคคลหนึ่งปรากฏขึ้นเพื่อฆ่าพวกเขา เจ้าศากยะทั้งหลายถูกฆ่าเป็นผลจากวิบากกรรมชั่วในอดีตชาติ"

กรรมนั้นเองได้เปิดประตูเพื่อให้ผลของกรรมนั้น

พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายใน**คาถาธรรมบท อัตตวรรคที่ ๑๒**[1]ว่า

"ความชั่วที่ตนทำไว้เอง เกิดแต่ตน มีตนเป็นแดนเกิด
ย่อมย่ำยีคนมีปัญญาทราม ดุจเพชรย่ำยีแก้วมณีที่เกิดแต่หิน ฉะนั้น"

ถ้าเราเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรม ถามว่าจำเป็นจริงๆละหรือที่เราจะบ่นว่าคนอื่นที่ทำให้เราเจ็บ กล่าวตู่เราหรือจับผิดเรา ว่าโดยหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ใครที่ควรถูกตำหนิ? เราไม่ควรตำหนิตนเองที่ได้กระทำอกุศลกรรมในอดีตชาติอันส่งผลให้เราต้องเจ็บตัวหรือโทมนัสใจในชาตินี้หรือ? ขอให้เราหยุดการตอบโต้ต่อบุคคลใดๆในชาตินี้ ไม่สำคัญว่าผู้นั้นจะพยายามประทุษร้ายเราสักเพียงใดก็ตาม ถ้าเราปล่อยให้กรรมที่สุกงอมนั้นให้ผล และยอมรับกับผลของกรรมนั้นแต่โดยดี วิบากกรรมก็จะเบาบางลง และอนาคตของเราก็จะสดใสมากขึ้น ดังนั้น ขอให้เรายินดีรับผลของกรรมเก่าด้วยรอยยิ้ม

ถ้าหากเราตอบโต้ด้วยกายทุจริตหรือวจีทุจริต การกระทำทุจริตนั้นมีแต่จะเพิ่มหนี้กรรม เป็นหนี้ที่เราจำต้องชดใช้ในอนาคต ดังนั้น ขอให้เราไตร่ตรองให้รอบคอบและรอบด้านก่อนจะทำกรรมใดๆ การทำกุศลกรรมจะทำให้ชีวิตในภพหน้าของเราดีขึ้น การทำอกุศลกรรมจะนำให้เราต้องทุกข์มากขึ้นอย่างแน่นอน บุคคลผู้ประกอบด้วยปัญญาและปฏิสัมภิทามีปัญญาแตกฉานย่อมรู้ว่า ควรเลือกทำกรรมใด

---

[1] ขุ.ธ.(แปล)๒๕/๒๒/๓๑. อัตตวรรคที่ ๑๒.

ย้อนกลับไปที่ **สจิตตสูตร**[1] ความว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าว่าภิกษุเมื่อพิจารณาอยู่ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า เรา เป็นผู้ไม่มีอภิชฌาอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่พยาบาทอยู่โดยมาก เป็นผู้ปราศจากถีนมิทธะอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่านอยู่โดยมาก เป็นผู้ข้ามพ้นความสงสัยอยู่โดยมาก เป็นผู้ไม่โกรธอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตไม่เศร้าหมองอยู่โดยมาก เป็นผู้มีกายอันมิได้ปรารภแรงกล้าอยู่โดยมาก เป็นผู้ปรารภความเพียรอยู่โดยมาก เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นอยู่โดยมากดังนี้ไซร้ ภิกษุนั้นก็ไม่พึงพอใจแต่เพียงนั้น ควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแล้ว พึงทำความเพียร ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติ และสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่ง เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป ฯ"

ทำอย่างไรเราจึงจะเจริญกุศลธรรมเหล่านี้ ให้มีประมาณยิ่งขึ้นไปได้? หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง **"จะเจริญสู่ชีวิตที่ปลอดภัยแท้ได้อย่างไร"**

<u>ประการแรก</u> เราต้องรักษาศีล โดยละเว้นจากอกุศลกรรม ทางกาย และวาจา คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ และการเสพสุรายาเสพติด ด้วยวิธีนี้ทำให้การกระทำทางกายและวาจาของเราบริสุทธิ์ ตลอดจนปกป้องตนเองจากผลของอกุศลกรรม เหล่านี้คืออานิสงส์ของศีล

<u>ประการที่สอง</u> เราจำเป็นต้องทำจิตให้บริสุทธิ์ โดยการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน เพื่อเจริญสมาธิขั้นลึก ที่ศูนย์ปฏิบัติธรรมพะอ็อก ตอยะนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมากเจริญสมาธิจนบรรลุฌาน(อัปปนาสมาธิ) ในขณะอยู่ในฌาน ไม่ว่าหนึ่ง สอง สามหรือหลายชั่วโมง ผู้ปฏิบัติธรรมจะวางจิตจดจ่อที่ปฏิภาคนิมิตเพียงอารมณ์เดียว จึงส่งผลให้อนุสัยกิเลสต้องนอนสงบอยู่ ไม่สามารถผุดขึ้นสู่ผิวจิต ดังนั้น เมื่ออนุสัยกิเลสไม่สามารถคุขึ้นเป็นปริยุฏฐานกิเลสที่ครอบงำจิต กิเลสเหล่านี้จึงไม่อาจแปรเป็นวีติกกมกิเลส ที่ล่วงละเมิดทางกาย วาจา ดังนั้น จิตจึงบริสุทธิ์จากการกระทำมโนทุจริตได้ชั่วคราวตราบที่ยังอยู่ในฌาน

อาตมาขอสรุป**สิกขา ๒** ระดับแรก ดังต่อไปนี้

[1] องฺ.ทสก.(แปล)๒๔/๕๑/๘๗. สจิตตสูตร.

โดย**การรักษาศีล** เราปกป้องตนเองจากการกระทำทุจริตทางกายและวาจา โดย**การเจริญอัปปนาสมาธิ** เราปกป้องตนเองจากการกระทำมโนทุจริต

แต่ทว่า กิเลสยังคงนอนเนื่องอยู่ในสันดานในสภาพของอนุสัยกิเลส ซึ่งเมื่อมีเงื่อนไขที่เหมาะสม กิเลสเหล่านี้ก็จะคุขึ้นสู่ผิวจิตอย่างรวดเร็ว นอกจากว่า กิเลสจะถูกละได้หมดจดเด็ดขาด

ในกรณีของพระเจ้าวิฑูฑภะ หลังจากที่พระองค์ได้สดับเรื่องการล้างอาสน์ที่พระองค์ประทับนั่งด้วยน้ำเจือน้ำนม อนุสัยกิเลสของความโกรธและความแค้นก็คุขึ้นสู่ผิวจิตอย่างรวดเร็ว และแปรเป็นการล่วงละเมิดอย่างรวดเร็วเช่นกัน ซึ่งนำให้เกิดผลคือโศกนาฏกรรม ทั้งการสังหารหมู่ ญาติฝ่ายเจ้าศากยะ และผลของอกุศลกรรมที่คืนสนองแก่พระเจ้าวิฑูฑภะอย่างรวดเร็ว

พระเจ้าวิฑูฑภะถูกน้ำท่วมสวรรคต

พระเจ้าวิฑูฑภะนั้น ระหว่างการเสด็จกลับแคว้นโกศล *เสด็จถึงแม่น้ำอจิรวดีในเวลาราตรี รับสั่งให้ตั้งค่าย แล้วลงไปนอนเหนือหาดทราย.*

ขณะนั้น มหาเมฆตั้งขึ้น ยังฝนลูกเห็บให้ตกแล้วห้วงน้ำหลากมาท่วมทับพระเจ้าวิฑูฑภะพร้อมด้วยบริษัทให้ถึงสมุทรนั่นแล. ชนทั้งหมดได้เป็นเหยื่อแห่งปลาและเต่าในสมุทรนั้นแล้ว.

พระพุทธดำรัสหนึ่งมีความว่า "ศร ๒ คันวิ่งไล่ตามสรรพสัตว์ คันหนึ่งคือกุศล อีกคันหนึ่งคืออกุศล" ซึ่งเป็นศรจากอดีตชาติ ดังนั้น เมื่อเราทำกุศลกรรมในชาตินี้ อกุศลกรรมนั้นย่อมเป็นเหตุให้ผลของอกุศลกรรมในอดีตชาติถึงความสุกงอม ดังนั้น แม้จะล่วงละเมิดเพียงเล็กน้อย(ซึ่งเป็นเพียงปัจจัยหนุน) เราจึงอาจต้องจ่ายหนี้ก้อนใหญ่ ในทางกลับกัน เมื่อเราทำกุศลกรรมในชาตินี้ กุศลกรรมนั้นอาจเป็นเหตุให้ผลของกุศลกรรมในอดีตชาติถึงความสุกงอม ดังนั้น แม้เราทำกุศลกรรมเพียงหนึ่งอย่าง เราก็อาจได้รับอานิสงส์สูง

ย้อนกลับมาที่เรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ ถ้าหากเจ้าวิฑูฑภะมีสติและปฏิบัติโดยพิจารณาด้วยปัญญา(โยนิโสมนสิการ) พระองค์ก็จะสามารถข่มความโกรธและความแค้นเคือง มิให้คุขึ้นสู่ผิวจิต และพระองค์ก็จะไม่ต้องเสด็จไป

สังหารพระญาติ ตลอดจนพระองค์เองและบริวารก็จะไม่ต้องจมน้ำสวรรคต

ถึงตอนนี้เราก็ได้ทราบว่า อนุสัยกิเลสคุขึ้นสู่ผิวจิต และแปรเป็นการล่วงละเมิดได้อย่างไร? และเราจะปกป้องตนเองจากการล่วงละเมิดเหล่านี้ได้อย่างไร? แต่อาตมายังไม่ได้อธิบายว่า เราจะละอนุสัยกิเลสได้อย่างไร ถ้าเราต้องการละกิเลส เราต้องเจริญสิกขาที่สามคือ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิธีพื้นฐาน ๒ วิธีที่นำสู่การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิธีหนึ่ง คือการเจริญอัปปนาสมาธิ โดยอานาปานสติหรือสมถกัมมัฏฐานอื่น แล้วจึงจะปฏิบัติจตุธาตุกัมมัฏฐานเพื่อเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน

อีกวิธีหนึ่ง สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเดินโดยทางตรงมากกว่าในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เริ่มด้วยการปฏิบัติจตุธาตุกัมมัฏฐาน โดยวิเคราะห์แยกธาตุที่ประกอบกันเป็นรูปกาย เมื่อสมาธิเจริญขึ้นจะเห็นกายเปล่งแสงออกมา เมื่อปฏิบัติต่อไปแสงจะเปลี่ยนจากสีเทาเป็นสีขาว ในที่สุดแสงก็จะสว่างมากขึ้นมากขึ้นจนเราเห็นทั้งร่างเป็นมวลของแสงสว่าง เมื่อกำหนดรู้สภาวลักษณะของธาตุ ๔ อย่างต่อเนื่องในมวลแสงนั้น ในที่สุดมวลแสงนั้นก็จะแตกออกเป็นอณูจิ๋วๆเรียกว่ารูปกลาป เมื่อปฏิบัติในลำดับต่อไปเราก็จะเห็นรูป ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, หรือ ๑๓ ชนิดในแต่ละรูปกลาป ซึ่งรูปชนิดต่างๆเหล่านี้คือรูปปรมัตถ์ของรูปกาย

เมื่อได้กำหนดเห็นธาตุ ๔ ภายใน จนถึงระดับปรมัตถรูปแล้ว ก็ต้องกำหนดเห็นธาตุ ๔ ในภายนอก ก็จะเห็นทั้งสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิตภายนอกปรากฏเป็นแต่รูปกลาป ที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว ณ จุดนี้เราก็จะไม่เห็นว่า เป็นชาย เป็นหญิง เป็นต้นไม้หรือรูปบัญญัติใดๆ จะเห็นเป็นเพียงรูปกลาปที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว ถึงตอนนี้ เราก็จะเห็นสิ่งต่างๆตามความเป็นจริง ตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้เราปฏิบัติ

ขั้นต่อไปคือการวิเคราะห์แยกนามปรมัตถ์ เมื่อเราปฏิบัตินามกัมมัฏฐานสำเร็จแล้วเราก็จะได้รู้จักและเห็นกระบวนการทางจิต ได้เห็นจิตและเจตสิกที่เกิดร่วมกันเป็นขณะๆติดต่อกันเป็นวิถีจิตต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก

หลังจากที่ได้รู้จักและเห็นรูปนามปรมัตถ์แล้ว ก็จะต้องปฏิบัติปฏิจจสมุปบาท เพื่อให้ได้รู้ธรรมที่เป็นเหตุและธรรมที่เป็นผล เมื่อได้เห็นเหตุและผลแล้วจึงจะปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยพิจารณาพระไตรลักษณ์คืออนิจจา ไม่เที่ยง ทุกขาเป็นทุกข์และอนัตตาไม่มีตัวตน ของรูปนามปรมัตถ์อย่างถ้วนทั่ว เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้า พระอริยมรรคก็จะเกิดขึ้น เราจะเห็นพระนิพพาน คือ ความดับของรูปนาม

ด้วยการเกิดขึ้นแห่งพระอริยมรรค กิเลสจะถูกละไปตามลำดับ เมื่อพระอริยมรรคแรกเกิดขึ้น เราก็จะได้บรรลุพระอริยผลแรก เป็นพระโสดาบัน ด้วยการบรรลุพระโสดาปัตติมรรค กิเลสคือสักกายทิฏฐิ(ความเห็นว่าเป็นตัวของตน[1]) วิจิกิจฉา (ความลังเลเป็นเหตุให้ไม่แน่ใจในปฏิปทาเครื่องดำเนินของตน[2]) และสีลัพพตปรามาส (ความยึดถือว่า เพียงประพฤติศีลและวัตรให้เคร่งครัดก็พอที่จะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ไม่ต้องอาศัยสมาธิและปัญญาก็ตาม, ถือศีลและวัตรที่งมงาย หรืออย่างงมงายก็ตาม[3]) ก็ถูกละได้หมดจดเด็ดขาด ถึงตอนนี้เราก็ได้รู้และเห็นการทำงานของกิเลสได้อย่างชัดเจน เราเห็นมิจฉาทิฏฐิที่ยึดมั่นว่า "นี้เป็นฉัน" "นี้เป็นของฉัน" "นี้เป็นอัตตาของฉัน"ได้อย่างชัดเจน เราจะไม่เห็นความโลภว่าเป็นความโลภ"ของฉัน" หรือความโกรธว่าเป็นความโกรธ"ของฉัน" เราจะไม่ทำร้ายตนเองโดยเจตนากระทำกายทุจริตและวจีทุจริตใดๆที่จะนำให้เราไปเกิดในอบายภูมิ ๔ ได้อีกต่อไป

บทสรุป

[1] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๒๕๕.

[2] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๒๒๗.

[3] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๒๘๘.

ถ้าเราต้องการชีวิตที่ปลอดภัยแท้ เราต้องปฏิบัติพระไตรสิกขาคือศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา เมื่อวิปัสสนาญาณถึงความแก่กล้าพระโสตาปัตติมรรคและพระโสตาปัตติผลก็จะเกิดขึ้น ด้วยการบรรลุนี้เราก็ได้ปกป้องตนเอง จากการกระทำทุจริตทางกาย และวาจานับไม่ถ้วน

ถึงตอนนี้ อาตมาใคร่จะถามท่านเป็นคำถามสุดท้ายของบทนี้ว่า

"ท่านยินดีจะพากเพียรเพียงใดในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน?"

สัมมาวายามะ

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน **สจิตตสูตร**[1] ว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลผู้มีผ้าอันไฟไหม้ หรือมีศีรษะอันไฟไหม้ พึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะให้มีประมาณยิ่ง เพื่อดับไฟไหม้ผ้าหรือไฟไหม้ศีรษะนั้น ฉันใด ภิกษุนั้น ก็พึงทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้น ความไม่ท้อถอย สติและสัมปชัญญะ ให้มีประมาณยิ่งเพื่อละธรรมทั้งหลายที่เป็นบาปเป็นอกุศลเหล่านั้นฉันนั้นเหมือนกัน ฯ"

นี่คือสัมมาวายามะ หรือความเพียรชอบที่พระพุทธเจ้าทรงพรรณนา หากปราศจากความเพียรชอบ เราจะคาดหวังที่จะบรรลุจุดหมายได้อย่างไร? ถ้าเราไม่อาจประสบความสำเร็จในการบรรลุจุดหมายในชีวิตนี้ ในวันหนึ่งเราอาจต้องสำนึกเสียใจอย่างสุดซึ้ง ที่เราไม่ได้ทุ่มเทความพยายามให้มากพอในขณะที่เรามีโอกาส ขอให้แต่ละท่านพึงทำความเพียรชอบ และปลุกเร้ากำลังกายกำลังใจไม่ท้อถอยเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ เมื่อพระอรหัตตมรรคและพระอรหัตตผลเกิดขึ้นก็จะละกิเลสหมดจดเด็ดขาดไม่มีเหลือ ชาติสิ้นแล้ว มีแต่ความสงบสันติ ชีวิตเราก็จะเป็น **"ชีวิตที่ปลอดภัยแท้"**

ขออำนวยพรให้เราทั้งมวล หันเหชีวิตให้เป็นชีวิตที่ปลอดภัยแท้

ขออำนวยพรให้แต่ละท่านและทุกๆท่านบรรลุพระนิพพาน เทอญ.

[1] องฺ.ทสก.(แปล)๒๔/๕๑/๘๗. สจิตตสูตร.

สาธุ สาธุ สาธุ

เจริญพรและเมตตา

เรวตภิกขุ

หมายเหตุ –พระอาจารย์เรวตะแสดงธรรมเทศนานี้เป็นภาษาอังกฤษ ดังนี้

- วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่พะอ็อก ตอยะ เมียนมาร์
- เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่วัดฌองลิน ประเทศสิงคโปร์
- เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่ประเทศเกาหลี

บทที่ ๓ ภาษิต ๓ ของเทวดา

เรวตภิกขุ

กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ แห่งพะอ็อก ตอยะ

อัยยา จิตรญาณี
แปลจากภาษาอังกฤษและเรียบเรียง

บทที่ ๓ ภาษิต ๓ ของเทวดา

ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ ผลทุกอย่างมีเหตุแห่งตน

ผู้ที่เกิดในหมู่มนุษย์และในหมู่เทวดาถือกำเนิดในภพภูมิเหล่านี้สืบเนื่องจากกุศลกรรมในอดีตชาติ กุศลกรรม ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดในโลกมนุษย์หรือเทวโลก อีกด้านหนึ่ง อกุศลกรรมเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดในอบายภูมิ ๔ ในหมู่สัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์ดิรัจฉาน

กุศลกรรมเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลวิบาก

อกุศลกรรมเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลวิบาก

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า "ไม่เป็นอย่างนั้นว่า กุศลกรรมหรืออกุศลกรรมให้วิบากที่เหมือนกัน กุศลกรรมย่อมอำนวยปฏิสนธิให้เกิดในสุคติภูมิ อกุศลกรรมย่อมอำนวยปฏิสนธิให้เกิดในทุคติภูมิ"

กรรมที่เราทำในชาติปัจจุบัน สร้างหรือเป็นปัจจัยแก่สภาวะที่เราต้องประสบในอนาคต ผลแห่งกรรมเหล่านั้นย่อมลิขิตอนาคตของเรา เราอาจหวัง

ผลที่ดี เช่น ได้เกิดในโลกมนุษย์หรือเทวโลก โดยที่แท้ กรรมเป็นสิ่งกำหนดผล มิใช่ความหวัง

ในฐานที่เป็นมนุษย์เรารู้จักภพมนุษย์ แต่เราไม่รู้มากนักเกี่ยวกับเทวโลก ขอให้เราศึกษาความแตกต่างระหว่างสองภพนี้ โดยการเปรียบเทียบภพทั้งสอง

ที่ผิดแผกไปจากมนุษย์ก็คือ เทวดาไม่ต้องอยู่ในครรภ์มารดา ๙-๑๐ เดือน เทวดาอุบัติบนเทวโลกด้วยรูปเต็มตัวของผู้ใหญ่ตั้งแต่ขณะแรก

ที่เหมือนกันกับมนุษย์คือเทวดาเกิดด้วยวิบากของกุศลกรรมในอดีตชาติ แต่ว่าเทวดาเสวยกามสุขทิพย์อันประณีตเลิศเลอ เหนือกว่าที่มนุษย์ได้ประสบอย่างไม่อาจเปรียบเทียบกันได้ ความวิเศษสุดยอดในเบญจกามคุณที่เราประสบในโลกมนุษย์ไม่ว่ารูปอันงามเลิศ เสียงอันไพเราะเพราะพริ้ง กลิ่นอันหอมจรุงใจ รสอันอร่อยล้ำ สัมผัสอันนุ่มนวลอ่อนหวาน ล้วนเป็นเพียงเศษเสี้ยวแห่งความวิจิตรและความอลังการของกามสุขอันเป็นทิพย์ที่ประสบได้ในเทวโลก

เพื่อพรรณนาให้ท่านเห็นภาพเทวโลกได้ชัดเจนมากขึ้น อาตมาจึงอัญเชิญ**มาคัณฑิยสูตร ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ปริพพาชกวรรค**[1] ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

"ดูกรมาคัณฑิยะ เปรียบเหมือนคฤหบดี หรือบุตรคฤหบดีเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก เอิบอิ่มเพรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า บำเรอตนด้วยรูปอันพึงจะรู้แจ้งด้วยนัยน์ตา ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ด้วยเสียงอันจะพึงรู้แจ้งด้วยหู ... ด้วยกลิ่นอันจะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก ... ด้วยรสอันจะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ... ด้วยโผฏฐัพพะอันจะพึงรู้แจ้งด้วยกาย ที่สัตว์ปรารถนา รักใคร่ ชอบใจ น่ารัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด. เขาประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต เมื่อตายไปพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ พึงเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์. เทพบุตรนั้นอันหมู่นางอัปสรแวดล้อมในนันทวัน เอิบอิ่มเพรียบพร้อมด้วยกามคุณห้าอันเป็นทิพย์บำเรอตนอยู่ในดาวดึงส์เทวโลก. เทพบุตรนั้นได้เห็นคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีผู้เอิบอิ่มเพรียบพร้อมด้วยกามคุณห้า บำเรอตนอยู่. ดูกรมาคัณฑิยะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เทพบุตรนั้นอันหมู่นางอัปสรแวดล้อมอยู่ในนันทวันเอิบอิ่มเพรียบพร้อมด้วยกามคุณห้าอันเป็นทิพย์บำเรอตนอยู่ จะพึงทะเยอทะยานต่อคฤหบดีต่อบุตรคฤหบดีโน้นหรือต่อกามคุณห้าของมนุษย์หรือจะพึงเวียนมาเพราะกามของมนุษย์บ้างหรือหนอ?

ไม่เป็นอย่างนั้นท่านพระโคดม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกามอันเป็นทิพย์ น่าใคร่ยิ่งกว่า และประณีตกว่ากามของมนุษย์"

ตอนนี้เราได้เข้าใจแล้วว่า กามคุณอันวิเศษสุดยอดของมนุษย์เป็นไม่มากไปกว่าวัตถุธรรมดาสามัญเมื่อเปรียบเทียบกับกามคุณอันเป็นทิพย์ที่เหล่าเทพเริงรมย์

นอกเหนือจากนี้ อายุขัยของมนุษย์นั้นสั้น เมื่อเปรียบเทียบกับอายุขัยของเทวดา

พระพุทธองค์ตรัสว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ๕๐ ปีมนุษย์เป็นเพียง ๑ คืน ๑ วันของเทพชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งหนึ่งเดือนมี ๓๐ คืนเช่นนั้น และหนึ่งปีมี ๑๒ เดือน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ๑๐๐ ปีมนุษย์เป็นเพียง ๑ คืน ๑ วันของเทพชั้นดาวดึงส์ ซึ่งหนึ่งเดือนมี ๓๐ คืนเช่นนั้น และหนึ่งปีมี ๑๒ เดือน"

อายุขัยมนุษย์ช่างสั้นนัก ! เมื่อเปรียบเทียบกับอายุขัยของเหล่าเทพ อายุขัยของมนุษย์เรานับไม่ถึงเพียงเศษเสี้ยว แม้อายุขัยของเทพจะยืนยาวมากก็ตาม วันหนึ่งเทพก็ต้องจุติ(ตาย) **อรรถกถาคาถาธรรมบท**[1] อธิบายว่า

***"เทพบุตรทั้งหลาย ยอมเคลื่อนจากเทวโลก ด้วยเหตุ ๔ อย่าง** คือ*

๑. ด้วยความสิ้นอายุ
๒. ด้วยความสิ้นบุญ
๓. ด้วยความสิ้นอาหาร

[1] ม.ม.(แปล)๑๓/๒๘๒/๒๑๒-๒๑๓. มาคัณฑิยสูตร.

[1] ธ.อ.(แปล)๔๐/๒๓๔-๒๓๕. อรรถกถาคาถาธรรมบท อัปปมาทวรรควรรณนา เรื่องพระนางสามาวดี.

๔. ด้วยความโกรธ

ในเหตุ ๔ อย่างเหล่านั้น เทพบุตรองค์ใดทำบุญกรรมไว้มาก เทพบุตรองค์นั้นเกิดในเทวโลก ดำรงอยู่ตราบเท่าอายุแล้ว ก็เกิดในเทวโลกชั้นสูงๆขึ้นไปอย่างนี้ ชื่อว่า ย่อมเคลื่อนด้วยความสิ้นอายุ. เทพบุตรองค์ใดทำบุญไว้น้อย; บุญนั้นของเทพบุตรนั้นย่อมสิ้นไปเสียในระหว่างเทียว เหมือนธัญชาติ ที่บุคคลใส่ไว้ในฉางหลวงเพียง ๔-๕ ทะนานฉะนั้น, เทพบุตรนั้นย่อมทำกาละเสียในระหว่างเทียว, อย่างนี้ ชื่อว่า ย่อมเคลื่อนด้วยความสิ้นบุญ. เทพบุตรบางองค์มักบริโภคกามคุณ ไม่บริโภคอาหาร เพราะการหลงลืมสติ มีกายอันเหนื่อยอ่อน ทำกาละ, อย่างนี้ ชื่อว่า ย่อมเคลื่อนด้วยการสิ้นอาหาร. เทพบุตรบางองค์ไม่อดทนสมบัติของผู้อื่นโกรธเคืองแล้วจึงทำกาละ, อย่างนี้ ชื่อว่า ย่อมเคลื่อนด้วยความโกรธ."

สาเหตุการตาย ๒ ประการแรกนั้นง่ายที่จะเข้าใจ แต่สาเหตุ ๒ ประการหลังไม่ง่ายที่จะเข้าใจ อาตมาจะอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

เนื่องจากกามสุขอันเป็นทิพย์นั้นประณีตมาก จนเทวดาหลงลืมการบริโภคอาหาร กายของเทวดาก็จะซูบซีดหมดกำลัง หากปราศจากอาหาร แม้เป็นเทพก็ต้องถึงจุดจบ นี่คือสาเหตุการตายประการที่สามของเทวดา การจุติด้วยความสิ้นอาหาร

สาเหตุการตายของเทวดาประการที่สี่ คือ การเกิดขึ้นของโทสมูลจิต ในบางครั้งความไม่พอใจเกิดขึ้น เมื่อเทวดาเห็นความได้ดีของผู้อื่น ความไม่พอใจนี้อาจมีอาการแห่งความหวงแหน ความขุ่นเคือง ความเกลียดชัง และความอิจฉา มีความทนไม่ได้ต่อสมบัติ(ความได้ดี)ของผู้อื่นเป็นลักษณะ มีการไม่ยินดีด้วยในสมบัติ หรือความสุขของผู้อื่นเป็นกิจ

ความหวงแหนและความอิจฉาเกิดแต่ในโทสมูลจิตเท่านั้น โทสะ ความหวงแหนและความอิจฉา ทำให้จิตเร่าร้อน เหน็ดเหนื่อยและหมดกำลัง พฤติกรรมเช่นนั้นทำให้เทวดาต้องจุติโดยไม่อาจเหนี่ยวรั้งได้

เทวดาบางองค์จุติเพราะความอิจฉา ความไม่พอใจ และการไม่ยินดีในสมบัติหรือความได้ดีของผู้อื่น

ตอนนี้เราได้ทราบสาเหตุการจุติ ๔ ประการของเทวดาแล้ว แต่สิ่งใดจะเกิดขึ้นเมื่อเทวดาหรือนางฟ้าใกล้จะจุติ

เราจะทราบคำตอบได้จากพระธรรมของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ตรัสไว้ใน**ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ติกนิบาตวรรคที่ ๔ จวมานสูตร**[1] ความว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด เทวดาเป็นผู้จะต้องจุติจากเทพนิกาย เมื่อนั้น นิมิตร ๕ ประการ ย่อมปรากฏแก่เทวดานั้น คือ ดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง ๑ ผ้าย่อมเศร้าหมอง ๑ เหงื่อย่อมไหลออกจากรักแร้ ๑ ผิวพรรณเศร้าหมองย่อมปรากฏที่กาย ๑ เทวดาย่อมไม่ยินดีในทิพอาสน์ของตน ๑"

อรรถกถาจวมานสูตรอธิบายว่า "***บุพนิมิตแห่งความตาย*** *๕ ประการ ย่อมเกิดขึ้นหรือปรากฏแก่เทพนั้น ผู้มีมรณะปรากฏแล้ว*

มาลัยงามที่เทพบุตรสวมตั้งแต่ปฏิสนธิบนเทวโลกมีกลิ่นหอมยิ่ง ดอกไม้ทิพย์นี้คงความสดและเบ่งบานตลอดอายุขัยของเทพบุตร แต่เมื่อเทพบุตรใกล้จะจุติ ดอกไม้ของท่านย่อมเหี่ยวแห้ง "*ดอกไม้ที่เทพบุตรนั้นประดับนั้นจะเหี่ยว คือหมดความงดงามเหมือนโยนไปที่แดดในเวลาเที่ยง*"

อาภรณ์ของเทพบุตรย่อมหมดจดงดงามอยู่เสมอ เทพบุตรไม่จำเป็นต้องซักผ้า แต่เมื่อเทพบุตรนั้นใกล้จะจุติ อาภรณ์ของท่านย่อมสกปรก เศร้าหมอง "*ผ้าที่เทพบุตรนั้นนุ่งห่มแล้ว มีสีเหมือนพระอาทิตย์อ่อนๆ ที่ทอแสงอยู่ในอากาศที่ปราศจากเมฆหมอกในสรทสมัย มีสีต่างๆจางลง ไม่แวววาว เศร้าหมอง เหมือนถูกโยนลงไปในโคลนแล้วขยำในขณะนั้นทีเดียว*"

มนุษย์เรามีทุกข์จากความร้อนความหนาว แต่เทพบุตรไม่มี มนุษย์เราต้องทำงาน แต่เทพบุตรไม่ต้องทำงาน มนุษย์เรามีเหงื่อออก แต่เทพบุตรไม่มีเหงื่อ จนเมื่อเทพบุตรใกล้จะจุติจึงจะมีเหงื่อไหลออกจากรักแร้

"ในขณะนั้นหยาดเหงื่อหลั่งไหลออกจากรักแร้ทั้งสองของเทพบุตรผู้มีร่างปราศจากคราบเหงื่อไคลมาก่อน เหมือนแก้วมณีโดยกำเนิดที่บริสุทธิ์ดี และเหมือนรูปหล่อทองคำที่ศิลปินผู้เชี่ยวชาญตกแต่งแล้ว ก็ไม่ใช่ไหลออกจากรักแร้อย่างเดียวเท่านั้น แม้แต่เหงื่อกาฬ ก็จะไหลออกจากร่างกายทั้งสิ้น

---

[1] ขุ.อิติ(แปล)๒๕/๒๖๑-๒๖๒/๒๖๗-๒๖๘. และขุ.อิติ.อ.(ปรมตฺถทีปนีแปล)๔๕/๕๐๔-๕๐๕. จวมานสูตร.

ของเทพบุตรนั้นโดยที่กายของเทพบุตรเป็นเสมือนหนักอึ้งด้วยข่ายที่ประดับประดาล้วนไปด้วยข่ายแห่งมุกดาที่ตนประดับแล้ว"

กุศลกรรมที่เทพบุตรได้ทำในอดีตชาติเป็นเหตุปัจจัยกำหนดสิ่งต่างๆ ในปัจจุบันชาติของเทพบุตรนั้น กุศลกรรมในอดีตชาติยิ่งมีมากเพียงใด อายุ วรรณะ สุข ยศและพลอำนาจของเทพบุตรนั้นก็ยิ่งเจริญมากเพียงนั้นเช่นกัน นี่เป็นเพราะกุศลกรรมในอดีตชาติเท่านั้นจึงอำนวยปฏิสนธิให้เกิดในเทวโลกมีสหายมาก

เมื่อเทพบุตรปรารถนาจะบริโภคอาหาร อาหารทิพโอชะก็ปรากฏขึ้น เทพบุตรเหมือนกับมนุษย์ที่ต้องบริโภคอาหาร แต่ที่ต่างกันก็คือ การย่อยอาหารของเทพบุตรไม่มีของเสีย จึงไม่มีห้องสุขาบนเทวโลก เทวโลกวิเศษแท้หนอ เทวโลกช่างงดงามและสะอาดสะอ้านแท้หนอ

"ในชั้นต้น เริ่มแต่ปฏิสนธิ ร่างกายจะแผ่รัศมีพวยพุ่งไปตลอดสถานที่โยชน์ ๑ บ้าง ๒ โยชน์บ้าง จนถึงที่ประมาณ ๑๒ โยชน์บ้าง ตามอานุภาพของตน จะปราศจากชราภาพ มีฟันหักและหนังย่น เป็นต้น ความหนาวความร้อนจะไม่เข้าไปกระทบกระทั่ง จะเป็นเหมือนเทพธิดารุ่นสาว อายุราว ๑๖ ปีจะเป็นเหมือนเทพบุตรรุ่นหนุ่มอายุราว ๒๐ปี แต่ในขณะนั้นเอง ความผิดรูปผิดร่าง(ขี้เหร่)จะเข้ามาแทนที่ คือ สถิตอยู่ในกายที่สิ้นรัศมี หมดเดช"

แม้เทวโลกจะอยู่ในภูมิอันเป็นทิพย์ ที่เทพบุตรมีปกติยินดี แต่เมื่อใกล้จะจุติ เทพบุตรย่อมไม่ยินดีในทิพอาสน์ของตนอีกต่อไป

"จะไม่ยินดี คือไม่ได้ความชื่นใจในทิพอาสน์สำหรับเล่น และบำเรอกับด้วยหมู่สาวสวรรค์ของตน ด้วยการเกิดขึ้นแห่งบุพนิมิตนั้น เทพบุตรนั้นย่อมถูกความโศกมีกำลังครอบงำ ด้วยคิดว่าเราต้องพลัดพรากจากสมบัติเห็นปานนี้ ด้วยเหตุนี้ความกระวนกระวายอย่างใหญ่หลวงย่อมเกิดขึ้นในกายของเทพบุตรนั้น ด้วยเหตุนั้นเหงื่อจึงไหลออกจากลำตัวโดยประการทั้งปวง เทพบุตรบางองค์ที่มีทุกข์หาประมาณมิได้ตลอดกาลเนิ่นนานมา เมื่อไม่สามารถจะยับยั้งทุกข์นั้นไว้ได้ คร่ำครวญ ปริเทวนาการอยู่ว่า เราร้อน เรากลุ้ม ไม่ได้ความแช่มชื่นในที่ไรๆ พร่ำเพ้อ ละเมอ"

บุพนิมิตเหล่านี้ปรากฏในเทวดาทุกองค์เมื่อใกล้จะจุติหรือหนอ?

อรรถกถาจวมานสูตร อธิบายว่า

"ก็บุพนิมิตเหล่านี้ ย่อมปรากฏเฉพาะเทวดาผู้มเหศักดิ์ทั้งหลายเท่านั้น หาปรากฏแก่เทวดาทั่วไปไม่" นี่คือความต่างระหว่างท่านเหล่านั้น

เมื่อเทพบุตรที่เกิดด้วยกุศลธรรมอย่างอ่อนคือมีบุญไม่มากจุติ กายของท่านนั้นหายวับไปดุจเปลวประทีปดับลงฉันนั้นแล้วก็ถือปฏิสนธิในกามาวจรภูมิใดภูมิหนึ่ง

ย้อนกลับมาที่**จวมานสูตร** พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสต่อว่า

*"ดูกรภิกษุทั้งหลายเทวดาทั้งหลายทราบว่า เทพบุตรนี้จะต้องเคลื่อนจากเทพนิกาย ย่อมพลอยยินดีกะเทพบุตรนั้นด้วย**ถ้อยคำ ๓ อย่าง**ว่า*

แน่ะท่านผู้เจริญ ขอท่านจากเทวโลกนี้ไปสู่สุคติ ๑
ครั้นไปสู่สุคติแล้ว ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ๑
ครั้นได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว ขอจงเป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยดี ๑

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย อะไรเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว อนึ่ง อะไรเป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลายพระเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ***ความเป็นมนุษย์แล เป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย"***

เพราะเหตุใดความเป็นมนุษย์จึงเป็นสุคติ ?

เนื่องจากในภพมนุษย์มีโอกาสมากมายให้สร้างกุศลกรรม เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน นี่คือเหตุผลของคำกล่าวที่ว่า โลกมนุษย์เป็นสุคติ

เป็นการง่ายที่จะให้ทานในโลกมนุษย์ เพราะเหตุใด ? องค์ประกอบแห่งการให้ทานมี ๓ ปัจจัยคือ ไทยธรรมหรือวัตถุที่จะให้ทาน ๑ เจตนาที่จะให้ทาน ๑ และผู้รับบริจาคทาน ๑

ในโลกมนุษย์ ง่ายที่จะพบองค์ประกอบทั้ง ๓ นี้ ด้วยรายได้จากการ

ทำงาน มนุษย์จึงมีวัตถุที่จะให้ทาน จะให้ทานมากหรือน้อย ดีหรือแย่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขส่วนบุคคล เจตนาที่จะให้ทานก็สามารถอบรมให้เกิดและเพิ่มพูนได้โดยง่าย และท้ายที่สุด เราเพียงแต่มองดูไปรอบๆก็จะเห็นว่า โลกมนุษย์นี้เต็มไปด้วยบุคคลผู้ควรค่าที่จะได้รับการบริจาค และมีความจำเป็นต้องใช้ไทยธรรมนั้น ดังนั้น เราจึงเห็นว่า โลกมนุษย์เป็นสุคติ

ส่วนเทวดาเป็นผู้รับมาแต่กำเนิดเพราะเหตุแห่งกรรมของท่าน ทิพยสมบัติทุกอย่างปรากฏรอไว้เรียบร้อยแล้ว ด้วยอำนาจความปรารถนาของเทวดา นี่เป็นผลของกุศลกรรมในอดีตชาติซึ่งถึงความสุกงอม และบังเกิดขึ้นในปัจจุบันเพื่อรับรองเทวดาในเทวโลก

เทวดาไม่จำเป็นต้องกังวลเรื่องอาหาร อาภรณ์ และวิมาน ไม่จำเป็นต้องทำงาน ไม่จำเป็นต้องหาเงิน ไม่จำเป็นต้องปรุงอาหาร ไม่จำเป็นต้องซักเสื้อผ้า ไม่จำเป็นต้องไปพบแพทย์ ความเจ็บป่วยและชราภาพไม่ปรากฏชัดในเทวโลก เชิญนึกภาพดูว่า เทวโลกช่างวิเศษสักเพียงใด!

เหล่าเทพธิดาก็งดงามน่าอัศจรรย์และดูเหมือนสาวอายุ ๑๖ ปีตลอดชีพ เทพบุตรก็ดูเหมือนหนุ่มอายุ ๒๐ ปีตลอดชีพ เทวดาและนางฟ้าใช้เวลาทั้งชีวิตเพลิดเพลินกับสุดยอดกามสุขอันเป็นทิพย์ เทวโลกเป็นภพที่น่าสนุก น่าเพลินบริบูรณ์ พรั่งพร้อมด้วยสุดยอดเบญจกามคุณ ไม่ว่าจะเป็น รูปอันงดงามเกินกว่าจะพรรณนา เสียง กลิ่น รส และสุขสัมผัส ทุกสิ่งเพียบพร้อมยิ่งจนทำให้เหล่าเทพลืมทำกุศลกรรมได้โดยง่าย เทวดาเสวยทิพยสมบัติในเทวโลกเพราะกรรมเก่าของตน จึงไม่จำเป็นต้องรับบริจาคทานจากผู้ใด โอกาสที่จะให้ทานในเทวโลกจึงหาได้ยาก แต่แม้จะยากก็ไม่ได้หมายความว่า เทวดาไม่อาจให้ทาน เทวดาสามารถให้ทานได้ เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เทวดาก็ถวายทานโดยเนรมิตโอชาทิพย์ใส่ในอาหารที่มนุษย์ถวายแด่พระพุทธเจ้าทุกๆวัน และเทวดาก็จัดแจงเพื่อให้ทานโดยวิธีอื่นๆด้วย

ในเรื่องศีล ได้แก่ พระวินัย ๒๒๗ ข้อสำหรับพระภิกษุ ศีล ๑๐ ศีล ๙ ศีล ๘ และศีล ๕ ซึ่งมนุษย์ได้รับการส่งเสริมให้เจริญศีลสิกขาเหล่านี้

พระพุทธเจ้าประทานพระพุทธานุญาตเฉพาะแก่มนุษย์ให้อุปสมบท

เป็นพระภิกษุได้ เทวดาจึงบวชไม่ได้ ดังนั้นพระวินัย ๒๒๗ ข้อนี้ทรงบัญญัติเพื่อความอยู่ผาสุกและประโยชน์แก่พระภิกษุผู้เป็นมนุษย์ สิกขาบทเหล่านี้เหมาะแก่ผู้อุปสมบทซึ่งมีความเคารพและปฏิบัติตามพระวินัย และเหมาะแก่ผู้ที่ยินดีสำรวมรักษาพระวินัย พระวินัยนี้ไม่เหมาะแก่ผู้ที่ไม่ยินดีรักษา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก จึงมีพระวินัยสำหรับพระภิกษุ ๒๒๗ ข้อ ประทานแด่มนุษย์ นี่เป็นโอกาสที่หาได้ยากซึ่งมนุษย์เราได้รับ

มนุษย์ยังสามารถกำหนดสภาพเพื่อรักษาศีลอื่นๆได้ง่ายทีเดียว แต่สำหรับเทวดาแล้ว การรักษาศีลมักทำได้ยากกว่า เพราะเหตุจากกามสุขทิพย์ในเทวโลก

อย่างไรก็ตาม มีบางสิ่งที่หลายท่านยังไม่ทราบคือ หลังการตรัสรู้พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ในจำนวนมนุษย์ทั้ง ๕ นี้มีเพียงผู้เดียวคือท่านอัญญาโกณฑัญญเถระได้บรรลุธรรมพร้อมกับพรหม ๑๘ โกฏิ เวลาจบพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ ดังนั้น เทวดาและพรหมผู้ตรัสรู้ธรรมแล้วมีจำนวนมากมาย ซึ่งทรงศีลบริสุทธิ์ และยังคงมีชีวิตอยู่ในเทวโลกและพรหมโลก

สำหรับมนุษย์การละอุปาทานใน รูป เสียง กลิ่น รสและสัมผัสที่เราประสบในชีวิตประจำวันเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายกว่าเทวดา หากว่าเราเต็มใจ เราก็จะพบโอกาสต่างๆเป็นอันมากที่จะรักษาและปฏิบัติศีลสิกขา

แต่สำหรับเทวดาผู้มีชีวิตอยู่ในเทวโลกอันพรั่งพร้อมด้วยกามคุณอันเป็นทิพย์ที่บำรุงบำเรออยู่ พบว่า แม้การที่จะหยุดยั้งใจก็ยากยิ่งนัก ประสาอะไรกับการตัดเยื่อใยจากความยินดีในกามทั้งหลายอันเป็นทิพย์

อีกด้านหนึ่ง มนุษย์มักเผชิญกับความลำบากและความทุกข์ในชีวิต ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงตระหนักถึงคุณค่าแห่งการทำกุศลกรรม แต่เทวดาเป็นผู้มีชีวิตพรั่งพร้อมด้วยกามสุข จึงทำให้ประมาทที่จะสั่งสมกุศลกรรม

เหล่านางฟ้านั้นมีความงดงามอย่างน่าอัศจรรย์

กายสัมผัสของนางฟ้านั้นสุดวิเศษ จนเทพบุตรต้องมนต์เสน่ห์ และพบว่าไม่อาจจะอยู่ห่างจากหมู่นางฟ้าได้เลย อาตมาขออัญเชิญ**คาถาธรรมบท**

ยมกวรรค เรื่องพระนันทเถระ[1] เพื่อให้ท่านเห็นภาพว่า**นางฟ้างามเพียงใด?**

ท่านรู้จักเจ้าชายนันทะไหม? ทรงเป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า เจ้าชายนันทะอภิเษกกับสตรีที่งดงามยิ่ง นามว่านางชนบทกัลยาณี

ในวันวิวาหมงคล พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาต ประทานบาตรในหัตถ์ของนันทกุมาร ตรัสมงคล(อวยพร) เสด็จลุกจากอาสนะแล้วหลีกไป หาได้ทรงรับบาตรจากหัตถ์ของนันทกุมารไม่.

นันทะพุทธอนุชาออกบวช

ฝ่ายนันทกุมารนั้น ด้วยความเคารพในพระตถาคต จึงมิอาจทูล (เตือน)ว่า "ขอพระองค์รับบาตรไปเถิดพระเจ้าข้า" แต่คิดอย่างนี้ว่า "พระศาสดาคงจักทรงรับบาตรที่หัวบันได." แม้ในที่นั้นพระศาสดาก็มิได้ทรงรับ. นันทกุมารนอกนี้ก็คิดว่า "คงจักทรงรับที่ริมเชิงบันได." แม้ในที่นั้นพระศาสดาก็ไม่ทรงรับ นันทกุมารก็คิดว่า "จักทรงรับที่พระลานหลวง" แม้ในที่นั้นพระศาสดาก็ไม่ทรงรับ.

พระกุมารปรารถนาจะเสด็จกลับ(แต่)จำเสด็จไปด้วยความไม่เต็มพระทัย ด้วยความเคารพในพระตถาคต จึงไม่สามารถทูลว่า "ขอพระองค์ทรงรับบาตรเถิด" ทรงเดินนึกไปว่า "พระองค์จักทรงรับในที่นี้. พระองค์จักทรงรับในที่นี้."

ในขณะนั้นหญิงพวกอื่นเห็นอาการนั้นแล้ว จึงบอกแก่นางชนบทกัลยาณีว่า "พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพานันทกุมารเสด็จไปแล้ว, คงจักพรากนันทกุมารจากพระแม่เจ้า." ฝ่ายนางชนบทกัลยาณีนั้นได้ยินคำนั้นแล้ว มีหยาดน้ำยังไหลอยู่เทียวมีผมอันเกล้าได้กึ่งหนึ่ง รีบไปทูลว่า " ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอพระองค์พึงด่วนเสด็จกลับ." คำของนางนั้นประหนึ่งตกไปขวางตั้งอยู่ในหทัยของนันทกุมาร. แม้พระศาสดา ก็ยังไม่ทรงรับบาตรจากหัตถ์ของนันทกุมารนั้นเลย ทรงนำนันทกุมารนั้นไปสู่วิหารแล้วตรัสว่า "นันทะ เธออยากบวชไหม?"นันทกุมารนั้นด้วยความเคารพในพระพุทธเจ้า จึงไม่ทูลว่า "จักไม่บวช" ทูลรับว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ จักบวชพระเจ้าข้า." พระศาสดารับสั่งว่า " ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากระนั้น เธอทั้งหลายจงให้นันทะบวชเถิด. "

[1] ธ.อ.(แปล)๔๐/๑๕๕. อรรถกถาคาถาธรรมบท ยมกวรรควรรณนา เรื่องพระนันทเถระ.

พระนันทะอยากสึก

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวันอย่างนี้นั่นแล, ท่านพระนันทะกระสันขึ้นแล้ว จึงบอกเนื้อความนั้นแก่ภิกษุทั้งหลายว่า "ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์, ไม่สามารถที่จะสืบต่อพรหมจรรย์ไปได้, ข้าพเจ้าจักกล่าวคืนสิกขาแล้วสึก(๑.หีนายาวตฺติสฺสามิ จักเวียนมาเพื่อความเป็นคนเลว.)"

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับความเป็นไปนั้นแล้ว รับสั่งให้หาท่านพระนันทะมาเฝ้าแล้วตรัสคำนี้ว่า "จริงหรือนันทะ? ได้ยินว่า เธอบอกกล่าวแก่ภิกษุหลายรูปอย่างนี้ว่า' ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะสืบต่อพรหมจรรย์ไปได้ ข้าพเจ้าจักกล่าวคืนสิกขาแล้วสึกหรือ? "

น. จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

ภ. นันทะ ก็เธอไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์. ไม่สามารถจะสืบต่อพรหมจรรย์ไปได้, จะกล่าวคืนสิกขาสึกไปเพื่อเหตุอะไร ?

น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ออกจากเรือนนางชนบทกัลยาณีผู้ศากิยะ มีผมอันเกล้าได้กึ่งหนึ่ง ได้ร้องสั่งคำนี้กะข้าพระองค์ว่า 'ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอพระลูกเจ้าพึงด่วนเสด็จมา,' ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้นแล หวนระลึกถึงคำนั้นอยู่ จึงไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะสืบต่อพรหมจรรย์ไปได้, จักกล่าวคืนสิกขาสึกไป."

พระศาสดาทรงทรมานพระนันทะ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจับท่านพระนันทะที่พระพาหาแล้วนำไปสู่ดาวดึงสเทวโลกด้วยกำลังพระฤทธิ์, ในระหว่างทาง ทรงแสดงนางลิงลุ่นตัวหนึ่ง ซึ่งมีหูจมูกและหางขาด นั่งเจ่าอยู่บนปลายตอไม้ที่ไฟไหม้ในนาที่ไฟไหม้แห่งหนึ่ง แล้วทรงแสดงนางอัปสร ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าดังเท้านกพิราบ(๒.บทว่า กกุฏปาทานิ ได้แก่ มีเท้าเช่นกับเท้านกพิราบเพราะมีสีแดง.) ผู้มาสู่ที่บำรุงของท้าวสักกเทวราชในภพดาวดึงส์.

ก็แลครั้นทรงแสดงแล้ว ตรัสอย่างนี้ว่า "นันทะ เธอสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน? ฝ่ายไหนหนอแล? มีรูปงามกว่า น่าดูกว่า และน่าเลื่อมใสกว่ากัน, นางชนบทกัลยาณีผู้ศากิยะหรือนางอัปสร ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าเช่นกับเท้านกพิราบนี้." พระนันทะได้สดับพระพุทธดำรัสนั้นแล้วทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางลิงลุ่นมีหูจมูกและหางขาดนั้น แม้ฉันใด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางชนบทกัลยาณีผู้ศากิยะก็เหมือนกันฉันนั้น, เพราะการเปรียบเทียบกัน นางย่อมไม่ถึงการนับบ้าง ไม่ถึงเสี้ยวหนึ่งบ้าง ไม่ถึงส่วนหนึ่งบ้าง แห่งนางอัปสร ๕๐๐นี้,ที่แท้นางอัปสร ๕๐๐ นี้แลมีรูปงามกว่า น่าดูกว่าและน่าเลื่อมใสกว่า."

น่าประหลาดใจสักเพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกับเหล่านางอัปสรแล้ว นางชนบทกัลยาณีโฉมงามของประเทศ ดูเสมือนนางลิงลุ่นอัปลักษณ์

ย้อนกลับมาที่การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน

สมาธิจะเจริญได้ต่อเมื่อเราเป็นอิสระจากกามสุขและนิวรณ์ ตามที่ท่านได้ยินแล้วว่า เทพบุตรแต่ละท่าน มีหมู่นางฟ้าห้อมล้อมซ้ายขวาข้างละ ๕๐๐ กามสุขทิพย์ช่างสุดวิเศษ จนเป็นการยากที่เทวดาธรรมดาจะสั่งสมกุศลกรรม ดังนั้นเทวดาจึงกล่าวว่า โลกมนุษย์เป็นสุคติ

เหตุผลที่พระโพธิสัตว์เลือกที่จะไม่ใช้ชีวิตตลอดอายุขัยในเทวโลก เมื่อใดก็ตามที่ท่านถือปฏิสนธิในเทวโลกเป็นเพราะว่า ท่านไม่สามารถสั่งสมบารมีในเทวโลกได้ ในฐานะที่ท่านเป็นพระโพธิสัตว์ท่านสามารถอธิษฐานจิตให้กลับมาเกิดในโลกมนุษย์แทน เพราะเป็นภพที่สั่งสมบารมีได้ง่ายกว่า ดังนั้น เมื่อเราได้เป็นมนุษย์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปฏิบัติธรรมเพื่อให้เห็นแจ้งพระธรรมตามความเป็นจริง ดังที่อาตมาได้อธิบายมาแล้ว นี้คือสาเหตุที่เหล่าเทวดากล่าวว่า โลกมนุษย์เป็นสุคติ

อย่างไรก็ตาม สำหรับเทวดาผู้เคยรักษาศีล เจริญสมาธิและวิปัสสนาอย่างเป็นระบบถึงระดับลึกซึ้งในสมัยที่เป็นมนุษย์ การเกิดในหมู่เทวดาช่วยให้บรรลุธรรมได้เร็วขึ้น เพราะเหตุใด? ตามพุทธพจน์แล้วในเทวโลกมีสหายทางธรรมมาก เมื่อสหายเหล่านี้เห็นท่าน ก็จะจำท่านได้และจะเตือนให้ท่านปฏิบัติธรรมต่อ และเมื่อท่านปฏิบัติธรรมต่อในเทวโลกท่านจะสามารถบรรลุธรรมได้เร็วมาก

กลับมาดูคำตอบของคำถามที่สอง กล่าวคือ

"เทวดาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมได้ศรัทธาในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว นี้แลเป็นส่วนแห่งลาภที่เทวดาทั้งหลายได้ดีแล้ว"

การมีศรัทธาในพระธรรมวินัยที่ตรัสสอนโดยพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นสำคัญมากเพียงใด อาตมาอัญเชิญจาก **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สตุลลปกายิกวรรคที่ ๔ สัทธาสูตรที่ ๖**[1] ดังต่อไปนี้

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว พวกเทวดาสตุลลปกายิกามากด้วยกัน มีวรรณงาม ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจึงถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

เทวดาตนหนึ่ง ครั้นยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กล่าวคาถานี้ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า

"ศรัทธาเป็นเพื่อนสองของคน
หากว่าความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่ตั้งอยู่
แต่นั้นบริวารยศและเกียรติยศย่อมมีแก่เขานั้น
อนึ่ง เขานั้นละทิ้งสรีระแล้วก็ไปสู่สวรรค์"

มนุษย์เรามีเพื่อนหลายประเภท ได้แก่ ครู มิตรสหาย ภรรยา สามี บุตรหลาน ผู้คุ้มกัน เป็นต้น พวกเขาไม่ใช่เพื่อนที่แท้ เพราะเขาอยู่กับเราได้เพียงชั่วคราว ไม่ถาวร พวกเขาไม่อาจติดตามเราไปเมื่อเราตาย สิ่งที่ติดตามเราไปได้เมื่อเราตายก็คือเพื่อนที่เรียกว่า"ศรัทธา"เป็นเพราะศรัทธาจึงทำให้เราทำกุศลกรรม เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ดังนั้น ยศและโภคะจึงมาสู่เรา และเมื่อเราละจากร่างนี้ ก็จะไปสู่สุคติภูมิ

---

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๑๑๓/๓๓. สัทธาสูตรที่ ๖.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ยักขสังยุต อาฬวกสูตรที่ ๑๒**[1] ว่า

*"**สทฺธีธ วิตฺตํ** ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐของคนในโลกนี้"*

สมบัติทั้งปวงที่สั่งสมไว้ ไม่ว่าจะเป็น ทองคำ เงิน อัญมณี และข้าทาสบริวาร หรือสิ่งต่างๆอันเป็นเครื่องปลื้มใจบุคคล ซึ่งถือว่า สิ่งเหล่านี้เป็น "ทรัพย์" แต่ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตเหล่านั้น ไม่ใช่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐที่แท้ของคน เพราะเมื่อเราตาย เราต้องทิ้งทุกสิ่งเหล่านี้ไว้เบื้องหลัง แต่ด้วยศรัทธาในคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเชื่อในกรรมและผลของกรรม เราจึงทำกุศลกรรมเช่น การให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา การรู้จักอนิสงส์ซึ่งเป็นผลจากกุศลกรรมเหล่านั้น เราจึงรู้ว่า ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐของมนุษย์ ดังนั้น ผู้มีปัญญาจึงลงทุนโดยให้ทานด้วยกำลังงานของบริวารและด้วยสินสมบัติที่สั่งสมมา ในนาบุญเขตยอดเยี่ยมอันมีชื่อว่า คุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ด้วยการปฏิบัติดังนี้ ผลแห่งกรรมดีย่อมติดตามเราไปเสมือนเงา และเราสามารถนำกุศลวิบากนี้ไปกับเรา เมื่อเราละจากร่างนี้ไป เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า*"ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันประเสริฐของมนุษย์"*

พระพุทธเจ้าตรัสใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวตาสังยุต ฆัตวาวรรคที่ ๘ ปาเถยยสูตรที่ ๕**[2] ดังนี้

"ศรัทธาย่อมรวบรวมไว้ซึ่งเสบียง"

เมื่อใดก็ตามที่เราเริ่มเดินทาง เราย่อมต้องการเสบียงต่างๆ ได้แก่ อาหาร น้ำ พาหนะ เงินค่าเดินทาง เป็นต้น การเดินทางยิ่งยาวนานเพียงใด เราก็จำเป็นต้องหอบหิ้วเสบียงมากขึ้นเพียงนั้น หากว่าเราขาดเสบียงใดก็ดี และถ้าการขาดเสบียงนั้นยังเป็นไปอยู่ การเดินทางของเราย่อมยืดยาวและลำบากยากเย็น ในทำนองเดียวกัน เมื่อเราเริ่มการเดินทางสู่พระนิพพาน ที่ซึ่งทุกข์ทั้งปวงสิ้นสุด เราย่อมต้องการเสบียงที่ถูกต้อง อันเราจะหอบหิ้วติดตาม

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๘๔๑/๒๙๗. และ สำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๕/๔๔๐-๔๔๑. อาฬวกสูตรที่ ๑๒.

[2] สำ.ส.(แปล)๑๕/๒๑๖/๖๑. ปาเถยยสูตรที่ ๕.

ไปกับเราได้โดยการสั่งสมกุศลกรรม กุศลกรรมทั้งปวงมีมูลเหตุใน "ศรัทธา" คือ ศรัทธาในคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และความเชื่อในกรรมและผลของกรรม หากว่าขาดศรัทธาในสิ่งใดเหล่านี้ เราย่อมจะประสบความขาดแคลนเสบียงที่จำเป็นเพื่อการเดินทางสู่พระนิพพาน

ขอเชิญท่านพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนี้ในอีกแง่มุมหนึ่ง

เมื่อเราสอนผู้ปฏิบัติธรรมให้เจริญอานาปานสติ เราพบว่า บางท่านก้าวหน้าได้รวดเร็ว บางท่านช้า และบางท่านไม่อาจก้าวหน้า เราทราบว่าเป็นเพราะการปฏิบัติธรรมในอดีตชาติ ในท่านที่ก้าวหน้าได้รวดเร็ว เมื่อสามารถรับรู้ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นการกำหนดดูเหตุปัจจัยและผล ท่านเหล่านั้นก็ได้ตระหนักว่า ตนเคยเจริญอานาปานสติในอดีตชาติ จึงทำให้ได้ทราบว่า ตนได้เคยสั่งสมเสบียง อันช่วยให้เจริญสมาธิได้รวดเร็วในชาตินี้

ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อบางท่านเริ่มการปฏิบัติ เพื่อรู้และเห็นรูปนามปรมัตถ์ บางท่านก็ทำได้อย่างราบรื่น บางท่านก็ประสบความยากลำบาก นี้ก็เนื่องมาจากการปฏิบัติธรรมในอดีตชาติเช่นกัน กุศลกรรมใดที่ท่านเหล่านั้นได้สั่งสมด้วยศรัทธาในอดีตชาติ เป็นทรัพย์อันติดตามท่านมาในปัจจุบันนี้อันเป็นเสบียงในการเดินทางสู่พระนิพพาน เพราะเหตุนี้ท่านเหล่านั้นจึงได้รู้และเห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริง

มีบางท่านผู้ได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในระดับลึกซึ้งเมื่ออดีตชาติ ท่านเหล่านี้ก้าวหน้าเร็ว จนสามารถเห็นพระนิพพานได้โดยรวดเร็วในปัจจุบันชาตินี้ ด้วยการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน

กุศลกรรมทั้งปวงที่เราทำเนื่องจากศรัทธานั้น รวบรวมไว้เป็นเสบียงที่ถูกต้องและเหมาะสมของเรา เพราะเหตุฉะนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า *"ศรัทธาย่อมรวบรวมไว้ซึ่งเสบียง"*

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พรหมสังยุต อุปาสกวรรคที่ ๒ กสิสูตร**[1] ดังนี้

*"**สทฺธา พีชํ** ศรัทธาเป็นพืช"*

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๖๗๔/๒๔๑. และสำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๕/๒๕๗. กสิสูตร.

"เราหว่านพืชเช่นใดได้ผลเช่นนั้น ถ้าเราปลูกพืชที่เป็นกุศล เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ด้วยศรัทธาในคุณ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ กุศลกรรมเหล่านั้นย่อมนำมาซึ่งวิบากสุขได้แก่ การมีอายุยืน มีความงาม มีทรัพย์มาก มีความสุข มีเกียรติยศและอำนาจเมื่อเราได้เกิดในหมู่มนุษย์หรือในหมู่เทวดา และย่อมช่วยให้เรารู้แจ้งและเห็นแจ้งพระนิพพาน ดังนั้น เราต้องปลูกพืชแห่งศรัทธาในคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดผลที่เรียกว่า พระนิพพาน"

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ยักขสังยุต อาฬวกสูตรที่ ๑๒**[1] ดังนี้

"สทฺธาย ตรติ โอฆํ *คนข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา"*

การข้ามห้วงสงสารทำได้ยาก แม้เราจะทราบว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะข้ามห้วงน้ำวนที่เรียกว่า การเวียนว่ายตายเกิดด้วยเรือ แต่คนข้ามห้วงสงสารอันยากที่จะข้ามได้ด้วยศรัทธา ถ้าศรัทธาตั้งมั่นด้วยดีแล้วโลกมนุษย์จึงเป็นสุคติภูมิแท้ โลกมนุษย์นี้เป็นภูมิที่เราสามารถได้รับตามภาษิตที่สองของเทวดาว่า ***"ขอจงได้ลาภที่ท่านได้ดีแล้ว"***โดยง่ายที่สุด หากเราพลาดจากลาภนี้ก็นับว่าเรามาสู่สุคติภูมินี้โดยไร้ประโยชน์

ใน **จวมานสูตร**[2] พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"ก็ศรัทธาของเทวดานั้นแล เป็นคุณชาติตั้งลง มีมูลเกิดแล้วประดิษฐานมั่นคง อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆในโลก พึงนำไปไม่ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แล เป็นส่วนแห่งการตั้งอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย ฯ"

เมื่อบุคคลได้เห็นแจ้งพระนิพพานด้วยพระโสดาปัตติมัคคญาณและพระโสดาปัตติผลญาณแล้ว จักไม่มีผู้ใดในโลกทำลายศรัทธาของท่านนั้นได้ จักไม่มีผู้ใดมีอำนาจพรากอริยญาณนั้น หรือแม้แต่ทำให้พระโสดาบันเปลี่ยนไป ด้วยพระโสดาปัตติมัคคญาณและพระโสดาปัตติผลญาณ ทำให้ศรัทธาใน

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๘๔๓/๒๖๘. และสำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๕/๔๔๓. อาฬวกสูตรที่ ๑๒.

[2] ขุ.อิติ.(แปล)๒๕/๒๖๒/๒๖๘. จวมานสูตร.

คุณพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์มั่นคงไม่หวั่นไหว ศรัทธาเช่นนี้แลเรียกว่า **"การตั้งอยู่ด้วยดี"**

ดังแสดงในอรรถกถาเรื่อง **ประวัติสูรอัมพัฏฐอุบาสก**[1] ดังนี้

ในสมัยพุทธกาลชายผู้หนึ่งมีนามว่า ปุรพันธะ*[บาลีว่าสูรอัมพัฏฐะ]..*

"พระศาสดาทรงแสดงธรรมตามอำนาจจริยาของเขา จบเทศนาเขาก็ดำรงอยู่โสดาปัตติผล แม้พระศาสดาทรงฝึกเขาแล้ว ก็เสด็จไปพระเชตวันวิหาร.

ลำดับนั้นมารคิดว่า ชื่อว่าปุรพันธะนี้เป็นสมบัติของเรา แต่พระศาสดาเสด็จไปเรือนเขาวันนี้ได้ทรงทำให้มรรคปรากฏเพราะฟังธรรมของพระศาสดาหรือหนอ เพียงที่เราจะรู้ว่าเขาพ้นจากวิสัยของเราหรือยังไม่พ้น จึงเนรมิตรูปละม้ายพระทศพล ทั้งทรงจีวร ทั้งทรงบาตร เสด็จดำเนินโดยอากัปกิริยาของพระพุทธเจ้าทีเดียวทรงพระลักษณะ ๓๒ ประการได้ประทับยืนใกล้ประตูเรือนของปุรพันธอุบาสก.

แม้ปุรพันธอุบาสกฟังว่า พระทศพลเสด็จมาอีกแล้ว...สำคัญว่าพระทศพล กราบแล้วยืน ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงทำภัตกิจเสร็จแล้วในเรือนของข้าพระองค์ ทรงอาศัยเหตุอะไร จึงเสด็จมาอีก.

มารกล่าวว่า ดูก่อนปุรพันธะ เราเมื่อกล่าวธรรม ไม่ทันพิจารณาแล้วกล่าวคำไปข้อหนึ่ง มีอยู่ แท้จริง เรากล่าวไปว่า ปัญจขันธ์ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา หมดทุกอย่าง แต่ความจริงไม่ใช่ทั้งหมดเห็นปานนั้น ด้วยว่าขันธ์บางจำพวกที่เที่ยง มั่นคง ยั่งยืน มีอยู่.

ทีนั้น ปุรพันธอุบาสกคิดว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องหนักอย่างยิ่ง ด้วยธรรมดาว่า พระพุทธะทั้งหลาย ตรัสเป็นคำสองไม่มี จึงคิดใคร่ครวญว่า ขึ้นชื่อว่ามารเป็นข้าศึกของพระทศพล ผู้นี้ต้องเป็นมารแน่ จึงกล่าวว่า ท่านเป็นมาร หรือ ถ้อยคำที่พระอริยสาวกกล่าวได้เป็นหนึ่งเอาขวานฟันมารนั้น เพราะเหตุนั้น มารจะดำรงอยู่โดยภาวะของตนไม่ได้จึงกล่าวว่า ใช่ละปุรพันธะ เราเป็นมาร ปุรพันธอุบาสกจึงชี้นิ้วกล่าวว่า มารตั้ง ๑๐๐ ตั้ง ๑,๐๐๐ ก็มาทำศรัทธา

[1] องฺ.เอก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๓/๗๕. ประวัติสูรอัมพัฏฐอุบาสก.

ของเราให้หวั่นไหวไม่ได้ดอก พระทศพลมหาโคดม เมื่อทรงแสดงธรรมแก่เรา ก็ทรงแสดงธรรมปลุกให้ตื่นว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง. ท่านอย่ายืนใกล้ประตูเรือนของเรานะ"

ตรงนี้เราควรพิจารณาว่า ท่านปุรพันธะเป็นพระโสดาบัน จึงมีศรัทธาเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ หากว่าท่านยังเป็นปุถุชน ท่านก็คงหลงเชื่อมารนั้น

มีข้อแตกต่างอย่างยิ่งระหว่างพระโสดาบันและปุถุชน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน **สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ๑๑.สัจจสังยุต อภิสมยวรรคที่ ๖ นขสิขาสูตร** [1] ดังนี้

"ครั้งนั้นแลพระผู้มีพระภาคทรงช้อนฝุ่นเล็กน้อยไว้ที่ปลายพระนขา แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสถามว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นเล็กน้อยที่ปลายเล็บที่เราช้อนขึ้นนี้กับมหาปฐพีนี้ อย่างไหนจะมากกว่ากัน?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหาปฐพีมากกว่าฝุ่นเล็กน้อยที่ปลายพระนขาอันพระผู้มีพระภาคทรงช้อนขึ้นนี้มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับมหาปฐพีแล้ว ฝุ่นเล็กน้อยที่ปลายพระนขา ที่พระผู้มีพระภาคช้อนขึ้นแล้ว ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบ หรือแม้ส่วนเสี้ยว.

อย่างนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ของบุคคลผู้เป็นอริยสาวก ผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ผู้ตรัสรู้ ผู้รู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ที่สิ้นไป หมดไป มากกว่าที่ยังเหลือมีประมาณน้อย ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบหรือแม้ส่วนเสี้ยว เมื่อเทียบกับกองทุกข์อันมีในก่อนที่สิ้นไป หมดไปแล้ว อย่างสูงเพียง ๗ ชาติ"

พระโสดาบันปิดประตูอบายภูมิได้เด็ดขาดแล้ว แต่ปุถุชนยังจักต้องได้เสวยทุกข์กายทุกข์ใจอย่างมิใช่น้อย ในอบายภูมิทั้งหลายในภายหน้า

เนื่องจากการไม่รู้อริยสัจ ๔ ปุถุชนจักต้องประสบภยันตรายมากมายอันตรายประการหนึ่งก็คือการไม่รู้จักครูที่นำทางได้ถูกต้อง เพราะเหตุนี้อรรถ

[1] สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๗๔๗/๔๕๑. นขสิขาสูตร.

กถาจึงอธิบายว่า ปุถุชนคือพวกที่มองหาครูหลากหลาย อย่างไรก็ดี ถ้าท่านได้สั่งสมกุศลกรรมมามากพอในอดีตชาติ ก็จะสามารถแยกแยะครูที่แท้ ออกจากครูที่ไม่แท้ ซึ่งหมายความว่า ท่านได้รับการสั่งสอนพระสัทธรรมที่แท้จากผู้หนึ่งเมื่ออดีตชาติ พลังแห่งกุศลกรรมในอดีตชาติ กำลังเกื้อหนุนท่านอยู่ เพราะเหตุฉะนี้ อาตมาจึงสนับสนุนให้ท่านได้ปฏิบัติตามพระพุทธธรรมที่แท้ในชาติปัจจุบันนี้ โปรดคำนึงว่า ผู้นั้นสอนตามพระพุทธธรรมที่แท้หรือไม่? ท่านทราบไหมว่า ไม่มีผู้ใดสามารถสอนมรรคาสู่พระนิพพานได้โดยลำพังตน โปรดระลึกไว้ในใจว่า มีแต่พระพุทธเจ้าตรัสสอนมรรคาสู่พระนิพพาน นี่เป็นพระพุทธธรรมคำสอนซึ่งประทานมาถึงเราโดยตรงจากพระผู้มีพระภาคเจ้า

ในระหว่างการเกิดและการตาย โปรดไตร่ตรองคำถามเหล่านี้

ท่านแสวงหาครูมากี่คนแล้ว? โดยคาดหวังบางอย่างจากครูเหล่านี้ ท่านได้บรรลุความพึงพอใจกับครูคนใดบ้างหรือยัง? ท่านยังหวังจะเสาะหาครูอื่นอีกใช่ไหม? ใช่แล้ว ท่านควรทราบว่า ไม่มีครูผู้เป็นปุถุชนคนใดสามารถทำให้ท่านรู้สึกพอใจและอิ่มใจได้ เพราะเหตุใด? ก็เพราะทั้งสองฝ่ายคือท่านและครูผู้เป็นปุถุชนล้วนถูกขับไปในทิศทางเฉพาะหนึ่งๆโดยกิเลสต่างๆ เช่น โลภะ โทสะ โมหะ มานะ อิจฉาและมัจฉริยะ(ตระหนี่) เราล้วนตกเป็นทาสของกิเลส เราไม่ได้เป็นนายของกิเลส **ครูผู้เป็นปุถุชนย่อมชักนำเราไปในทางที่ผิด** คนเรามักกระทำการจากเจตนา ที่จะตอบสนองความต้องการทางโลกย์และตัณหาของตน ตัณหาเป็นกิเลสอย่างหนึ่งซึ่งมักโหยหาบางสิ่งอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น เราไปหาคนบางคนเพื่อสิ่งที่เราต้องการและเขาก็ต้อนรับเราเพื่อสิ่งที่เขาต้องการเช่นกัน ความสัมพันธ์ชนิดนี้ไม่เป็นไปเพื่อการรู้พระอริยสัจจ์ ไม่ทำให้ละกิเลส เนื่องจากกิเลสเหล่านี้ โดยที่แท้เราไม่อาจพอใจครูผู้เป็นปุถุชน ที่ทั้งเราและตัวเขาเองก็ไม่อาจพอใจกับสิ่งที่เขาเป็นเช่นกัน คนเรามักตัดสินสิ่งต่างๆและบุคคลต่างๆว่าดีหรือแย่บนพื้นฐานของประโยชน์ต่างตอบแทนที่จะหวังได้ในภายหน้า ความคิดเช่นนี้ย่อมนำให้**ครูผู้เป็นปุถุชนนั้นแปรเปลี่ยนไปมาเดี๋ยวชอบเดี๋ยวชัง** และเป็นแรงขับของอัตตาที่เป็นไปเพื่อสนองประโยชน์ส่วนตน และเป็นความคดในข้อ

ท่านอาจได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ที่เขียนโดยครูหลากหลายซึ่งทำให้ท่านเกิดความสงสัยเป็นอันมาก ท่านอาจพบว่าเป็นเรื่องยากที่จะตัดสินว่า ครูคนใดเป็นครูที่แท้หรือไม่แท้ แล้วท่านจะทราบได้อย่างไร ทันทีที่ท่านได้เห็นแจ้งพระอริยสัจจ์ ๔ ท่านจะสามารถทราบได้ว่าหนังสือเล่มใดถูกและเล่มใดผิด

ต่อเมื่อท่านได้พบผู้ที่สอนว่าจะละกิเลสได้อย่างไรจึงจะเห็นแจ้งพระนิพพาน และหลังจากที่ท่านได้เห็นแจ้งพระนิพพานแล้วเท่านั้น จิตของท่านจึงได้รับการเติมเต็มในที่สุด ทันทีที่ท่านเห็นแจ้งพระอริยสัจจ์ ๔ ท่านก็เห็นพระพุทธเจ้า ท่านจักไม่จำเป็นต้องเสาะหาครูอื่นๆอีกต่อไป

ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าของเราจึงตรัสใน **วักกลิสูตร** [1] ว่า

"ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นเรา"

ผู้ใดได้เห็นแจ้งพระนิพพานแล้วก็จะไม่มองหาครูอื่นๆอีก เขาย่อมเหลือครูเพียงหนึ่งเดียวคือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ก็ศรัทธาของเขานั้นแลเป็นคุณชาติตั้งลง มีมูลเกิดแล้ว ประดิษฐานมั่นคงในคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ นี้แลจักกล่าวได้ว่า ศรัทธาของเขานั้นมั่นคงไม่หวั่นไหว

ขออำนวยพรให้ท่านทั้งหลายสามารถสถาปนาศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

ขออำนวยพรให้ท่านทั้งหลายได้บรรลุพระนิพพาน ความสุขศานติ์.

สาธุ สาธุ สาธุ

เจริญพรและเมตตา

เรวตภิกขุ

พะอ็อก ตอยะ

หมายเหตุ – พระอาจารย์เรวตะแสดงพระธรรมเทศนานี้เป็นภาษาอังกฤษ
–วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่พะอ็อก ตอยะ ประเทศเมียนมาร์
–เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่วี.เอ็ม.ซี.และวัดมังคลาวิหาร สิงคโปร์

[1] สำ.ข.(แปล)๑๗/๒๑๖/๑๑๗. วักกลิสูตร.

บทที่ ๔ ให้สิ่งอะไร ?

เรวตภิกขุ

กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ แห่งพะอ็อก ตอยะ

อัยยา จิตรญาณี

แปลจากภาษาอังกฤษและเรียบเรียง

บทที่ ๔ ให้สิ่งอะไร ?

ปุถุชนย่อมทำกรรม ๒ ชนิดคือ กุศลกรรมและอกุศลกรรม กุศลกรรมย่อมให้วิบากสุข ส่วนอกุศลกรรมย่อมให้วิบากทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศล กรรมทั้งปวงย่อมให้ผลในวันหนึ่ง ดังนั้น เราควรไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนทำกรรมใดๆ ถึงผลกรรมที่จะเกิดแก่เรา

เมื่อเรามองไปรอบๆตัว ย่อมเห็นความไม่เสมอภาคกันในหมู่มนุษย์ ชนที่มีโภคะมาก มีโภคะน้อย มีผิวพรรณงาม มีผิวพรรณทราม มีอายุยืน มีอายุสั้น เกิดในสกุลสูง เกิดในสกุลต่ำ มีศักดามาก มีศักดาน้อย มีปัญญา ไร้ปัญญา ความไม่เสมอภาคเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ชนที่มีโรคน้อยไม่ได้เป็นเพราะความโชคดีของเขา ชนที่มีโรคมากก็ไม่ได้เป็นเพราะความโชคไม่ดี ความไม่เสมอภาคในหมู่มนุษย์เป็นผลจากเจตนาและกรรมของตน แต่ละท่านเสวยผลแห่งกรรมของตน ดังแสดงใน **จูฬกัมมวิภังคสูตร**[1] ความว่า

[1] ม.อุ.(แปล)๑๔/๕๗๕-๕๘๗/๓๒๓-๓๒๕. จูฬกัมมวิภังคสูตร.

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล สุภมาณพโตเทยยบุตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับแล้วได้ทักทายปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

สุภมาณพโตเทยยบุตร พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พวกมนุษย์ที่เกิดเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและความประณีต คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏมีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีศักดาน้อย มีศักดามาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญอะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้พวกมนุษย์ที่เกิดเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและความประณีต ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ ฯ...

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอธิบาย(แต่ยกมาโดยสังเขป)ว่า... ดูกร มาณพปฏิปทาเป็นไป เพื่อมีอายุสั้นนี้คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง...ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีอายุยืนนี้ คือ ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต

ดูกรมาณพปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโรคมากนี้ คือ เป็นผู้มีปรกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือหรือ ก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาตรา ฯ ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโรคน้อยนี้ คือ เป็นผู้มีปรกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาตรา ฯ

ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีผิวพรรณทรามนี้ คือ เป็นคนมักโกรธ มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคืองพยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และความขึ้งเคียดให้ปรากฏ ฯ ดูกรมาณพ

ปฏิปทาเป็นไปเพื่อเป็นผู้น่าเลื่อมใสนี้ คือ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย ความขึ้งเคียดให้ปรากฏ ฯ

ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีศักดาน้อยนี้ คือ มีใจริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉา ในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้และการบูชาของคนอื่น ฯ ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีศักดามากนี้ คือ มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉา ในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น ฯ

ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโภคะน้อยนี้ คือ ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ ฯ ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโภคะมากนี้ คือ ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย แก่สมณะหรือพราหมณ์ ฯ

ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลต่ำนี้ คือ เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา ฯ ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีสกุลสูงนี้ คือ เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่งยอมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา ฯ

ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีปัญญาทรามนี้ คือ ไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน ฯ ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็น

ไปเพื่อมีปัญญามากนี้ คือ เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้ว สอบถามว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน ฯ"

ผลทุกอย่างมีเหตุแห่งตน กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต นี่เป็นสิ่งที่เราพบเห็นได้รอบๆตัว และเป็นผลแห่งกรรมในอดีตของเรา สิ่งมีชีวิตภายนอกไม่ใช่เหตุปัจจัยของชีวิตเรา แต่เป็นกรรมในอดีตชาติที่ลิขิตชีวิตของเรา

เราหล่อแม่พิมพ์เพื่อชีวิตของเราจากเจตนาและกรรมของตนเอง สิ่งที่เราทำในวันนี้จะให้ผลในวันหน้า ไม่ใช่แค่ชาตินี้ แต่ชาติต่อๆไปด้วย

ดังศิลปินผู้ชำนาญย่อมมีความสามารถสร้างผลงานชิ้นเอกฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน ผู้มีใจกุศลก็ย่อมมีความสามารถที่จะทำในวิถีทาง ที่นำให้เกิดชีวิตชาติหน้าที่เป็นเอก ในอีกฝ่ายหนึ่ง อกุศลกรรมย่อมส่งให้เกิดวิบากทุกข์

เราต้องการความรู้ที่ถูกต้องและกุศลจิตที่จะสร้างงานชิ้นเอก

ความรู้นี้จักได้จากการศึกษาพระพุทธธรรม ใน**อิติวุตตกะ ติกนิบาต วรรคที่ ๒ ปุญญกิริยาวัตถุสูตร**[1] พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุญญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉนคือ ทานมัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ ศีลมัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ ภาวนามัยปุญญกิริยาวัตถุ ๑ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุญญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้แล ฯ"

ในบรรดาปุญญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ เราจะมุ่งทำความเข้าใจเรื่องทานมัยปุญญกิริยาวัตถุเป็นประการแรก ในการแสดงธรรมครั้งนี้ ด้วยการให้ทาน บุคคลได้สร้างแม่พิมพ์ที่ดีกว่าเพื่อชีวิตที่ดีกว่า

พระพุทธเจ้าตรัสใน **อิติวุตตกะ เอกนิบาต ทานสูตร**[2] ดังนี้

[1] ขุ.อิติ.(แปล)๒๕/๒๓๘/๒๔๖. ติกนิบาตวรรคที่ ๒ ปุญญกิริยาวัตถุสูตร.

[2] ขุ.อิติ.(แปล)๒๕/๒๐๔/๒๑๒. เอกนิบาต ทานสูตร.

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งการจำแนกทาน เหมือนอย่างเรารู้ไซร้ สัตว์ทั้งหลายยังไม่ให้แล้วก็จะไม่พึงบริโภค อนึ่ง ความตระหนี่อันเป็นมลทิน จะไม่พึงครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นไม่พึงแบ่งคำข้าวคำหลังจากคำข้าวนั้นแล้วก็จะไม่พึงบริโภค ถ้าปฏิคาหก (คือผู้รับ)ของสัตว์เหล่านั้นพึงมี ดูกรภิกษุทั้งหลายแต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผลแห่งการจำแนกทานเหมือนอย่างเรารู้ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายไม่ให้แล้วจึงบริโภค อนึ่ง ความตระหนี่อันเป็นมลทินจึงยังครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้น"

(เจตนาที่รวบรวมไทยธรรมมี ข้าว เป็นต้น ให้แก่คนอื่นโดยการอนุเคราะห์และการบูชาอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่า ทาน(การให้), ส่วนเจตนาที่แบ่งส่วนหนึ่งของวัตถุที่ตนถือเอาไว้บริโภคแล้วให้ ชื่อว่า การจำแนก[1]*)*

เพราะเหตุที่เราไม่ทราบผลแห่งการให้และการจำแนกเหมือนอย่างที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบ ความตระหนี่จึงครอบงำจิตของเรา

เพราะเหตุนี้ใน**เทวตาสังยุต สตุลลปกายิกวรรคที่ ๔**[2] จึงมีความว่า

"ทานและการรบเสมอกัน
เพราะความตระหนี่และความประมาทอย่างนี้
บุคคลจึงให้ทานไม่ได้"

อาตมาจะแสดงธรรมบรรยายในครั้งนี้ เกี่ยวกับอานิสงส์แห่งการให้และการจำแนก

ปฐมมูลของธรรมบรรยายนี้มาจาก **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวตาสังยุต อาทิตตวรรคที่ ๕ กินททสูตรที่ ๒**[3] หมายถึง **"ให้สิ่งอะไร?"** ที่ทรงแสดงความสำคัญของการรู้จักว่า พึงให้อะไร?

ก่อนจะอธิบายพระสูตรนี้ อาตมาขอเริ่มด้วยการอธิบายเปรียบเทียบวิบากที่พิเศษแตกต่างกันในผู้ให้ทานและผู้ไม่ให้ทาน โดยอัญเชิญจาก**อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต สุมนวรรคที่ ๔ สุมนสูตร**[1] ความว่า

[1] อิติ.อ.(ปรมตฺถทีปนีแปล)๔๕/๑๖๕ อรรถกถาทานสูตร.

[2] สํ.ส.(แปล)๑๕/๕๗/๒๘. สาธุสูตรที่ ๓ และสํ.ส.(แปล)๑๕/๘๗/๒๕. มัจฉริยสูตรที่ ๒.

[3] สํ.ส.(แปล)๑๕/๑๓๗-๑๓๘/๔๒. กินททสูตรที่ ๒.

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแลสุมนาราชกุมารี (ราชธิดาของพระเจ้าปเสนทิโกศล)แวดล้อมด้วยรถ ๕๐๐ คัน และราชกุมารี ๕๐๐ คนเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส สาวกของพระผู้มีพระภาค ๒ คน มีศรัทธา มีศีล มีปัญญาเท่าๆกัน คนหนึ่งเป็นผู้ให้ คนหนึ่งไม่ให้ คนทั้งสองนั้นเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่เป็นเทวดาเหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสุมนา คนทั้งสองนั้น พึงมีความพิเศษแตกต่างกัน คือ ผู้ให้เป็นเทวดา ย่อมขมเทวดาผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และอธิปไตย ที่เป็นทิพย์ ดูกรสุมนา ผู้ที่ให้เป็นเทวดา ย่อมขมเทวดาผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้ ฯ

สุ.ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ถ้าเทวดาทั้งสองนั้นจุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นมนุษย์ แต่คนทั้งสองนั้นทั้งที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ ฯ

พ. ดูกรสุมนา คนทั้งสองนั้นมีความพิเศษแตกต่างกัน คือ ผู้ให้เป็นมนุษย์ ย่อมขมคนไม่ให้ได้ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ ด้วยอายุ วรรณะ สุข ยศ และอธิปไตยที่เป็นของมนุษย์ ดูกรสุมนา ผู้ให้เป็นมนุษย์ย่อมขมคนผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้ ฯ

สุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ถ้าคนทั้งสองนั้นออกบวช แต่คนทั้งสองนั้น ทั้งที่เป็นบรรพชิตเหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ

พ. ดูกรสุมนา คนทั้งสองนั้นมีความพิเศษแตกต่างกัน คือ คนที่ให้เป็นบรรพชิต ย่อมขมคนที่ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ เมื่อออกปากขอย่อมได้จีวรมาก เมื่อไม่ออกปากขอย่อมได้น้อย เมื่อออกปากขอย่อมได้บิณฑบาตมาก เมื่อไม่ออกปากขอย่อมได้น้อย เมื่อออกปากขอย่อมได้เสนาสนะมาก เมื่อไม่ออกปากขอย่อมได้น้อย เมื่อออกปากขอย่อมได้บริขารคือยาที่เป็นเครื่องบำบัดไข้มาก เมื่อไม่ออกปากขอย่อมได้น้อย และจะอยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์เหล่าใด เพื่อนพรหมจรรย์เหล่านั้นก็ประพฤติต่อเธอด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เป็นที่พอใจเป็นส่วนมาก ไม่เป็นที่พอใจเป็นส่วนน้อย ย่อมนำสิ่งเป็นที่พอใจมาเป็นส่วนมาก ย่อมนำสิ่งไม่เป็นที่พอใจมาเป็นส่วนน้อย ดูกรสุมนา ผู้ให้เป็นบรรพชิต ย่อมขมผู้ไม่ให้ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้ ฯ

สุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ถ้าคนทั้งสองนั้นบรรลุอรหัต แต่คนทั้งสองนั้นทั้งที่ได้บรรลุอรหัตเหมือนกัน พึงมีความพิเศษแตกต่างกันหรือ

พ. ดูกรสุมนา เราไม่กล่าวว่ามีเหตุแตกต่างกันใดๆ ในวิมุตติ กับวิมุตติ ข้อนี้ ฯ

สุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่เคยมี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนี้กำหนดได้ว่า ควรให้ทาน ควรทำบุญ เพราะบุญเป็นอุปการะแม้แก่เทวดา แม้แก่มนุษย์ แม้แก่บรรพชิต ฯ

พ. อย่างนั้นสุมนา อย่างนั้นสุมนา ควรให้ทาน ควรทำบุญ เพราะบุญเป็นอุปการะแม้แก่เทวดา แม้แก่มนุษย์ แม้แก่บรรพชิต ฯ"

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าตรัสใน **อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต โภชนทานสูตร**[1] ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้โภชนะเป็นทาน ชื่อว่า ให้ฐานะ ๕ อย่างแก่ปฏิคาหก(คือผู้รับ) ๕ อย่างเป็นไฉน คือ ให้อายุ ๑ ให้วรรณะ ๑ ให้สุข ๑ ให้กำลัง ๑ ให้ปฏิภาณ ๑ ครั้นให้อายุแล้ว ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งอายุทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นมนุษย์ ครั้นให้วรรณะแล้ว ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งวรรณะทั้งที่ เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นมนุษย์ ครั้นให้สุขแล้ว ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งสุขทั้งที่เป็นทิพย์ทั้งที่เป็นมนุษย์ ครั้นให้กำลังแล้ว ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งกำลังทั้งที่เป็นทิพย์ทั้งที่เป็นมนุษย์ ครั้นให้ปฏิภาณแล้ว ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่ง

[1] องฺ.ปญฺจก.(แปล)๒๒/๓๑/๓๑-๓๒. สุมนสูตร.

[1] องฺ.ปญฺจก.(แปล)๒๒/๓๗/๔๐. ปัญจกนิบาต โภชนทานสูตร.

ปฏิภาณทั้งที่เป็นทิพย์ทั้งที่เป็นมนุษย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้โภชนะเป็นทานชื่อว่า ให้ฐานะ ๕ อย่างนี้แล ฯ"

ร่างกายเราประกอบด้วยรูป ๔ สมุฏฐาน คือ กัมมัชรูป (รูปเกิดแต่กรรม) ๑ จิตตัชรูป(รูปเกิดแต่จิต) ๑ อาหารัชรูป(รูปเกิดแต่อาหาร) ๑ และอุตุชรูป(รูปเกิดแต่อุตุ) ๑

กรรมในอดีตชาติเป็นเหตุของกัมมัชรูป จิตก็เป็นเหตุของจิตตัชรูป อุตุก็เป็นเหตุของอุตุชรูป ส่วนอาหารที่เราบริโภคก็เป็นเหตุของอาหารัชรูป อาหารเป็นหนึ่งใน ๔ สมุฏฐานที่ค้ำจุนชีวิตของเรา เรายอมอยู่ไม่ได้ถ้าปราศจากอาหาร

เพราะเหตุนี้ โภชนทาน จึงชื่อว่า ให้อายุโดยแท้

อาหารเป็นปัจจัยที่จำเป็น เพื่อความอยู่รอด และความผาสุกของเรา สุขภาพและความงามของมนุษย์ขึ้นอยู่กับการบำรุงด้วยอาหาร ถ้าเราอยู่โดยไม่มีอาหารแม้เพียงสองสามวัน เราก็เริ่มอ่อนแอ เรี่ยวแรงถดถอย และแม้แต่การทำกิจวัตรง่ายๆประจำวันก็ทำให้เราสูญเสียกำลังอย่างรวดเร็ว เรายอมพบว่า การสามารถในการปฏิบัติธรรมและการใช้เหตุผลถดถอยลง นี้เป็นเพราะความเกี่ยวเนื่องกันระหว่าง จิตและกาย

ยามหิวเรายอมเป็นทุกข์ ถ้าหิวนานก็ยิ่งทุกข์มาก เราทุกคนทราบว่านี่คือความจริงของชีวิต ในทางตรงกันข้าม เมื่อได้กินอาหารแล้วเรายอมเป็นสุข และได้สัมผัสกับความผาสุกในทันที เมื่อเรี่ยวแรงและพละกำลังกลับคืนมา เราก็ยอมทุ่มเทชีวิตของเราได้มากกว่าเพียงแค่การอยู่รอด

พระพุทธเจ้าตรัสใน **อังคุตตรนิกาย กาลทานสูตร**[1] ความว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย กาลทาน(ทานอันสมควร) ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ทายกย่อมให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ๑ ทายกย่อมให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป ๑ ทายกย่อมให้ทานในสมัยข้าวแพง ๑ ทายกย่อมให้ข้าวใหม่(ข้าวกล้าดีเลิศ)แก่ผู้มีศีล ๑ ทายกย่อมให้ผลไม้ใหม่(ผลไม้ดีเลิศ

[1] องฺ.ปญฺจก.(แปล)๒๒/๓๖/๓๙. และองฺ.ปญฺจก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๖/๘๔. อรรถกถากาลทานสูตร.

ที่ออกคราวแรกจากสวน) แก่ผู้มีศีล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้แล ฯ"

หากเราปรารถนาชีวิตที่ดีขึ้น เราพึงให้กาลทาน ๕ ประการนี้ เพราะเหตุใด?

ขอให้เราระลึกถึงประสบการณ์ในชีวิตของเรา

เราต้องการอาหารเพื่อบริโภค เสื้อผ้าเพื่อสวม ที่อยู่เพื่ออาศัย และยาเพื่อป้องกันและรักษาโรค เราได้สิ่งเหล่านี้ในยามที่ต้องการหรือไม่?

อาจมีบางท่านที่ไม่ได้สิ่งจำเป็นเหล่านี้ในยามที่ต้องการ นี่เป็นเพราะเขาไม่ได้ให้กาลทาน ๕ ประการนี้มาก่อน

เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนต่อไปว่า

"ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงกลัวกุศลกรรม(การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา) นี่เป็นปฏิปทาให้เข้าถึงความสุขที่น่าใคร่ ตามอำนาจปรารถนา เป็นที่รักและชื่นชม คือกุศลกรรม ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราได้รู้ยิ่งเองว่า เราได้ประสบแต่สิ่งที่น่าใคร่ ตามอำนาจปรารถนา เป็นที่รักและชื่นชม เป็นผลแห่งการสร้างกุศลกรรม"

เราจักได้รับวิบากสุขจากการสั่งสมกุศลกรรมได้อย่างไร?

การพิจารณาคำถามนี้ เราจำต้องหาความหมายที่แท้ของการให้ทาน ขอให้เราเริ่มด้วยการค้นคว้าจากคำสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวตาสังยุต อาทิตตวรรคที่ ๕ กินททสูตรที่ ๒**[1] ว่า

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดาองค์หนึ่งซึ่งมีวรรณงาม ยังพระวิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจึงอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ เทวดาทูลถามว่า

บุคคลให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้กำลัง
ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้วรรณะ

[1] สํ.ส.(แปล)๑๕/๑๓๕, ๑๓๗-๑๓๘/๔๒. เทวตาสังยุต อาทิตตวรรคที่ ๕ กินททสูตรที่ ๒.

ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้ความสุข
ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้จักษุ
และบุคคลเช่นไร ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง
ข้าพระองค์ทูลถามพระองค์ ขอพระองค์ตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

บุคคลให้อาหาร ชื่อว่าให้กำลัง
ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ
ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข
ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักษุ
และผู้ที่ให้ที่พักพาอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง
ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรม ชื่อว่าให้อมฤตธรรม ฯ"

คำถามแรกคือ ***"ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้กำลัง"***

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า *"บุคคลให้อาหาร ชื่อว่าให้กำลัง"*

อรรถกถากินททสูตร [1] อธิบายว่า

"บุคคลแม้มีกำลังมากแต่ไม่ได้กินอาหารหลายๆวัน (สองสามวัน) ก็ไม่อาจเพื่อจะลุกขึ้น ส่วนบุคคลผู้มีกำลังทรามได้กินอาหารแล้ว ก็ย่อมถึงพร้อมด้วยกำลังได้ เหตุใด เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า บุคคลให้อาหาร ชื่อว่าให้กำลัง ดังนี้."

คำถามที่สอง คือ ***"ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้วรรณะ"***

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า *"ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ"*

ทุกคนย่อมปรารถนาความงาม ทุกวันนี้ ในประเทศที่พัฒนาแล้วทั่วโลก ทั้งชายและหญิงทำศัลยกรรมพลาสติกกันแบบเป็นของธรรมดา พวกเขาหวังว่า หลังการผ่าตัดเขาจะฟื้นขึ้นด้วยใบหน้าใหม่อันงดงาม เขาพาซื่อเชื่อว่า ศัลยกรรมตกแต่งจะทำให้เขาเป็นสุข แท้ที่จริง สิ่งที่เขาประสบกลับไม่ใช่ความสุข แต่เป็นความยุ่งยากและความกังวลที่ยังเห็นไม่ได้ แม้แต่ศัลยแพทย์พลาสติกมือหนึ่ง ก็ไม่อาจหยุดยั้งกระบวนการความแก่ตามธรรมชาติ

[1] สำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๔/๒๔๐-๒๔๑. อรรถกถากินททสูตร.

หลังการผ่าตัดดึงหน้า เขาก็ตกเป็นทาสของโลชั่นและครีมราคาแพง เพื่อใช้รักษาผิวหน้า แม้กระนั้น ในกาลไม่ช้าก็จำต้องไปดึงหน้าใหม่ เทียวไปเทียวมาแต่ที่คลีนิคศัลยกรรมพลาสติกแล้วๆเล่าๆ พวกเขาตกเป็นทาสความไร้สาระอันไม่ประกอบด้วยปัญญา ถึงที่สุดแล้ว การทำศัลยกรรมพลาสติกเป็นสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้ และนำให้เกิดแต่ทุกข์

พระพุทธเจ้าตรัสใน**จูฬกัมมวิภังคสูตร**[1]ว่า ความมักโกรธเป็นปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีผิวพรรณทราม(คืออัปลักษณ์)ความไม่มักโกรธเป็นปฏิปทาเป็นไปเพื่อเป็นผู้น่าเลื่อมใส(คืองดงาม) และผู้ปรารถนาเป็นผู้น่าเลื่อมใสพึงไม่โกรธ ดังนั้น ถ้าท่านไม่โกรธผู้ใดเลย ก็ย่อมไม่จำต้องทำศัลยกรรมพลาสติก

สิ่งใดส่อถึงความโกรธ? การพูดคำหยาบ การมองด้วยโทสะ การโต้เถียง การวิจารณ์ที่ไม่สมควร ความไม่พอใจ การบ่น การชี้นิ้ว และความคิดประทุษร้าย เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ส่อถึงความโกรธ ถ้าเราอยากเป็นผู้งดงาม เราต้องเลี่ยงการจำนนต่อความโกรธและต่อเหตุของความโกรธ

สิ่งเหล่านี้เป็นกายทุจริตและวจีทุจริต เราพึงฉลาดในวารจิตของตนเพื่อหลีกเลี่ยงทุจริตทางกายและวาจา โปรดระลึกถึงคำตรัสของพระพุทธเจ้าใน**สจิตตสูตร**[2]ที่อาตมาอัญเชิญแสดงในธรรมบรรยาย**บทที่ ๒ ชีวิตที่ปลอดภัยแท้**

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากว่าภิกษุไม่เป็นผู้ฉลาดในวารจิตของผู้อื่นไซร้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอทั้งหลายพึงศึกษาว่าเราทั้งหลายจักเป็นผู้ฉลาดในวารจิตของตน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล ฯ"

อรรถกถาขุททกนิกาย ชาดกภาค ๒ อสีตินิบาตชาดก กุณาลชาดก เรื่องปัญจปาปี [3] แสดงให้เห็นเหตุแห่งความอัปลักษณ์ ดังนี้

"ในอดีตกาล พระเจ้าพาราณสีทรงพระนามว่า พกะ เสด็จทรงราชย์โดยธรรม ยังมีหญิงชื่อปัญจปาปี เป็นธิดาของคนยากไร้คนหนึ่งซึ่งอยู่ในบ้าน

[1] ม.อ.(แปล)๑๔/๕๗๕-๕๘๗/๒๘๗-๒๙๒. จูฬกัมมวิภังคสูตร.

[2] องฺ.ทสก.(แปล)๒๔/๕๑/๙๖. สจิตตสูตร.

[3] ชา.อ.(แปล)๖๒/๕๘๘. อรรถกถาอสีตินิบาต กุณาลชาดกที่ ๔ เรื่องปัญจปาปี.

ข้างประตูตะวันออกเมืองพาราณสี เล่ากันมาว่าเมื่อชาติก่อนนางเกิดเป็นธิดาของคนยากไร้คนหนึ่ง นั่งขยำดินทาฝาเรือนอยู่ เวลานั้น มีพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งคำนึงว่า จักหาดินละเอียดที่ไหนหนอมาฉาบทาเงื้อมฝาที่อยู่อาศัย ครั้นตกลงใจว่า อาจหาได้ในเมืองพาราณสีดังนี้แล้ว จึงห่มคลุมถือบาตรเข้าไปในเมือง ไปยืนอยู่ใกล้หญิงนั้น นางแลเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว ก็โกรธจึงพูดขึ้นด้วยใจร้ายว่า ชิ้นดินก็ขอ. พระปัจเจกพุทธเจ้าก็นิ่งมิได้หวั่นไหว นางเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้ามิได้หวั่นไหว ก็เกิดมีใจเลื่อมใสอีกจึงกล่าวว่า สมณะ ท่านจักได้ดินเหนียวหรือ ว่าแล้วก็ยกดินเหนียวก้อนใหญ่ใส่ลงในบาตร. พระปัจเจกพุทธเจ้าก็เอาไปฉาบทาเงื้อมฝาที่อาศัย ไม่ช้านักหญิงคนนั้นก็จุติจากอัตภาพนั้น ไปถือปฏิสนธิในท้องหญิงทุคตะ ชาวบ้านใกล้ประตูนอกเมืองนั้น เมื่อครบ ๑๐ เดือนแล้ว นางก็คลอด ด้วยผลที่ได้ถวายดินเหนียว ร่างกายของนางจึงประกอบด้วยสัมผัสดียิ่งนัก แต่เพราะวิบากที่แลดูพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยความโกรธ มือ เท้า ปาก ตา จมูก ๕ แห่ง จึงวิกลวิปริตไป ดังนั้น เขาจึงพากันตั้งชื่อให้ว่า นางปัญจปาปี."(คือบาป ๕ แห่ง)

ยามโกรธ สตรีงามไหม? เรายอมทราบว่ายามโกรธ สตรีดูอัปลักษณ์ และเมื่ออกุศลกรรมนั้นถึงความสุกงอมเธอผู้นั้นก็จะอัปลักษณ์ ถ้าเราปรารถนาความงามและวิบากสุขอื่นๆ เราต้องหลีกเลี่ยงความโกรธและฉลาดในวารจิต(มโนกรรม) วจีกรรม และกายกรรมของตน กรรมย่อมให้ผลแตกต่างกัน กรรมบางอย่างให้ผลหนัก กรรมบางอย่างให้ผลเบาและไม่มีนัยสำคัญ

หากเราบังเอิญทำร้าย ทำอันตรายหรือทำลายสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ผลของกรรมชั่วนั้นโดยทั่วๆไปมักจะเบา แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราทำร้าย ทำอันตรายหรือทำลายสัตว์ใหญ่ ผลกรรมย่อมจะแรง

ในทำนองเดียวกัน ถ้าเราทำร้ายหรือทำลายหรือดูถูกผู้ทรงศีล ผลของกรรมย่อมแตกต่างจากการทำร้ายหรือทำลายหรือดูถูกผู้ไม่มีศีล ยามที่อยู่กับผู้ทรงศีล เราจำต้องเจริญสติและใช้ปัญญาพิจารณา(โยนิโสมนสิการ)อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องเพียรปิดกั้นบาปอกุศลกรรมมิให้เกิดขึ้น

พระปัจเจกพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ประเสริฐสูงสุด ดังนั้นแม้กรรมที่ทำต่อพระองค์จะเป็นเพียงกรรมเล็กน้อย แต่ผลแห่งกรรมกลับหนัก

ถ้าเราปลูกไม้ผลหวานในดินอันอุดม ไม้นั้นย่อมให้ผลที่หวานและมีรสอร่อย ถ้าเราปลูกไม้ขมในดินอันอุดมเดียวกัน ผลไม้ที่ได้ย่อมมีรสขม เราควรต้องฉลาดอยู่เสมอในการทำกายกรรมและวจีกรรมใดๆเพราะทุกกรรมคือการสร้างเหตุที่มีอิทธิพลและเป็นแม่พิมพ์ในอนาคตชาติของเรา

ย้อนกลับมาที่**กินททสูตร**

คำถามที่สามของเทวดาคือ ***"ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้ความสุข"***

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข"

อรรถกถากินททสูตร[1]อธิบายว่า"*ยานโท ได้แก่ ยานทั้งหลาย มีหัตถิยาน(ยานช้าง)เป็นต้น ก็แต่ว่าในบรรดายานเหล่านั้น ยานช้าง ยานม้า ย่อมไม่สมควรแก่สมณะ การให้ไปด้วยรถก็ไม่สมควรเหมือนกัน ยานที่สมควรแก่สมณะก็คือ รองเท้าสำหรับสมณะผู้รักษาอยู่ซึ่งศีลขันธ์ เพราะฉะนั้น บุคคลให้รองเท้า ไม้เท้าคนแก่ เตียง ตั่ง อนึ่ง บุคคลใดย่อมชำระหนทาง ย่อมทำบันได ย่อมทำสะพาน ย่อมมอบเรือให้* (หรือการถวาย รม ตั๋วรถทัวร์ ตั๋วรถไฟ ตั๋วเครื่องบิน และสิ่งจำเป็นอื่นในการเดินทาง) *แม้ทั้งหมดนี้ ก็ชื่อว่าให้ยานเหมือนกัน. บทว่า สุขโท โหติ คือชื่อว่าให้ความสุขก็เพราะนำความสุขในยานมาให้."*

คำถามที่สี่ของเทวดาคือ ***"ให้สิ่งอะไร ชื่อว่าให้จักษุ"***

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักษุ"

อรรถกถากินททสูตร อธิบายว่า *"ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักษุ เพราะความที่บุคคลทั้งหลาย ถึงแม้มีตาก็ไม่สามารถมองเห็นในที่มืดได้"* การให้ประทีปโคมไฟเพื่อยังแสงสว่างในที่มืดทำให้สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆตามที่เป็นอยู่ ฉะนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า"*ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักษุ*" แก่ผู้ที่ต้องการการมองเห็น ดังนั้น การให้เทียน ไฟฉาย หลอดไฟ หรืออุปกรณ์แสงสว่างใดๆ ซึ่งช่วยให้มองเห็นสิ่งต่างๆแก่ผู้ที่ต้องการการมองเห็นนั้นคือชื่อว่า ให้จักษุ

---

[1] สำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๔/๒๔๐. อรรถกถากินททสูตร.

คำถามที่ห้าของเทวดาคือ **"บุคคลเช่นไร ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง"** *พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "ผู้ที่ให้ที่พักพาอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง"*

อรรถกถากินททสูตร อธิบายว่า *"ผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างดังที่กล่าวแล้วนั่นแหละ คือมีการให้กำลัง เป็นต้น คือว่า เมื่อภิกษุเที่ยวบิณฑบาตไปสองสามบ้านไม่ได้อะไรๆมาอยู่ก็ดี เมื่ออาบน้ำในสระโบกขรณีอันเย็นแล้วเข้าไปสู่ที่พักอาศัย นอนในเตียงครู่หนึ่งแล้วลุกขึ้นมานั่งก็ดี ย่อมได้กำลังราวกะบุคคลอื่นนำมาใส่ให้ในร่างกาย"* ดังนั้น การให้เสนาสนะชื่อว่า ให้กำลัง ๑

คัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวว่า รูปหมายถึงสภาวะที่แปรปรวนแตกสลาย เพราะปัจจัยต่างๆอันขัดแย้งได้แก่ ความร้อนและเย็น

"ก็บุคคลเที่ยวไปในภายนอกผิวพรรณในกายย่อมคล้ำไปด้วยลมและแดด เมื่อเข้าไปสู่ที่พักอาศัยปิดประตูแล้วนอนสักครู่หนึ่ง ความสืบต่อแห่งวิสภาคะ(คือความขัดกัน)ย่อมเข้าไปสงบระงับ ความสืบต่อแห่งสภาคะ(คือความเข้ากันได้)ย่อมก้าวลง ย่อมได้ผิวพรรณวรรณะราวกะบุคคลนำใส่ไว้ให้" ดังนั้น การให้เสนาสนะชื่อว่า ให้ความงาม ๑

"ก็เมื่อบุคคลเที่ยวไปภายนอกหนามย่อมทิ่มแทง ตอไม้ย่อมกระทบ อันตรายทั้งหลายมี งู เป็นต้นและโจรภัยย่อมเกิดขึ้น เมื่อเข้าไปสู่ที่พักอาศัยปิดประตูนอนแล้ว อันตรายทั้งหมดเหล่านั้น ย่อมไม่มี เมื่อสาธยายอยู่ (คือการท่อง การสวด) *ปีติและความสุขในธรรมย่อมเกิดขึ้น เมื่อทำกรรมฐานไว้ในใจอยู่ ความสุขอันสงบย่อมเกิดขึ้น"*ดังนั้น การให้เสนาสนะชื่อว่าให้ความสุข ๑

"เมื่อบุคคลเที่ยวไปภายนอกเหงื่อทั้งหลายย่อมไหลออก ตาทั้งสองย่อมฝ้าฟาง ในเวลาที่เข้าไปสู่เสนาสนะย่อมเป็นราวกะว่า ตกลงไปในหลุม เตียงและตั่งย่อมไม่ปรากฏ(แก่สายตา) *ก็เมื่อบุคคลนอนพักสักครู่หนึ่ง ความผ่องใสแห่งตาก็จะมีได้ราวกะว่าบุคคลนำมาใส่ไว้ให้ ช่องลม ประตูหน้าต่าง และเตียงตั่งย่อมปรากฏ"* ดังนั้น การให้เสนาสนะชื่อว่า ให้จักษุ ๑

นอกจากนี้ ยามที่เจริญสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน การนั่งปฏิบัติอย่างปลอดภัยในหอธรรมและกุฏิ ผู้ปฏิบัติย่อมสามารถแทงตลอดพระธรรม

ได้ตามความเป็นจริงและเห็นแจ้งพระนิพพาน ดังนั้นการให้เสนาสนะชื่อว่าให้สิ่งแวดล้อมที่สะอาดและปลอดภัย ในการเจริญสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อรู้แจ้งเห็นแจ้งพระธรรมตามความเป็นจริงและเพื่อเห็นพระนิพพาน

"ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า โส จ สพฺพทโท โหติ โย ททาติอุปสฺสยํ แปลว่า ก็บุคคลใดให้ที่พักพาอาศัย บุคคลนั้นชื่อว่า ให้ทุกสิ่งทุกอย่างดังนี้".

ก่อนที่อาตมาจะสรุปธรรมบรรยายครั้งนี้ อาตมาขออัญเชิญ**อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต สีหนาทวรรคที่ ๒ เวลามสูตร**[1] ซึ่งแสดงการให้ทานด้วยอาการต่างกัน และโดยผู้รับต่างกัน ส่งผลแตกต่างกันอย่างไร? ดังนี้

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า

ดูกรคฤหบดี ในตระกูลของท่าน ยังให้ทานอยู่บ้างหรือหนอ ฯ

ท่านอนาถบิณฑิกคฤหบดีกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในตระกูลของข้าพระองค์ยังให้ทานอยู่ แต่ทานนั้นเป็นของเศร้าหมอง เป็นปลายข้าว มีน้ำผักดองเป็นที่สอง ฯ

ดูกรคฤหบดี คนให้ทานอันเศร้าหมอง หรือประณีตก็ตาม แต่ให้ทานนั้นโดยไม่เคารพ ไม่ทำความนอบน้อมให้ ไม่ให้ด้วยมือตนเอง ให้ของที่เหลือ ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมให้ทาน ทานนั้นๆย่อมบังเกิดผลในตระกูลใดๆ ในตระกูลนั้นๆ จิตของผู้ให้ทาน ย่อมไม่น้อมไป เพื่อบริโภคอาหารอย่างดี ย่อมไม่น้อมไปเพื่อบริโภคผ้าอย่างดี ย่อมไม่น้อมไปเพื่อบริโภคยานอย่างดี ย่อมไม่น้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ อย่างดี แม้บริวารชนของผู้ให้ทานนั้นคือบุตร ภรรยา ทาส คนใช้ คนทำงานก็ไม่เชื่อฟัง ไม่เงี่ยหูฟัง ส่งจิต

[1] องฺ.อฏฐก.(แปล)๒๓/๒๒๔/๓๖๐–๓๖๒. อัฏฐกนิบาต สีหนาทวรรคที่ ๒ เวลามสูตร.

ไปที่อื่นเสีย ข้อนั้นเพราะเหตุไร ทั้งนี้เป็นเพราะผลแห่งกรรมที่ตนกระทำโดยไม่เคารพ ฯ"

ตอนนี้เราได้เห็นสาเหตุหนึ่งที่จิตไม่น้อมไปเพื่อบริโภคอาหารหรือผ้าอย่างดี และเราก็ได้เห็นว่า เหตุใดบริวารได้แก่ บุตร ธิดา คนใช้ เป็นต้น ไม่เชื่อฟัง นี่คือกรรมและผลของกรรม

พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า

ดูกรคฤหบดี บุคคลให้ทานอันเศร้าหมองหรือประณีตก็ตาม แต่ให้ทานนั้นโดยเคารพ ทำความนอบน้อมให้ ให้ด้วยมือตนเอง ให้ของที่ไม่เหลือ เชื่อกรรมและผลของกรรมให้ทาน ทานนั้นๆ บังเกิดผลในตระกูลใดๆ ในตระกูลนั้นๆ จิตของผู้ให้ทานย่อมน้อมไปเพื่อบริโภคอาหารอย่างดี ย่อมน้อมไปเพื่อบริโภคผ้าอย่างดี ย่อมน้อมไปเพื่อบริโภคยานอย่างดี ย่อมน้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ อย่างดี แม้บริวารชนของผู้ให้ทานนั้น คือ บุตร ภรรยา ทาส คนใช้ คนทำงาน ก็เชื่อฟังดี เงี่ยหูฟัง ไม่ส่งจิตไปที่อื่น ข้อนั้นเพราะเหตุไร ทั้งนี้เป็นเพราะผลของกรรมที่ตนกระทำโดยเคารพ ฯ

ดูกรคฤหบดี เรื่องเคยมีมาแล้ว มีพราหมณ์ชื่อเวลามะ พราหมณ์ผู้นั้นได้ให้ทานเป็นมหาทานอย่างนี้ คือ ได้ให้ถาดทองเต็มด้วยรูปียะ ๘๔,๐๐๐ ถาด ถาดรูปียะเต็มด้วยทอง ๘๔,๐๐๐ ถาด ถาดสำริดเต็มด้วยเงิน ๘๔,๐๐๐ ถาด ให้ช้าง ๘๔,๐๐๐ เชือก มีเครื่องประดับล้วนเป็นทอง มีธงทอง คลุมด้วยข่ายทอง ให้รถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง หนังเสือเหลือง ผ้ากัมพลเหลือง มีเครื่องประดับล้วนเป็นทอง มีธงทอง คลุมด้วยข่ายทอง ให้แม่โคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว มีน้ำนมไหลสะดวก ใช้ภาชนะเงินรองน้ำนม ให้หญิงสาว ๘๔,๐๐๐ คน ประดับด้วยแก้วมณีและแก้วกุณฑล ให้บัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ ที่ลาดด้วยผ้าโกเชาว์ ลาดด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดมีสัณฐานเป็นช่อดอกไม้ มีเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชมด มีเครื่องลาดเพดาน มีหมอนข้างแดงทั้งสอง ให้ผ้า ๘๔,๐๐๐ โกฏิเป็นผ้าเปลือกไม้ ผ้าแพร ผ้าฝ้าย เนื้อละเอียด จะป่วยกล่าวไปไยถึงข้าว น้ำ ของเคี้ยว ของบริโภค เครื่องลูบไล้ ที่นอน ไหลไปเหมือนแม่น้ำ

ดูกรคฤหบดี ก็ท่านพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า สมัยนั้น ผู้อื่น ไม่ใช่เวลามพราหมณ์ผู้ที่ให้ทานเป็นมหาทานนั้น ดูกรคฤหบดี แต่ท่านไม่ควรเห็นอย่างนี้ สมัยนั้น เราเป็นเวลามพราหมณ์ เราได้ให้ทานนั้นเป็นมหาทาน

ก็ในทานนั้นไม่มีใครเป็นพระทักขิเณยยบุคคล ใครๆไม่ชำระทักขิณานั้นให้หมดจด

ดูกรคฤหบดี ทานที่บุคคลเชื้อเชิญท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิ (คือพระโสดาบัน)ผู้เดียวบริโภค มีผลมากกว่าทานที่เวลามพราหมณ์ให้แล้วทั้งปวง

ทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิร้อยท่านบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิผู้เดียวบริโภค

ทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้พระสกทาคามีผู้เดียวบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิร้อยท่านบริโภค ทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้พระสกทาคามีร้อยท่านบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้พระสกทาคามีผู้เดียวบริโภค

ทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้พระอนาคามีผู้เดียวบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้พระสกทาคามีร้อยท่านบริโภค ทานที่บุคคลเชื้อเชิญพระอนาคามีร้อยท่านบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลเชื้อเชิญพระอนาคามีผู้เดียวบริโภค

ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์ผู้เดียวบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลเชื้อเชิญให้พระอนาคามีร้อยท่านบริโภค ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์ร้อยท่านบริโภค มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์ผู้เดียวบริโภค

ทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปเดียวบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์ร้อยรูปบริโภค ทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้าร้อยรูปบริโภค มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปเดียวบริโภค

ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธเจ้าร้อยรูปบริโภค

ทานที่บุคคลถวายให้ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขบริโภค มีผลมากกว่าทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าบริโภค..."

ตอนนี้เราได้ทราบถึงความสำคัญว่าควรให้ทานโดยอาการใดและผลบางประการของการให้ทาน ในช่วงท้ายของธรรมบรรยายนี้ อาตมาขอแสดงพระพุทธดำรัสประการสุดท้ายใน**กินททสูตร**[1]ซึ่งเป็นข้อสุดยอดในพระสูตรนี้

"ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรม ชื่อว่าให้อมฤตธรรม ฯ"

อรรถกถากินททสูตร[2] อธิบายว่า"*บุคคลใด ย่อมพร่ำสอนธรรม ย่อมบอกอรรถกถา ย่อมสอนบาลี ย่อมแก้ปัญหาที่ถามแล้ว ย่อมบอกกรรมฐาน ย่อมทำธรรมสวนะ แม้ทั้งหมดนี้ ชื่อว่า ย่อมพร่ำสอนธรรม*"

และ**อรรถกถาทานวรรคที่ ๓ สูตรที่ ๑**[3] **อธิบายดังนี้**

"บทว่า ธมฺมทานํ ความว่า บุคคลบางคนในโลกนี้
กล่าวปฏิปทาเครื่องบรรลุอมตะ นี้ชื่อว่า ธรรมทาน."

ดังนั้น ผู้ที่พร่ำสอนธรรมแสดงทางปฏิบัติที่นำสู่พระนิพพาน ชื่อว่าให้อมฤตธรรม และเพราะท่านสอนพระธรรมอันประเสริฐ ในที่สุดตัวท่านเองก็ย่อมได้บรรลุพระนิพพาน อมตธรรมด้วยเช่นกัน

อนึ่ง การให้ธรรมนี้เท่านั้น บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นเลิศกว่าการให้ทั้งหมด ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสใน**อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ตติยปัณณาสก์ ทานวรรคที่ ๓ สูตรที่ ๑**[4] ได้แก่

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ ๒ อย่างเป็นไฉนคืออามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การจำแนก ๒ อย่างนี้ ๒ อย่างเป็นไฉน คือการจำแนกอามิส ๑ การจำแนกธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การจำแนก ๒ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการจำแนก ๒ อย่างนี้ การจำแนกธรรมเป็นเลิศ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การสงเคราะห์ ๒ อย่างนี้ ๒ อย่างเป็นไฉน คือการสงเคราะห์ด้วยอามิส ๑ การสงเคราะห์ด้วยธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การสงเคราะห์ ๒ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการสงเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การสงเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ ฯ"

สมจริงดังที่ตรัสไว้ใน**คาถาธรรมบท เรื่องท้าวสักกเทวราช** ว่า

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ
สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาติ
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาติ.
การให้ธรรมเป็นทาน ย่อมชำนะ การให้ทั้งปวง
รสแห่งธรรม ย่อมชำนะ รสทั้งปวง
ความยินดีในธรรม ย่อมชำนะ ความยินดีทั้งปวง
ความสิ้นตัณหา ย่อมชำนะ ทุกข์ทั้งปวง.[1]

ขออำนวยพรให้ท่านสามารถให้ทานอันเป็นเยี่ยม
ขออำนวยพรให้ท่านสามารถลิ้มรสอันเป็นยอด
ขออำนวยพรให้ท่านสามารถยินดีในความยินดีอันเป็นเลิศ
ขออำนวยพรให้ท่านสามารถได้ชัยอันประเสริฐที่สุดคือ ชนะทุกข์ทั้งปวง
ขออำนวยพรให้ท่านได้เป็นผู้ให้อมฤตธรรมคือพระนิพพาน
สาธุ สาธุ สาธุ

เจริญพรและเมตตา
เรวตภิกขุ

หมายเหตุ–พระอาจารย์เรวตะแสดงธรรมนี้เป็นภาษาอังกฤษ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่พะอ็อก ตอยะ เมียนมาร์

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๑๓๘/๔๒. กินททสูตร.

[2] สำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๔/๒๔๑. อรรถกถากินททสูตร.

[3] องฺ.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๓/๔๗๕. (ข้อ ๓๘๖) อรรถกถาทานวรรคที่ ๓ สูตรที่ ๑.

[4] องฺ.ทุก.(แปล)๒๐/๓๘๖,๓๙๒,๓๙๓/๑๐๑–๑๐๓. ทุกนิบาต ตติยปัณณาสก์ ทานวรรคที่ ๓ สูตรที่ ๑.

[1] ขุ.ธ.(แปล)๒๕/๓๔/๕๒. คาถาธรรมบท ตัณหาวรรคที่ ๒๔, ๑๐.เรื่องท้าวสักกเทวราช.

บทที่ ๕ มรณสติ

เรวตภิกขุ

กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ แห่งพะอ็อก ตอยะ

อัยยา จิตรญาณี

แปลจากภาษาอังกฤษและเรียบเรียง

บทที่ ๕ มรณสติ

"ความไม่ประมาทเป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน
ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย
ชนผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย
ชนเหล่าใดประมาทแล้ว ย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว" [1]

นี่เป็นพระพุทธดำรัสจาก**คาถาธรรมบท** ชนผู้ไม่ประมาทแล้วย่อมไม่ตายเพราะเหตุใด? ก็เพราะผู้ไม่ประมาทย่อมทำกุศลกรรมต่างๆ ได้แก่ ถวายทาน รักษาศีล ปฏิบัติศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา เมื่อเขาเจริญสมาธิได้สำเร็จแล้ว เขาก็ปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อที่จะรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เมื่อวิปัสสนาญาณถึงความแก่กล้าแล้ว พระอริยมัคคญาณ และพระอริยผลญาณก็จะบังเกิดขึ้น มัคคญาณละกิเลสไปตามลำดับ จนไม่มีส่วนเหลือ

[1] ขุ.ธ.(แปล)๒๕/๑๒/๑๕., ธ.อ.(แปล)๔๐/๓๐๒-๓๐๙. อัปปมาทวรรคที่ ๒ เรื่องพระนางสามาวดี.

เขาจะเห็นพระนิพพาน ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่า "อมตะ" ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า *"ความไม่ประมาทเป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน"* หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า *"ชนผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย"* นี้ไม่ได้หมายความว่า เป็นผู้ไม่แก่หรือไม่ตาย แต่หมายถึงว่าเมื่อเขาได้บรรลุพระอรหัตตมรรคและพระอรหัตตผลแล้วย่อมไม่เกิดอีก เหตุนั้นชนผู้ไม่ประมาทเหล่านั้นเป็นอยู่ก็ตาม ตายแล้วก็ตาม เนื่องจากไม่ต้องเกิดและตายอีกต่อไปจึงชื่อว่าย่อมไม่ตายโดยแท้

ส่วน**ชนผู้ประมาทแล้ว แม้เป็นอยู่ก็ชื่อว่าตายแล้วโดยแท้เพราะเหตุใด?** ก็เพราะเขายอมไม่มีความคิดว่า "เราจักถวายทาน เราจักรักษาศีล หรือเราจักปฏิบัติไตรสิกขาคือ ศีลสิกขา สมาธิสิกขาและปัญญาสิกขา"เป้าหมายของการปฏิบัติไตรสิกขาคือเพื่อการรู้แจ้งเห็นแจ้งอริยสัจจ์ ๔ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เพื่อละความยึดมั่นในกาม ในภพ ในทิฏฐิ และอวิชชา เนื่องจากเขาไม่ปฏิบัติไตรสิกขา เขาจึงไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เมื่อไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เขาจึงมีความยึดมั่นในกาม ในภพ ในทิฏฐิ และมีอวิชชา จึงทำให้เขาต้องเวียนเกิดเวียนตายแล้วๆเล่าๆ เหตุนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสว่า"*ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย*"และ"*ชนเหล่าใดประมาทแล้ว ย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว*" อรรถกถาอธิบายว่า *"ชนผู้ประมาทแล้ว ย่อมไม่เป็นไปล่วงซึ่งชาติได้ แม้เกิดแล้ว ก็ย่อมแก่ด้วย ย่อมตายด้วย เหตุนั้น ความประมาท จึงชื่อว่าเป็นทางแห่งมัจจุคือย่อมนำเข้าหาความตาย"*

ในคืนนี้อาตมาจะแสดงธรรมเกี่ยวกับความตาย เมื่อใดก็ตามที่กล่าวถึงการตาย เราต้องกล่าวถึง**ชาติ** คือการเกิดด้วย ก่อนที่อาตมาจะแสดงเรื่องการเจริญมรณสติ อาตมาใคร่จะชี้ให้เห็น**พฤติกรรมของมนุษย์ต่อการเกิดและการตาย** ว่าช่างแปลกประหลาดจริงๆ เพราะเหตุใด ต่อการเกิด เมื่อเด็กแรกเกิดร้องไห้ คนอื่นกลับยิ้มแย้ม สีหน้าฉายแสดงความยินดีสุขใจ? แต่ต่อการตาย เมื่อเวลาสุดท้ายมาถึงใครบางคน คนอื่นกลับร้องไห้ สีหน้าแสดงความโศกเศร้า โทมนัส พฤติกรรมมนุษย์สองแบบนี้ ทำให้อาตมารู้สึกฉงนสนเท่ห์มาก เมื่อเด็กแรกเกิดกำลังร่ำไห้ คนอื่นกลับยิ้มแย้ม แต่เมื่อใครคนหนึ่งกำลังรอคอยเวลาสุดท้ายของชีวิต คนอื่นกลับร่ำไห้

แท้ที่จริง แทนที่จะเพียงแต่เป็นสุขและยิ้มรับการเกิดของทารก เราควรจะใคร่ครวญให้ดีว่า **อะไรบ้างที่คอยทารกนั้นอยู่ เพราะเหตุใด?** ก็เพราะเขามาสู่โลก อันเป็นที่ตั้งแห่งกองทุกข์ทั้งปวง ตัวเขาเองก็จะเป็นทุกข์เช่นกัน เช่นเดียวกันกับมนุษย์ทั้งปวง ทารกแรกเกิดนั้นย่อมบ่ายหน้าไปสู่ทุกข์ ไม่ใช่สู่สุข และเช่นกันกับผู้อื่น ทารกนั้นย่อมจะเป็นเหตุแห่งทุกข์ ทั้งแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น

ทารกเล็กๆนั้นย่อมจะประสบกับความทุกข์ชนิดต่างๆเป็นอันมาก ที่เราประสบในชีวิตนี้ เพราะชาติเขาต้องประสบกับความเจ็บไข้ เพราะชาติเขาต้องประสบกับการแก่ เพราะชาติเขาต้องประสบกับความกังวล เพราะชาติเขาต้องประสบกับความโศก เพราะชาติเขาต้องประสบกับความโทมนัส เพราะชาติเขาต้องประสบกับความกลัว เพราะชาติเขาจึงไม่อาจหนีพ้นความตาย เหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าสลดใจ นอกจากนี้เขาอาจสั่งสมแต่อกุศลกรรมมากขึ้นๆตลอดชีวิต เนื่องจากอวิชชา คนส่วนใหญ่สั่งสมแต่อกุศลกรรมเป็นอันมากในช่วงแห่งชีวิต ถ้าเขาทำอกุศลกรรมมาก เขาอาจตกไปเกิดในภพหนึ่งของอบายภูมิ ๔ ดังนั้นจึงเหลือจะขัดขืนได้ต่อคำกล่าวที่ว่า"ชาติทำให้คนติดอยู่ในวัฏสงสาร"

โดยการไตร่ตรองเราจึงเห็นว่า ชาตินำมาซึ่งความทุกข์ทั้งกายและใจ แต่คนอื่นไม่ชอบที่จะยอมรับเช่นนี้ บิดามารดาใช้ชีวิตอย่างพากเพียรที่จะให้บุตรได้กินดีอยู่ดี สู้ทนทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อยเพื่อบุตร เมื่อเวลาผ่านไปร่างกายก็แก่ชรามากขึ้นๆ และอ่อนกำลังลงๆ ในที่สุดวันหนึ่งก็ตาย การเกิดเดินบ่ายหน้าต่อการตายอย่างไม่อาจหลีกหนีได้ จุดจบของเราได้รับการประกันไว้ด้วยจุดเริ่มต้น ไม่มีผู้ใดหลีกพ้นความตายได้

นี่คือทุกข์ที่มาพร้อมกับการเกิด นี่คือทุกข์ที่เกิดจากชาติ เป็นปกติที่คนย่อมยินดีกับการมาถึงแห่งทารก การเกิดเป็นสิ่งที่น่ายินดีสำหรับคนส่วนใหญ่ เพียงเพราะเขาไม่เห็นหรือไม่รับรู้ถึงความทุกข์ที่มีเนื่องจากการมีชาติ

ถึงแม้คนจะทราบว่า มนุษย์ต้องตาย เขาก็ไม่ต้องการพบกับการตายของตน บางคนถึงกับคิดว่า การเห็นศพเป็นสิ่งอัปมงคล ดังนั้น เขาจึงพยายามเลี่ยงโอกาสเช่นนั้น อาตมามีลูกศิษย์หลายคนที่ไม่เคยเห็นศพจริงๆเลยในชีวิต ยามที่อาตมาต้องสอนให้เขาเจริญมรณสติ อาตมาเผชิญกับอุปสรรคเพราะเหตุใด? ก็เพราะเขาต้องใช้ศพเป็นอารมณ์กัมมัฏฐานเพื่อเจริญมรณสติ เมื่ออาตมาบอกกัมมัฏฐานดังกล่าว เขาพูดว่า"ในชีวิตนี้โยมยังไม่เคยเห็นศพเลยค่ะ" บางคนก็พูดว่า"ในประเทศของโยม การเห็นศพถือว่าเป็นอัปมงคลค่ะ" ดังนั้น ถึงแม้ว่า มรณะจะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเช่นเดียวกับชาติ พวกเขากลับไม่มีประสบการณ์ตรงในการเห็นศพมาก่อนเลย ดังนั้น เมื่ออาตมาสอนให้เขาเจริญมรณสติ จึงต้องหาภาพศพให้เขาดู เขาจึงใช้เป็นอารมณ์กัมมัฏฐานได้

ตรงกันข้าม อาตมาเห็นว่า **เมื่อใดก็ตามที่เห็นศพเป็นศุภมงคลสมัย เพราะเหตุใด?** เพราะเป็นแรงจูงใจให้ระลึกถึงมรณะของตนเอง เมื่ออาตมามองดูศพ อาตมารู้สึกว่ากำลังเห็นความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ นับเป็นโอกาสเหมาะที่จะขบคิดเกี่ยวกับธรรมชาติที่แท้ของกาย นี่เป็นประสบการณ์นับตั้งแต่สมัยที่อาตมายังเป็นเด็ก เมื่อใดก็ตามที่เห็นศพ จะทำให้อาตมาครุ่นคิดเมื่อใดก็ตามที่อาตมาตั้งใจดูที่ผิวอันทุเรศน่าเกลียดของศพ อาตมาก็ย้อนดูที่ผิวของตนด้วยและรู้สึกราวกับว่าผิวเปลี่ยนไป อาตมาทราบว่า ชีวิตต้องมีจุดจบ อาตมาเองก็ต้องมรณภาพเช่นกัน ขณะนั้นแม้อาตมายังเป็นเด็กแต่ก็รู้สึกว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้ **ความสังเวช**(คือความรู้สึกเตือนสำนึก[1]) อันยากที่จะขัดขืน ได้เกิดขึ้นในตน แต่เพราะยังเป็นเด็กมาก จึงไม่ทราบว่าควรทำอย่างไรกับความรู้สึกที่ขัดแย้งกัน ระหว่างการเห็นความไร้สาระของชีวิตและความสังเวช? ต่อเมื่อเติบใหญ่ขึ้น ความรู้สึกเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนสำคัญของการเจริญภาวนาของอาตมา

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การเห็นศพเป็นศุภมงคลสมัยโดยแท้ ที่จริงแล้วการเห็นศพนับเป็นโอกาสที่จะได้ไตร่ตรองอย่างลึกซึ้งแก่ผู้ที่มี**โยนิโสมนสิการ**(คือการใช้ปัญญาพิจารณา) แต่เป็นการเสียโอกาสแก่ผู้ที่ไม่มีโยนิโสมนสิการ**การเห็นศพเป็นโอกาสเพื่อความหลุดพ้น** ในสมัยพุทธกาลมีพุทธสาวกหลายท่านสามารถทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ด้วยการเห็นศพและเจริญมรณสติ

ดังนั้น การเห็นศพจึงเป็นโอกาสเพื่อความหลุดพ้นของเราโดยแท้

อาตมาใคร่จะแบ่งปันประสบการณ์ของอาตมาแก่พวกท่านทั้งหลาย

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่นำมาซึ่งการอุปสมบทของอาตมาคือ การเห็นศพ เรื่องมีอยู่ว่า มารดาของลูกศิษย์คนหนึ่งป่วยเป็นเวลานาน อาตมาช่วยดูแลผู้ป่วยด้วย จนดูเหมือนว่าสุขภาพเธอดีขึ้น และปรากฏราวกับว่าเธอกำลังจะหายป่วย หลังจากนั้นไม่นาน เธอกลับทรุดลงและตายในที่สุด ก่อนหน้านั้น อาตมายังไม่ได้คิดถึงการตายของตนเอง อาตมาทุ่มเทความพยายามทั้งหมดเพื่อสร้างชีวิต ทำงานหลายอย่างพร้อมกันเพื่อหาเงิน ทำงานเพื่อความมั่งคั่งร่ำรวย จึงเป็นการง่ายที่จะไม่ได้คิดถึงการตายของตน ในขณะกำลังทำงานหนักสะสม"บางอย่าง"เพื่อเพิ่มพูนและยกฐานะของชีวิต แต่การตายของเธอผู้นั้น เป็นดังเสียงปลุกให้ตื่น กระตุ้นให้**ความสังเวช**เกิดแก่อาตมา

เราให้การดูแลเธออย่างดีมาก ไม่ว่าจะเป็นยาอย่างดีที่สุด อาหารดีๆ สิ่งอำนวยความสะดวกดีๆ แต่ไม่มีสิ่งใดที่ช่วยชีวิตเธอได้เลย เมื่อเวลาของเธอหมดเธอก็เสียชีวิต ถึงแม้ว่าเราได้รักษาเธอด้วยยาที่ดีที่สุดและแพงที่สุด และอาการป่วยของเธอก็ดูเหมือนว่าจะทุเลาขึ้น แต่จู่ๆสภาพของเธอก็กลับเปลี่ยนแปลงอย่างไม่คาดฝัน และถึงแก่ชีวิตในที่สุด

ในเวลานั้น อาตมาจึงได้เข้าใจว่าชีวิตของตนก็ต้องสิ้นสุดในวันหนึ่งเช่นเดียวกัน อาตมาต้องตายเหมือนกัน ที่แน่ๆก็คืออาตมาไม่ทราบว่าจะตายเมื่อใด? จะตายที่ใด? และจะตายอย่างไร? อาตมาจึงครุ่นคิดว่า**"เราจะมีชีวิตอยู่ได้นานเพียงใด?"** อาตมาไม่ทราบ อาตมาจึงทำความระลึกว่า "*ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน ความตายของเราแน่นอน เราพึงตายแน่แท้ ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด. ชีวิตของเราไม่เที่ยง ความตายเที่ยง*[1]" เมื่ออาตมาพิจารณาว่าเป็นไปได้ที่จะตกไปเกิดในภพหนึ่งของอบายภูมิ ๔ ก็ให้สะดุ้งกลัวอาตมาจึง

[1] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๒๖๖.

[1] ธ.อ.(แปล)๔๒/๒๔๕-๒๕๑. โลกวรรควรรณนา. ๗.เรื่องธิดาช่างหูก.

รู้แน่แก่ใจว่า อาตมาต้องการหลุดพ้นจากทุกข์ในอบายภูมิ จึงเกิดคำถามต่อมาว่า "ต้องทำอย่างไร?" อาตมาจึงตระหนักว่า อาตมาจำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตในขณะที่ยังมีเวลาและโอกาส ที่จะทำในกิจที่ควรทำ อาตมาตระหนักว่าการเปลี่ยนวิถีชีวิตจำเป็นต้องทำ"**เดี๋ยวนี้**"ก่อนตาย ในขณะนั้น **ความสังเวช** ท่วมท้นจิตรุนแรงมากจนไม่ต้องการทำอย่างอื่นใด นอกจากการปฏิบัติกัมมัฏฐาน หลังจากนั้นไม่นานนัก อาตมาก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุ

เรื่องส่วนตัวนี้แสดงให้ท่านเห็นภาพว่า เพราะเหตุใด การเห็นศพจึงเป็นศุภมงคลสมัยจริงๆ เป็นเสียงปลุกให้ตื่น เป็นธรรมที่นำไปสู่ความหลุดพ้น สู่ความเป็นอิสระจากความทุกข์ ถ้าเราเห็นศพด้วยโยนิโสมนสิการก็จะบันดาลใจให้ทำในสิ่งที่ดี และให้ปฏิบัติธรรมด้วยความแน่วแน่และพากเพียร

เมื่อใดก็ตามที่เราเห็นทารกแรกเกิด เราทราบว่า ในระหว่างการเกิดและการตาย มนุษย์ย่อมต้องประสบกับสิ่งต่างๆมากมาย ทั้งที่คาดหมายและไม่คาดหมาย ทั้งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ถึงแม้ว่า เราเป็นสุขที่ได้เห็นการเกิด เราส่วนมากกลับไม่ต้องการคิดเรื่องการพบกับความตาย แต่ถ้าให้บอกความจริงก็คือ การเห็นศพเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่รู้จักใช้ปัญญาพิจารณา

ถ้าเรากล่าวถึงการตายเราต้องกล่าวถึงสาเหตุการตายด้วย เพราะเหตุใด? บางคนตายเมื่อหนุ่ม บางคนตายเมื่อแก่ พระศาสดาตรัสแสดงในพระอภิธรรมว่า **มรณะย่อมมีด้วย ๔ สาเหตุ** ดังนี้[1]

๑. <u>กาลมรณะ</u> *ย่อมมีด้วย*

–การสิ้นอายุ (อายุกขยมรณะ) ๑

–การสิ้นบุญหรือกรรมที่นำมาเกิด (กัมมักขยมรณะ) ๑

–การสิ้นทั้งอายุและกรรม (อุภยักขยมรณะ) ๑

๒. <u>อกาลมรณะ</u> *ย่อมมีด้วยอำนาจกรรมที่เข้าตัดรอน (อุปัจเฉทกมรณะ) ๑ เช่น ตายด้วยอุบัติเหตุ แม้ว่าอายุและกรรมที่นำมาเกิดยังไม่สิ้น แต่อุปฆาตกกรรมเข้าตัดรอนทำลายจึงต้องตาย*

[1] สงฺคห.(แปลอังกฤษ)๕/๓๔/๒๒๐. และวิสุทฺธิ(แปล)๘/๑๖๗/๓๕๕.

เราคงจำกันได้ว่า เมื่อไม่นานมานี้ผู้คนตกตะลึงและตื่นตระหนกสักเพียงใดเมื่อคลื่นยักษ์ทสึนามิฆ่าคนไปมากมาย คนเป็นพันเป็นหมื่นบาดเจ็บหรือถูกซัดหายไปกับหายนภัยธรรมชาตินั้น แม้ทุกวันนี้เราก็ไม่ทราบแน่ชัดว่า คนมากเท่าใดที่เป็นเหยื่อการทำลายล้างของ"คลื่นสังหาร"นั้น ทั้งหนุ่มและแก่ ทั้งรวยและจน นี่เป็นโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ ผลของอุปฆาตกกรรมหรืออุปัจเฉทกกรรมเข้าตัดรอนทำลายชีวิต ภาษาบาลีเรียก อุปัจเฉทกมรณะ สาเหตุที่สี่ของการตาย

ทุกคนย่อมเสียชีวิตเนื่องจากหนึ่งในสี่เหตุนี้ บางท่านตายเพราะสิ้นอายุ บางท่านตายเพราะสิ้นกรรม บางท่านตายเพราะสิ้นทั้งอายุและกรรม บางท่านตายเพราะกรรมตัดรอน

อาตมาใคร่จะแสดงให้ท่านฟัง **เรื่องสุพรหมเทวบุตร** [1] จาก **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค** อันแสดงถึงอุปัจเฉทกมรณะ ความว่า

ในสมัยพุทธกาล มีเทพบุตรนามว่า สุพรหมา"*ได้ยินว่า เทพบุตรนั้นอันเหล่าเทพอัปสรหนึ่งพันห้อมล้อมแล้ว ไปยังสนามกีฬานันทวัน นั่ง ณ อาสนะที่จัดไว้ใต้โคนต้นปาริฉัตร เหล่าเทพธิดา ๕๐๐ ก็นั่งล้อมเทพบุตรนั้น. เหล่าเทพธิดาอีก ๕๐๐ ก็ปีนขึ้นต้นไม้".*

"ถามว่า ก็ต้นไม้แม้สูง ๑๐๐ โยชน์ ก็น้อมลงมาถึงมือด้วยอำนาจจิตของเหล่าเทวดามิใช่หรือ เหตุไรเทพธิดาเหล่านั้นจึงต้องปีนขึ้นเล่า. ตอบว่า เพราะเทพธิดาเหล่านั้นสนใจแต่จะเล่น แต่ครั้นปีนขึ้นไปแล้วก็ขับเพลงด้วยเสียงอันไพเราะ ทำดอกไม้ทั้งหลายให้หล่นลง.เหล่าเทพธิดานอกนี้(ที่ไม่ได้ปีนขึ้น)เก็บดอกไม้เหล่านั้นเอามาร้อยทำเป็นพวงมาลัยขั้วเดียวกัน เป็นต้น.

ครั้งนั้น เหล่าเทพธิดาที่ปีนขึ้นต้นไม้ก็ทำกาละ(จุติ)ด้วยอำนาจอุปัจเฉทกกรรมประหารครั้งเดียวเท่านั้น ไปบังเกิดในอเวจีนรกเสวยทุกข์ใหญ่.

เมื่อเวลาล่วงไป เทพบุตรก็นึกรำพึงว่า ไม่ได้ยินเสียงเทพธิดาเหล่านั้น ดอกไม้ก็ไม่หล่น เขาไปไหนกันหนอ.ก็เห็นไปบังเกิดในนรก เกิดรันทด

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๒๖๔-๒๖๕/๗๗. และสำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๔/๓๕๖-๓๕๗. สุพรหมสูตรที่ ๗.

ใจเพราะความโศกในของรัก จึงดำริว่า ด้วยเหตุเพียงเท่านี้เหล่าเทพธิดาก็ไปตามกรรม ตัวเราจะมีอายุสังขารเท่าไรกันเล่า เทพบุตรนั้นดำริว่า ในวันที่ ๗ เราก็จะพึงทำกาละพร้อมกับเหล่าเทพธิดา ๕๐๐ ส่วนที่เหลือพากันไปบังเกิดในนรกนั้นเหมือนกัน รันทดระทมเพราะความโศกที่รุนแรง เทพบุตรนั้นก็ดำริว่า ในมนุษยโลกพร้อมทั้งเทวโลก นอกจากพระตถาคตแล้ว ก็ไม่มีใครสามารถดับความโศกของเรานี้ได้ จึงไปเฝ้า สุพรหมเทวบุตรยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

"จิตนี้สะดุ้งอยู่เป็นนิตย์ ใจนี้หวาดเสียวอยู่เป็นนิตย์
ถ้าเมื่อกิจทั้งหลายยังไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้วก็ตาม
ถ้าความไม่สะดุ้งกลัวมีอยู่
ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอจงตรัสบอกข้อนั้นแก่ข้าพระองค์ ฯ"

ถึงแม้ว่า จำเดิมแต่กาลที่บังเกิดในเทวโลก โดยปกติเทพบุตรจะมีความสุขมาก แต่บัดนี้เทพบุตรนั้นกลับเป็นกังวลและหวาดผวามาก ความกลัวของเขารุนแรงและไม่ขาดสาย ถึงกับต้องทูลแสดงวารจิตของตนว่า

"จิตนี้สะดุ้งอยู่เป็นนิตย์ ใจนี้หวาดเสียวอยู่เป็นนิตย์"

เทพบุตรนั้นสะเทือนใจ เนื่องจากกิจทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วและที่ยังไม่เกิดขึ้น กิจทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วคือ ทุกข์ที่เห็นเหล่าเทพอัปสร ๕๐๐ บังเกิดในนรก ส่วนที่ยังไม่เกิดขึ้นเป็นทุกข์ที่หนักหนาสาหัสกว่าประหนึ่งถูกไฟเผาอยู่ในอก เพราะในวันที่ ๗ นับแต่วันนี้เทพบุตรพร้อมกับเหล่าเทพธิดา ๕๐๐ ส่วนที่เหลือ ก็ต้องทำกาละพากันไปบังเกิดในอเวจีนรกนั้นเหมือนกัน ความสังเวชชักจูงให้เขาทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อให้ทราบหนทางรอด

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

"นอกจากปัญญาและความเพียร
นอกจากความสำรวมอินทรีย์
นอกจากความสละวางโดยประการทั้งปวง
เรายังไม่เห็นความสวัสดีแห่งสัตว์ทั้งหลาย ฯ"

อรรถกถาอธิบายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้ถือเอาอินทรีย–

สังวร สมาทานตปคุณกล่าวคือธุดงค์เข้าป่าเจริญกัมมัฏฐาน ย่อมทำโพชฌงค์ให้เกิดมีพร้อมกับวิปัสสนา อริยมรรคทำนิพพานธรรมอันใดเป็นอารมณ์แล้วย่อมเกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปลี่ยนเทศนาเป็นสัจจะ ๔ เมื่อจบเทศนาเทพบุตรและเหล่าเทพธิดา ๕๐๐ ที่เหลือก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล หลุดพ้นจากทุกข์ในอบายภูมิตลอดไป พระอริยมรรคละกิเลสที่นำไปเกิดในอบายภูมิ ๔ ได้เด็ดขาด ช่างวิเศษจริงหนอ!

ตรงนี้ เราทั้งหลายจำต้องคิดถึง **โอกาสที่สัตว์ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ เปรียบเทียบกับสัตว์ที่ไปเกิดในสุคติภูมิ** ท่านคงจะจำได้ว่า ในธรรมบรรยาย "บทที่ ๑ มนุษย์กำลังทำอะไร?" อาตมาได้อัญเชิญพระพุทธดำรัสจาก**สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค** และ**อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต** ความว่า[1]

"ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงช้อนฝุ่นเล็กน้อยไว้ในปลายพระนขา แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นเล็กน้อยที่เราช้อนขึ้นไว้ในปลายเล็บกับแผ่นดินใหญ่นี้ ไหนจะมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แลมากกว่า ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ในปลายพระนขา มีประมาณน้อยเมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่ ฝุ่นเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงช้อนไว้ในปลายพระนขา ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับ การเปรียบเทียบหรือแม้ส่วนเสี้ยว

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกัน สัตว์ที่จุติจากมนุษย์กลับมาเกิดในมนุษย์ มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย(คือเปรต) มากกว่าโดยแท้

วัฏสงสารเป็นไปโดยไม่สามารถทราบจุดเริ่มต้นได้ เราได้สั่งสมทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมมานับไม่ถ้วนชาติ ในชาตินี้ คนส่วนใหญ่ก็สั่งสมอกุศลกรรมไว้มากกว่ากุศลกรรม ถ้าเราไม่ปฏิบัติธรรมก่อนที่ความตายจะมาถึง ถ้าเราไม่ได้เตรียมตัวตายในขณะที่ยังมีเวลาพอที่จะทำ เมื่อเราไม่สามารถ

---

[1] สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๗๕๗/๔๕๗.อัญญตรสูตร, และองฺ.เอก.(แปล)๒๐/๒๑๖/๔๕. เอกธัมมาธิบาลีวรรคที่ ๔.

ตรัสรู้ธรรมตามความเป็นจริง เราก็อาจเป็นเช่นเดียวกับเหล่าเทพอัปสร ๕๐๐ นั้นคือ ทำกาละแล้วตกไปเกิดในอบายภูมิ

ส่วนสุพรหมเทวบุตรและเหล่าเทพธิดาอีก ๕๐๐ ที่เหลือแลเห็นล่วงหน้าว่าพวกตนก็ต้องตกไปเกิดในอเวจีนรกหากว่าไม่เปลี่ยนวิถีชีวิต ความสังเวชจึงเกิดแก่ตน ฉันนั้นเหมือนกัน หากเราทราบว่าเราจะตายใน ๗ วันและต้องไปเกิดในนรก เราจะเปลี่ยนวิถีชีวิตของเราไหม? เราจะตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อรอดจากทุกข์ในอบายภูมิไหม?

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า **หนทางสู่อมตะคือการเจริญมรณสติ** ใน**ปฏิปทาสูตรที่ ๓**[1] ความว่า

"สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ที่พักก่อด้วยอิฐชื่อนาทิกะ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มรณสติอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด เธอทั้งหลายย่อมเจริญมรณสติ..."

หากเราเจริญมรณสติทุกวัน ทุกเช้า ทุกเย็นและทุกคืน ความไม่ประมาทย่อมเกิดขึ้น และความคิดชอบย่อมเกิดตามมา

หากปราศจากการเจริญมรณสติแห่งตน คนย่อมมัวเมาประมาท หากคนยอมรับความจริงว่า เขาต้องละร่างนี้ไปไม่ช้าก็เร็ว เขาย่อมเจริญความไม่ประมาทมากขึ้น และย่อมไม่ทะนงตนมาก และไม่เต็มไปด้วยความสำคัญในตนเอง เขาย่อมจะถ่อมตนมากขึ้น เขาย่อมยังชีวิตอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน

หากเขาเจริญมรณสติแห่งตนทุกวัน ย่อมทำให้จิตใจอ่อนโยนสุภาพ จิตย่อมน้อมทำกุศลกรรมมากกว่าทำอกุศลกรรม เขาย่อมเลือกประกอบกุศลกรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น เราย่อมเห็นว่า ความทุกข์จากโลภะ โทสะ อิจฉาและความตระหนี่ย่อมลดละลงได้ด้วยการเจริญมรณสติ โดยเฉพาะการระลึกถึงการตายของตนเอง

[1] องฺ.อฏฐก.(แปล) ๒๓/๑๗๐/๒๘๕-๒๕๓. ปฏิปทาสูตรที่ ๓.

พระพุทธเจ้าตรัสใน**คาถาธรรมบท เรื่องธิดาช่างหูก**[1] ผู้เจริญมรณสติอันนำให้เกิดผลมากและอานิสงส์มากแก่เธอ ดังนี้

"พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในเจตีย์ชื่อว่าอัคคาฬวะ ทรงปรารภธิดาของช่างหูกคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า "อนฺธภูโต อยํ โลโก"เป็นต้น.

คนเจริญมรณสติไม่กลัวตาย

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง พวกชาวเมืองอาฬวี เมื่อพระศาสดาเสด็จถึงเมืองอาฬวีแล้ว ได้ทูลนิมนต์ถวายทานแล้ว. พระศาสดาเมื่อจะทรงทำอนุโมทนาในเวลาเสร็จภัตกิจ จึงตรัสว่า"ท่านทั้งหลายจงเจริญมรณสติอย่างนี้ว่า

' ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน, ความตายของเราแน่นอน, เราพึงตายแน่แท้,' ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด. ชีวิตของเราไม่เที่ยง, ความตายเที่ยง ; ตาย ตาย ตาย...

ก็มรณะอันชนทั้งหลายใดไม่เจริญแล้ว, ในกาลที่สุดชนทั้งหลายนั้นย่อมถึงความสะดุ้ง ร้องอย่างขลาดกลัวอยู่ ทำกาละ เหมือนบุรุษเดินสะดุดถูกอสรพิษแล้วกลัวฉะนั้น;

ส่วนมรณะอันชนทั้งหลายใดเจริญแล้ว ชนทั้งหลายนั้นย่อมไม่สะดุ้งในกาลที่สุด ดุจบุรุษเห็นอสรพิษแต่ไกลเทียวแล้วก็เอาท่อนไม้เขี่ยทิ้ง ไปยืนอยู่ ฉะนั้น; เพราะฉะนั้น มรณสติอันท่านทั้งหลายพึงเจริญ."

ถ้าเราเจริญมรณสติในขณะที่ชีวิตยังมีเวลาเหลืออยู่ ในแต่ละวัน ทุกเช้าและทุกเย็น เราย่อมจะได้รับอานิสงส์มากอันจะทำให้เราปราโมทย์ในภายหลัง ดังนั้น ท่านทั้งหลายพึงเจริญมรณสติ

มรณสติเจริญได้โดยการน้อมจิตระลึกถึงศพที่เคยเห็นมาก่อน ที่พะอ็อก ตอยะเราสอนจากอานาปานสติเพื่อเจริญอัปปนาสมาธิจนถึงจตุตถฌาน เพื่อนำสู่**การเจริญอสุภภาวนา** เมื่อแสงแห่งอัปปนาสมาธิสว่างใส เราก็จะให้ผู้ปฏิบัติระลึกถึงศพเพศเดียวกันอันน่าเกลียดที่สุดซึ่งเขาเคยเห็นมาก่อนเป็นอารมณ์กัมมัฏฐาน ด้วยความช่วยเหลือจากแสงสว่างแห่งสมาธิ เขาจะได้รับ

[1] ธ.อ.(แปล)๔๒/๒๔๕-๒๕๑. อรรถกถาคาถาธรรมบท ๑๓.โลกวรรควรรณนา. ๗.เรื่องธิดาช่างหูก.

คำแนะนำให้ดูอสุภนิมิตนั้นให้ชัดเจนเหมือนกับที่เคยเห็นด้วยตาในกาลก่อน แล้วพึงผูกจิตไว้ในอสุภนิมิตนั้นอย่างสงบ บริกรรมว่า "ปฏิกูล ปฏิกูล..."

เมื่อจิตตั้งมั่นได้ต่อเนื่องที่ภาพศพนั้นราวหนึ่งหรือสองชั่วโมงก็จะได้บรรลุปฐมฌาน

ใน**มหาสติปัฏฐานสูตร**และ**คัมภีร์วิสุทธิมรรค** อธิบายว่า **วิธีการเจริญมรณสติ** ต้องเข้าปฐมฌานของอสุภกัมมัฏฐาน ซึ่งใช้ศพภายนอกเป็นอารมณ์ จากนั้นพึงมนสิการว่า "กายนี้มีความตายเป็นธรรมดา กายนี้จักแตกดับเช่นกันกับผู้นั้น เราไม่อาจรอดพ้นการตายได้" โดยผูกจิตให้ตั้งมั่นอยู่กับการตายของตน เราจะพบว่าความสังเวชเจริญขึ้น เมื่อความสังเวชปรากฏแล้วก็เป็นไปได้ที่จะเห็นนิมิตของศพตนเองเข้าแทนที่อสุภนิมิตเดิม เมื่อได้รับรู้ถึงการขาดแห่งชีวิตินทรีย์ในนิมิตของศพตนเองแล้ว ก็พึงผูกจิตไว้ที่การขาดแห่งชีวิตินทรีย์ด้วยการตรึกอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้[1]

๑. ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน ความตายของเราแน่นอน
(อทฺธุวํ เม ชีวิตํ, ธุวํ เม มรณํ)

๒. ความตายจักมี *(มรณํ ภวิสฺสติ)*

๓. ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด *(มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ)*

๔. ตาย ตาย *(มรณํ มรณํ)*

เลือกเพียง ๑ อย่างแล้วบริกรรมในภาษาใดก็ได้ที่เข้าใจดี โดยผูกจิตไว้ที่การขาดแห่งชีวิตินทรีย์ในนิมิตของศพตนแล้วให้มนสิการโดยแยบคายว่า "มรณะจักมี ชีวิตินทรีย์จักขาด" หรือว่า"ตาย ตาย"ดังนี้ เมื่อมนสิการให้เป็นไปอยู่อย่างนั้น นิวรณกิเลสทั้งหลายย่อมระงับลง สติมีมรณะเป็นอารมณ์ย่อมตั้งมั่นจนบรรลุอุปจารฌาน

ย้อนกลับไปที่เรื่องธิดาช่างหูก มีความต่อไปดังนี้

พระศาสดาเสด็จประทานโอวาทธิดาช่างหูก

"พวกชนที่เหลือฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว ได้เป็นผู้ขวนขวายในกิจของตนอย่างเดียว. ส่วนธิดาของนายช่างหูกอายุ ๑๖ ปีคนหนึ่ง คิดว่า

[1] วิสุทฺธิ(แปล)๘/๑๖๘/๓๖๖, ธ.อ.(บาลี)๒๓/๐/๓๕.,และธ.อ.(แปล)๔๒/๒๔๕-๒๕๑.เรื่องธิดาช่างหูก.

"โอ ธรรมดาถ้อยคำของพระพุทธเจ้าทั้งหลายอัศจรรย์, เราเจริญมรณสติจึงควร" ดังนี้แล้วก็เจริญมรณสติอย่างเดียวตลอดทั้งกลางวันกลางคืน. ฝ่ายพระศาสดาเสด็จออกจากเมืองอาฬวีแล้ว ก็ได้เสด็จไปพระเชตวัน. นางกุมาริกาแม้นั้น ก็เจริญมรณสติสิ้น ๓ ปีทีเดียว.

ต่อมาวันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูโลก ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นนางกุมาริกานั้น เข้าไปในภายในข่ายคือพระญาณของพระองค์ ทรงใคร่ครวญว่า "เหตุอะไรหนอ?จักมี" ทรงทราบว่า "นางกุมาริกานี้เจริญมรณสติแล้วสิ้น ๓ ปีตั้งแต่วันที่ฟังธรรมเทศนาของเรา, บัดนี้ เราไปในที่นั้นแล้วถามปัญหา ๔ ข้อกะนางกุมาริกานี้ เมื่อนางแก้ปัญหาอยู่ จักให้สาธุการในฐานะ ๔ แล้วภาษิตคาถานี้, ในเวลาจบคาถา นางกุมาริกานั้น จักตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล, เพราะอาศัยนางกุมาริกานั้น เทศนาจักมีประโยชน์แม้แก่มหาชน" ดังนี้แล้วมีภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเป็นบริวาร ได้เสด็จออกจากพระเชตวันไปสู่อัคคาฬวิหารโดยลำดับ.

ชาวเมืองอาฬวีทราบว่า "พระศาสดาเสด็จมาแล้ว" จึงไปวิหาร ทูลนิมนต์แล้ว. แม้นางกุมาริกานั้น ทราบการเสด็จมาของพระศาสดา มีใจยินดีว่า "ข่าวว่า พระมหาโคดมพุทธเจ้า ผู้พระบิดา ผู้เป็นใหญ่ เป็นพระอาจารย์ผู้มีพระพักตร์ดังพระจันทร์เพ็ญของเรา เสด็จมาแล้ว" จึงคิดว่า "พระศาสดาผู้มีวรรณะดังทองคำ อันเราเคยเห็น ในที่สุด ๓ ปี แต่วันนี้, บัดนี้ เราจักได้เห็นพระสรีระซึ่งมีวรรณะดังทองคำและฟังธรรมอันเป็นโอวาทซึ่งมีโอชะอันไพเราะ(จับใจ)ของพระศาสดานั้น."

ฝ่ายบิดาของนางเมื่อจะไปสู่โรงหูก ได้สั่งไว้ว่า "แม่ ผ้าสาฎกซึ่งเป็นของคนอื่น เรายกขึ้นไว้(กำลังทอ), ผ้านั้นประมาณคืบหนึ่งยังไม่สำเร็จ; เราจะให้ผ้านั้นเสร็จในวันนี้, เจ้ากรอด้ายหลอดแล้ว พึงนำมาให้แก่พ่อโดยเร็ว."

นางกุมาริกานั้นคิดว่า "เราใคร่จะฟังธรรมของพระศาสดา, ก็บิดาสั่งเราไว้อย่างนี้; เราจะฟังธรรมของพระศาสดาหรือหนอแล หรือจะกรอด้ายหลอดแล้วนำไปให้แก่บิดา?" ครั้งนั้น นางกุมาริกานั้นได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า "เมื่อเราไม่นำด้ายหลอดไปให้ บิดาพึงโบยเราบ้าง พึงตีเราบ้าง, เพราะ

ฉะนั้น เรากรอด้ายหลอดให้แก่ท่าน แล้วจึงจักฟังธรรมในภายหลัง"ดังนี้แล้ว จึงนั่งกรอด้ายหลอดอยู่บนตั่ง

แม้พวกชาวเมืองอาฬวี อังคาสพระศาสดาแล้ว ได้รับบาตร ยืนอยู่เพื่อต้องการอนุโมทนา. พระศาสดาประทับนิ่งแล้ว ด้วยทรงดำริว่า "เราอาศัยกุลธิดาใดมาแล้วสิ้นทาง ๓๐ โยชน์, กุลธิดานั้นไม่มีโอกาสแม้ในวันนี้, เมื่อกุลธิดานั้นได้โอกาส เราจักทำอนุโมทนา"ก็ใครๆในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ย่อมไม่อาจเพื่อจะทูลอะไรๆ กะพระศาสดาผู้ทรงนิ่งอย่างนั้นได้,

แม้นางกุมาริกานั้นแล กรอด้ายหลอดแล้ว ใส่ในกระเช้า เดินไปสู่สำนักของบิดา ถึงที่สุดของบริษัทแล้ว ก็ได้เดินแลดูพระศาสดาไป. แม้พระศาสดาก็ทรงชะเง้อ*(คีวํ อุกฺขิปีตฺวา.)ทอดพระเนตรนางกุมาริกานั้น. ถึงนางกุมาริกานั้นก็ได้ทราบแล้วโดยอาการที่พระศาสดาทอดพระเนตรเหมือนกันว่า "พระศาสดาประทับนั่งอยู่ในท่ามกลางบริษัทเห็นปานนั้น ทอดพระเนตรเราอยู่ ย่อมทรงหวังการมาของเรา ย่อมทรงหวังการมาสู่สำนักของพระองค์ที่เดียว." นางวางกระเช้าด้ายหลอด แล้วได้ไปยังสำนักของพระศาสดา.

(ถามว่า "ก็เพราะเหตุอะไร? พระศาสดาจึงทอดพระเนตรนางกุมาริกานั้น."

แก้ว่า"ได้ยินว่า พระองค์ได้ทรงปริวิตกอย่างนี้ว่า 'นางกุมาริกานั้น เมื่อไปจากที่นี้ ทำกาลกิริยาอย่างปุถุชนแล้ว จักเป็นผู้มีคติไม่แน่นอน, แต่มาสู่สำนักของเราแล้วไปอยู่บรรลุโสดาปัตติผลแล้วจักเป็นผู้มีคติแน่นอน เกิดในดุสิตวิมาน." นัยว่า ในวันนั้น ชื่อว่าความพ้นจากความตายไม่มีแก่นางกุมาริกานั้น.)

นางกุมาริกานั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดาด้วยเครื่องหมายอันพระศาสดาทอดพระเนตรนั่นแล เข้าไปสู่ระหว่างแห่งรัศมี มีพรรณะ ๖ ถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง.

พระศาสดาตรัสถามปัญหากะธิดาช่างหูก

ในขณะที่นางกุมาริกานั้น ถวายบังคมพระศาสดาผู้ประทับนั่งนิ่งในท่ามกลางบริษัทเห็นปานนั้นแล้ว ยืนอยู่นั่นแล พระศาสดาตรัสกะนางว่า

"กุมาริกา เธอมาจากไหน ?" ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.
"เธอจักไป ณ ที่ไหน ?" ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.
"เธอไม่ทราบหรือ ?" ทราบ พระเจ้าข้า.
"เธอทราบหรือ ?" ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสถามปัญหา ๔ ข้อกะนางกุมาริกานั้น ด้วยประการฉะนี้.

มหาชนโพนทะนาว่า "ผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดู, ธิดาของช่างหูกนี้ พูดคำอันตนปรารถนาแล้วๆ กับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า;

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า'เธอมาจากไหน?' ธิดาของช่างหูกนี้ควรพูดว่า 'จากเรือนของช่างหูก,'

เมื่อตรัสว่า'เธอจะไปไหน?' ก็ควรกล่าวว่า 'ไปโรงของช่างหูก'มิใช่หรือ?,

พระศาสดาทรงกระทำมหาชนให้เงียบเสียงแล้วตรัสถามว่า'กุมาริกา เมื่อเรากล่าวว่า 'เธอมาจากไหน?' เพราะเหตุไรเธอจึงตอบว่า 'ไม่ทราบ."

กุมาริกา."พระเจ้าข้า พระองค์ย่อมทรงทราบ ความที่หม่อมฉันมาจากเรือนช่างหูก, แต่พระองค์เมื่อตรัสถามว่า 'เธอมาจากไหน?' ย่อมตรัสถามว่า 'เธอมาจากที่ไหน จึงเกิดแล้วในที่นี้?' แต่หม่อมฉันย่อมไม่ทราบว่า 'ก็เรามาแล้วจากไหน จึงเกิดในที่นี้ ?"

ลำดับนั้น พระศาสดาประทานสาธุการเป็นครั้งแรก แก่นางกุมาริกานั้นว่า "ดีละ ดีละ กุมาริกา ปัญหาอันเราถามแล้วนั่นแล อันเธอแก้ได้แล้ว" แล้วตรัสถามแม้ข้อต่อไปว่า"เธอ อันเราถามแล้วว่า 'เธอจะไป ณ ที่ไหน?' เพราะเหตุไร จึงกล่าวว่า 'ไม่ทราบ?"

กุมาริกา. "พระเจ้าข้า พระองค์ทรงทราบหม่อมฉันผู้ถือกระเช้าด้ายหลอดเดินไปยังโรงของช่างหูก, พระองค์ย่อมตรัสถามว่า'ก็เธอไปจากโลกนี้แล้ว จักเกิดในที่ไหน?' ก็หม่อมฉันจุติจากโลกนี้แล้วย่อมไม่ทราบว่า'จักไปเกิดในที่ไหน?"

ลำดับนั้น พระศาสดา ประทานสาธุการแก่นางเป็นครั้งที่ ๒ ว่า

"ปัญหาอันเราถามแล้วนั่นแล เธอแก้ได้แล้ว" แล้วตรัสถามแม้ข้อต่อไปว่า "เมื่อเช่นนั้น, เธอ อันเราถามว่า 'ไม่ทราบหรือ ?;'เพราะเหตุไรจึงกล่าวว่า 'ทราบ ?"

กุมาริกา. พระเจ้าข้า หม่อมฉันย่อมทราบภาวะ คือความตายของหม่อมฉันเท่านั้น, เหตุนั้น จึงกราบทูลอย่างนั้น.

ลำดับนั้น พระศาสดาประทานสาธุการแก่นางเป็นครั้งที่ ๓ ว่า "ปัญหาอันเราถามแล้วนั่นแล เธอแก้ได้แล้ว" แล้วตรัสถามแม้ข้อต่อไปว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น, เธอ อันเราถามว่า 'เธอย่อมทราบหรือ ?' เพราะเหตุไรจึงพูดว่า 'ไม่ทราบ ?"

กุมาริกา. หม่อมฉันย่อมทราบแต่ภาวะคือความตายของหม่อมฉันเท่านั้น พระเจ้าข้า แต่ย่อมไม่ทราบว่า "จักตายในเวลากลางคืน กลางวัน หรือเวลาเช้า เป็นต้น ในกาลชื่อโน้น, เพราะเหตุนั้น จึงพูดอย่างนั้น."

คนมีปัญญาชื่อว่ามีจักษุ

ลำดับนั้น พระศาสดาประทานสาธุการครั้งที่ ๔ แก่นางว่า "ปัญหาอันเราถามแล้วนั่นแล เธอแก้ได้แล้ว" แล้วตรัสเตือนบริษัทว่า "พวกท่านย่อมไม่ทราบถ้อยคำชื่อมีประมาณเท่านี้ที่นางกุมาริกานี้กล่าวแล้ว, ย่อมโพนทะนาอย่างเดียวเท่านั้น; เพราะจักษุคือปัญญาของชนเหล่าใดไม่มี. ชนเหล่านั้นเป็น(ดุจ)คนบอดทีเดียว; จักษุคือปัญญาของชนเหล่าใดมีอยู่, ชนเหล่านั้นนั่นแลเป็นผู้มีจักษุ" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

"สัตว์โลกนี้เป็นเหมือนคนตาบอด,
ในโลกนี้น้อยคนนักจะเห็นแจ้ง,
น้อยคนนักจะไปในสวรรค์
เหมือนนกหลุดแล้วจากข่าย(มีน้อย)ฉะนั้น."

ในเวลาจบเทศนา นางกุมาริกานั้น ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล,

เธอได้เป็นพระโสดาบันก็เพราะเธอได้เจริญมรณสติทุกวันตลอด ๓ ปี ดังที่ท่านได้ฟังแล้วว่าแม้จะมีชนเป็นอันมากได้ฟังพระธรรมที่ตรัสสอนให้เจริญมรณสติพร้อมกันกับเธอ ยกเว้นแต่เธอผู้เดียว พวกชนที่เหลือฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว ได้เป็นผู้ขวนขวายแต่ในกิจการทางโลกของตนตามเดิม

เมื่อพระศาสดาทรงจาริกกลับมาที่เมืองอาฬวีและตรัสถามปัญหา ๔ ข้อกะเธอ มีแต่เพียงเธอผู้เดียวที่เข้าใจคำถามเหล่านั้น เราพึงคิดอย่างไร?เราพึงคิดเรื่องบารมี ธิดาช่างหูกเคยปฏิบัติธรรมมาแต่อดีตชาติ เพราะเหตุนี้เมื่อพระศาสดาทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง จึงทรงเห็นนางกุมาริกานั้น ในพระญาณของพระองค์

พระศาสดาเสด็จไปเมืองอาฬวีเพื่อโปรดเธอ ทรงสอนการเจริญมรณสติเพื่อประโยชน์แก่เธอ ธิดาช่างหูกประทับใจพระธรรมเทศนานี้ยิ่งนัก เธอชอบมาก ในหมู่พุทธบริษัทที่ได้ฟังร่วมกัน มีเพียงเธอที่น้อมพระพุทโธวาทเรื่องมรณสตินั้นมาปฏิบัติ เธอเจริญมรณสติทั้งกลางวันและกลางคืน ติดต่อกันตลอด ๓ ปีนับแต่ได้ฟังพระพุทโธวาทนั้น

ปัจจุบันนี้ ลูกศิษย์ของอาตมาบางท่านที่พะอ็อก ตอยะนี้ สมัครใจที่จะเจริญมรณสติ ถ้าเขาให้ความสำคัญต่อมรณสติจริง ความสังเวชจะเกิดแก่เขา เขาทราบว่าในวันหนึ่งไม่ช้าก็เร็วเขาจักตายเช่นกัน ความเข้าใจเช่นนี้ทำให้เกิดความสังเวช และเขาจะไม่ประมาท จักเพียรเจริญสติในอารมณ์กัมมัฏฐานอยู่เสมอ

แม้ว่าท่านยังไม่อาจเจริญมรณสติตามแบบแผน โดยการเข้าอัปปนาสมาธิก่อน **ท่านก็สามารถมนสิการถึงความตายได้ดังนี้ "เช้านี้เราอาจตาย วันนี้เราอาจตาย คืนนี้เราอาจตาย"** ถ้าท่านมนสิการเช่นนี้แล้วๆเล่าๆ ทุกๆวัน ท่านจะเป็นผู้ไม่ประมาท ท่านจะตั้งมั่นในความเป็นกุศล ท่านจะไม่เสียเวลาเปล่า ถ้าท่านไม่ลืมระลึกถึงความตาย ท่านจะตั้งจิตไว้ในอารมณ์กัมมัฏฐานได้เสมอ เมื่อท่านให้ความสำคัญต่อมรณสติ ความสังเวชจะเกิดแก่ท่าน และเมื่อพระกัมมัฏฐานาจารย์สอนให้ท่านเจริญสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไปทีละขั้นอย่างเป็นระบบ ถ้าบารมีเก่าผนวกกับความเพียรในปัจจุบันของท่านมีกำลังมากพอ และวิปัสสนาญาณถึงความแก่กล้า มัคคญาณและผลญาณจะบังเกิดขึ้น

คนสมัยปัจจุบันยังสั่งสมบารมีได้ไม่สูงเท่าระดับคนสมัยพุทธกาล ใน

สมัยนั้น มีชนเป็นอันมากได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ หลังจากเพียงสดับคำตรัสสอนของพระศาสดา ในปัจจุบันนี้ยากที่จะพบผู้เปี่ยมบารมีเช่นนั้นจริงๆ ถ้ากล่าวในเชิงปฏิบัติแล้วหมายความว่า บรรพชิตและคฤหัสถ์ในยุคนี้ไม่อาจจักบรรลุมัคคญาณและผลญาณได้ โดยแค่การสดับพระธรรมเทศนา คนสมัยปัจจุบันจำเป็นต้องปฏิบัติกัมมัฏฐานไปทีละขั้น อย่างเป็นระบบ

เมื่ออาตมาไปสอนกัมมัฏฐานที่สิงคโปร์ ฆราวาสชายท่านหนึ่งถามว่า "จำเป็นต้องเจริญกัมมัฏฐานอย่างเป็นระบบ แบบนี้ด้วยหรือครับ? ในสมัยพุทธกาลชนเป็นอันมากได้บรรลุเป็นพระอริยะหลังจากเพียงสดับคำตรัสสอนสั้นๆ ท่านเหล่านั้นได้ปฏิบัติธรรมทีละขั้นอย่างเป็นระบบหรือครับ? จำเป็นต้องปฏิบัติศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขาอย่างเป็นระบบหรือครับ? อาตมาตอบว่า "ใช่" และอธิบายว่า เราไม่เหมือนกับคนสมัยพุทธกาลเราอยู่ในยุคปัจจุบัน นี่เป็นยุคที่เราจำต้องทำให้ถูกต้อง ตามปฏิปทาอันแท้จริงของพระไตรสิกขา และปฏิบัติไปทีละขั้น อย่างเป็นระบบ

แม้แต่ที่พะอ็อก ตอยะ ลูกศิษย์บางท่านก็ถามอาตมาว่า"จำเป็นต้องปฏิบัติรูปกัมมัฏฐานด้วยหรือครับ? ไม่เห็นมีใครสอน นอกจากที่พะอ็อก" ผู้ที่เคยตั้งคำถามนี้ ขณะนี้กำลังยิ้ม และตอนนี้เขากำลังปฏิบัติรูปกัมมัฏฐาน

คำตอบก็เป็นเช่นเดิมอีกคือ "ใช่" ในยุคปัจจุบันโปรดอย่าหวังจะได้เห็นพระนิพพานโดยปราศจากการปฏิบัติตามคำสอนทีละขั้นอย่างเป็นระบบ

ในวันหนึ่งข้างหน้า อาตมาจะให้อรรถาธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับสิ่งนี้ สิ่งที่อาตมาต้องการแสดงแก่ท่าน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการแสดงธรรมครั้งนี้ก็คือธิดาช่างหูกนั้น หลังจากได้สดับพระพุทโธวาทก็ได้ปฏิบัติตามอย่างจริงจัง เธอเจริญมรณสติทั้งกลางวันและกลางคืนทุกๆวัน เป็นเวลา ๓ ปีนับจากวันนั้น จนกระทั่งพระศาสดาเสด็จกลับมาที่เมืองอาฬวีอีก เพื่อโปรดเธอ ตรัสแสดงธรรมเพื่อให้เธอดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล และเทศนานั้นได้มีประโยชน์แม้แก่มหาชน

ถ้าท่านได้อยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์จะตรัสสอนท่านโดยทางตรง ถ้าท่านได้สั่งสมบารมีมาบริบูรณ์แล้ว พระศาสดาจักตรัสสอนกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับอุปนิสัยของท่านเพื่อให้ได้บรรลุพระนิพพานอย่างรวดเร็ว

ขณะนี้ท่านไม่ได้อยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ว่าอยู่ต่อหน้าอาตมา อาตมาทำได้เพียงการสอนวิธีเจริญกัมมัฏฐานทีละขั้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอนไปตามพระพุทธพจน์ ในปัจจุบันนี้การทำตามคำสอนและปฏิบัติอย่างเป็นระบบไปวันต่อวันเป็นสิ่งที่สำคัญมาก แม้ว่าท่านไม่อาจบรรลุพระนิพพานในเวลานี้ การปฏิบัติอย่างเป็นระบบก็มีอานิสงส์ และจักช่วยให้ท่านบรรลุพระนิพพาน เห็นอมตธรรมได้ในอนาคต

ตอนนี้เชิญติดตามต่อ เมื่อธิดาช่างหูกได้สดับพระพุทธดำรัสว่า

"สัตว์โลกนี้เป็นเหมือนคนตาบอด,
ในโลกนี้น้อยคนนักจะเห็นแจ้ง,
น้อยคนนักจะไปในสวรรค์
เหมือนนกหลุดแล้วจากข่าย(มีน้อย)ฉะนั้น."

ในเวลาจบเทศนา ธิดาช่างหูกนั้นก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล เป็นพระโสดาบัน แล้วเกิดอะไรขึ้นหลังจากนั้น?

ธิดาช่างหูกตายไปเกิดในดุสิตภพ

"แม้นางกุมาริกานั้นได้ถือกระเช้าด้ายหลอดไปสู่สำนักของบิดาแล้ว แม้บิดานั้น ก็นั่งหลับแล้ว. เมื่อนางไม่กำหนดแล้ว น้อมกระเช้าด้ายหลอดเข้าไปอยู่ กระเช้าด้ายหลอดกระทบที่สุดฟืม ทำเสียงตกไป. บิดานั้นตื่นขึ้นแล้ว ฉุดที่สุดฟืมไป ด้วยนิมิตที่ตนจับเอาแล้วนั่นเอง. ที่สุดฟืมไปประหารนางกุมาริกานั้นที่อก, นางทำกาละ ณ ที่นั้นนั่นเอง บังเกิดแล้วในดุสิตภพ. ลำดับนั้น บิดาของนางเมื่อแลดูนางได้เห็นนางมีสรีระทั้งสิ้นเปื้อนด้วยโลหิต ล้มลงตายแล้ว".

"ลำดับนั้นความโศกใหญ่บังเกิดขึ้นแก่บิดานั้น. เขาร้องไห้อยู่ด้วยคิดว่า "ผู้อื่นจักไม่สามารถเพื่อยังความโศกของเราให้ดับได้" จึงไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบทูลเนื้อความนั้นแล้ว กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ขอพระองค์

จงยังความโศกของข้าพระองค์ให้ดับ." พระศาสดาทรงปลอบเขาแล้วตรัสว่า "ท่านอย่าโศกแล้ว, เพราะว่า น้ำตาของท่านอันไหลออกแล้ว ในกาลเป็นที่ตายแห่งธิดาของท่านด้วยอาการอย่างนี้นั่นแลในสงสารมีที่สุดที่ใครๆไม่รู้แล้ว เป็นของยิ่งกว่าน้ำแห่งมหาสมุทรทั้ง ๔" ดังนี้แล้ว จึงตรัสอนมตัคคสูตร.เขามีความโศกเบาบางทูลขอบรรพชากะพระศาสดา ได้อุปสมบทแล้วต่อกาลไม่นานบรรลุพระอรหัตแล้ว ดังนี้แล".

ด้วยการเจริญมรณสติ ธิดาของเขาได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ส่วนช่างหูกได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ มรณสติยังอานิสงส์มากแก่ชนทั้งสอง และนำให้พวกเขาไปสู่การหลุดพ้น

ดังนั้น เราพึงมนสิการถึงการตาย และเจริญมรณสติทุกๆวัน เราพึงเจริญมรณสติอย่างขยันหมั่นเพียรและเป็นระบบ

ในวันหนึ่ง เราพึงตายแน่แท้
ในวันที่เราเกิด คนอื่นยิ้มแย้ม ในขณะที่เรากำลังร่ำไห้
แต่ในวันตายของเรา คนอื่นจะร่ำไห้
เราควรจะโศกเศร้าเช่นเดียวกับพวกที่ร่ำไห้ไหม? เราไม่ควรเศร้า
ถ้าเราปฏิบัติธรรมอย่างขยันหมั่นเพียรจนได้เป็นพระอริยบุคคล เราจะไม่ตายด้วยการร่ำไห้ เราจะตายด้วยรอยยิ้ม ฉะนั้น.

ขออำนวยพรให้ท่านได้เจริญมรณสติ
ขออำนวยพรให้ท่านเป็นผู้ไม่ประมาท
ขออำนวยพรให้ท่านบรรลุพระนิพพาน อมตธรรมในปัจจุบันชาตินี้
ขออำนวยพรให้เราทั้งหลายบากบั่นเพียรอุตสาหะเพื่อความหลุดพ้น

สาธุ สาธุ สาธุ

เจริญพรและเมตตา
เรวตภิกขุ
พะอ็อก ตอยะ

หมายเหตุ– พระอาจารย์เรวตะแสดงพระธรรมเทศนานี้เป็นภาษาอังกฤษ วันอาทิตย์ที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่พะอ็อก ตอยะ เมียนมาร์

บทที่ ๖ ธรรมที่ลึกซึ้ง

บทที่ ๖ ธรรมที่ลึกซึ้ง

เรวตภิกขุ

กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ แห่งพะอ็อก ตอยะ

อัยยา จิตรญาณี

แปลจากภาษาอังกฤษและเรียบเรียง

บทที่ ๖ ธรรมที่ลึกซึ้ง

วันนี้เป็นวันขึ้นปีใหม่พุทธศักราช ๒๕๔๕ ในวันนี้ผู้คนต่างก็อวยพรกันและกันว่า "สวัสดีปีใหม่" แม้คนทั่วโลกจะพูดว่า "สวัสดีปีใหม่"แก่กันและกัน อาตมากลับเห็นว่าพวกเขาไม่ได้มีความสุขจริง ท่านเห็นด้วยไหม? เพราะเหตุใด? คนส่วนใหญ่แสวงหาความสุขในกามคุณ เขาหาความสุขในโลกภายนอก แต่ความสุขที่แท้ไม่อาจพบได้ในโลกภายนอก ความสุขที่แท้คือความสงบ ความสุขที่แท้คือสันติและปลอดภัย ความสุขที่แท้จะพบได้ภายในตนเอง เราจะมีความสุขที่แท้ได้ โดยการเห็นแจ้งอริยสัจจ์ด้วยตนเอง เราไม่อาจพบความสุขที่แท้ในโลกภายนอก

ในวันแรกของปีใหม่แต่ละปี คนทั่วโลกกระตือรือร้นวางแผนต่างๆ พวกเขาหวังว่าจะเติมความสุขให้ชีวิต สิ่งใดหนอที่เป็นธรรมชาติมากกว่า? แย่หน่อยที่คนส่วนใหญ่คิดว่าความสุขจะได้มาจากกิจกรรมภายนอก, การได้รับหรือจากความสัมพันธ์ภายนอก แต่ความจริงคือปวงแผนการณ์และความอุตสาหะ ไม่อาจยังให้คนส่วนใหญ่ได้รู้จักความสุขที่แท้ การหมกมุ่นแสวงหา

ความสุขจากกามคุณในโลกแห่งกามทำให้เหนื่อยเปล่า มีแต่สร้าง**ทุกข์** ไม่ว่าจะเป็นวันปีใหม่หรือกลางฤดูร้อน ในที่สุดแล้วคนส่วนใหญ่มีแต่ทำตัวเองให้หมดแรงเปล่าในการแสวงหาความสุขภายนอกตามนิสัยเดิมๆ เมื่อหมดแรงแล้วเขาก็ต้องพักผ่อนและทำตนให้สดชื่นใหม่ แย่หน่อยที่ไม่ช้านัก เขาก็จะกลับไปหาความสุขในโลกแห่งกามตามนิสัยเดิมๆที่เคยชินอีก คนเหล่านี้เป็นดุจเปรตที่หิวโหย ไม่เคยอิ่ม ไม่เคยพอ ทะยานอยากในสิ่งนี้ สิ่งนั้นอยู่ร่ำไป

แต่มีบางท่านไม่ได้ลุ่มหลง จมปลักไปกับการแสวงหากามสุข พวกเขาหยุดแสวงหาความสุขจากสิ่งภายนอก การเห็นท่านทั้งหลาย ณ พะอ็อก ตอยะในวันปีใหม่นี้เป็นสิ่งที่น่ายินดี การทราบว่าท่านกำลังแสวงหาความสุขที่แท้ ละทราบว่าความพากเพียรและการปฏิบัติกัมมัฏฐานของท่านนี้เกื้อกูลไม่เพียงแก่ตัวท่าน แต่แก่สรรพสัตว์อีกเป็นอันมากด้วย ทำให้อาตมามีความสุขมากกับท่าน ดังนั้น แม้ประเพณีชาวเมียนมาร์จะไม่อวยพรกันว่า "สวัสดีปีใหม่"ในวันปีใหม่สากลก็ตาม(เพราะวันปีใหม่เมียนมาร์อยู่ในเดือนเมษายนใกล้เคียงกับของไทย) อาตมาขออำนวยพรจากหัวใจแด่ทุกๆท่านว่า "สวัสดีปีใหม่"ในศุภวารดิถีวันขึ้นปีใหม่พุทธศักราช ๒๕๔๙ นี้ ท่านทั้งหลายเป็นนักแสวงหาที่แท้ ท่านทั้งปวงอยู่ที่พะอ็อก ตอยะในการแสวงหาความสุขที่แท้ ขอแสดงความยินดียิ่ง!

ในวโรกาสวันขึ้นปีใหม่นี้ เชิญเราเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างคนในพะอ็อก ตอยะนี้กับคนอื่นในโลก

ขณะที่คนในโลกกำลังหาความสุขในโลกแห่งกามคุณ คนในพะอ็อก ตอยะกลับหาความสุขในโลกอันสงบ โลกแห่งพระธรรมแสดงโดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขณะที่คนในโลกกำลังหาความสุขจากโลกภายนอก เราทั้งปวงกำลังหาความสุขจากโลกภายใน

ขณะที่คนในโลกกำลังฟังเพลง เรากำลังฟังพระธรรมเทศนา

ขณะที่คนในโลกกำลังดูโทรทัศน์ ท่านกำลังดูอาตมา(เสียงหัวเราะ)

ขณะที่คนในโลกกำลังเริงร่าเต็มอารมณ์กับการร้องเพลงและเต้นรำ

เรากำลังเจริญสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างสงบ

ชีวิตที่นี่ช่างแตกต่างจากภายนอก เพราะเหตุนี้อาตมาจึงแสดงความยินดีกับท่านทั้งหลายที่นี่

ในวันพิเศษเช่นนี้ อาตมาจะแสดงธรรมเรื่อง **"ธรรมที่ลึกซึ้ง"** แต่ก่อนจะเริ่มบรรยาย อาตมาขอถามคำถามบางข้อ**"เพราะเหตุใดปีใหม่ ๒๕๔๙ จึงมาถึง?"** คำตอบง่ายๆก็คือ "เพราะว่าปีเก่า ๒๕๔๘ สิ้นสุดลง" นี่เป็นเรื่องของเหตุและผล หากว่าปี ๒๕๔๘ ไม่สิ้นสุด ปี ๒๕๔๙ ก็เริ่มไม่ได้

คำถามที่สองคือ "**เพราะเหตุใด เราจึงแก่ลงทุกวัน?**" คำตอบก็คือเพราะไม่มีทางหลุดรอดจากสภาวะอันไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้แห่งการเกิดขึ้นและดับไปอันทำหน้าที่ทั้งแบ่งแยกและแสดงลักษณะขั้นต่างๆที่แตกต่างกันของชีวิตเรา ดุจกลางวันแปรเป็นกลางคืน สัปดาห์แปรเป็นเดือน วัยเด็กแปรเป็นผู้ใหญ่ ในทำนองเดียวกัน ปีเก่าก็แผ้วทางแก่ปีใหม่ การไหลลงและการไหลขึ้นเป็นนิตย์แห่งจุดสิ้นสุดและจุดเริ่มต้น การตกอยู่ใต้อาณัติของกระบวนการที่ผันแปรไม่สิ้นสุดนี้เราจึงเติบใหญ่ เราจึงแก่ นี้เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุและผล

คำถามที่สามคือ "**เราได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยได้อย่างไร?**" เราเข้าโรงเรียนประถมศึกษา เข้าโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เข้าโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย เข้าวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย เราสอบผ่านจากชั้นหนึ่งไปสู่อีกชั้นหนึ่ง และด้วยการทำดังนี้เราจึงมีทักษะที่จำเป็นในการขึ้นชั้นใหม่ในระดับที่สูงขึ้นและสูงขึ้น จนกระทั่งเราได้รับปริญญาในที่สุด การได้รับปริญญาหรือเป็นบัณฑิตโดยหนทางอื่น มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ผลทุกอย่างมีเหตุแห่งตน นี้คืออีกตัวอย่างหนึ่งของเหตุและผลในทางปฏิบัติ

ตอนนี้เชิญเราดูที่เหตุและผลในแง่ที่สัมพันธ์กับพระธรรมหรือสัจจะ

ในวันพิเศษนี้ อาตมาจะแสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง "ธรรมที่ลึกซึ้ง" พระธรรมที่ตรัสรู้โดยพระบรมศาสดาของเรา

พระศาสดาทรงใช้เวลากี่ปีเพื่อทรงบำเพ็ญพระบารมีให้บริบูรณ์? เราไม่อาจประมาณเป็นปีได้ มีคำกล่าวว่า พระศาสดาทรงบำเพ็ญพระบารมีนาน

ถึงสี่อสงไขยและหนึ่งแสนกัป จึงบริบูรณ์ ช่างนานเหลือเกิน! แล้วการได้รับปริญญาใช้เวลานานขนาดนั้นไหม? การได้รับปริญญายากมากไหม? จริงๆ แล้วไม่ยากนัก เราสามารถได้รับปริญญาในชาตินี้ ถ้าเราใช้เวลาและอุตสาหะเพียงพอ แต่ว่าพระธรรมอันพระศาสดาของเราได้ตรัสรู้นั้น ลึกซึ้งมาก และเป็นคนละเรื่องกับการศึกษาทางโลกด้วยประการทั้งปวง แม้แต่พระศาสดาก็ทรงใช้เวลานานหลายอสงไขยเพื่อทรงบำเพ็ญพระบารมีให้บริบูรณ์ และเพื่อตรัสรู้แทงตลอดพระธรรม

เป็นสิ่งสำคัญที่เราต้องทราบความแตกต่างระหว่างการศึกษาทางโลกที่สอนโดยปุถุชน และพระธรรมที่ตรัสสอนโดยพระพุทธเจ้า คนเป็นอันมากประมาท พวกเขายินดีใช้เวลา ๑๕ ปีหรือเกินกว่านั้น ในการเรียนเพื่อได้รับคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัย แต่พวกเขาไม่ต้องการใช้เวลานานในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน เวลามาปฏิบัติ เขาต้องการสำเร็จภายในหนึ่งสัปดาห์ สองสัปดาห์ หนึ่งเดือน หรือสองเดือน นี่ถือว่าสมเหตุสมผลไหม? ไม่ใช่ นี่ไม่สมเหตุสมผล! ถ้าเราต้องการได้ผลการปฏิบัติธรรมทันควันและหวังจะประสบความสำเร็จในเวลาอันสั้น เราจำต้องตรวจสอบแรงจูงใจของเราอย่างถี่ถ้วน ซึ่งอาจลงเอยด้วยการละอายตัวเองมาก เพราะเหตุใด? พระธรรมที่พระบรมศาสดาของเราตรัสรู้แทงตลอดนั้นลึกซึ้งมาก จึงยากยิ่งกว่ากันมาก และไม่มีสิ่งใดที่เหมือนกันกับการศึกษาในระบบทางโลก

ในโรงเรียน เราได้รับบทเรียนที่ค่อยๆยากขึ้นๆ เราตั้งใจเรียนอย่างหนักเพื่อที่จะผ่านไปได้ ดังนั้นเราจึงเลื่อนจากชั้นหนึ่งสู่ชั้นต่อไปได้ จริงที่ว่าบทเรียนในโรงเรียนนั้นยาก แต่ต้องถือว่าง่าย เมื่อเปรียบเทียบกับพระธรรมตามที่อาตมากล่าวแล้วว่า เราต้องทำความก้าวหน้าอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะได้รับปริญญา นี้หมายถึงต้องเรียนตามลำดับชั้น อย่างติดต่อกันไป ทีละชั้น หากปราศจากบทเรียนระดับประถมศึกษาก็ไม่ง่ายที่จะเรียนบทเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หากปราศจากบทเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ก็ไม่ง่ายที่จะเรียนบทเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หากปราศจากระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยก็ไม่ต้องถามถึง ดังนั้น แม้การศึกษาในระบบทางโลกจะไม่ยากเท่ากับพระธรรม เราก็ยังจำต้องสมัครตัวเองเข้าเรียนตามระบบ เลื่อนจากระดับหนึ่งสู่อีกระดับหนึ่ง ทีละชั้น

พระธรรมที่ตรัสรู้โดยพระบรมศาสดานั้นลึกอย่างสุดซึ้ง จึงต้องการการปฏิบัติไปทีละขั้นอย่างเป็นระบบเช่นกัน นี่เป็นเพียงทางเดียวที่จะทำให้รู้แจ้งแทงตลอดพระธรรม การเข้าถึงอย่างเป็นระบบจึงเป็นหนทางที่แน่นอนสู่การตรัสรู้ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติอย่างเป็นระบบทีละขั้นเช่นเดียวกัน หลังการตรัสรู้ตลอด ๔๕ พรรษาถัดมา พระศาสดาทรงเผยแผ่และตรัสแสดงพระธรรมเทศนาโดยสม่ำเสมอในสถานที่ต่างๆเป็นอันมาก พระศาสดาทรงแสดงใน**กูฏสูตร**[1]ว่าด้วยฐานะที่มีได้และมีไม่ได้ ดังนี้

ในสมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสว่า *"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ตรัสรู้ทุกขสมุทัยอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ตรัสรู้ทุกขนิโรธอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ไม่ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบดังนี้ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ได้กระทำเรือนชั้นล่างแล้วจักยกเรือนชั้นบนแห่งเรือนยอด ดังนี้ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฉันใด ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ฯลฯ ไม่ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.*

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ได้ตรัสรู้ทุกขสมุทัยอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่าเรากระทำเรือนชั้นล่างแล้ว จักยกเรือนชั้นบนแห่งเรือนยอด ดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้

---

[1] สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๗๓๕-๑๗๓๖/๔๔๔-๔๔๕. ๑๑.สัจจสังยุต ปปาตวรรคที่ ๕ กูฏสูตร.

ฉันใด ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่าเราได้ตรัสรู้ทุกขอริยสัจตามความเป็นจริงแล้ว ฯลฯ ได้ตรัสรู้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาตามความเป็นจริงแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ดังนี้ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันนั้นเหมือนกัน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ พึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่านี้ทุกขสมุทัย พึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขนิโรธ พึงกระทำความเพียรเพื่อรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา."

เราทั้งหลายทราบว่าเราต้องแทงตลอดอริยสัจจ์ ๔ ได้แก่ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจและทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

หากเราไม่ได้ตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ ตามความเป็นจริงแล้วจักกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ หากเราปรารถนาจะกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ เราต้องรู้แจ้งเห็นแจ้งอริยสัจจ์ ๔ การจะรู้แจ้งเห็นแจ้งอริยสัจจ์ ๔ เราต้องเจริญกัมมัฏฐานอย่างเป็นระบบภายใต้การชี้แนะของครูผู้ทรงพระคุณ มิฉะนั้นการแทงตลอดอริยสัจจ์ ๔ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ท่านอาจถามว่า "ครูผู้ทรงพระคุณคือใคร" พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นครูผู้ทรงพระคุณ เราเป็นเพียงสาวกของพระบรมศาสดา เราสอนกัมมัฏฐานตามพระสัทธรรม

ใน**ขันธสูตร**[1] พระพุทธเจ้าตรัสว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจเป็นไฉน? ควรจะกล่าวได้ว่า อุปาทานขันธ์ ๕ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นไฉน? ได้แก่ อุปาทานขันธ์คือรูป อุปาทานขันธ์คือเวทนา อุปาทานขันธ์คือสัญญา อุปาทานขันธ์คือสังขาร อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ."

กล่าวอีกนัยหนึ่ง รูปปรมัตถ์และนามปรมัตถ์ คือทุกขอริยสัจ

ตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่มีผู้ชาย ไม่มีผู้หญิง ไม่มีเทวดาหรือพรหม มีแต่เพียงรูปนามปรมัตถ์ แต่เรากล่าวว่า "ฉันเป็นผู้ชาย" "ฉันเป็นผู้หญิง" "หากไม่มีผู้ชายหรือผู้หญิง แล้วเป็นไฉน?" ถ้ากล่าว

[1] สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๖๗๘-๑๖๘๓/๔๒๒. ๑๑.สัจจสังยุต ธัมมจักกัปปวัตตนวรรคที่ ๒ สูตรที่ ๓ ขันธสูตร.

ในระดับสมมติสัจจะแล้วแน่นอนว่า มีผู้ชายและผู้หญิง แต่นี่ไม่เป็นจริงในระดับปรมัตถสัจจะ ในการหยั่งรู้ความหมายของพระศาสดา และรู้ทั่วชัดพระสัทธรรมคำสอน เราต้องแทงตลอดทุกขอริยสัจตามความเป็นจริง กล่าวคือ เราต้องรู้แจ้งและเห็นแจ้งอุปาทานขันธ์ ๕ นี้หมายถึงว่า เราต้องแทงตลอดรูปนามปรมัตถ์ แต่เราจะรู้แจ้งและเห็นแจ้งรูปนามปรมัตถ์ได้โดยประการใด? พระศาสดาตรัสสอนให้เจริญสมาธิไว้ใน **สมาธิสูตร**[1] ดังนี้

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ
ภิกษุผู้มีใจตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ตามความเป็นจริง

ย่อมรู้อะไรตามความเป็นจริง? ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขสมุทัย ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขนิโรธ ย่อมรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.."

ในการที่จะรู้ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ และทุกขนิโรธอริยสัจตามความเป็นจริง เราต้องเจริญอริยสัจจ์ข้อที่ ๔ คือ มรรคสัจจะ ได้แก่ **อริยอัฏฐังคิกมรรค** หรือ **มรรคมีองค์ ๘** [2] สรุปลงใน**ไตรสิกขา**[3] คือ อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เรียกง่ายๆว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

ศีล	**สมาธิ**	**ปัญญา**
สัมมาวาจา	สัมมาวายามะ	สัมมาทิฏฐิ
สัมมากัมมันตะ	สัมมาสติ	สัมมาสังกัปปะ
สัมมาอาชีวะ	สัมมาสมาธิ	

เราสมาทานศีลเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ทางกายและวาจา เราเจริญสมาธิเพื่อบรรลุจิตตวิสุทธิ และเราอบรมปัญญาเพื่อกระทำที่สุดแห่งทุกข์

ในการเจริญสมาธิ เราต้องปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ท่านทราบไหมว่าพระพุทธเจ้าตรัสสอนอารมณ์ของสมถกัมมัฏฐานกี่ประการ? ใน**คัมภีร์วิสุทธิ**

[1] สำ.ม.(แปล)๑๕/๑๖๕๔/๔๑๓. สัจจสังยุต สมาธิวรรคที่ ๑ สมาธิสูตร.

[2] ที.ม.๑๐/๒๕๕/๓๔๘, ม.มู.๑๒/๑๔๕/๑๒๓, ม.อุ.๑๔/๗๐๔/๔๕๓, อภิ.วิ.๓๕/๕๖๕/๓๐๗.

[3] ที.ปา.(แปล)๑๑/๒๒๘/๒๐๐., องฺ.ติก.(แปล)๒๐/๕๒๑/๒๕๕.

มรรคและ**อภิธัมมัตถสังคหะ**ระบุว่า[1] "*สมถกัมมัฏฐานมี ๔๐ ประการ ในกัมมัฏฐาน ๔๐ นี้ มีกัมมัฏฐาน ๓๐ นำมาซึ่งอัปปนาฌาน ส่วนกัมมัฏฐาน ๑๐ ประการที่เหลือนำมาซึ่งอุปจารฌานเท่านั้น*" ดังนั้น เราอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอนสมถกัมมัฏฐาน ๔๐ ประการอันนำมาซึ่งสมาธิที่ต่างกัน ๒ อย่าง แต่เป็นสมาธิที่เนื่องกัน ได้แก่ อัปปนาฌานและอุปจารฌาน

สัมมาสมาธิ เป็นหนึ่งในองค์มรรค ปรากฏในอริยอัฏฐังคิกมรรคของพระบรมศาสดา แต่ว่า"**สัมมาสมาธิเป็นไฉน?**" **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**[2]อธิบายว่า "*สมาบัติ ๘ พร้อมทั้งอุปจารสมาธิ เรียกว่า จิตตวิสุทธิ*" (สมาบัติ ๘[3] ได้แก่ รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ เป็นอัปปนาสมาธิ) สัมมาสมาธิจึงสำคัญมาก หากเราไม่เจริญสมาธิ การรู้อริยสัจจ์ ๔ ตามความเป็นจริงมิใช่ฐานะที่จะมีได้

เมื่อสมาทานอธิจิตตสิกขา เราต้องเจริญสมาธิในอารมณ์กัมมัฏฐานอย่างใดอย่างหนึ่งอันนำมาซึ่งอุปจารฌานหรืออัปปนาฌาน ที่พะอ็อก ตอยะเรามักสอน"อานาปานสติ"แก่ผู้ปฏิบัติใหม่ เมื่อสมาธิเจริญขึ้น เขาก็จะบรรลุอัปปนาฌานอันลึกซึ้งและมีพลัง อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติใหม่บางท่านไม่อาจเจริญสมาธิโดยอานาปานสติ ดังนั้น เราจะสอนธาตุกัมมัฏฐาน ๔ แทน โดยธาตุกัมมัฏฐาน ๔ นำมาซึ่งอุปจารฌาน

เราต้องพยายามให้ดีที่สุดที่จะเจริญอุปจารฌานหรืออัปปนาฌานเพื่อที่จะสามารถแทงตลอดปรมัตถสัจจะ หากปราศจากอุปจารฌานหรืออัปปนาฌาน เราจักไม่อาจเห็นรูปนามปรมัตถ์ กล่าวง่ายๆว่า เราจักไม่อาจแทงตลอดทุกขอริยสัจ เราจักไม่อาจรู้แจ้งเห็นแจ้งอุปาทานขันธ์ ๕ ตามความเป็นจริง

ในบรรดาผู้ฟังขณะนี้ มีหลายท่านได้**แทงตลอดทุกขอริยสัจ** คือนามรูปปรมัตถ์แล้ว พวกเขาจึงเข้าใจความสำคัญของการเจริญสมาธิ เพื่อที่จะรู้ปรมัตถสัจจ์ตามความเป็นจริง ผู้ปฏิบัติเหล่านั้นได้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความ

[1] วิสุทฺธิ(แปล)๓/๔๗/๑๘๒-๑๘๕, สงฺคห.(อังกฤษ)๙/๒/๓๓๐.

[2] วิสุทฺธิ(แปล)๑๘/๖๖๒/๙๔๘. (ดูเทียบ ที.ม.(แปล)๑๐/๒๙๙/๒๗๖.)

[3] พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว) หน้า ๒๕๕.

เป็นจริง มีหลายท่านที่ยังไม่ได้แทงตลอดรูปนามปรมัตถ์ แต่กระนั้นพวกเขายังคงปฏิบัติต่ออย่างมีสำนึกเพื่อให้ถึงเป้าหมายนั้น

ตามพระธรรมของพระศาสดาแล้ว ทั้งโลกนี้ประกอบขึ้นจากอนุภาคจิ๋วๆ พระพุทธเจ้าตรัสสอน"**ธาตุกัมมัฏฐาน ๔**[1] หรือธาตุมนสิการ"เพื่อนำให้ผู้ปฏิบัติรู้และเห็นอนุภาคเหล่านี้ด้วยญาณ "**ธาตุ ๔ เป็นไฉน?**" ธาตุ ๔ ได้แก่ ปฐวีธาตุ(ดิน) อาโปธาตุ(น้ำ) เตโชธาตุ(ไฟ) และวาโยธาตุ(ลม) สิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตทั้งมวลประกอบขึ้นจากธาตุ ๔ เหล่านี้ เมื่อผู้ปฏิบัติเห็นธาตุ ๔ ได้อย่างชัดเจนทั่วกายจากศีรษะถึงเท้าและจากเท้าถึงศีรษะ ซ้ำแล้วซ้ำอีก เขาก็จะพบว่ากายปรากฏเป็นดังกลุ่มของธาตุ ๔ เมื่อเห็นอย่างนี้อัตตสัญญา(กำหนดหมายความเป็นตัวตน)ก็จะหายไปได้ชั่วคราว ผู้ปฏิบัติจะไม่เห็นว่ากายเป็นตัวตนอีกต่อไป แต่จักรับรู้โดยถูกต้องว่า กายเป็นการประชุมกันของธาตุ ๔ และเมื่อสมาธิดีขึ้นก็จะเห็นว่า กายค่อยๆเริ่มเปล่งแสงสีเทาและแปรเป็นสว่างขึ้น สว่างขึ้น จนเห็นกายแปรเป็นมวลแสง ถ้าผู้ปฏิบัติกำหนดดูธาตุ ๔ ต่อในมวลแสงนั้น ในที่สุดมวลแสงนั้นจะแตกเป็นอนุภาคจิ๋วซึ่งเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็วมาก แม้การได้เห็นรูปกลาปจะเป็นประสบการณ์ที่ลึกซึ้ง แต่นี่เป็นการเห็นเพียงระดับสมมติสัจจะหน่วยเล็กที่สุด ผู้ปฏิบัติท่านนั้นยังไม่ได้เห็นระดับรูปปรมัตถ์ ในแต่ละรูปกลาปประกอบขึ้นด้วยรูปปรมัตถ์อย่างน้อยที่สุด ๘ อย่าง รูปปรมัตถ์ ๘ อย่างนี้ ได้แก่ ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และสี กลิ่น รส โอชา(อาหารรูป) ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติสามารถกำหนดแยกรูปปรมัตถ์ที่ต่างกัน ๘ อย่างนี้ทีละหนึ่งอย่างจนครบในแต่ละรูปกลาป เขาจึงจักรู้และเห็นรูปปรมัตถ์ได้จริง

เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถเห็นธาตุ ๔ ภายในกาย จนสำเร็จการรู้และเห็นรูปปรมัตถ์ได้ด้วยญาณทุกทวารและทุกส่วนกายแล้ว เราจะสอนให้เขาดูธาตุ ๔ ภายนอก เมื่อเขากำหนดดูธาตุ ๔ ในอาคาร เขาก็เห็นแต่รูปกลาป เมื่อเขากำหนดดูธาตุ ๔ ในต้นไม้หรือแม้แต่ในอากาศเขาก็เห็นแต่รูปกลาปเช่นกัน ทุกสิ่งเป็นแต่เพียงธาตุ ๔ เหมือนกัน ถึงจุดนี้ ผู้ชาย ผู้หญิง ต้นไม้และ

[1] ที.ม.๑๐/๒๗๘/๓๒๕, ม.มู.๑๒/๓๔๒/๓๕๐,ม.อุ.๑๔/๖๘๔-๗/๔๓๗, วิสุทฺธิ.๒/๑๖๑.

รูปบัญญัติทั้งมวลก็สิ้นความเป็นบัญญัติลง ทุกสิ่งและทุกคนปรากฏให้เห็นเป็นเพียงการประชุมกันของรูปกลาป นี่คือการได้บรรลุญาณที่แท้ คือญาณที่ทราบว่าโดยที่แท้ไม่มีผู้ชายหรือผู้หญิง มีแต่เพียงรูปปรมัตถ์ แต่เมื่อผู้ปฏิบัติลืมตาขึ้นใหม่ เขาเห็นอะไร? เขาเห็นเป็นผู้ชายและผู้หญิงอีก และเขาก็เป็นทุกข์ที่เห็นดังนั้น นี้เป็นเพราะเหตุใด? นี่เป็นทุกข์เนื่องจากกิเลสของเขา ถ้าท่านไม่ต้องการเห็นเป็นผู้ชายและผู้หญิง ก็ไม่ต้องลืมตาขึ้น ท่านต้องหลับตาตลอดเวลา(เสียงหัวเราะ!) มิฉะนั้น ความกำหนัดยินดี ตัณหาและอุปาทานจะเกิดขึ้น และท่านจะก่อกรรมใหม่

การปฏิบัติในขั้นต่อไปคือ การแยกนามธรรมต่างๆออก จนถึงระดับที่เป็นนามปรมัตถ์ เมื่อผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จในนามกัมมัฏฐาน เขาจะรู้และเห็นด้วยญาณซึ่งวิถีจิต อันมีจิตขณะที่เกิดขึ้นติดต่อกันเป็นลำดับ กอรปด้วยจิตและเจตสิก ที่สัมปยุตกับแต่ละจิตขณะ ผู้ปฏิบัติก็จะเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ดังที่พระศาสดาทรงพรรณนาไว้ เขาได้เห็นว่า ผู้ชายและผู้หญิงไม่มีอยู่จริง มีแต่รูปนามปรมัตถ์ที่มีอยู่จริง ณ จุดนั้นเขาย่อมแทงตลอดทุกขอริยสัจ

เมื่อผู้ปฏิบัติได้รู้แจ้งและเห็นแจ้งรูปนามปรมัตถ์แล้ว เขาก็จะปฏิบัติ "**ปฏิจจสมุปบาท**"[1] (คือการที่ทุกข์เกิดขึ้นและดับไปเพราะอาศัยปัจจัยอันต่อเนื่องกันมา) เพื่อที่จะเห็นด้วยญาณถึงเหตุและผลแห่งธรรมต่างๆ เมื่อเขาได้เห็นเหตุและผลบริบูรณ์แล้ว เขาย่อม**แทงตลอดทุกขสมุทัยอริยสัจ**

ผู้ปฏิบัติที่ได้ปฏิบัติปฏิจจสมุปบาท และได้เห็นเหตุและผลด้วยญาณแล้วจึงจะก้าวสู่การเจริญวิปัสสนา ถึงตอนนี้เขาจะสามารถเห็นและพิจารณา**พระไตรลักษณ์**[2](พระบาลีเรียกว่า *ธรรมนิยาม ๓*)ของรูปนามปรมัตถ์ พร้อมทั้งเหตุปัจจัย ได้แก่ อนิจจตาความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตาความเป็นทุกข์ หรือความเป็นของคงทนอยู่มิได้ และอนัตตตาความเป็นของมิใช่ตัวตน

[1] วินย.๔/๑/๑, สำ.นิ.๑๖/๑/๑, อภิ.วิ.๓๕/๒๗๔/๑๘๕, วิสุทฺธิ.๓/๑๐๗, สงฺคห.๔๕.

[2] องฺ.ติก.๒๐/๕๗๖/๓๖๘, สำ.สฬ.๑๘/๑/๑, ขุ.ธ.๒๕/๓๐/๕๑.

และเมื่อวิปัสสนาญาณถึงความแก่กล้า มัคคญาณก็จะเกิดขึ้น เขาจะเห็นพระนิพพาน ณ จุดนั้น รูปและนามดับ และเขาได้**แทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ**

เมื่อมัคคญาณเกิดขึ้นจะละสังโยชน์ได้ขาดตามลำดับ[1] ได้แก่ เมื่อสังโยชน์ ๓ คือสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสสิ้นไปด้วยอำนาจการบรรลุพระโสดาปัตติมรรค ท่านนั้นจะตั้งอยู่ในพระโสดาปัตติผลที่เป็นผลอันพระโสดาบันพึงเสวย โดยเกิดเอง เมื่อกิเลสสิ้นไปด้วยอำนาจมรรคนั้นๆ

เนื่องจากท่านนั้นได้เจริญในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยอัฏฐังคิกมรรคหรือพระไตรสิกขาจนถึงความบริบูรณ์ ท่านจึงได้รู้แจ้งและเห็นแจงแทงตลอดในทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ และทุกขนิโรธอริยสัจ

เมื่อเราสมาทานศีลสิกขาเปรียบเสมือนการเข้าโรงเรียนประถมศึกษา เมื่อเราเจริญสมาธิสิกขา เปรียบเสมือนการเข้าโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โปรดระลึกว่า เราต้องผ่านโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นก่อนจึงจะก้าวไปโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายและมหาวิทยาลัย การเจริญวิปัสสนา(ปัญญาสิกขา) เปรียบเสมือนการเข้าโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย และมหาวิทยาลัย การเพียรอย่างต่อเนื่องจนได้บรรลุพระนิพพาน เปรียบเสมือนการเรียนจนสำเร็จได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัย

ญาณ ๑๖[2] หรือ**โสฬสญาณ** หมายถึงญาณที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาตามลำดับตั้งแต่ต้นจนบรรลุพระนิพพาน โสฬสญาณมีดังนี้

๑. *นามรูปปริจเฉทญาณ (ญาณกำหนดจำแนกรู้นามและรูป)*
๒. *ปัจจยปริคคหญาณ (ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป)*
๓. *สัมมสนญาณ (ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์)*
๔. *อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ (ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ)*

[1] อภิ.วิ.๓๕/๘๓๗/๔๕๓.

[2] พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), (อ้างแล้ว)ข้อ ๓๔๕. (พึงดู ขุ.ปฏิ.๓๑/มาติกา/๑-๒. และวิสุทฺธิ.๓/๒๐๖-๓๒๘.)

๕. ภังคานุปัสสนาญาณ (ญาณอันตามเห็นความสลาย)
๖. ภยตูปัฏฐานญาณ(ญานอันเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว)
๗. อาทีนวานุปัสสนาญาณ (ญาณอันคำนึงเห็นโทษ)
๘. นิพพิทานุปัสสนาญาณ (ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย)
๙. มุญจิตุกัมยตาญาณ (ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย)
๑๐. ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ (ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทาง)
๑๑. สังขารุเบกขาญาณ(ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร)
๑๒. สัจจานุโลมิกญาณหรืออนุโลมญาณ (ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจจ์)
๑๓. โคตรภูญาณ (ญาณครอบโคตร)
๑๔. มัคคญาณ (ญาณในอริยมรรค)
๑๕. ผลญาณ (ญาณในอริยผล)
๑๖. ปัจจเวกขณญาณ (ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน)

วิปัสสนาญาณแรก"*นามรูปปริจเฉทญาณ*"เป็นการรู้แจ้งและเห็นแจ้งอริยสัจจ์ข้อที่หนึ่งคือทุกขอริยสัจ วิปัสสนาญาณที่สอง "*ปัจจยปริคคหญาณ*" เป็นการรู้แจ้งและเห็นแจ้งอริยสัจจ์ข้อที่สองคือทุกขสมุทัยอริยสัจ ต่อเมื่อได้แทงตลอดวิปัสสนาญาณที่หนึ่งแล้วเราจึงสามารถก้าวต่อไปยังวิปัสสนาญาณที่สอง อย่างไรก็ตาม ถ้าเรายังไม่แทงตลอดทุกขอริยสัจ การที่จะแทงตลอดทุกขสมุทัยอริยสัจอันลึกซึ้งมาก มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เพราะเหตุนี้ **เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า แรกตรัสรู้ ทรงปริวิตก**(คำนึง)ในพระหฤทัยว่า[1]

"ธรรมที่เราตรัสรู้แล้วนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต คาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ก็หมู่สัตว์นี้แล ยังยินดี ด้วยอาลัย ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ก็ฐานะนี้ คือความเป็นปัจจัยแห่งธรรม มีสังขารเป็นต้นนี้ เป็นธรรมอาศัยกันและกันเกิดขึ้น อันหมู่สัตว์ผู้ยินดีด้วยอาลัย ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย จะพึงเห็นได้ยาก แม้ฐานะนี้ก็เห็นได้ยากคือธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง ธรรมเป็นที่สละคืนอุปธิทั้งปวง ธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา ธรรมเป็นที่สำรอก ธรรมเป็นที่ดับนิพพาน ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรม แต่ชนเหล่าอื่นจะไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา ข้อนั้นจะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยของเรา ข้อนั้น จะพึงเป็นความลำบากของเรา"

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๕๕๕-๕๕๗/๑๘๑-๑๘๓. อายจนสูตรที่ ๑, ม.ม.(แปล)๑๓/๕๐๙/๓๔๗. โพธิราชกุมารสูตร.

ท่านจำความข้อนี้ได้ไหม? ครั้งนั้น ความปริวิตก(คิดคำนึง)นี้บังเกิดขึ้นในพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เสด็จเข้าที่ลับ ทรงพักผ่อนอยู่ในสมัยแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ แถบฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตอุรุเวลาประเทศ ท่านอาจจะจำได้แล้ว

ในกาลอันสั้นจากนั้น *"คาถาอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนักเหล่านี้ ที่พระผู้มีพระภาคไม่เคยได้ทรงสดับมาแต่ก่อน เกิดแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคว่า*

บัดนี้ เราไม่ควรจะประกาศธรรม ที่เราตรัสรู้แล้วโดยยาก ธรรมนี้ เหล่าสัตว์ผู้ถูกราคะโทสะครอบงำแล้ว จะตรัสรู้ไม่ได้ง่าย เหล่าสัตว์ผู้ยินดีแล้วด้วยความกำหนัด ถูกกองแห่งความมืดหุ้มห่อแล้ว จักไม่เห็นธรรมอันทวนกระแส ละเอียด ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก เป็นอณู ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาเห็นดังนี้ พระหฤทัยก็ทรงน้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย ไม่ทรงน้อมไปเพื่อทรงแสดงธรรม ฯ

ครั้งนั้น ***สหัมบดีพรหม****ทราบความปริวิตกแห่งพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาคด้วยใจแล้ว ได้มีความดำริว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โลกจะฉิบหายหนอ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โลกจะพินาศหนอ เพราะพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงน้อมพระหฤทัยไปเพื่อความขวนขวายน้อย ไม่ทรงน้อมพระหฤทัยไปเพื่อทรงแสดงธรรม ฯ*

ลำดับนั้น สหัมบดีพรหมอันตรธานไปในพรหมโลกมาปรากฏอยู่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษมีกำลังพึงเหยียดออกซึ่งแขนที่คู้อยู่ หรือพึงคู้เข้าซึ่งแขนที่เหยียดอยู่ ฉะนั้น ฯ

ครั้นแล้ว สหัมบดีพรหมกระทำผ้าห่มเฉวียงบ่าข้างหนึ่งแล้ว คุกชาณุมณฑลเบื้องขวาลงที่แผ่นดิน ประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ***ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระผู้มีพระภาคจงทรง***

แสดงธรรมเถิด *ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรมเถิด สัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลสดุจธุลีในดวงตาน้อยเป็นปรกติก็มีอยู่ เพราะมิได้สดับย่อมเสื่อมจากธรรม สัตว์ทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ฯ*

สหัมบดีพรหมได้กราบทูลดังนี้แล้ว ครั้นแล้วได้กราบทูลเป็นนิคมคาถาอีกว่า[1]

แต่ก่อน ในแคว้นมคธ ได้ปรากฏมีธรรมที่ไม่บริสุทธิ์ ซึ่งชนพวกที่มีความเศร้าหมองคิดไว้ ขอพระองค์จงทรงเปิดประตูอมฤตธรรม ขอสัตว์ทั้งหลาย จงได้สดับธรรมที่พระองค์ผู้ทรงหมดมลทินได้ตรัสรู้ ชนผู้อยู่บนยอดเขาศิลา พึงเห็นประชุมชนได้โดยรอบ ฉันใด

ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระปรีชา มีพระเนตร คือปัญญาโดยรอบ ขอพระองค์ผู้หมดโศก จงเสด็จขึ้นปราสาทคือพระปัญญาที่สำเร็จด้วยธรรมซึ่งเปรียบด้วยยอดเขาศิลาแล้ว จึงทรงตรวจดูประชุมชนผู้ระทมด้วยความโศก ถูกชาติชราครอบงำ ฉันนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงความเพียร ทรงชนะสงคราม ผู้นำหมู่สัตว์ ผู้หากิเลสมิได้ ขอพระองค์จงเสด็จเที่ยวไปโปรดสัตว์โลก ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ผู้รู้ตามจักมีอยู่.

เมื่อสหัมบดีพรหมกราบทูลเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสกะสหัมบดีพรหมว่า[2] *"ดูกรพรหม แม้เราก็ได้ดำริแล้วเช่นนี้ว่า ไฉนหนอเราพึงแสดงธรรม ดูกรพรหม แต่เรานั้นได้คิดเห็นดังนี้ว่า ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียด รู้ได้ เฉพาะบัณฑิต*

ส่วนหมู่สัตว์นี้ มี<u>อาลัย</u>(คือตัณหา)เป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้ว ในอาลัย ก็อันหมู่สัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้ว ในอาลัย ยากที่จะเห็นได้ซึ่งฐานะนี้คือปัจจัยแห่งสภาวะธรรมอันเป็นที่อาศัยกันเกิดขึ้น(ปฏิจจสมุปบาท) ยากที่จะเห็นได้ซึ่งฐานะแม้นี้คือ

[1] ม.มู.(แปล)๑๒/๓๒๒/๒๒๖. ปาสราสิสูตร.

[2] ที.ม.(แปล)๑๐/๔๔/๓๖.

พระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่ง ตัณหา คลายความกำหนัด ดับทุกข์ ก็และเราพึงแสดงธรรมแต่สัตว์เหล่าอื่นไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา นั้นพึงเป็นความลำบากแก่เรา นั้นพึงเป็นความเดือดร้อนแก่เรา.."

ก็เพราะเหตุไร พระทัยของพระพุทธองค์จึงน้อมไปอย่างนี้เล่า?

พึงทราบว่า[1]จิตของพระพุทธองค์น้อมไปแล้วอย่างนั้นด้วยเหตุต่างๆ แม้ด้วยการพิจารณาด้วยอานุภาพปัจจเวกขณญาณ เมื่อพระองค์บรรลุพระสัพพัญญุตญาณแล้ว พิจารณาความที่สัตว์รกชัฏไปด้วยกิเลส และความที่พระธรรมเป็นของลึกซึ้ง ความที่สัตว์รกชัฏไปด้วยกิเลสและความที่พระธรรมเป็นของลึกซึ้ง ก็ปรากฏโดยอาการทั้งปวง อีกอย่างหนึ่ง ความปริวิตกทางใจนี้ มิได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่พระพุทธเจ้าของเรา แต่เกิดขึ้นกับพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อความปริวิตกนี้เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ท้าวมหาพรหมผู้ใหญ่ในจักรวาฬก็จะทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อความปริวิตกนี้เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าของเรา สหัมบดีพรหมก็ทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรด จริงอยู่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า *"เมื่อจิตของเราน้อมไปเพื่อความเป็นผู้ขวนขวายน้อย สหัมบดีพรหมจักวิงวอนเรา เพื่อขอให้แสดงธรรม ก็สัตว์เหล่านี้เป็นผู้เคารพพรหม เมื่อรู้ว่ามีข่าวว่า พระศาสดาไม่มีพระประสงค์จะแสดงธรรมแก่พวกเรา ทีนั้น สหัมบดีพรหมทูลวิงวอนพระองค์ให้แสดงแล้ว ผู้เจริญทั้งหลาย พระธรรม สงบหนอ ประณีตหนอ ดังนี้ จักตั้งใจฟัง"* ดังนี้.

พึงทราบว่า อาศัยเหตุนี้ จิตของพระพุทธองค์จึงน้อมไป เพื่อความขวนขวายน้อย มิได้น้อมไปเพื่อจะทรงแสดงธรรม.

แม้ครั้งที่สอง สหัมบดีพรหมนั้นก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรม ในโลกนี้ สัตว์ที่มีกิเลสเพียงดังธุลีใน

[1] สำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๕/๑๑๐-๑๒๔.อายจนสูตร, ที.อ.(สุมงฺคลวิลาสินีแปล)๑๓/๑๔๕.มหาปทาน.

ปัญญาจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะมิได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นจึงเสื่อมเสียไป ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมี ฯ"

เมื่อสหัมบดีพรหมกราบทูลเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแสดงแม้ครั้งที่สองว่า เพราะเหตุใด จิตของพระพุทธองค์จึงน้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย มิได้น้อมไปเพื่อจะทรงแสดงธรรม.

แม้ครั้งที่สาม สหัมบดีพรหมก็ได้ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรม ในโลกนี้ สัตว์ที่มีกิเลสเพียงดังธุลีในปัญญาจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะมิได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นจึงเสื่อมเสียไป ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมี ฯ"

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบการทูลเชิญของพรหมแล้ว ทรงอาศัยพระกรุณาในหมู่สัตว์ จึงได้ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ ก็ได้ทรงเห็นหมู่สัตว์บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในปัญญาจักษุน้อย บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในปัญญาจักษุมาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกจะพึงสอนให้รู้แจ้งได้ง่าย บางพวกจะพึงสอนให้รู้แจ้งได้ยาก บางพวกเป็นภัพพสัตว์ บางพวกเป็นอภัพพสัตว์ บางพวกมีปรกติเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นภัยอยู่ ฯ

เปรียบเหมือนในกออุบลก็ดี ในกอปทุมก็ดี ในกอบุณฑริกก็ดี ดอกอุบลก็ดี ดอกปทุมก็ดี ดอกบุณฑริกก็ดี ***บางเหล่าเกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ อาศัยอยู่ในน้ำ จมอยู่ในน้ำ อันน้ำเลี้ยงอยู่, บางเหล่าเกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ ตั้งอยู่เสมอน้ำ, บางเหล่าเกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ ตั้งขึ้นพ้นน้ำ อันน้ำไม่ติดแล้ว*** *แม้ฉันใด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูหมื่นโลกธาตุซึ่งเป็นเสมือนดงบัว เป็นต้น ด้วยพุทธจักษุ ได้* ***ทรงเปรียบ ดอกบัวดังบุคคล ๔ จำพวก***[1] *ดังนี้*

[1] องฺ.จตุกฺก.(แปล)๒๑/๑๓๓/๑๖๐, อภิ.ปุ.(แปล)๓๖/๕๒๕/๑๐๔, ที.อ.(สุมงฺคลวิลาสินีแปล)๑๓/๑๔๘, ม.อ.(ปปญฺจสูทนีแปล)๑๘/๔๕๒.ปาสราสิสูตร, สำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล)๒๕/๑๒๓. อายจนสูตร.

๑. ดอกบัวที่โผล่ขึ้นพ้นน้ำ ย่อมรอคอยสัมผัสรัศมีพระอาทิตย์ ซึ่งจะบานในวันนี้ ได้ทรงเห็นว่า **อุคฆฏิตัญญู** เหมือนดอกบัวที่จะบานในวันนี้

๒. ดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอน้ำ ซึ่งจะบานในวันพรุ่งนี้ ได้ทรงเห็นว่า **วิปจิตัญญู** เหมือนดอกบัวที่จะบานในวันพรุ่งนี้

๓. ดอกบัวที่ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ อันน้ำหล่อเลี้ยงไว้ จะบานได้ในวันที่ ๓ ได้ทรงเห็นว่า **เนยยะ** เหมือนดอกบัวที่จะบานในวันที่ ๓

๔. ส่วนดอกบัวที่อยู่ในสระ เป็นต้น แม้เหล่าอื่นอยู่ใต้น้ำยังมีอยู่ เหล่าใดจักไม่บาน เหล่านั้นจักเป็นภักษาของปลาและเต่าเท่านั้น **ปทปรมะ** เหมือนดอกบัวที่เป็นภักษาของปลาและเต่า

อรรถกถาปาสราสิสูตรและ**อรรถกถาอายจนสูตร** อธิบายว่า *ดอกบัวเหล่าที่จักไม่บานนี้ มิได้ยกขึ้นสู่บาลี แต่ท่านนำมาแสดงไว้ ก็พึงแสดง. เหมือนอย่างว่า ดอกบัว ๔ อย่างเหล่านั้นฉันใด บุคคล ๔ จำพวกคือ อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู เนยยะ ปทปรมะ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.*

พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อทรงเห็น ก็ทรงเห็นโดยอาการทั้งปวงอย่างนี้ว่า สัตว์มีประมาณเท่านี้มีกิเลสดุจธุลีในปัญญาจักษุน้อย สัตว์มีประมาณเท่านี้มีกิเลสดุจธุลีในปัญญาจักษุมาก บรรดาสัตว์แม้เหล่านั้น สัตว์เหล่านี้เป็นอุคฆฏิตัญญู ดังนี้ เป็นต้น

ในบุคคล ๔ ประเภทนั้น พระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมให้สำเร็จประโยชน์ในอัตภาพนี้แก่บุคคล ๓ ประเภทแรกเท่านั้น *ในจำนวนบุคคลเหล่านั้น* ***ปทปรมะ****ย่อมเป็นวาสนา[อบรมบ่มบารมี]เพื่อสำเร็จประโยชน์ในอนาคตกาลข้างหน้า.*

ความต่างกันแห่งบุคคล ๔ จำพวก มีดังนี้[1]

๑. **อุคฆฏิตัญญู** เป็นบุคคลผู้สามารถตรัสรู้ธรรมพร้อมกับเวลาที่ท่านยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดง *พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ* เป็นตัวอย่างของ *อุคฆฏิตัญญู* ท่านบรรลุเป็นพระโสดาบันในขณะที่ฟังพระอัสสชิเถระกล่าว

[1] องฺ.จตุกฺก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๕/๓๕๐. อรรถกถาอุคฆฏิตัญญูสูตร.

คาถาสั้นๆ ยังไม่ทันจบบาทที่ ๒ จาก ๔ บาท ดังนั้น เชิญท่านฟังคาถานี้ในบัดนี้และดูว่า ท่านสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบันได้ในขณะนี้ไหม? ถ้าท่านบรรลุได้เดี๋ยวนี้ อาตมาจะมีความสุขมากๆ

ท่านพระอัสสชิเถระได้กล่าวธรรมปริยายแก่สารีบุตรปริพาชก ดังนี้[1]

"เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา (ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ)
เตสํ เหตุ ตถาคโต อาห (พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น)
เตสญฺจ โย นิโรโธ (และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น)
เอวำวาที มหาสมโณติ ฯ" (พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้)

สารีบุตรปริพาชกได้ดวงตาเห็นธรรม

ครั้นได้ฟังธรรมปริยายนี้ ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินว่า สิ่งใด สิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดาได้เกิดขึ้นแก่ สารีบุตรปริพาชก หลังจากได้ฟังเพียง *"เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสं เหตุ ตถาคโต"* ท่านสารีบุตรก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันก่อนถึงคำว่า *"อาห"*

ปัญหากรรมของพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร[2]

ในที่สุดอสงไขยกับปยิ่งด้วยแสนกัปนับแต่กัปนี้ ท่านพระสารีบุตรบังเกิดในครอบครัวพราหมณมหาศาลชื่อ **สรทมาณพ** ต่อมาสละทรัพย์ทำมหาทานแก่ คนกำพร้า คนเดินทางไกล วณิพกและยาจกทั้งหลาย แล้วบวชเป็นฤษี มีชฎิลเป็นบริวาร ๗๔,๐๐๐ รูป **สรทดาบส**สอนอภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ ให้บังเกิดแก่ชฎิลทุกรูป

สมัยหนึ่ง พระอโนมทัสสีพุทธเจ้าเสด็จไปหาสรทดาบส สรทดาบสได้ถวายอาสนะดอกไม้และยืนกั้นฉัตรดอกไม้ถวายสักการะตลอด ๗ วัน ๗ คืน ด้วยปีติและสุข แม้ภิกขาจารก็ไม่ไป จนพระพุทธเจ้าทรงออกจากนิโรธสมาบัติและพระศาสดาได้ตรัสเรียกพระอัครสาวกแสดงธรรมแล้วพระศาสดาจึงทรงแสดงธรรม ในเวลาจบเทศนาชฎิล ๗๔,๐๐๐ รูปบรรลุพระอรหัต เว้น

[1] วินย(บาลี)๔/๖๕/๗๔, วินย(แปล)๔/๖๕/๕๗.มหาขันธกะ พระอัสสชิเถระแสดงธรรมแก่สารีบุตรปริพาชก.

[2] องฺ.เอก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๒/๒๕๘-๒๗๕. เอตทัคคบาลี สูตรที่ ๒-๓ เวรัญชกัณฑวรรณนา.

แต่สรทดาบสซึ่งไม่อาจทำให้แจ้งมรรคผล เพราะเกิดความคิดขึ้นว่า แม้เราก็พึงได้หน้าที่ที่พระอัครสาวกนี้ได้ในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้จะเสด็จอุบัติขึ้นในอนาคต จึงได้ทำความปรารถนาว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์กั้นฉัตรดอกไม้ตลอด ๗ วัน กระทำสักการะนี้ใด ด้วยผลของสักการะนี้...ขอให้ข้าพระองค์พึงเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง เหมือนพระนิสภเถระนี้"

*พระพุทธเจ้าอโนมทัสสีทรงตรวจดูด้วยอนาคตังสญาณว่า ความปรารถนาของสรทดาบสนี้จักสำเร็จไหมหนอ?ก็ได้ทรงเห็นว่าล่วงไปหนึ่งอสงไขยยิ่งด้วยแสนกัปจะสำเร็จ จึงตรัสกะสรทดาบสว่า "**ในอนาคต ล่วงไปหนึ่งอสงไขยยิ่งด้วยแสนกัปนับจากภัทรกัปนี้ไป..ท่านจักเป็นพระอัครสาวก นามว่าพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรของพระโคตมพุทธเจ้า..**"*

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าของเราได้ตรัสว่า*"สารีบุตรเป็นผู้มีปัญญาแต่ในปัจจุบันนี้เท่านั้นหามิได้ ในอดีตกาล แม้เธอบวชเป็นฤษี ๕๐๐ ชาติ ก็ได้เป็นผู้มีปัญญามากเหมือนกัน"*[1]

เพราะเหตุนี้แล พระสารีบุตรเถระจึงเป็นอุคฆฏิตัญญูในชาติสุดท้าย

เราจำต้องเข้าใจเหตุผลแห่งการตรัสรู้ธรรมได้เร็วโดยชนในสมัยพุทธกาล ในยุคปัจจุบันผู้คนโต้แย้งกันเกี่ยวกับเรื่องนี้ บางท่านถึงกับเชื่อว่า ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติธรรม พวกเขาเพ้อฝันว่า คนสมัยใหม่ก็สามารถบรรลุธรรมที่ลึกซึ้งได้โดยเพียงแต่ฟังธรรม คนเหล่านี้ยกกรณีต่างๆ ที่เกิดในสมัยพุทธกาลมาปกป้องความคิดของตน ถ้าเช่นนั้น เพราะเหตุใด จึงไม่เป็นดังนั้นในขณะนี้? เราพบคำตอบใน**อรรถกถาปฏิสัมภิทามรรค**[2] อธิบายว่า สาวกรุ่นแรกๆ ของพระบรมศาสดาสามารถตรัสรู้พระธรรมได้เร็วมาก เนื่องจากท่านเหล่านั้นได้สั่งสมเหตุต่างๆมาแต่หลายๆอดีตชาติ ดังต่อไปนี้

ปฏิสัมภิทาย่อมผ่องใสด้วยเหตุ ๕ ประการ เป็นไฉน?

ปฏิสัมภิทา(*ปัญญาแตกฉาน*)ย่อมผ่องใสด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ

[1] องฺ.เอก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๒/๒๓๒. เอตทัคคบาลี สูตรที่ ๑.

[2] ปฏิสํ.อ.(สทฺธมฺมปกาสินีแปล)๖๘/๒๑-๒๒.

ก. **ด้วยปริยัติ** *พระพุทธพจน์ ชื่อว่า ปริยัติ ก็ปฏิสัมภิทาของผู้เรียนพระพุทธพจน์นั้น ย่อมผ่องใส.*

ข. **ด้วยสวนะ** *การฟังพระสัทธรรม ชื่อว่า สวนะ ก็ปฏิสัมภิทาของผู้สนใจเรียนธรรมโดยเคารพ ย่อมผ่องใส.*

ค. **ด้วยปริปุจฉา** *กถาเป็นเครื่องวินิจฉัย คัณฐีบทและอรรถบท ในพระบาลีและอรรถกถา เป็นต้น ชื่อว่า ปริปุจฉา ก็ปฏิสัมภิทาของผู้ที่สอบสวนอรรถในพระพุทธพจน์ทั้งหลาย มีพระบาลีเป็นต้นที่ตนเรียนแล้ว ย่อมผ่องใส.*

ง. **ด้วยปุพพโยคะ** *การบำเพ็ญเพียรในสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่เนืองๆ จนกระทั่งถึงสังขารุเปกขาญาณ อันเป็นที่ใกล้อนุโลมญาณและโคตรภูญาณ เพราะความที่การบำเพ็ญสมถวิปัสสนานั้น อันพระโยคาวจรเคยปฏิบัติแล้วปฏิบัติเล่ามาในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ชื่อว่า ปุพพโยคะ ก็ปฏิสัมภิทาของผู้บำเพ็ญเพียรมาแล้วในปางก่อน ย่อมผ่องใส.*

เป็นเพราะเหตุ ๔ ประการเหล่านั้นชนในสมัยพุทธกาลจึงสามารถบรรลุธรรมอันลึกซึ้งได้เร็วมากในชาติสุดท้ายของท่านเหล่านั้น และเนื่องจากการสั่งสมเหตุ ๔ ประการนี้มาโดยบริบูรณ์ จึงก่อให้เกิดผลนี้ คือ

จ. **ด้วยอธิคม** *ในเหตุ ๕ ประการเหล่านั้น การบรรลุพระอรหัต ชื่อว่า อธิคม ก็ปฏิสัมภิทาของผู้บรรลุพระอรหัต ย่อมผ่องใส.*

ปฏิสัมภิทาย่อมผ่องใสด้วยเหตุ ๕ ประการเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้

ตอนนี้เราได้ทราบว่า ชนผู้ได้สั่งสมบารมีมาโดยบริบูรณ์ ได้แก่ การเชี่ยวชาญในปริยัติ การฟังพระสัทธรรม(สวนะ) การสอบสวนอรรถในพระพุทธพจน์ทั้งหลาย(ปริปุจฉา) และการบำเพ็ญเพียรมาแล้วในปางก่อนๆ(ปุพพโยคะ) จึงสามารถได้บรรลุมัคคญาณและผลญาณได้อย่างรวดเร็ว บางครั้งหลังจากการสดับเพียงคาถาที่สั้นมาก ในบรรดาบารมีเหล่านี้"ปุพพโยคะ"เป็นปัจจัยมีกำลังยิ่ง เนื่องจากการบำเพ็ญเพียรในสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานที่พุทธสาวกรุ่นแรกๆนั้น ได้เคยปฏิบัติแล้วปฏิบัติเล่ามาในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆอยู่เนืองๆ จนกระทั่งถึงสังขารุเปกขาญาณ อันเป็นที่ใกล้อนุโลมญาณและโคตรภูญาณ ท่านเหล่านั้นได้บรรลุวิปัสสนาญาณขั้นสูงอันใกล้มากต่อมัคคญาณและผลญาณมาแต่ปางก่อนๆ โดยขณะที่ท่านเหล่านั้นไปบิณฑบาต ท่านก็เจริญกัมมัฏฐาน ขณะเดินกลับท่านก็เจริญกัมมัฏฐาน พุทธสาวกรุ่นแรกๆนั้นได้เคยบำเพ็ญเพียรในสมถวิปัสสนามาแต่ปางก่อนมากมายหลายชาติ ดังนั้น ในชาติสุดท้ายเพียงได้สดับธรรมสั้นๆ ก็พอเพียงให้ท่านเหล่านั้นเห็นแจ้งพระนิพพาน

ตอนนี้เราทราบหรือยังว่า เรามิใช่เป็น"อุคฆฏิตัญญู"หรือผู้ที่สามารถตรัสรู้ธรรมอันลึกซึ้งได้พร้อมกับเวลาที่ท่านยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดง?

๒. วิปจิตัญญู เป็นบุคคลผู้ตรัสรู้ธรรม ในเมื่อท่านจำแนกอรรถแห่งธรรมที่กล่าวโดยย่อให้พิสดาร ท่านจำปัญจวัคคีย์ ๕ ท่าน ผู้อุปการะทำวัตรปฏิบัติบำรุงพระโพธิสัตว์ในระหว่างทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาถึง ๖ ปีที่อุรุเวลาได้ไหม? ตอนนี้ท่านจำได้แล้วใช่ไหม? เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงเลิกบำเพ็ญทุกกรกิริยา เพราะอริยธรรมไม่อาจแทงตลอดด้วยทุกกรกิริยา จึงทรงทำพระกายให้เอิบอิ่มด้วยการเสวยอาหารหยาบๆ ปัญจวัคคีย์ก็หลีกหนีจากพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธองค์ทรงตรวจดูบุคคลผู้มีกิเลสดังธุลีในปัญญาจักษุน้อยโดยการสั่งสมบารมีจึงทรงทราบว่า อาฬารดาบสกาลามโคตรและอุทกดาบสรามบุตรเป็นผู้มีธุลีในปัญญาจักษุน้อย แต่ทั้งสองท่านได้ทำกาละไปเกิดในอรูปภพ จึงเป็นผู้เสื่อมจากมรรคผลเพราะไม่มีโสตปสาท(ประสาทหู)ที่จะฟังธรรม เว้นแต่**พระอัญญาโกณฑัญญเถระ**แล้ว ก็ไม่มีคนอื่นๆที่จะสามารถทำให้แจ้งธรรมได้ก่อนในพุทธเขตนี้ เพราะเหตุไร?

ปัญหากรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ[1]

ครั้งนั้น พระเถระนี้บังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี. สมัยนั้น พระพุทธเจ้าปทุมุตตระทรงสถาปนาภิกษุรูปหนึ่ง ผู้แทงตลอดธรรมก่อนในพระศาสนาของพระองค์ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ กุลบุตรนั้น ได้สดับ

[1] องฺ.เอก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๒/๒๔๒-๒๕๑.เอตทัคคะบาลี สูตรที่ ๑, ม.อ.(ปปญฺจสูทนีแปล)๑๘/๔๖๒.

เหตุนั้นแล้ว ได้ถวายข้าวสาลีหอมมีแกงและกับข้าวต่างๆมีข้าวยาคูและของเคี้ยวอันวิจิตรเป็นบริวาร **แด่พระพุทธเจ้าปทุมุตตระและภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป** ถวายมหาทานตลอด ๗ วันติดต่อกัน ในเวลาเสร็จภัตตกิจ ได้เปิดคลังผ้าวางผ้าเนื้อละเอียดอย่างดีเยี่ยมไว้ใกล้พระบาทแห่งพระพุทธเจ้าให้ภิกษุ๑๐๐,๐๐๐ รูปครองไตรจีวร แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า "*ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ..ข้าพระองค์พึงเป็นผู้สามารถบวชในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้จะเสด็จอุบัติในอนาคต แล้วรู้แจ้งได้ก่อนเหมือนภิกษุนี้*"

พระศาสดาได้ทรงตรวจดูและเห็นว่า ความปรารถนาของกุลบุตรนี้จักสำเร็จในอนาคต ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะกุลบุตรนั้นอย่างนี้ว่า "*ดูก่อนกุลบุตรผู้เจริญ ในอนาคตในที่สุดแสนกัป พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโคตมะ จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ท่านจักดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล อันถึงพร้อมด้วยนัยพันนัยพร้อมด้วยพรหม ๑๘ โกฏิ เวลาจบพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรอันมีวนรอบ ๓ (มีญาณทัสสนะตามเป็นจริงในอริยสัจจ์ทั้ง ๔ รวมเป็น ๑๒ ญาณทัสสนะ) ด้วยการแสดงธรรมครั้งแรกของพระโคตมพุทธเจ้า*"

"เมื่อกาลล่วงไป ๕๔,๘๐๕ กัปในท้ายกัปที่ ๕๑ จากภัทรกัปนี้ กุลบุตรนี้เกิดเป็นกุฏุมพี(คนมั่งคั่ง)ชื่อว่ามหากาลในรามคาม ใกล้ประตูกรุงพันธุมดี

กุฏุมพีมหากาล ได้ถวายมหาทานข้าวอันเลิศตามคราว ๕ ครั้งในฤดูข้าวฤดูเดียว**แด่พระวิปัสสีพุทธเจ้าและภิกษุ ๖,๘๐๐,๐๐๐ รูป** ได้แก่ *ในเวลาหว่าน* ได้ถวายเมล็ดข้าวอันเลิศในเวลาหว่าน *ในเวลาที่ข้าวสาลีตั้งท้องก็ผ่าท้องข้าวสาลีเอาไปเคี่ยวด้วยน้ำนมไม่ผสม ใส่ของอร่อย ๔ ชนิด แล้วถวายแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ที่ที่ฉีกท้องข้าวสาลีนั้นแล้วถือเอาๆก็กลับเต็มอีก. ในเวลาเป็นข้าวเม่า* ได้ถวายส่วนเลิศในข้าวเม่า *ในเวลาเก็บเกี่ยว* ก็ถวายส่วนเลิศในข้าวเกี่ยว *ในเวลาทำเขน็ด* ก็ถวายส่วนเลิศในข้าวเขน็ด *ในเวลามัดเป็นฟ่อน* ก็ถวายส่วนเลิศในข้าวฟ่อน *เวลาขนข้าวเข้าลาน* ก็ถวายส่วนเลิศเวลาขนข้าวเข้าลาน *ในเวลานวด*ก็ถวายส่วนเลิศในข้าวนวด *ในเวลาข้าวขึ้นยุ้ง*ก็ถวายส่วนเลิศในข้าวขึ้นยุ้ง ได้ถวายทานข้าวอันเลิศตามคราว ๕ ครั้งในฤดูข้าวฤดูเดียว ดังกล่าวมาฉะนี้ ข้าวกล้าแม้นั้นก็คงยังตั้งขึ้น

เหลือเฟือ.ท่านทำกรรมงามตามทำนองนั้นแล ตราบเท่าที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ และตราบเท่าที่พระสงฆ์ยังมีอยู่."

เพราะเหตุนี้แล เว้นแต่**พระอัญญาโกณฑัญญเถระ**แล้ว ก็ไม่มีคนอื่นที่จะสามารถทำให้แจ้งธรรมได้ก่อน ในพุทธเขตนี้

พระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมจักรแก่ปัญจวัคคีย์

พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปหาปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหะเพื่อทรงแสดงปฐมเทศนาคือพระธรรมเทศนาครั้งแรก ซึ่งทรงประกาศธรรมจักรแก่ปัญจวัคคีย์ ท่านจำชื่อพระสูตรนั้นได้ไหม? ***ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร***(พระสูตรว่าด้วยการหมุนวงล้อธรรม) ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโดยพิสดาร ทำให้พระโกณฑัญญะเป็นกายสักขี เวลาจบพระสูตร พระเถระตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลพร้อมด้วยพรหม ๑๘ โกฏิ พระอาทิตย์ยังไม่ทันอัสดงคต เทศนาจบลงแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าจำพรรษาในป่าอิสิปตนมฤคทายวันนั่นเอง.ไม่เสด็จแม้เพื่อบิณฑบาตตั้งแต่วันปาฏิบทแรมค่ำหนึ่ง เพื่อจะทรงชำระมลทินที่เกิดขึ้นในกัมมัฏฐานของภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ประทับอยู่ภายในพระวิหารเท่านั้น ภิกษุเหล่านั้นได้ไปยังสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ทูลถามถึงมลทินของพระกรรมฐานที่เกิดขึ้นๆ ฝ่ายพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปยังที่ที่ภิกษุเหล่านั้นนั่ง เมื่อทรงกล่าวสอนภิกษุสองรูป ภิกษุสามรูปก็เที่ยวไปบิณฑบาต ทั้งหกฉันบิณฑบาตที่ภิกษุสามรูปนำมา เมื่อทรงกล่าวสอนภิกษุสามรูป ภิกษุสองรูปก็เที่ยวไปบิณฑบาต ทั้งหกฉันบิณฑบาตที่ภิกษุสองรูปนำมา ครั้งนั้น พวกภิกษุปัญจวัคคีย์อันทรงประทานโอวาทอนุศาสน์อยู่อย่างนี้ ลำดับนั้น*พระวัปปเถระ*ได้เป็นพระโสดาบันในวันปาฏิบทแรมค่ำหนึ่ง *พระภัททิยเถระ*แรม ๒ ค่ำ *พระมหานามเถระ*แรม ๓ ค่ำ และ*พระอัสสชิเถระ*แรม ๔ ค่ำ ในวันแรม ๕ ค่ำของปักษ์ พระพุทธเจ้าให้พระโสดาบัน ๕ ท่านเหล่านั้นประชุมรวมกัน แล้วตรัสเทศนา "อนัตตลักขณสูตร" เวลาจบพระสูตรภิกษุทั้ง ๕ ตั้งอยู่ในพระอรหัตตผล.[1] พระเถระทั้ง ๕ ท่าน เป็นบุคคลประเภทที่สองคือ **วิปจิตัญญู**

[1] ม.อ.(ปปญฺจสูทนีแปล)๑๘/๔๕๒-๔๖๗. อรรถกถาปาสราสิสูตร.

ในปัจจุบันมีหลายท่านได้สดับหรือได้อ่าน "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" แล้ว ท่านได้บรรลุเป็นพระโสดาบันหรือยัง? ถ้ายังไม่ได้บรรลุ เราก็สรุปได้แน่ว่า เรามิใช่เป็นบุคคลประเภทที่สอง**"วิปจิตัญญู"** ผู้สามารถตรัสรู้ธรรมในเมื่อท่านจำแนกอรรถแห่งธรรมที่กล่าวโดยย่อให้พิสดาร

๓. **เนยยะ** เป็นบุคคลผู้ไม่อาจตรัสรู้ธรรม ขณะที่ท่านยกหัวข้อธรรมขึ้นแสดง หรือเมื่อท่านแจกแจงธรรมโดยพิสดาร **แต่ต้องเจริญไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ทีละขั้นอย่างเป็นระบบ ก็จักสามารถตรัสรู้อริยสัจ ๔ และเห็นแจ้งพระนิพพานได้ในอัตภาพนี้** อาตมาเชื่อว่า หลายท่านที่กำลังฟังอยู่ในขณะนี้เป็นบุคคลประเภทที่สาม ในปัจจุบันนี้บุคคลประเภทแรก และประเภทที่สองไม่มีเหลืออยู่ที่ใดในโลกนี้แล้ว อย่างไรก็ตาม มี**เนยยบุคคล**มากมายมีชีวิตอยู่ในหมู่พวกเราในสมัยนี้ เนยยบุคคลต้องเล่าเรียนพระพุทธพจน์ ต้องสอบถามอรรถที่ยากในพระบาลีและอรรถกถา ต้องใส่ใจโดยแยบคายในธรรมที่ได้ศึกษาแล้ว ต้องส้องเสพคบหา และอยู่ใกล้กัลยาณมิตร(ครู) และต้องบำเพ็ญเพียรในสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน จึงจะสามารถตรัสรู้ธรรมไปตามลำดับขั้นตอน นี้กล่าวไว้ใน**อรรถกถาอุคฆฏิตัญญูสูตร**[1]

การคบหากัลยาณมิตรเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง แม้ว่าเราไม่มีความรู้ในพระพุทธพจน์และอรรถกถา แต่ถ้าเรามีกัลยาณมิตรผู้สามารถนำให้เราเจริญไตรสิกขาได้อย่างสมบูรณ์ เพียงปัจจัยนี้ก็นำเราให้ถึงพระนิพพานได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสใน**อุปัฑฒสูตร**[2] ว่า

*"ความเป็น**ผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น**ทีเดียว ดูกรอานนท์ อันภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘"*

และใน**เมฆิยสูตร**[1]ว่า"*ดูกรเมฆิยะ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ คือ ตนจักเป็นผู้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ตนจักได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งกถาอันเป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส เป็นที่สบายในการเปิดจิต คือ อัปปิจฉกถา ฯลฯ วิมุตติญาณทัสสนกถา ตนจักปรารภความเพียร ฯลฯ ไม่ท้อถอยในกุศลธรรม ตนจักมีปัญญา ฯลฯ ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ.."*

[1] องฺ.จตุกฺก.อ.(มโนรถปูรณีแปล)๓๕/๓๕๐. อรรถกถาอุคฆฏิตัญญูสูตร.

[2] สำ.ม.(แปล) ๑๕/๕/๒. อุปัฑฒสูตร.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ ทรงเห็นหมู่สัตว์ซึ่งมีกิเลสดุจธุลีในปัญญาจักษุน้อยก็มี มีกิเลสดุจธุลีในปัญญาจักษุมากก็มี มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี มีอินทรีย์อ่อนก็มี มีอาการดีก็มี มีอาการเลวก็มี จะพึงสอนให้ตรัสรู้ได้ง่ายก็มี จะพึงสอนให้ตรัสรู้ได้ยากก็มี บางพวกมีปกติเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นภัยอยู่ก็มี [**อรรถกถาอายาจนสูตร**[2] อธิบายว่า *บุคคลผู้มีปัญญาชื่อว่า มีปกติเห็นปรโลก(ภพหน้า)และโทษว่าเป็นภัย กิเลสทั้งหมดชื่อว่าโทษ ทุจริตทั้งหมดชื่อว่าโทษ อภิสังขาร(บุญ บาป อรูปฌาน ๔)ทั้งหมดชื่อว่าโทษ กรรมที่นำสัตว์ไปสู่ภพทั้งหมดชื่อว่าโทษ ความสำคัญว่า ในโลกนี้และในโทษนี้เป็นภัยทั้งหมดปรากฏเหมือนเพชฌฆาตเงื้อดาบ บุคคลผู้ทรามปัญญา ชื่อว่า ไม่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นภัย*]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า พระธรรมเทศนาจะนำประโยชน์มาแก่บุคคล ๔ จำพวกแล้ว จึงตรัสรับท้าวสหัมบดีพรหมด้วยคาถาว่า[3]

"ดูกรพรหม เราเปิดประตูอมตนิพพานแล้วเพื่อสัตว์ทั้งหลาย
ผู้มีโสต จงปล่อยศรัทธามาเถิด เราสำคัญว่าจะลำบาก
จึงมิได้กล่าวธรรมอันประณีตสูงสุดที่ชำนิชำนาญในหมู่มนุษย์"

พระพุทธเจ้าทรงเปิดประตูสู่อมตนิพพานแล้ว เราต้องมอบศรัทธาของเราต่อคุณพระพุทธ พระธรรมและพระอริยสงฆ์ **หากไม่มีศรัทธาแล้วการบรรลุพระอริยมรรคอันเป็นประตูสู่พระนิพพาน ก็มิใช่ฐานะที่จะมีได้** เพราะ

[1] องฺ.นวก.(แปล) ๒๓/๒๐๗/๓๒๘-๓๒๙. เมฆิยสูตร.

[2] สำ.อ.(สารตฺถปกาสินีแปล) ๒๕/๑๒๓. อรรถกถาอายาจนสูตร.

[3] ที.ม.(แปล)๑๐/๔๖/๓๘, ม.ม.(แปล)๑๓/๕๑๑/๓๔๕,สำ.ส.(แปล)๑๕/๕๕๗/๑๕๓,สำ.อ.(แปล) ๒๕/๑๒๕.

การไม่มีศรัทธาในคุณพระพุทธ พระธรรม และพระอริยสงฆ์ เราอาจคิดว่า "เป็นไปได้จริงหรือว่า แค่ตั้งจิตที่ลมหายใจก็ทำให้บรรลุอัปปนาสมาธิได้?" "เป็นไปได้จริงหรือที่จะเห็นแสงได้โดยทำแค่ตั้งจิตที่ลมหายใจเข้า–ออก?" ความคิดเหล่านี้เป็นสิ่งรบกวนและทำให้เกิดความลังเลสงสัย ถ้าสิ่งนี้เกิดขึ้น พวกที่ไม่มีศรัทธามักจะหยุดเจริญกัมมัฏฐาน จิตเต็มไปด้วยความลังเลสงสัย และในไม่ช้าก็จะฟุ้งซ่านและบ่นเรื่องนั้นเรื่องนี้ ความลังเลสงสัยที่ฟุ้งไปนั้นยับยั้งการเกิดขึ้นแห่งประโยชน์อันจะพึงได้ในชีวิตของพวกเขา เพราะเหตุนี้ พระทศพลจึงตรัสว่า

"ผู้มีโสต จงปล่อยศรัทธามาเถิด เราสำคัญว่าจะลำบาก
จึงมิได้กล่าวธรรมอันประณีตสูงสุดที่ชำนิชำนาญในหมู่มนุษย์"

เราทราบแล้วว่า เมื่อแรกตรัสรู้ พระศาสดามิได้น้อมไปเพื่อจะทรงแสดงธรรม ในที่สุด หลังจากที่ท้าวสหัมบดีพรหมทูลวิงวอนเป็นครั้งที่สาม พระทศพลจึงทรงรับคำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหม ด้วยพระมหากรุณาไม่มีประมาณต่อสรรพสัตว์ พระศาสดาทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ และได้ทรงเห็นบุคคลประเภทที่หนึ่ง ที่สอง และที่สาม ซึ่งอาตมาได้ให้อรรถาธิบายแก่ท่านแล้ว ตอนนี้อาตมาจะอธิบายบุคคลประเภทที่สี่

๔. **ปทปรมะ** "*บุคคลใด ฟังมากก็ดี กล่าวมากก็ดี ทรงจำมากก็ดี สอนมากก็ดี ก็ยังไม่ตรัสรู้ธรรมในชาตินั้น บุคคลนี้ท่านเรียกว่า ปทปรมะ*"[1] เป็นผู้ที่จะทำได้อย่างมากที่สุดคือการเข้าใจแต่เพียงระดับถ้อยคำหรือบทแห่งธรรม แม้ว่าเขาจะเจริญศีล สมาธิ ปัญญา ทีละขั้นอย่างเป็นระบบ หรือแม้ว่าจะได้ฟังอรรถแห่งธรรม ไม่ว่าจะโดยสังเขปหรือโดยพิสดาร ก็ไม่อาจตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ ไม่อาจเห็นพระนิพพานในชาตินี้ แต่ความอุตสาหะทั้งมวลย่อมเป็นวาสนา(อบรมบารมี) เพื่อการทำให้แจ้ง(สัจฉิกิริยา)และการสำเร็จมรรคผล(ธรรมาภิสมัย)ในอนาคตกาล การปฏิบัติที่เขาสั่งสมในชาตินี้ย่อมจะเป็นสมบัติอันเขานำติดตัวไปได้ ดุจเสบียงในการเดินทางสู่พระนิพพาน เพราะเหตุนี้แลพวกเขาจักรู้แจ้งเห็นแจ้งพระธรรมตามความเป็นจริงในอนาคตชาติ

[1] ม.อ.(ปปญฺจสูทนีแปล) ๑๘/๔๕๓. อรรถกถาปาสราสิสูตร.

เราพึงทำสิ่งใด ถ้าเราเป็นบุคคลประเภทที่ ๔ "ปทปรมะ"? หากว่าเราเป็นปทปรมะ การเจริญกัมมัฏฐานเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ในกรณีนี้ การเจริญกัมมัฏฐานให้มากที่สุดเท่าที่เราสามารถทำได้ในชีวิตนี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ก็เพื่อการทำให้แจ้ง(สัจฉิกิริยา)และการสำเร็จมรรคผล(ธรรมาภิสมัย)ในอนาคต.

ตอนนี้เราได้ทราบบุคคล ๔ ประเภทที่กล่าวไว้ในอังคุตตรนิกายและแต่ละประเภทจะเห็นแจ้งพระนิพพานได้อย่างไรแล้ว คนในยุคปัจจุบันนี้เป็น*เนยยบุคคล*หรือไม่ก็เป็น*ปทปรมบุคคล* ส่วนบุคคล ๒ ประเภทแรกไม่มีแล้วในยุคเรา แม้ว่า "เนยยะ" สามารถทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้ด้วยการเจริญไตรสิกขา แต่ "ปทปรมะ" ไม่อาจตรัสรู้ธรรมได้ในชาตินี้

โปรดอย่าเสียกำลังใจ ถ้าท่านยังไม่ได้เจริญสมถวิปัสสนาโดยบริบูรณ์ พระโพธิสัตว์ทรงใช้เวลาบำเพ็ญพระบารมีให้บริบูรณ์ นานถึงสี่อสงไขยและหนึ่งแสนกัปจึงได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงต้องใช้เวลาทั้งหมดนั้นในการแทงตลอดอริยสัจจ์ ๔ เพื่อทรงบรรลุพระนิพพาน พระธรรมนี้ประณีตลึกซึ้งมาก เราทั้งหลายพึงต้องอดทน โปรดให้เวลาเจริญกัมมัฏฐานอย่างขยันหมั่นเพียรและไม่ย่อท้อ

เพราะเหตุใด ผู้ปฏิบัติธรรมที่พะอ็อก ตอยะนี้จึงได้รับการแนะนำให้เจริญสมาธิ? โปรดระลึกว่า แม้พระศาสดาก่อนจะตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ทรงเจริญสมถวิปัสสนาทีละขั้นอย่างเป็นระบบ ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในวันวิสาขปุรณมี ดังตรัสแสดงใน**ภยเภรวสูตร**[1] ต่อไปนี้

พระโพธิสัตว์ทรงเจริญอานาปานสติจนถึงจตุตถฌาน

"ดูกรพราหมณ์ เรานั้นสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกมีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในกายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เพราะมีปีติสิ้นไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะและเสวยสุขด้วยกาย บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยสาวกทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุจตุตถฌาน ไม่มี

[1] ม.มู.(แปล)๑๒/๔๗–๕๐/๒๕–๓๐, ม.ม.(แปล)๑๓/๑๕–๑๗/๑๒–๑๓ ,ม.ม.(แปล)๑๓/๕๐๕–๕๐๘/๓๔๕

ทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่...

ทรงบรรลุวิชชา ๓ ในราตรีทั้ง ๓

วิชชาที่ ๑. ทรงระลึกถึงปุพเพนิวาสานุสสติญาณในปฐมยาม

เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ เรานั้นย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมากคือ ระลึกชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏวิวัฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้. เราย่อมระลึกถึงขันธ์ที่เคยอยู่อาศัยได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้. ดูกรพราหมณ์ <u>วิชชาที่หนึ่ง</u>นี้แล เราบรรลุแล้ว ในปฐมยามแห่งราตรี กำจัดอวิชชาเสียได้ วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดเสียได้ ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนเมื่อบุคคลไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลสให้เร่าร้อน ส่งตนไปแล้วอยู่ ฉะนั้น.

พระศาสดาทรงระลึกชาติได้นับไม่ถ้วน ทรงแทงตลอดนามรูป และทรงบรรลุวิปัสสนาญาณที่ ๑"*นามรูปปริจเฉทญาณ*"ในปฐมยามแห่งราตรี.

วิชชาที่ ๒. ทรงชำระทิพพจักขุญาณในมัชฌิมยาม

เรานั้นเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน ปราศจาก อุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหวอย่างนี้ โน้มน้อมจิตไปเพื่อรู้จุติและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย. เรานั้นเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฏฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฏฐิ เมื่อตายไปเขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ดังนี้.

เรานั้นย่อมเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลวประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้. ดูกรพราหมณ์ <u>วิชชาที่สอง</u>นี้แล เราบรรลุแล้วในมัชฌิมยามแห่งราตรี กำจัดอวิชชาเสียได้ วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดเสียได้ ความสว่างก็เกิดขึ้น เหมือนเมื่อบุคคลไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลสให้เร่าร้อน ส่งตนไปแล้วอยู่ ฉะนั้น.

วิชชาที่สองนี้ชื่อว่า "จุตูปปาตญาณหรือทิพพจักขุญาณ" คือญาณกำหนดรู้จุติและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย และเมื่อพระศาสดาทรงกำหนดเห็นว่าสัตว์เหล่านี้ทำกรรมอะไรไว้หนอจึงมาเกิดในนรกเสวยทุกข์อย่างแสนสาหัส? และหมู่เทพเหล่านี้ทำกรรมอะไรไว้หนอจึงมาเสวยสมบัติเห็นปานนี้? นี้ชื่อว่า"ยถากัมมุปคญาณ" คือญาณเป็นเครื่องให้รู้ถึงสัตว์ผู้เข้าไปรับผลตามกรรมที่ทำมา ในมัชฌิมยามแห่งราตรี พระศาสดาทรงบรรลุวิปัสสนาญาณที่ ๒ "*นามรูปปัจจัยปริคคหญาณ*"

พระโพธิสัตว์ทรงแทงตลอดปฏิจจสมุปบาทในปัจฉิมยาม

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน**มหาศักยมุนีโคตมสูตร**[1] ว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก่อนแต่กาลตรัสรู้ เมื่อเรายังเป็นพระโพธิสัตว์ยังมิได้ตรัสรู้ เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า โลกนี้ถึงความลำบากหนอ ย่อมเกิด

[1] สำนิ.(แปล) ๑๖/๒๖/๗. ๑๐, มหาศักยมุนีโคตมสูตร, สำนิ.(แปล)๑๖/๒๕๐-๒๕๒/๑๑๔-๑๑๖, ส.นครสูตร

แก่ ตาย จุติ และอุบัติ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ไม่มีผู้ใดทราบชัด ซึ่งธรรมเป็นที่สลัดออกจากกองทุกข์ คือ ชราและมรณะนี้ได้เลย เมื่อไรหนอ ธรรมเป็นที่สลัดออกไปจากกองทุกข์ คือชราและมรณะนี้ จึงจักปรากฏ ฯ

พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาวัฏฏะ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า "เมื่ออะไรหนอแลมีอยู่ ชราและมรณะจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า "เมื่อชาติแลมีอยู่ ชราและมรณะจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชราและมรณะจึงมี"

เรานั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า "เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีชาติ" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า "เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีภพ" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ ด้วยปัญญาว่า "เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ ด้วยปัญญาว่า "เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีตัณหา" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ ด้วยปัญญาว่า "เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีเวทนา" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ ด้วยปัญญาว่า "เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ ด้วยปัญญาว่า "เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ"เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า "เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีนามรูป" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า "เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า "เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี"

"เพราะอะไร เป็นปัจจัย จึงมีสังขาร" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า "เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี"

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อนว่า "เหตุให้ทุกข์เกิด เหตุให้ทุกข์เกิด" ดังนี้ ฯ

พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาวิวัฏฏะ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความคิดดังนี้ "เมื่ออะไรหนอแล ไม่มีอยู่ ชราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชราและมรณะจึงดับ" เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า "เมื่อชาติไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ"

"เพราะภพดับ ชาติจึงดับ"

"เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ"

"เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ"

"เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ"

"เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ"

"เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ"

"เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ"

"เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ"

"เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ"

"เพราะอวิชชาสำรอกดับไปไม่เหลือ สังขารจึงดับ"

"เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ" ฯลฯ

"ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้"

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เรายังไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อนว่า "เหตุให้ทุกข์ดับ เหตุให้ทุกข์ดับ" ดังนี้ ฯ"

วิชชาที่ ๓. ทรงบรรลุอาสวักขยญาณในปัจฉิมยาม

ในปัจฉิมยามแห่งราตรี หลังจากที่พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาการอาศัยกันเกิดขึ้นแห่งทุกข์และการอาศัยกันดับไปแห่งทุกข์ระหว่างองค์ ๑๒ของปฏิจจสมุปบาทแล้ว พระโพธิสัตว์ได้ทรงเจริญอานาปานสติจนถึงจตุตถฌานอีก ยามนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส เครื่องยียวน ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ก็ทรงโน้มน้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ

โดยทรงพิจารณาพระไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจาไม่เที่ยง ทุกขาเป็นทุกข์และอนัตตาไม่ใช่ตัวใช่ตน อันเป็นสภาวะตามธรรมชาติ ทั้งของนามรูปพร้อมทั้งเหตุปัจจัยแห่งนามรูป ทรงเจริญ**โสฬสญาณ**ต่างๆที่เหลือได้แก่

๓. *สัมมสนญาณ*(ญาณที่กำหนดพิจารณานามรูป คือขันธ์ ๕ ตามแนวไตรลักษณ์)

๔. *อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ*(ญาณอันตามเห็นความเกิด และความดับ คือพิจารณาความเกิดขึ้นและดับไปแห่งเบญจขันธ์ จนเห็นชัดว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ครั้นแล้วก็ต้องดับไป ล้วนเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปทั้งหมด)

๕. *ภังคานุปัสสนาญาณ*(ญาณอันตามเห็นความสลาย คือ เมื่อเห็นความเกิดดับเช่นนั้นแล้ว คำนึงเด่นชัดในส่วนความดับ อันเป็นจุดจบสิ้น ก็เห็นว่า สังขารทั้งปวงล้วนจะต้องสลายไปทั้งหมด)

๖. *ภยตูปัฏฐานญาณ*(ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว คือเมื่อพิจารณาเห็นความแตกสลายอันมีทั่วไปแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเช่นนั้นแล้ว สังขารทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นไปในภพใดคติใด ก็ปรากฏเป็นของน่ากลัว เพราะล้วนแต่จะต้องสลายไป ไม่ปลอดภัยทั้งสิ้น)

๗. *อาทีนวานุปัสสนาญาณ*(ญาณอันคำนึงเห็นโทษ คือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารทั้งปวง ซึ่งล้วนต้องแตกสลายไป เป็นของน่ากลัวไม่ปลอดภัยทั้งสิ้นแล้ว ย่อมคำนึงเห็นสังขารทั้งปวงนั้นว่าเป็นโทษเป็นสิ่งที่มีความบกพร่องจะต้องระคนอยู่ด้วยทุกข์)

๘. *นิพพิทานุปัสสนาญาณ*(ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย คือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารว่า เป็นโทษเช่นนั้นแล้ว ย่อมเกิดความหน่าย ไม่เพลิดเพลินติดใจ)

๙. *มุญจิตุกัมยตาญาณ*(ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย คือ เมื่อหน่ายสังขารทั้งหลายแล้ว ย่อมปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากสังขารเหล่านั้น)

๑๐. *ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ*(ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทาง คือ เมื่อต้องการจะพ้นไปเสีย จึงกลับหันไปยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นมา พิจารณากำหนดด้วยไตรลักษณ์ เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดเปลื้องออกไป)

๑๑. *สังขารุเบกขาญาณ*(ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร คือเมื่อพิจารณาสังขารต่อไป ย่อมเกิดความรู้เห็นสภาวะของสังขารตามความเป็นจริงว่า มีความเป็นอยู่เป็นไปของมันอย่างนั้น เป็นธรรมดา จึงวางใจเป็นกลางได้ ไม่ยินดียินร้ายในสังขารทั้งหลาย แต่นั้นมองเห็นนิพพานเป็นสันติบท ญาณจึงมุ่งแล่นไปยังนิพพาน เลิกละความเกี่ยวเกาะกับสังขารเสียได้)

๑๒. *สัจจานุโลมิกญาณ* หรือ *อนุโลมญาณ*(ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจจ์ คือ เมื่อวางใจเป็นกลางต่อสังขารทั้งหลาย ไม่พะวงและญาณแล่นมุ่งตรงไปสู่นิพพานแล้ว ญาณอันคล้อยตามต่อการตรัสรู้อริยสัจจ์ ย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไป เป็นขั้นสุดท้ายของวิปัสสนาญาณ)

๑๓. *โคตรภูญาณ*(ญาณครอบโคตร คือ ความหยั่งรู้ที่เป็นหัวต่อแห่งการข้ามพ้นจากภาวะปุถุชนเข้าสู่ภาวะอริยบุคคล)

ได้ทรงรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา. เมื่อทรงรู้เห็นอย่างนี้

ก็ทรงสำเร็จโสดาปัตติมรรคและโสดาปัตติผล สกทาคามิมรรคและสกทาคามิผล อนาคามิมรรคและอนาคามิผล อรหัตตมรรคและอรหัตตผล ทีละลำดับอย่างรวดเร็ว มัคคญาณละกิเลสไปตามลำดับจนหมดจดเด็ดขาด ไม่มีส่วนเหลือ (คือวิปัสสนาญาณที่ ๑๔ *มัคคญาณ* และที่ ๑๕ *ผลญาณ*)

จิตก็หลุดพ้นแม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็มีญาณหยั่งรู้(วิปัสสนาญาณที่ ๑๖ *ปัจจเวกขณญาณ*)*ว่า หลุดพ้นแล้ว ได้รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี.*

*<u>วิชชาที่สาม</u>**"อาสวักขยญาณ"*** (ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย)***นี้แลทรงบรรลุแล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรี*** *กำจัดอวิชชาเสียได้แล้ว วิชชาก็เกิดขึ้น กำจัดความมืดเสียได้แล้ว ความสว่างก็เกิดขึ้น* **ในเวลารุ่งอรุณ ทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า**

ตอนนี้เราได้ทราบแล้วว่า แม้แต่พระโพธิสัตว์ของเราก็ได้ทรงเจริญโสพสญาณหรือญาณ ๑๖ อันเป็นญาณที่เกิดแก่ผู้บำเพ็ญวิปัสสนาโดยลำดับตั้งแต่ต้นจนถึงจุดหมายคือมรรค ผล นิพพาน มี ๑๖ ญาณ นับตั้งแต่ "นามรูปปริจเฉทญาณ..จนถึงปัจจเวกขณญาณ"

การเจริญโสพสญาณจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

ที่**พะอ็อก ตอยะ** ผู้ปฏิบัติธรรมจะได้รับการสอนให้เจริญโสพสญาณทั้ง ๑๖ ไปทีละญาณ ตามลำดับ อย่างเป็นระบบ

อุปมาว่า การที่เราจะได้รับปริญญา เราต้องเข้าโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ทีละชั้น ตามลำดับ ฉันใด

ฉันนั้นเหมือนกัน การจะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน เราก็ต้องเจริญโสพสญาณทั้ง ๑๖ ไปทีละญาณ ตามลำดับ ด้วยประการฉะนี้

ขออำนวยพรให้ท่านทั้งหลายได้บรรลุวิปัสสนาญาณ

ขออำนวยพรให้ท่านได้เจริญ**สมถวิปัสสนา**ตามลำดับอย่างเป็นระบบ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานอันเกษม.

สาธุ สาธุ สาธุ

เจริญพรและเมตตา
เรวตภิกขุ
พะอ็อก ตอยะ

หมายเหตุ –พระอาจารย์เรวตะแสดงพระธรรมเทศนานี้เป็นภาษาอังกฤษ ในวันขึ้นปีใหม่ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ พะอ็อก ตอยะ เมียนมาร์

บทที่ ๗ อะไรที่เราต้องการจะทำ?

บทที่ ๗ อะไรที่เราต้องการจะทำ?

เรวตภิกขุ

กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ แห่งพะอ็อก ตอยะ

อัยยา จิตรญาณี
แปลจากภาษาอังกฤษและเรียบเรียง

บทที่ ๗ อะไรที่เราต้องการจะทำ?

คำถามที่ต้องถาม...

มีคำถาม ๒ ข้อที่เราจำเป็นต้องถาม:

๑. อะไรที่เราต้องการจะทำ?

๒. เรากำลังทำอะไรอยู่?

ต่อเมื่อเรามีคำตอบต่อคำถาม ๒ ข้อนี้ เราก็จะทราบว่า กิจที่เราต้องการจะทำ และกิจที่เรากำลังทำอยู่นั้น สอดคล้องกันไหม?

คนเราจำเป็นต้องทราบว่า กิจที่เขาต้องการจะทำ สอดคล้องกับกิจที่เขากำลังทำอยู่ไหม? เพื่อที่จะเข้าใจว่าการกระทำและความปรารถนาของเขานั้นสอดคล้องกัน หรือว่าแตกต่างกัน

เราแต่ละท่านกำลังทำสิ่งหนึ่ง หรือไม่ก็อีกสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลา เราเห็นได้ว่า ในหมู่เรา มีบางพวกสาละวนอยู่แต่เรื่องทางโลกเป็นหลัก พวกอื่นก็ทำระคนกันทั้งในเรื่องทางโลกและทางธรรม และมีบางพวกซึ่งความสนใจหลักและเป้าหมายในชีวิตคือการเป็นอิสระจากวัฏสงสาร ไม่ว่าเราจะทำกิจใดอยู่ แต่ละคนจำเป็นต้องทราบว่า เขากำลังทำสิ่งที่เขาต้องการจริงหรือ? บาง

คนทำได้จริง แต่มีพวกอื่นที่ไม่ทราบว่า การกระทำของเขานั้นสอดคล้องกับเป้าหมายที่เขาต้องการหรือไม่?

เราควรพยายามทำกิจที่เราต้องการจะทำ? หรือว่าเราพึงบากบั่นที่จะทำ**กิจที่ควรทำ**? คำถามสำคัญ ๒ ข้อนี้ก็จำเป็นต้องถามเช่นกัน เราพบคำตอบของคำถาม ๒ ข้อนี้ว่า เพื่อที่จะทำกิจที่เราต้องการทำนั้น ก่อนอื่นเราต้องทำกิจที่ควรทำ ด้วยการทำกิจที่ควรทำนั้น เราจักได้สมประสงค์ในบุพกิจสำหรับการทำกิจที่เราต้องการจะทำ เราต้องเจริญความเพียร ความใจกว้าง ยอมทน และขันติ เพื่อที่จะทำกิจที่เราต้องการทำจริงๆ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ **เราต้องอบรมจิต**

ความปรารถนาแห่งจิต

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสใน**จิตตสูตรที่ ๒**[1] ว่า"*จิตฺเตน นียติ โลโก*" แปลว่า"*โลกอันจิตย่อมนำไป..*" และใน**ขุททกนิกาย**[2] ว่า **"ไม่พึงเป็นไปตามอำนาจของจิต แต่พึงนำจิตให้เป็นไปตามอำนาจของตน"** คือความมุ่งหมายของการอบรมจิต จิตอันประเสริฐย่อมนำบุคคลไปสู่ภพอันเกษม แต่จิตทรามย่อมนำบุคคลไปสู่อบายภูมิ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทราบว่า จิตนำเราไปสู่ที่ใด เราได้อยู่บนวิถีทางที่นำไปสู่ความหมายที่ลึกซึ้งและตรงตามความมุ่งหมายของชีวิตหรือยังหนอ? และนี่เป็นมรรคาอันนำให้บรรลุเป้าหมายที่เราปรารถนาหรือหนอ? จุดมุ่งหมายของเราจักต้องนำจิต(คือข่มใจให้ดำเนินไปในทางที่ถูก)อยู่ตลอดเวลา มากกว่าที่จะเป็นไปตามอำนาจของจิต

เป็นธรรมชาติที่ทรรศนะเกี่ยวกับชีวิตย่อมแตกต่างกันไป ตราบใดที่คนซึ่งมีเป้าหมายในชีวิตที่แย้งกันยังมีอยู่ เป็นเรื่องปกติที่จะพบความต่างในหมู่ประชากรโลก ในทรรศนะของเรา เรายอมรับว่า คนส่วนมากมีความต่างกัน แต่เราไม่ได้ใส่ใจในความต่างของพวกเขา อย่างไรก็ตาม มีพวกอื่นซึ่งมีเป้าหมายและความเห็นละม้ายกัน แม้จะไม่เหมือนกันทีเดียว ความละม้าย

[1] สำ.ส.(แปล)๑๕/๑๘๑/๕๓. จิตตสูตรที่ ๒.

[2] ขุ.เถร.(แปล)๒๖/๓๕๕/๓๕๘-๓๖๓. ปัญญาสนิบาต.ตาลปุฏเถรคาถา, และขุ.อ.(แปล)๕๓/๓๕๓-๔๐๔.

กันในที่นี้เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง มิใช่หมายถึงความเหมือนกันในรูป หรือลักษณะที่เห็นภายนอก เช่น ภิกษุย่อมครองจีวร รูปลักษณ์ที่เห็นภายนอกของเหล่าภิกษุ ย่อมดูเหมือนกันไม่มากก็น้อย ความเหมือนกันในลักษณะที่เห็นภายนอกนี้ ไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่สิ่งที่สำคัญคือ ความเหมือนกันในสารัตถะแห่งจิตซึ่งปลุกสำนึกในภิกษุ ความเหมือนกันอันลึกซึ้งของสารัตถะแห่งจิตเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดประการหนึ่งของความเป็นสมณะ

พระธรรมอันประณีตลึกซึ้งของพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราที่ทรงประทานเพื่อประโยชน์แก่บุคคลผู้มีความปรารถนาอันประเสริฐ และแก่ผู้มุ่งเพื่อความหลุดพ้นที่แท้ **การเป็นผู้ประเสริฐ หมายถึง** เป็นผู้มีจิตอันอบรมดีแล้ว ซื่อสัตย์ น่าเคารพ มีความอุตสาหะ ไม่กดขี่ข่มเหง มีอัตถจริยาประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น มีมุทิตาจิตยินดีในความได้ดีของผู้อื่น และมีอุเบกขาวางใจเป็นกลางเมื่อไม่อยู่ในวิสัยที่จะช่วยได้ เหล่านี้คือ **คุณสมบัติของการเป็นผู้ประเสริฐหรืออริยบุคคล** เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว หากพระรูปนั้นตั้งความปรารถนาที่จะบรรลุความเป็นอริยะ มีความสำรวมรักษาพระวินัยกลายเป็นผู้มีศรัทธาอย่างสูงและน้อมจิตสู่เนกขัมมะปลอดโปร่งจากกามคุณมากขึ้นมากขึ้น โดยการใส่ใจในพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า นี่จึงเป็นสารัตถะแห่งความเป็นบรรพชิต นี่จึงเป็นสิ่งสำคัญ มิใช่รูปแบบ หรือรูปลักษณ์ของพระภิกษุ

ความต่างกันในเชื้อชาติ ชนชั้น โภคทรัพย์และความมั่งคั่ง ไม่มีบทบาทใดในความหมายที่แท้ของพระพุทธธรรม ความแตกต่างเช่นนั้นระหว่างบุคคลมีมูลเหตุจากอคติและความใจแคบ ความแตกต่างเหล่านี้ไม่อาจนำเราไปสู่การเป็นผู้ประเสริฐ และไม่อาจช่วยให้เราก้าวหน้าสู่เป้าหมายแห่งความหลุดพ้น

พระบรมศาสดาประทานคณะสงฆ์ เพื่อความผาสุก และประโยชน์แห่งผู้แน่วแน่ฟันฝ่าเพื่อความหลุดพ้นโดยการเจริญอริยอัฏฐังคิกมรรคในชีวิตด้วยเหตุผลนั้น ความไม่เสมอภาคทั้งมวลและการแบ่งแยกโดย เชื้อชาติ ชนชั้นภูมิรู้และความมั่งมีจึงถูกขจัดจากหมู่สงฆ์อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ผู้อุปสมบท

เป็นพระภิกษุซึ่งเห็นด้วยกับการขจัดความไม่เสมอภาค มีศรัทธา และปลอดจากอคติ ย่อมอยู่บนหนทางสู่จุดหมายปลายทางและเป้าหมายคือความหลุดพ้น ในคณะสงฆ์ ภิกษุทั้งมวลได้รับความเคารพเสมอกัน ในฐานะภิกษุแห่งศากยวงศ์ สมาชิกของสงฆ์เป็นหนึ่งเดียวโดยปราศจากการเลือกที่รักมักที่ชัง แต่เป็นจำนวนพรรษาและความเคารพซึ่งกันและกันที่เข้ามาทดแทน

บนวิถีสู่ความหลุดพ้น มรรคาที่เราดำเนินตามจำต้องเป็นวิถีเดียวกัน หากไม่ดำเนินตามมรรคาเดียวกัน เป้าหมายสูงสุดก็ไม่อาจเป็นสิ่งเดียวกันได้

เป็นเพราะเราทราบว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนหลายพระองค์ได้บรรลุเป้าหมายแห่งการตรัสรู้ เราทราบว่ามรรคาสู่การตรัสรู้มีแล้ว ลักษณะเด่นอันสำคัญคือ มรรคาสู่การตรัสรู้เป็นมรรคาเดียวกัน ท่านผู้บรรลุการตรัสรู้แล้วได้พบว่า ท่านได้ดำเนินตามมรรคาเดียวกันสู่การตรัสรู้ ซึ่งเราต้องเจริญตามมรรคาอันประเสริฐนั้นเพื่อบรรลุเป้าหมายอันประเสริฐ

มีสภาวธรรมหนึ่ง ซึ่งความทุกข์จากการแก่ การเจ็บและการตายเช่นกันกับความทุกข์อื่นๆดับไป และก็มีการภาวนาและมรรคาซึ่งเราสามารถข้ามไปถึงอีกฝั่งหนึ่งคือพระนิพพานอันเกษมซึ่งกองทุกข์ทั้งมวลดับสนิท มรรคานี้มีชื่อว่า "อริยอัฏฐังคิกมรรค" อันเป็นปฏิปทาข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เราจะบรรลุพระนิพพานได้ก็ต่อเมื่อ"การภาวนา"และ"มรรคา"นี้มีความสอดคล้องกัน หากสองประการนี้ไม่สอดคล้องกันแล้วก็ไม่อาจบรรลุพระนิพพานได้ ถ้าปราศจากการเจริญภาวนาตามอริยอัฏฐังคิกมรรคนี้จนถึงความไพบูลย์ก็ไม่อาจทำให้แจ้งพระนิพพานได้ไม่ว่าจะเป็นผู้ใด เราได้เห็นแล้วว่า ปฏิปทาและการเจริญภาวนาตามมรรคานี้ เป็นการทำ"กิจที่ควรทำ"อย่างแท้จริง

การได้โอกาสทำกิจที่เราต้องการจะทำ

ผู้เจริญตามมรรคานี้ทุกคนจะได้บรรลุเป้าหมายในวันหนึ่ง ไม่ช้าก็เร็ว เป็นธรรมชาติที่บุคคลต่างกัน ย่อมต้องการเวลาในการปฏิบัติแตกต่างกันเพื่อบรรลุเป้าหมาย เป้าหมายสูงสุดจะบรรลุได้โดยรวดเร็วแก่บุคคลผู้สั่งสมบารมีมาบริบูรณ์แล้วและแก่ผู้ที่เกิดเป็นชาติสุดท้ายในวัฏสงสาร เราได้เห็นว่า การ

สั่งสมและบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ โดยที่แท้หมายถึงกำลังทำ"กิจที่ควรทำ" ดังนั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จักต้องมีสำนึกของการทำ"กิจที่ควรทำ"

การเจริญตามมรรคมีองค์แปดอันประเสริฐกล่าวโดยย่อคือไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา สำหรับบางท่านเพียงการพยายามรักษาศีล ก็หมายถึงว่า เขากำลังทำกิจที่ควรทำ การรักษาศีล ๕–๑๐ เป็นอย่างน้อยเป็นขั้นตอนที่จำเป็นอันนำให้เกิดสัมมาสมาธิ การรักษาศีลแล้วเจริญสมาธิเป็นการกำลังทำกิจที่ควรทำ เพื่อก้าวหน้าไปสู่การปฏิบัติวิปัสสนาและการเจริญปัญญา

ความปรารถนาที่จะเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน, ซึ่งเป็นขั้นที่เราจะได้พิจารณาพระไตรลักษณ์ของสังขารธรรมโดยความเป็น อนิจจาไม่เที่ยง ทุกขาเป็นทุกข์และอนัตตาไม่ใช่ตัวใช่ตน, จักเกิดได้ต่อเมื่อหลังจากที่เราได้เจริญสมาธิแล้ว การเจริญสมาธิจนถึงความบริบูรณ์ในที่นี้หมายถึงว่าเรากำลังทำกิจที่ควรทำ สมาธิจักทำให้เรากำหนดเห็นนามรูปปรมัตถ์ได้ด้วยญาณในที่สุด เมื่อเราสามารถเห็นนามรูปปรมัตถ์ เราจึงจักเจริญวิปัสสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อเมื่อวิปัสสนาญาณถึงความแก่กล้าเราจึงจักเห็นแจ้งภาวะอันสงบเย็นที่แท้แห่งพระนิพพาน ดังนั้น การเจริญสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ และปัญญาหมายถึงว่า เรากำลังทำกิจที่ควรทำเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน

วิถีทางเดียวที่จะไปถึงเป้าหมายสูงสุดคือ การอธิษฐานจิตอย่างแน่วแน่มั่นคงที่จะบรรลุความปรารถนาสูงสุด และแล้วให้คำอธิษฐานนั้นสถิตอยู่แต่เบื้องหน้าแห่งจิตตน เมื่อเราทำสิ่งใดด้วยอำนาจจูงใจจากแรงอธิษฐานนี้ สิ่งที่ทำต่างๆนั้น ย่อมเป็นการกำลังทำกิจที่ควรทำ

โดยทั่วไป มนุษย์เรากำลังทำกิจที่ควรทำเพื่อการมีชีวิตรอดในสังคม แต่เพียงการทำกิจที่ควรทำเพื่อ"ความอยู่รอด"มิได้หมายถึงว่า เขาสามารถที่จะทำในสิ่งที่เขาต้องการทำโดยอัตโนมัติ นี้เป็นเพราะว่า คนส่วนใหญ่ยังไม่มีโอกาสที่จะทำในสิ่งที่เขาต้องการจะทำจริงๆ

ส่วนผู้ที่กำลังเจริญภาวนาเพื่อบรรลุความหลุดพ้นก็กำลังทำกิจที่ควรทำเช่นกัน เขาเจริญภาวนาเพราะความปรารถนาลึกซึ้งที่จะหลุดพ้นจากวัฏสงสารด้วยความมุ่งหมายที่จะบรรลุความปรารถนานั้น นี้เป็นการทำที่ถูกต้อง

โดยแท้ในกิจที่ควรทำเพื่อให้ความปรารถนาของเขาลุล่วง ในกรณีนี้อย่างไรก็ดี การกำลังทำกิจที่ควรทำจักก่อให้เกิดสิ่งที่เขาได้ปรารถนาไว้ พึงเข้าใจดังนี้

"ความอยาก"ที่เกิดแต่โลภะและอภิชฌาคือโลภอยากได้ของเขาเป็นสิ่งที่ชัดเจนว่าไม่เหมือนกับ"ความปรารถนา"ที่เกิดแต่ความใคร่จะหลุดพ้น

การเล็งสู่จุดหมาย

ความปรารถนาจะทำในสิ่งที่เราต้องการทำช่วยให้เรามุ่งไป และมีจุดประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน อุปมาว่า การวางรากฐานและทำสิ่งต่างๆทั้งสิ้นที่ควรทำ เพื่อการก่อสร้าง และเข้าอยู่ในคฤหาสน์หลังใหญ่ ที่สร้างอย่างประณีต แม้ว่าการวางรากฐานจะไม่ใช่ปฏิบัติการเริ่มต้นของการทำกิจที่ควรทำ บุพกิจย่อมมาเป็นอันดับแรกเสมอ เขาต้องรวบรวมวัสดุก่อสร้างที่ต้องใช้ทั้งหมด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของเขา บุพกิจเหล่านี้แหละพึงถือได้ว่า เป็นการเริ่มต้นทำกิจที่ควรทำ ผู้ที่ได้บำเพ็ญบารมีมาบริบูรณ์แล้วเปรียบดุจได้รวบรวมวัสดุก่อสร้างไว้ครบแล้ว ย่อมสามารถทำในสิ่งที่เขาต้องการทำและเจริญรุดหน้าสู่เป้าหมายได้รวดเร็ว แต่ผู้ที่มีบารมีเช่นนี้มีน้อยมาก

เมื่อเราให้ความสำคัญต่อสิ่งที่เราต้องการทำก่อนแทนที่จะทำในกิจที่ควรทำ นั่นจะกลายเป็นอุปสรรคที่ปิดกั้นโอกาสที่จะทำในสิ่งที่เราต้องการทำอย่างแท้จริง ดังนั้น เราจึงได้เห็นอีกครั้งหนึ่งว่า การทำกิจที่ควรทำเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อสนองความปรารถนาของเราในการทำสิ่งที่เราต้องการทำอย่างแท้จริง

เทวทัตต์เกิดความปรารถนาว่า[1] "*เราจักเป็นพระพุทธเจ้า เราจักปกครองหมู่สงฆ์*" เขาถูกขับดันด้วยความปรารถนาลามก ให้ทำในสิ่งที่เขาต้องการทำ แทนที่จะสั่งสมบารมีที่จำปรารถนาต่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า การยอมเป็นไปในอำนาจของตัณหาจึงนำให้เขาถึงความพินาศในสมณธรรม ได้ประสบโทษที่เยียวยาไม่ได้ ตั้งอยู่ตลอดกัปในอเวจีมหานรก นี่เป็นตัวอย่างแห่งการตามใจกิเลสของจิต

[1] ขุ.อิติ.(แปล)๒๕/๒๖๕/๒๗๔.ติกนิบาตวรรคที่ ๔.เทวทัตตสูตร,และอิติ.อ.(แปล)๔๕/๕๕๑.เทวทัตตสูตร.

ผู้ที่ต้องชดใช้หนี้กรรมด้วยชีวิต

คนเป็นอันมากต้องชดใช้หนี้กรรมด้วยชีวิตตน เพราะเห็นแก่สมบัติทางโลกหรือเพื่อได้รับการยอมรับ คำสรรเสริญ ความนิยม และความนับถือจากผู้อื่น เทวทัตต์เป็นตัวอย่างแห่งผู้ที่ต้องชดใช้หนี้กรรมด้วยชีวิต โดยการซ่องเสพและทำตามบัญชาของกิเลสในจิต

ท่านกำลังทำในสิ่งที่หัวใจท่านต้องการจะทำจริงๆ หรือว่าท่านถูกจูงใจด้วยความอยากเพื่อได้รับความนิยม เกียรติยศ คำสรรเสริญ ความนับถือชื่อเสียงและความมั่งคั่งมากกว่า? เราจำเป็นต้องทราบความแตกต่างระหว่างเหตุผลสองประการนี้ เพื่อความปรารถนาที่จะทำสิ่งใดก็ตาม

มีบางพวกไม่ได้พิจารณาความปรารถนาที่แท้ของตนเอง ได้แต่กังวลกับทัศนคติ ความคิดและความเห็นของผู้อื่นมากจนเกินไป การหวนหาการได้รับการยอมรับ ความนิยม และความเข้าใจจากผู้อื่น นำไปสู่มรณกรรมของตนเอง น่าเศร้าที่พวกเราเป็นอันมากต้องถึงจุดจบแห่งชีวิต เพราะยอมจำนนต่อความปรารถนาของผู้อื่น เรื่องเช่นนี้กลายเป็นเรื่องสามัญในโลกไปแล้ว

เราไม่อาจอยู่ในสันติที่แท้และความสงบเย็นได้ หากปราศจากการรู้จักวิถีแห่งความคิดและความปรารถนาที่แท้ของตนเอง เมื่อปราศจากความรู้ในวิถีแห่งความคิดและความปรารถนาที่แท้ของตนเอง ชีวิตย่อมไร้ค่า ความสงบและเสถียรภาพแห่งจิต ไม่อาจมีได้ ตราบที่เรายังไม่รู้จักกิจที่เราต้องการจะทำจริงๆ

โลกโหยหาความเข้าใจ

โลกซึ่งผู้คนโหยหาความเข้าใจและการยอมรับจากผู้อื่นเป็นโลกที่น่าเบื่อ อุดมไปด้วยความทุกข์ มนุษยชาติย่อมเหน็ดเหนื่อยเสียแรงเปล่าในการส่งเสริมตนเองอย่างไม่ลดละ ด้วยความหวังที่จะโดดเด่นและมีชื่อเสียง และเพื่อความสนุกสนานที่ผ่านพ้นไปอย่างรวดเร็วแห่งโลกมนุษย์นี้ ชีวิตนับไม่ถ้วนที่ต้องสละไป นับเป็นความเสียหายอย่างใหญ่หลวงสืบเนื่องจากความโง่เขลา ทั้งหมดนี้มีมูลเหตุจากอวิชชาและโลภะ

เมื่อความโลภเกิดขึ้น ย่อมครอบงำคือเผชิญนรชนใด เมื่อนั้นความมืดบอดย่อมมีแก่นรชนนั้น ต่อแต่นั้นคนโลภแล้วย่อมไม่รู้ประโยชน์ตนตามความเป็นจริง ในการดิ้นรนเพื่อสนองคำบัญชาของโลภะ พวกเขาตรากตรำด้วยความสำคัญผิดว่าเขากำลังทำงานเพื่อประโยชน์ของตนเอง เพราะเหตุนี้ พระศาสดาจึงตรัสใน**มลสูตร**[1]ว่า "*ลุทฺโธ อตฺถํ น ชานาติ*" แปลว่า *"คนโลภย่อมไม่รู้ประโยชน์"*อรรถกถาอธิบายว่า *"คนผู้โลภแล้ว ย่อมไม่รู้อัตถะ คือประโยชน์เกื้อกูล มีประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นต้น ตามความจริง"*

มีบางคนเพียรรักษาความสงบแห่งจิต พวกเขาต้องการไปสู่ชีวิตที่มีค่าอย่างแท้จริง สิ่งที่มีในชีวิตซึ่งบุคคลเหล่านี้โน้มน้าวต้องการ มักเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความสงบแห่งจิต อย่างไรก็ตาม มีคนอื่นๆอีกเป็นอันมากผู้ที่แม้จะมุ่งปรารถนาชีวิตที่มีค่า แต่ก็ไม่อาจทำเช่นนั้นได้เนื่องจากกิเลสคือโลภะ บุคคลเหล่านั้นอยู่ในความทรมานยิ่ง เหตุใดพวกเขาจึงตกอยู่ในความทรมาน? เหตุใดความสงบเย็นจึงปลาสนาการไปจากชีวิตของเขา? การไม่รู้ถึงความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาและเข้าใจว่า เพราะเหตุใดความสงบเย็นจึงหายไปจากชีวิตของพวกเขา? พวกเขาจำเป็นต้องมองไปที่สาเหตุเหล่านั้น

บุคคลพึงต้องทราบว่า เขาต้องการจะทำสิ่งหนึ่งที่พิเศษ ในอดีต มีผู้เข้าใจในเรื่องนี้ พวกเขาได้ทำกิจที่ควรทำอย่างมีสำนึกเพื่อเหตุผลนั้นจริงๆ ในปัจจุบันมีผู้เข้าใจในเรื่องนี้เช่นกัน และในอนาคตก็จะมีคนที่เข้าใจในเรื่องนี้ด้วย

ความเหมือนกันในความต่าง

คนต้องแสวงหาวิถีทางแห่งตนเองเพื่อไปสู่เป้าหมายของตนในความพยายามที่จะเป็นไปในโลก ซึ่งคนส่วนใหญ่ได้แต่มักง่ายคลำทางไปอย่างผิดๆ พลาดๆ จะไปถึงหรือเปล่าก็ไม่แน่ ชีวิตช่างไม่มีหลักประกันใดๆ

ชนย่อมแตกต่างกัน ไม่มีใครที่เหมือนกันเลย ทางชีวิตของแต่ละคนเป็นทางพิเศษเฉพาะตน อย่างไรก็ตาม เราค้นพบว่า มีสิ่งที่เหมือนกันในความแตกต่างของเรา เป็นเช่นนั้นได้อย่างไร? เป้าหมายของมนุษย์ในพิสัยกว้างและดูเหมือนว่าหลากหลายอนันต์ ย่อมมีความต่าง แต่ในอีกด้านหนึ่ง ลักษณะแห่งโลภะ โทสะและโมหะ ซึ่งเราใช้ฉันเดียวกันในการเดินทางสู่เป้าหมายที่ต่างกันของเรา มี"ความเหมือนกัน"

[1] ขุ.อิติ.(แปล)๒๕/๒๖๘/๒๗๓. ติกนิบาตวรรคที่ ๔ มลสูตร, และอิติ.อ.(แปล)๔๕/๕๔๕.อรรถกถามลสูตร.

ทักษะที่ไม่จำต้องสอน

สิ่งเหล่านี้ ได้แก่ โลภะ โทสะและโมหะ ถูกบ่มเพาะ ประกอบและแสดงลักษณะนิสัยใจคอของคนโดยตัวของมันเอง โดยไร้การช่วยเหลือไม่ว่าด้วยการสอนหรือชี้แนะใดๆ สิ่งเหล่านี้ต่างทำกิจเฉพาะของตนเอง

ดังว่า ความอุตสาหะและการปฏิบัติของผู้ที่เจริญกัมมัฏฐาน ย่อมนำไปสู่วิถีทางหนึ่ง ฉันใด ความพยายามและการกระทำของผู้ที่ถูกครอบงำด้วยโลภะ โทสะ และโมหะก็นำไปสู่อีกวิถีทางหนึ่งฉันนั้น วิถีทางแรกนำไปสู่อิสรภาพ ส่วนอีกวิถีทางหนึ่งนำไปสู่ความทุกข์ แม้ว่าไม่มีผู้ใดได้รับการสอนในทักษะแห่งโลภะ โทสะ หรือโมหะ ลักษณะลามกเหล่านี้ก็สอดแทรกเข้าไปในชีวิตของปุถุชน จนดูเหมือนว่า ผู้คนเรียนรู้ทักษะลามกเหล่านี้ได้เร็วทีเดียว ดังนั้น ผู้ที่ถูกกิเลสเหล่านี้ครอบงำ จึงย่างไปบนหนทางแห่งความทุกข์ด้วยว่ากิเลสเหล่านั้นติดตามไปตลอดชีวิต คนส่วนใหญ่ทำกายทุจริต และวจีทุจริตแล้วๆเล่าๆ เพราะธรรมชาติและลักษณะอันลามกของกิเลสเหล่านี้ โลภะ โทสะ และโมหะ ยังให้เกิดความมืดบอดและลวงตาเป็นอย่างยิ่ง

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า[1]

"ลุทฺโธ ธมฺมํ น ปสฺสติ" หมายความว่า"คนผู้โลภแล้ว คือถูกความโลภครอบงำแล้ว มีจิตถูกความโลภกลุ้มรุมแล้ว ย่อมไม่เห็น คือ ไม่รู้โดยประจักษ์ แม้ซึ่งธรรมอันเป็นทางแห่งกุศลกรรมบถ ๑๐ จะป่วยกล่าวไปไยถึงจะได้เห็นอุตตริมนุสสธรรม(ธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์)"

"ผู้ที่ถูกโทสะประทุษร้ายแล้วแล ถูกโทสะครอบงำแล้ว ผู้มีจิตอันโทสะหุ้มห่อแล้ว ย่อมไม่เห็น คือไม่รู้โดยประจักษ์ แม้ซึ่งธรรมอันเป็นทาง

[1] ขุ.อิติ.(แปล)๒๕/๒๖๘/๒๗๓.ติกนิบาตวรรคที่ ๔.มลสูตร, ขุ.อ.(แปล)๔๕/๕๔๕-๕๔๗.อรรถกถามลสูตร.

แห่งกุศลกรรมบถ ๑๐ จะป่วยกล่าวไปไยถึงจะได้เห็นอุตตริมนุสสธรรม (ธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์)"

"ผู้หลงแล้วแล ถูกโมหะครอบงำแล้ว ผู้มีจิตถูกโมหะหุ้มห่อแล้ว ผู้หลงลืม ย่อมไม่เห็น คือไม่รู้โดยประจักษ์ แม้ซึ่งธรรมอันเป็นทางแห่งกุศลกรรมบถ ๑๐ จะป่วยกล่าวไปไยถึงจะได้เห็นอุตตริมนุสสธรรม(ธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์)"

พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า โลภะ โทสะ และโมหะ ย่อมครอบงำ คือเผชิญนรชนใด ในเวลานั้น ความมืดบอดย่อมมีแก่นรชนนั้น และต่อแต่นั้น พาลมหาชนนี้ จะไม่รู้สึก คือไม่รู้จักสิ่งนั้น กล่าวคือโลภะเป็นต้น ที่เกิดขึ้นในจิตของตนนั่นเองว่าเป็นภัย คือเป็นเหตุแห่งภัย เช่น ความกำเริบแห่งจิต การกระทำทุจริตทางกายและวาจา เป็นต้น

ความจริงที่ไม่ยืนนาน

มีคนบางพวกที่มีเป้าหมายเดียวในชีวิตคือ เพียงแค่อยู่รอดในสังคมมีชีวิตแบบทางโลกีย์ คนเหล่านี้เชื่อโดยไม่ใช้ปัญญาว่า เขาสามารถหาความหมายและเป้าหมายในชีวิตด้วยความต้องการทางกามสุขอันไม่สิ้นสุด มนุษย์มักจะชอบ ต้องการ และกระหายต่อประสบการณ์แห่งความยินดีในกามคุณ ๕ ไม่มีข้อสงสัยใดๆว่า มี รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสที่น่าปรารถนา ความเพลิดเพลินและสนุกสนานซึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยประสาทรับรู้ ๕ ก็คือ กามสุข ๕ เบญจกามคุณเหล่านี้แหละที่ผู้คนแสวงหาอย่างคลั่งไคล้ไม่รู้อิ่ม

ความปรารถนาที่จะเพลิดเพลินกับกามสุขเหล่านี้ ท่วมท้นจิตมนุษย์มาก จนอาจให้คำจำกัดความตรงๆได้ว่า "นี่คือสิ่งที่เขาต้องการจะทำ" พลังแห่งโลภะ โทสะ และโมหะทำให้คนส่วนใหญ่มืดบอดอย่างน่าเศร้า กิเลสเหล่านี้ยังถูกเสริมแรงต่อด้วยค่านิยมของสังคมวงกว้าง ค่านิยมที่มีรากเหง้าจากโลภะ โทสะและโมหะ ตัณหาเพื่อความเพลิดเพลินยินดีและกามสุขเป็นธรรมชาติเต็มอัตราของคนส่วนใหญ่ มากจนกระทั่งพวกเขาเชื่อเป็นจริงเป็นจังว่า การสนองตัณหาของตนคือ"สิ่งที่เขาต้องการจะทำจริงๆ"ความเชื่อผิดๆ

นี้มักจะเปลี่ยนไป เมื่อเขาเห็นถึงโทษภัยอันแท้จริงในการแสวงหาเช่นนั้น แต่พวกที่ยังคงเที่ยวสำมะเลเทเมาในกามสุข ชีวิตย่อมไม่เคยพอ

นี่ถือว่า เป็นกิจที่ควรทำในชีวิตแน่หรือ?

ผู้คนทุ่มเวลาในการแสวงหากามสุขมากเหลือเกิน แต่ได้รับผลคือความสนุกสนานชั่ว ๒-๓ ขณะ นับเป็นเวลาเพียงชั่วประเดี๋ยวประด๋าว เมื่อเปรียบเทียบกับความพยายามและเวลาที่ทุ่มเทไป ช่างน่าสงสารเหลือเกิน ไร้ค่าที่สุด! แต่กระนั้น เขาก็สู้อย่างไม่เหน็ดเหนื่อย ไม่กระดากใจ ไม่สำนึกเสียใจในการแสวงหากามสุข เขาอาจจะไปไกลเกินกว่าที่เราจะถามว่า "นี่ถือว่า เป็นกิจที่ควรทำในชีวิตแน่หรือ?"

ถ้าเรามองดูท่าทางที่ผู้คนแสวงหากามสุข ในไม่ช้าเราจะค้นพบแรงจูงใจแห่งโลภะ โทสะและโมหะ บางคนหากามสุขเนื่องจากโลภะ ส่วนผู้อื่นแรงจูงใจที่ครอบงำคือโทสะ โลภะและโทสะ มักเกิดร่วมกับโมหะ โลภะ โทสะ และโมหะมักลงเอยด้วยความผิดหวังและล้มเหลว

เมื่อโลภะเกิดขึ้นแล้ว มนุษย์ก็ไม่ยี่หระไม่ว่าจะร้อนจะเย็น ไม่ใส่ใจถึงผลแห่งกรรมของตน เพียงเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ เขาทำลาย บดขยี้ สังหารสัตว์ใดๆที่มากัดหรือคุกคามเขา กล่าวคือโทสะสมคบกับโลภะ เขายินดีเสี่ยงชีวิตของตนเข้าต่อสู้ด้วยความลำบากและทะยานอยาก แม้ไม่แน่นอนว่าจะได้รับในสิ่งที่เขาต้องการ นี้เป็นเพราะว่า เขายอมรับการลวงแห่งอวิชชา เขาจึงต้องเสวยทุกข์ ความทุกข์ของเขาเป็นสิ่งแน่นอน นับเป็นค่าเสียหายที่สูงของการเที่ยวสำมะเลเทเมาในกามสุข ความทุกข์มีอยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้ และเป็นผลมาจากการถูกครอบงำโดยกามตัณหาที่ไม่อาจบังคับได้

นี้คือภัยในกาม ตราบที่เขายังไม่รู้ถึงภัยเหล่านี้ เขาจักไม่อาจทราบว่ากิจใดที่ควรทำ ต่อเมื่อเขาได้รู้แจ้งและเห็นแจ้งความจริงนี้ เขาจึงจะสำนึกได้ว่า กิจใดที่เขาต้องการจะทำจริงๆ และกิจใดที่ควรทำ

หนี้คือกรรม

กรรมที่นำไปเกิดในภพหนึ่งของอบายภูมิ ๔ มีเหตุมาจากการแสวงหากามสุข หนี้เกิดแต่กรรม และเป็นกฎธรรมชาติว่า เราต้องชดใช้หนี้กรรมของเราในวันใดวันหนึ่ง แม้ว่าไม่มีใครอธิษฐานขอไปเกิดในอบายภูมิ ๔ แต่กระนั้น เมื่อโลภะ โทสะและโมหะชักจูงให้เราทำอกุศลกรรม กรรมนั้นย่อมมีผล จึงเป็นเหมือนกับว่าเราได้อธิษฐานให้ไปเกิดในอบายภูมิ เมื่อกรรมนั้นถึงความสุกงอม เราจะต้องไปชดใช้กรรมในอบายภูมิ

ในบางครั้งก็เป็นการยากที่จะได้ครอบครองกามสุข เมื่อคนไม่ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ เขามักจะเศร้า คร่ำครวญ และโทมนัส นี้คือความทุกข์ ในกรณีนี้ ความทุกข์เริ่มต้นด้วยความทะยานอยากในกามสุข

ความทุกข์ไม่ได้เป็นผลมาจากความทะยานอยากในกามสุขเท่านั้น แต่ยังเป็นผลมาจากการได้ครอบครองกามสุขด้วยเช่นกัน เมื่อเราได้ครอบครองกามสุขที่หามาได้แล้ว ก็จะคิดว่าทำอย่างไรจึงจะครอบครองไว้ได้นานๆ เรามักเป็นทุกข์ทันที ด้วยความกลัวว่าจะสูญเสียสิ่งนั้นไป ดังนั้น เรายอมกังวล หมกมุ่น และเกาะติดแจสุดกำลัง ในสิ่งที่เราคิดว่าให้ความสุขแก่เรา นี้คือความทุกข์เช่นกัน

ทางหลุดพ้นจากความปวดร้าวและทุกข์ในกามคุณคือ การเจริญเนกขัมมะ หมายถึง การปลีกตัวปลีกใจจากกามสุข

ก้อนเนื้อคือกามสุข

คนฆ่ากันและกัน ทำร้ายกันและกัน และโต้แย้งกันและกัน ล้วนมีเหตุจากความต้องการจะครอบครองกามวัตถุ ดังนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสอุปมากามสุขกับก้อนเนื้อ ซึ่งฝูงนกที่หิวโหยพยายามแย่งชิงจากจงอยปากของเหยี่ยว ก้อนเนื้อนั้นเป็นวัตถุแห่งตัณหาของฝูงนก พวกนกจึงโจมตีเหยี่ยวจิกทึ้งที่ตัวเหยี่ยวด้วยหมายจะให้ปล่อยก้อนเนื้อนั้น ดังนั้น การที่จักหนีจากความทุกข์ได้ เราต้องปล่อยก้อนเนื้อคือกามสุขทั้งหมด ตราบที่ยังละกามสุขไม่ได้ ความทุกข์ย่อมได้ชัยชนะ ถ้าเหยี่ยวนั้นไม่ยอมปล่อยก้อนเนื้อก็มีแต่

จะถูกจิกจนตาย มาตรว่าไม่ถึงตาย ก็ต้องเสวยทุกข์เจียนตาย

กิเลสเป็นยาชูกำลังหรือ?

การเกิดเป็นมนุษย์คือความทุกข์ ชีวิตประกอบด้วยอุปาทานขันธ์ ๕ ขันธ์เหล่านี้คือภาระมนุษย์ของเรา ใครแบกรับภาระนี้? เราแบกรับ ตราบที่ยังแบกรับภาระแห่งกาม เราก็ยังต้องทุกข์ แค่มีรูปกายก็เป็นภาระหนักแล้ว ยังต้องรับผิดชอบในความสัมพันธ์และในการครอบครองและการรักษาทรัพย์สมบัติอีกซึ่งเป็นภาระหนักเกินกว่าที่คนคนเดียวจะแบกรับได้ นับว่าเกินกว่ากำลังความสามารถของคนคนเดียวที่จะทนต่อภาระอันหนักยิ่งนี้ได้ ความมืดมนแห่งกิเลสที่ขยายขึ้นปรากฏเป็นดังยาชูกำลังอันช่วยค้ำจุนภาระนั้นไว้ ราวกับเชิญชวนเราว่า "เดินหน้าสิ ทำสิ เอามาสิ" ราวกับว่าแค่การแบกรับกิเลสของตนเองก็ยังไม่หนำใจพอ กิเลสยังเชิญชวนให้เราแบกรับกิเลสของผู้อื่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นกรณีใด ก็คือการแกว่งเท้าหาเสี้ยน ถามหาทุกข์ และความยากลำบาก ไม่ใช่การเชื้อเชิญสันติและความสงบเย็นอย่างแน่นอน

ผู้คนคิดว่ากามเป็นรูปแบบสุดยอดแห่งความสุข แต่เรากลับเห็นว่ากามเป็นทุกข์ อีกด้านหนึ่งคนคิดว่า"เนกขัมมะ"เป็นทุกข์เพราะเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกามอย่างแท้จริง "เนกขัมมะ"นำไปสู่ความสบาย เป็นสภาวะที่กอรปไปด้วยความปลาบปลื้มและปีติ โดยที่แท้เนกขัมมะเป็นวิถีทางสู่ความสุขที่สุด ความสุขที่แท้

"เนกขัมมะ" ความสงบที่แท้

การที่จะได้บรรลุความสุขแห่งเนกขัมมะ เราต้องเข้าใจว่าเนกขัมมะคืออะไร? การเป็นพระภิกษุและมุ่งใช้ชีวิตพรหมจรรย์ในป่าเป็นรูปแบบหนึ่งของเนกขัมมะ อีกทางหนึ่งในการเจริญเนกขัมมะคือการตั้งใจปลีกตัวปลีกใจจากบ่วงดักแห่งกามสุขทั้งมวล ดังนั้น เนกขัมมะจึงเป็นสิ่งที่เจริญได้กับทุกคน ทุกเวลา โดยผู้ที่ปรารถนาอย่างจริงใจที่จะเป็นอิสระจากความทุกข์ ด้วยการเจริญเนกขัมมะ เราจักสามารถขับไล่เมฆหมอกแห่งกิเลสได้หมดจดเด็ด

ขาด เป็นครั้งเดียวและครั้งสุดท้ายในที่สุด

อาตมาจะอธิบายด้วย**อุปมา ต้นไม้ผลดกและต้นไม้ไร้ผล**

มีต้นไม้อยู่ ๒ ต้น ต้นหนึ่งไร้ผล อีกต้นหนึ่งมีผลดก ต้นหลังเพียบหนักด้วยผลไม้สุกหวานซึ่งเป็นวัตถุแห่งกามของมนุษย์ ต้นไม้นั้นย่อมดึงดูดให้คนเกิดตัณหาต่อผลไม้นั้น เป็นความจริงที่ว่าผลไม้แห่งกามย่อมสวยจริงๆ จนน่าเก็บ คนจึงจะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มา เขาจะเด็ดจนต้นโกร๋น ขว้างทั้งไม้และหินอย่างรุนแรงด้วยความพยายามที่จะได้ผลไม้ที่อยู่ไกลเกินเอื้อม ในไม่ช้า ต้นไม้นั้นจะถูกทิ้งจนหมดความงาม

ส่วนต้นไม้ไร้ผลที่งามเรียบๆอีกต้นหนึ่งนั้นจะดูโดดเด่นยิ่งขึ้นเมื่อต้นไม้ที่มีผลดกนั้นปล่นปี้ไป ฉะนั้น เมื่อใดที่เราเริ่มเชื่อมั่นว่าชีวิตที่ไม่มีอะไรเลยเป็นชีวิตที่มีคุณค่า เมื่อนั้นความสงบที่แท้ก็ย่อมอยู่ใกล้มือ นี้คือชีวิตของผู้ที่เจริญเนกขัมมะ

การเชื้อเชิญภัย

สรรพสัตว์ทั้งปวงย่อมกลัวภัย แม้ว่าเราปรารถนาจะเป็นอิสระจากความกลัวและความกังวล ความกลัวและความกังวลก็มาร่วมกันกับกามคุณ ดังนั้น ตราบใดที่คนยังคงถูกกระตุ้นด้วยกาม ก็เป็นธรรมชาติที่เขาจักต้องพบภัย กามเป็นประดุจแม่เหล็กทรงพลังที่ดึงดูดภัยจากคู่ปรับ ศัตรู ผู้กดขี่ และอาชญากร

ที่ใดมีกาม ที่นั้นย่อมมีภัย ในทำนองเดียวกันเมื่อมีหนี้กรรมใหญ่ซึ่งต้องชดใช้ ย่อมจำเป็นต้องชำระหนี้นั้นไม่ช้าก็เร็ว ในวัฏสงสารอันเป็นไปไม่ขาดสายนี้ สรรพสัตว์ยังคงสั่งสมอกุศลกรรมโดยต่อเนื่องมากมาย เมื่ออกุศลกรรมของเขาถึงความสุกงอม อาจปรากฏเป็นว่าน้ำสูงขึ้น ไฟลุกโชติช่วงขึ้น และสิ่งไม่มีชีวิตอันน่ากลัวคุกคามและทำลายล้างให้ถึงตาย ดุจว่าสิ่งเหล่านั้นมีชีวิตจริง นี้คือทุกข์ที่เกิดจากตัณหาและอุปาทานในกามคุณ ด้วยเหตุนี้ ภัยในกามจึงจำต้องถูกสำแดง เล็งเห็น และกำจัดทีเดียว

ความทุกข์ของผู้ที่อยู่ในอาชีพเดียวกัน

แม้ชนชั้นจะต่างกัน แต่การแสวงหาในกามกลับเหมือนกัน นี่เป็นพลังบดบังตา ซึ่งสะกดผู้ที่ถูกกระพือด้วยความกระหายอันไม่รู้อิ่มในกามสุข นี้เป็นหนึ่งในเหตุหลักที่ ผู้นำทะเลาะกับผู้นำ พราหมณ์ทะเลาะกับพราหมณ์ เศรษฐีทะเลาะกับเศรษฐี เป็นต้น

ข้อโต้แย้งมักเกิดขึ้นในหมู่พวกที่มีความสนใจส่วนตัวเหมือนกัน น่าขันที่ความสนใจพื้นๆ มักจะนำไปสู่ความขัดแย้งมากกว่าความกลมกลืน และกลายเป็นบ่อเกิดของผู้คัดค้านและปรปักษ์หรือศัตรู ความริษยา อิจฉา ความขุ่นเคืองและประสงค์ร้ายต่อผู้อื่นที่มีความสนใจส่วนตัวเหมือนกัน ก่อให้เกิดปรปักษ์ สภาวะด้านลบนี้ มีมูลมาจากความหวงแหน และความกลัว ฉะนั้น เราจึงเห็นได้ว่า กามกลายเป็นเหตุแห่งการวิวาทระหว่างบิดามารดาและบุตรธิดา ระหว่างพี่น้องและระหว่างเพื่อนและผู้ร่วมงานได้อย่างไร? ข้อโต้แย้งและการทะเลาะอาจแปรเป็นการต่อสู้ และการต่อสู้ที่มีมูลจากความทะยานอยากในกาม อาจนำไปสู่การบาดเจ็บสาหัส หรือแม้แต่การตาย

มนุษย์เป็นทาสแห่งราคะและตัณหา ถูกทรมานด้วยกิเลสจากจิตตน เขาไม่อาจเห็นวิถีซึ่งเขาเป็นไปในอำนาจแห่งจิตที่ขาดการอบรมของตน ยังมีอะไรอีก? เขาถือว่าตัวเขาเป็นสิ่งเดียวกับกิเลสของตน อัตตาของเขายอมรับความสำคัญผิดว่า"ตัวฉัน ฉันโลภ, ตัวฉัน ฉันโกรธ, ตัวฉัน ฉันหลง"ราวกับว่าเป็นความจริง กล่าวอีกอย่างหนึ่ง เขาเชื่อว่าตัวเขาและกิเลสคือหนึ่งเดียวและเหมือนกัน ดังนั้น แทนที่จะนำจิตของตน เขากลับถูกจิตนำ เขาถูกเชิดโดยอวิชชา นี้คือความทุกข์

ผู้สำรองที่ล่วงหน้า

มนุษย์ไม่อาจอดใจได้มีแต่สั่งสมอกุศลกรรมเป็นอันมากในการแสวงหาจนสุดกำลัง เพื่อให้อิ่มใจทางกาม เพื่อที่จะต้องชำระหนี้แห่งอกุศลกรรมที่สั่งสมไว้ทั้งสิ้นนั้นในอนาคตชาติ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า เป็นการลงบัญชีและสำรองที่ไว้ล่วงหน้า แม้แต่ในชาติปัจจุบัน คนส่วนใหญ่ก็เสวยทุกข์จากความกัง

วลและความอ่อนล้า เราหลายคนต้องหลั่งน้ำตาแห่งความเสียใจสืบเนื่องจากตัณหาอันแรงกล้าเพื่อความจุใจทางกาม

การรู้และเข้าใจสัจธรรมเป็นหัวใจสำคัญที่สุด

ถ้าคนบางคนมีความสามารถในระดับจำกัด เพียงแค่เห็นในสิ่งที่เห็นได้ด้วยตามนุษย์หรือได้ยินแต่เพียงสิ่งที่ยินได้ด้วยหูมนุษย์แล้ว เขาหรือเธอก็จะไม่ได้เตรียมตัวไว้ต่อชาติอนาคต ซึ่งอยู่เหนือความสามารถในการเห็นและได้ยินของเขา เป็นสิ่งจำเป็นแก่มนุษย์ที่ต้องพัฒนาความสามารถในการเห็นสิ่งที่ไม่อาจเห็นได้ด้วยตาเนื้อและในการสดับเสียงที่ไม่อาจยินได้ด้วยหูมนุษย์ ในการที่จะรู้แจ้งแทงตลอดสัจธรรม เราต้องพัฒนาความสามารถที่จะรับรู้ในสิ่งที่อยู่เหนือวิสัยปกติของมนุษย์ที่จะเห็นหรือได้ยิน เราต้องไม่ขึ้นอยู่เฉพาะแต่สิ่งที่เห็นได้หรือได้ยินได้ตามวิสัยปกติเท่านั้น

เราทราบว่า การสร้างสถานการณ์ให้ตนเองยิ่งใหญ่ขึ้น เพื่อต้องการให้คนอื่นเห็นหรือได้ยินเรานั้น ย่อมมีผลแห่งกรรม อย่างไรก็ตาม คุณค่าของชีวิตไม่อาจยกขึ้นได้ ด้วยนามธรรมที่ไร้เหตุผลเช่นนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องแต่เพียงลักษณะที่เห็นทางโลกโดยผิวเผิน กรรมไม่ได้หยุดส่งผลเพียงเพราะรูปสวยหรือเสียงไพเราะ แน่นอนว่า คุณค่าของชีวิตไม่ได้เป็นไปตามกระแสโลกที่สนใจแต่เพียงลักษณะที่เห็นโดยผิวเผิน และสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา ไม่สำคัญหรอกว่า โลกจะสรรเสริญและรู้จักเราหรือไม่ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือเป็นสิ่งสำคัญที่เราต้องรู้และเข้าใจสัจธรรม

ผู้ตกเป็นทาสแห่งตนเอง

ตามที่เราได้เห็นแล้วว่า มีบางคนทำสิ่งที่เขาต้องการ เพียงเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินทางกาม คนเหล่านี้ตกเป็นทาสแห่งกิเลสของตน เขายอมจำนนต่อแรงกระตุ้นของจิตที่ยังไม่ได้ฝึก กิเลสจึงวนเวียนไปมาในชีวิตของเขา และมีผู้อื่นซึ่งเจริญเนกขัมมะเพื่อการหลุดพ้นจากกาม ความหลุดพ้นจักบรรลุได้โดยไตรสิกขา คือ อธิสีลสิกขา(การรักษาศีล) อธิจิตตสิกขา

(การเจริญสมาธิ) และอธิปัญญาสิกขา(การเจริญปัญญา) เราสมาทานสิกขา ๓ เหล่านี้ เนื่องจากความปรารถนาที่แท้ เพื่อจะได้บรรลุความสุขแห่งฌาน ความสุขแห่งญาณ ความสุขแห่งอริยมรรค ความสุขแห่งอริยผล และความสุขแห่งพระนิพพาน นี้คือ การทำกิจที่ควรทำ เพื่อให้บรรลุสิ่งที่น่าปรารถนาอย่างแท้จริง นี่เป็นการนำจิตมากกว่าจะถูกจิตนำ เป็นการปฏิบัติซึ่งแสดงถึงปัญญา

การเดินทางอันน่าเอือมระอาจะยังคงดำเนินต่อไป

กิเลสมีชัยท่วมท้นเหล่าพวกที่ยังด่างพร้อยด้วยกิเลส โดยทั่วๆไปแล้ว ผู้หญิงต้องเผชิญกับกิเลสที่ยั่วยวนเฉพาะแก่เพศหญิง ในเพศชายก็เป็นเช่นเดียวกันคือ ต้องเผชิญกับกิเลสที่ยั่วยวนเฉพาะแก่เพศชาย

ดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ใน**อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต**[1]ว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายอมไม่เล็งเห็นรูปอื่นแม้อย่างหนึ่งที่จะครอบงำจิตของบุรุษตั้งอยู่เหมือนรูปสตรีเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปสตรียอมครอบงำจิตของบุรุษตั้งอยู่ ฯ"

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายอมไม่เล็งเห็นรูปอื่นแม้อย่างหนึ่งที่จะครอบงำจิตของสตรีตั้งอยู่เหมือนรูปบุรุษเลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปบุรุษยอมครอบงำจิตของสตรีตั้งอยู่ ฯ"

พระพุทธเจ้าได้ตรัสทำนองเดียวกันในเสียง กลิ่น รส และสัมผัส

การแสวงหากามสุขดังกล่าว มักเป็นเหตุให้มนุษย์อ่อนแรงลง แทบว่าเขากำลังจะเฉาไป ความทุกข์นี้จักยืนยงอยู่นานตราบเท่าที่เขายังคงบ่ายหน้าต่อการเดินทางในวัฏสงสาร ทางเดียวที่จะหนีพ้นได้ก็คือ การทำให้ถึงที่สุดแห่งวัฏสงสาร การจะทำได้ดังกล่าวนี้เราต้องละตัณหาและราคะอย่างหมดจดเด็ดขาดโดยสิ้นเชิง

สิ่งสำคัญที่จะต้องเข้าใจก็คือวัตถุแห่งกามใดๆไม่ว่าจะเป็น รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ไม่ได้เป็นเหตุแห่งความทุกข์ แต่เป็น**"กามตัณหา"**ใน

---

[1] องฺ.เอก.(แปล)๒๐/๒,๗/๑. บาลีแห่งเอกธรรม.

รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสอันถูกใจ **ที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์**ของเรา ตราบใดที่ตัณหายังคงมีอยู่ การเดินทางอันไม่สิ้นสุดในวัฏสงสารจะยังดำเนินต่อไป

กามคุณ, ประสาทรับรู้, ความทุกข์

ไม่มีผลใดที่ปราศจากเหตุ นี้คือคำตรัสสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัสถึงผลที่ปราศจากเหตุ ท่านอาจทราบแล้วว่า การเกิดขึ้นของตัณหาหรือความปรารถนา เป็นเหตุให้เราแสวงหาความสุขที่สัมพันธ์กับประสาทรับรู้ทาง รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

ภพมีเหตุให้เกิดคือภวตัณหา(คือความอยากเกิดเป็นนั่นเป็นนี่) ภายใน ๑๑ สัปดาห์หลังการปฏิสนธิ จักขุปสาท(คือประสาทตา) โสตปสาท(คือประสาทหู) ฆานปสาท(คือประสาทจมูก)และชิวหาปสาท(คือประสาทลิ้น) เริ่มพัฒนาขึ้น ประสาทรับรู้เหล่านี้เป็นแดนรับรู้อารมณ์แห่ง รูป เสียง กลิ่น และรส ส่วนกายปสาท(คือประสาทสัมผัส)มีตั้งแต่ขณะแห่งปฏิสนธิ

แล้วประสาทรับรู้เหล่านี้มาสู่ภพได้อย่างไร? อะไรคือเหตุให้เกิด? เราจำต้องหาคำตอบให้คำถามนี้

จักขุปสาทอันสามารถที่จะเห็นสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา เกิดขึ้นจากตัณหาในรูปอันน่าใคร่ นี้คือสัญญาแห่งรูป เหตุให้เกิดคือกรรม

ในทำนองเดียวกัน โสตปสาทอันสามารถที่จะสดับเสียงที่ยินได้ด้วยหู ก็เกิดขึ้นจากตัณหาในเสียงอันน่าใคร่ นี้คือสัญญาแห่งเสียง เหตุให้เกิดคือกรรมเช่นกัน

ฉันนั้นเหมือนกัน ประสาทรับรู้ที่เหลือก็มีเหตุให้เกิดจากตัณหาในวัตถุกามที่สัมพันธ์กับประสาทรับรู้นั้นๆ และกรรม

รูปและลักษณะที่เห็น เป็นที่พึงประสงค์เนื่องจากจักขุปสาท ซึ่งเกิดแต่กรรม และผุดขึ้นจากตัณหาที่อยากเห็นรูปที่เห็นได้ด้วยตานั้น ในทำนองเดียวกัน เสียงเป็นที่พึงประสงค์เนื่องจากโสตปสาท ซึ่งเกิดแต่กรรม และผุดขึ้นจากตัณหาที่จะสดับเสียงที่ยินได้ด้วยหู

ความหลุดพ้นมิใช่ฐานะที่จะมีได้ ถ้ามนุษย์ไม่อาจเลิกละความเข้าใจและความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาว่า "นี้คือสิ่งที่ฉันต้องการเห็น"(แทนที่จะเป็นสิ่งที่จักขุปสาทต้องการเห็น); "นี้คือสิ่งที่ฉันต้องการสดับ"(แทนที่จะเป็นสิ่งที่โสตปสาทต้องการสดับ)

เขาเชื่อว่า ตัวเขาคือผู้ที่ต้องการจะเพลิดเพลินกับรูปอันน่าปรารถนาที่แท้แล้ว เขาตกอยู่ในอำนาจแห่งรูปราคะเท่านั้น การมีชีวิตในวิถีทางที่เข้าใจผิดๆพลาดๆเช่นนั้น ทำให้เขาต้องเสื่อมเสีย

ถ้าเราสืบสาวไปที่มูลเหตุแห่งประสาทรับรู้ทั้ง ๕ ก็จะแสดงถึงทางสู่ความทุกข์และความหลง การต้องเป็นทาสแห่งประสาทรับรู้จนตลอดชีวิตไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย เมื่อเราคิดเรื่องนี้ให้ลึกซึ้ง ก็จะเข้าใจชัดเจนว่า ชีวิตที่ตกเป็นทาสแห่งประสาทรับรู้ เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความน่าสังเวชและทุกข์ ความยากลำบากแสนสาหัสและความทุกข์แห่งภพนั้น ช่างยืดนานโดยแท้

เหตุแห่งความเหนื่อยหน่าย

ใน**อรรถกถา**[1] กล่าวว่า "*นามรูปเกิดแม้เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย*" สฬายตนะคือเครื่องรับรู้ มี ๖ ได้แก่ ประสาทรับรู้ทั้ง ๕ และใจ(มนายตนะ) พระพุทธเจ้าตรัสว่า "สัตว์เสวยทุกขเวทนาอันกล้าแสบเผ็ดร้อน และสิ้นไปแม้เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย"

เครื่องรับรู้คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายเป็นเหตุแห่งทุกข์และความปวดร้าวในสรรพสัตว์ เช่นเดียวกันกับทางใจ(มนายตนะ)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า[2]"*เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ; เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา; เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา*" รูปตัณหา(ตัณหาในรูป) สัททตัณหา(ตัณหาในเสียง) และตัณหาอื่นๆทั้งมวล; ในทำนองเดียวกัน *"เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน*(ความยึดมั่น)" ดังนั้น การเคลื่อนแห่งภวจักร(ล้อแห่งภพ)จึงเป็นไปด้วยความยึดมั่นอันแรงกล้า;

---

[1] วิภงฺค.อ.(แปล)๗๗/๖๐๓. ปฐมปาราชิกวรรณนา อัญญมัญญจตุกกะ (อวิชชามูลกนัย).

[2] วินย.(แปล)๔/๑/๑.

"*เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ*(คือกรรมภพ)" ได้แก่ กุศลกรรมหรืออกุศลกรรม; *เพราะภพ*(คือกรรมภพ)*เป็นปัจจัย จึงมีชาติ*(คือการเกิด); *เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ*(คือความโศก) *ปริเทวะ*(คือความคร่ำครวญ) *ทุกขะ*(คือความทุกข์กาย) *โทมนัส*(คือความทุกข์ใจ) *และอุปายาส*(คือความคับแค้นใจ)"

กองทุกข์ทั้งมวลแห่งชาติ ชรา มรณะ ความโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ ล้วนเป็นผลมาจากอโยนิโสมนสิการ(คือการไม่ใช้ปัญญาพิจารณา)และอวิชชา(คือความหลงอันเป็นเหตุให้ไม่รู้อริยสัจจ์ ๔)

การบ้าบิ่นลงนามในสัญญาที่ไม่ได้เขียนไว้

โลกมนุษย์เต็มไปด้วยผู้ที่ขาดความสามารถในการเข้าถึงปัญญาจักษุ คนส่วนใหญ่เที่ยวสำมะเลเทเมาในกามสุข ไม่คำนึงถึงศีลธรรมจรรยา และถูกดูถูกและชิงชังรังเกียจโดยคนหลายคน เขาใช้จักขุปสาทเสพสุขในความงามและรูปลักษณ์แห่งวัยต่างๆทั้งวัยรุ่นและวัยชรา ความจริงที่น่าเศร้าก็คือคนส่วนใหญ่ไม่ได้ดูถูกหรือรังเกียจคนเหล่านี้ เขาถูกปล่อยให้ละเมิดศีลธรรมจรรยาตามอำเภอใจในสัญญาที่ไม่ได้เขียนไว้

อะไรที่เราต้องการจะทำ?

การต่อสู้เพื่อสนองกามสุขไม่อาจเรียกว่าเป็น "อะไรที่เราต้องการจะทำ?" เพราะเป็นเพียงการยอมจำนนต่อความทะยานอยากที่บงการโดยตัณหาและราคะ และทำให้คนตกอยู่ภายใต้การบัญชาแห่งกิเลสของตน

อะไรคือสิ่งที่ท่านต้องการจะทำจริงๆ? ท่านเพียงแต่ต้องการทำตามใจความอยากและกิเลส หรือว่าท่านต้องการจะหลุดพ้นจากกิเลส? นี้คือคำถาม ๒ ข้อที่จำเป็นต้องถาม

ถ้าเป้าหมายของท่านคือการสนองกามสุข สิ่งที่ท่านต้องการจะทำก็เป็นเพียงยอมจำนนต่อความทะยานอยากอันไม่รู้อิ่มแห่งกิเลส แต่ถ้าเป็นอีกกรณีหนึ่ง เมื่อท่านได้เห็นภัยและการหาประโยชน์อันใดมิได้ ในการซ่องเสพกามสุขแล้ว ท่านอาจเริ่มหวนหาถึงความหลุดพ้น และอาจเริ่มที่จะปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เมื่อสภาวะเช่นนี้เกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่าท่านกำลังทำกิจเพื่อปลดตัวเองออกจากการเชิดและการบัญชาของกิเลส

ความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นสิ่งที่มีค่าที่สุดและเป็นเป้าหมายสูงสุดที่มนุษยชาติจักบรรลุได้ ชีวิตย่อมมีความหมายต่อเมื่อเราดำเนินไปสู่เป้าหมายที่สูงค่านั้น มิฉะนั้น สรรพสัตว์ก็มีแต่ถูกล่ามไว้กับภวจักร เกิดแล้วเกิดเล่าในวัฏสงสารอันไม่สิ้นสุด นี้ไม่ใช่ความหมายหรือเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต

การตกเป็นทาสในบัญชาแห่งกิเลสไม่ใช่ความหมายของ "การทำกิจที่เราต้องการจะทำ" แต่เป็นการเสียแรงเปล่าเพียงเพื่อจะสนองความต้องการของกิเลส เราจักต้องต่อสู้เพื่อเป็นอิสระจากชีวิตเช่นนั้น แล้วจึงอาจกล่าวได้ว่า "เรากำลังทำกิจที่เราต้องการจะทำ"

จะทำให้จิตเป็นไปตามความปรารถนาได้อย่างไร?

การอบรมจิตให้เป็นไปตามความปรารถนาที่แท้ เราต้องเจริญไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา

การรักษาศีลย่อมข่มความต้องการของกิเลส ทำให้กายกรรมและวจีกรรมบริสุทธิ์

การเจริญสมาธิทำให้จิต(มโนกรรม)บริสุทธิ์ โดยฝึกจิตให้ตั้งมั่นในอารมณ์เดียว เมื่อเราเจริญสมาธิจนบรรลุถึงระดับที่จิตตั้งมั่นแน่วแน่เราจึงจักสามารถน้อมจิตให้สอดคล้องกับความปรารถนาอันแท้จริง มโนกรรมจะยังคงความบริสุทธิ์อยู่ตราบใดที่จิตยังคงตั้งมั่นในอารมณ์เดียว

อย่างไรก็ตาม การที่จะบรรลุถึงความบริสุทธิ์แห่งจิตอย่างถาวร เราต้องเจริญวิปัสสนา วิปัสสนาเป็นขั้นแห่งการพิจารณาพระไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจาความไม่เที่ยง ทุกขาความเป็นทุกข์ และอนัตตาความไม่ใช่ตัวใช่ตนอย่างทะลุปรุโปร่งใน**นามรูปปรมัตถ์**ทั้งมวล ในการที่จะทำได้ดังนั้น **ปรมัตถสัจจะของนามและรูปจำต้องถูกเห็นและเข้าใจด้วยปัญญาญาณ** ดังนั้น จึง

จำเป็นต้องบรรลุนามรูปปริจเฉทญาณโดยการเห็นนามปรมัตถ์และรูปปรมัตถ์

หลังจากที่ได้บรรลุนามรูปปริจเฉทญาณแล้ว ก็เป็นการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุนามรูปปัจจัยปริคคหญาณ ด้วยการเห็นเหตุและผลแห่งนามรูป(ปฏิจจสมุปบาท)ด้วยปัญญาญาณ ญาณนี้ก็จำเป็นต้องได้เห็นแจ้งด้วยปัญญาญาณ

หลังจากที่เจริญวิปัสสนาญาณด้วยการพิจารณา อนิจจา ทุกขา และอนัตตาแห่งปรมัตถสัจจะ จนญาณเจริญขึ้นทีละญาณ ตามลำดับ จนได้บรรลุอริยมัคคญาณและอริยผลญาณในที่สุด จึงจักกล่าวได้ว่าท่านนั้นประสบความสำเร็จในการเป็นนายบงการจิต ให้เป็นไปโดยสอดคล้องกับความปรารถนาของตน มิฉะนั้นจิตก็จะยังบงการเขาต่อไป เมื่อผู้นั้นได้บรรลุอริยมัคคญาณและอริยผลญาณแล้ว ก็จักกลายเป็นผู้ที่ถือได้ว่า"กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว"

การเจริญของจิตเป็นลำดับขั้น

ในจิตของผู้ที่มีเป้าหมายแห่งชีวิตจำกัดเพียงเพื่อกามตัณหา สิ่งที่เขาต้องการจะทำเป็นเพียงการสนองตามบัญชาแห่งกิเลส ด้วยทรรศนะเช่นนั้น เขาจึงเห็นความงามในกาม ด้วยเหตุนี้ พระศาสดาจึงตรัสว่า"เมื่อความเพลิดเพลินยินดีในกามไม่มี ความเสน่หาในกามจักไม่บังเกิดแก่สัตว์ แต่เมื่อความเพลิดเพลินยินดีในกามมีอยู่ ความเสน่หาในกามจักบังเกิดแก่สัตว์"

ในทางตรงข้าม ผู้รู้จักโทษในกามอย่างถ่องแท้ จึงจะเห็นภัยในกาม ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า"เมื่อภัยในกามไม่มี ความสลดใจขนพองสยองเกล้าต่อกามจักไม่บังเกิดแก่สัตว์ แต่เมื่อภัยในกามมีอยู่ความสลดใจขนพองสยองเกล้าต่อกามจักบังเกิดแก่สัตว์"

เมื่อบุคคลหนึ่งได้ตระหนักโดยบริบูรณ์ถึงโทษแห่งกามแล้ว ความปรารถนาของเขาที่จะเป็นไปตามกามตลอดชีวิตนั้นก็จะค่อยๆจางไป แม้จะจางไปช้าๆแต่ก็จะเหือดลงแน่นอน แล้วก็จะหายสิ้นไป บุคคลนั้นจะเริ่มหาหนทางหรือวิธีการที่จะทำให้ตัวเขาหลุดพ้นจากกาม นี้คือ การเจริญขึ้นแห่งจิตอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเกิดขึ้นตามลำดับเป็นขั้นตอน เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "เมื่อทางออกจากกาม(เนกขัมมะ)ไม่มี การหลีกออกจากกามจักไม่บังเกิดแก่สัตว์ แต่เมื่อทางออกจากกาม(เนกขัมมะ)มีอยู่ การหลีกออกจากกามจักบังเกิดแก่สัตว์"

ทางออกและการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกาม จักพบได้ก็แต่ในพระสัทธรรมคำสอนอันมีค่ายิ่งแห่งพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

ต่อเมื่อผู้มีคุณธรรมปรารถนาอย่างแรงกล้าในความหลุดพ้นเท่านั้น เขาหรือเธอจึงจะสมัครใจ และยินดีที่จะปฏิบัติด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้าและด้วยการเจริญมรรคสัจจะเท่านั้น เขาหรือเธอจึงจักค่อยๆเป็นอิสระจากการเกาะเกี่ยวแห่งกิเลส และเมื่อเขาได้อยู่บนมรรคาสู่อิสรภาพอย่างมั่นคงแล้วเท่านั้น ผู้นั้นจึงมีคุณสมบัติพอที่จะป่าวประกาศว่า"นี้คือกิจที่ฉันต้องการจะทำจริงๆ" ที่แท้แล้ว การป่าวประกาศคือ การเจริญอริยอัฏฐังคิกมรรค(คือมรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐ กล่าวโดยย่อคือ ศีล สมาธิ และปัญญา)ซึ่งเป็นกิจที่ควรทำ และซึ่งนำไปสู่การสิ้นสุดลงแห่งตัณหาทั้งปวงในที่สุด กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือด้วยการเจริญอริยอัฏฐังคิกมรรคจนถึงความไพบูลย์ เราจะค่อยๆหลุดพ้นจากกิเลส ความทุกข์และความต่ำทรามทั้งมวลจะดับสิ้นไป เมื่อสภาวะเช่นนี้บังเกิดขึ้น จึงจักกล่าวได้ว่า "กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว"

การชิงชัยระหว่างตัณหาและปัญญา

ในไม่ช้าก็เร็ว คนจะตระหนักว่า การได้ครอบครองกามสุขและความสนุกสนานในกามสุขที่ถูกใจนั้น ไม่มีทางทำให้ความหิวกระหาย และความทะยานอยากของเขาดับไปหรือพอใจได้เลย เขามักจะพบว่า หลังจากที่ได้ในสิ่งที่เขาคิดว่าตนต้องการแล้ว ความสุขสมของเขามีได้เพียงไม่นาน เขาต้องยอมรับแม้กับตัวเองว่า เมื่อได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความปรารถนาของเขานั้น ยังไม่ใช่สิ่งที่เขาต้องการอย่างแท้จริง นี่ย่อมเป็นโอกาสอันมีค่าให้เขาได้พิจารณาว่า ในการชิงชัยระหว่างตัณหาอันเกิดแต่การแสวงหาความสุขสมที่ไม่ยั่งยืนนั้น ช่างตรงข้ามกับปัญญาอันเกิดแต่การแสวงหาความจริง ตราบใดที่ยังไม่มีการพิจารณาเรื่องการสนองกามสุข ผู้นั้นก็จักยังไม่รู้จัก"ความต้องการ"ที่แท้จริงของตน ตราบใดที่ตัณหายังคงมีอยู่

สายธารแห่ง"ความต้องการ"ใหม่ๆอันไม่มีสิ้นสุด ก็จะยังคงเกิดขึ้นอยู่เสมอๆ นี้คือความทุกข์

นั่นคือ กิจที่ฉันต้องการจะทำ

พระพุทธเจ้าตรัสใน**คาถาธรรมบท เรื่องภิกษุชาวนครภัททิยะ**[1] ว่า

"ก็ภิกษุละทิ้งสิ่งที่ควรทำ, แต่ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ;
อาสวะทั้งหลาย ย่อมเจริญแก่ภิกษุเหล่านั้น
ผู้มีมานะประดุจไม้อ้ออันยกขึ้นแล้ว ประมาทแล้ว;
ส่วนสติอันไปในกาย อันภิกษุเหล่าใดปรารภด้วยดีเป็นนิตย์,
ภิกษุเหล่านั้นมีปกติทำเนืองๆ ในกิจที่ควรทำ
ย่อมไม่เสพสิ่งที่ไม่ควรทำ;
อาสวะทั้งหลายของภิกษุเหล่านั้น ผู้มีสติ มีสัมปชัญญะ
ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้."

ถ้าได้บรรลุความหลุดพ้น ความสุขเกษมอย่างลึกซึ้งจึงมี ความหลุดพ้นคือการสิ้นไปแห่งตัณหา ผู้ที่"ต้องการสิ่งนี้"และ"ต้องการสิ่งนั้น" ไม่มีอยู่อีกต่อไป แต่กลายเป็นคนใหม่ เป็นผู้ที่ "**กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว**"

ขออำนวยพรให้ท่านได้เป็นดังบุคคลนั้น

ขอให้สรรพสัตว์ทั้งปวงได้รับพรคือ การบรรลุซึ่งบารมีและสามารถที่จะป่าวประกาศว่า "<u>กิจที่ฉันต้องการจะทำคือเพื่อความหลุดพ้น</u>"

ขอให้สรรพสัตว์ทั้งปวงเปี่ยมไปด้วยบารมีและบุญ

ขอให้สรรพสัตว์ทั้งปวงได้เจริญ ศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งเป็นบุพกิจเพื่อความหลุดพ้น

ขอให้สรรพสัตว์ทั้งปวงสามารถไปถึงฟากฝั่งโน้นแห่งพระนิพพาน

เจริญพรและเมตตา

เรวตภิกขุ

วันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕, พะอ็อก ตอยะ

[1] ธ.อ.(แปล)๔๓/๑๖๓.ปกิณณกวรรควรรณนา. เรื่องภิกษุชาวนครภัททิยะ. (เทียบขุ.ธ.(แปล)๒๕/๓๑/๔๕).

แปลจากหนังสือภาษาอังกฤษ "ตื่นเถิด ชาวโลก!"
พิมพ์ในประเทศเมียนมาร์ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕

ชีวประวัติของท่านเรวตภิกขุ

กัมมัฏฐานาจริยะ ธัมมกถิกะ แห่งพะอ็อก ตอยะ

พระอาจารย์เรวตะถือกำเนิดเมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ณ เมืองหมอละเหมียง รัฐมอญ ประเทศเมียนมาร์ ท่านเป็นบุตรชายคนที่ ๘ ของคุณพ่อสา ธน(ทวี บุญพิทักษ์ ชาวอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน) และคุณแม่เมียะ จิ่ง (ชาวเมืองหมอละเหมียง รัฐมอญ)

ท่านสำเร็จการศึกษาวิทยาศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยย่างกุ้งในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ และประกอบอาชีพส่วนตัวโดยสอนคอมพิวเตอร์ที่ถิ่นกำเนิด เมืองหมอละเหมียงเป็นเวลา ๕ ปี

ท่านเรวตะอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติพะอ็อก ตอยะ เมืองหมอละเหมียง พระอุปัชฌาย์คือ พระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะ สยาดอ(อู อาจิณณะ) อัครมหากัมมัฏฐานาจริยะ

ท่านเรวตะปฏิบัติกรรมฐานภายใต้การแนะนำของพระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะสยาดอ(อู อาจิณณะ) สยาดออู จิตตระ และสยาดออู ศีละ

ท่านเรวตะได้ศึกษาพระธรรมจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยภาษาบาลี เมียนมาร์ อังกฤษ และไทย

ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๕ ถึงปัจจุบัน พระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะได้มอบหมายให้ท่านเรวตะทำหน้าที่พระกัมมัฏฐานาจารย์ สอนสมถะและวิปัสสนาแก่ผู้ปฏิบัติธรรมนานาชาติทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งเถรวาทและมหายานที่พะอ็อก ตอยะจาก ๒๒ ประเทศ ราว ๑๖๓ ท่าน รวมทั้งสอนแก่พระภิกษุชาวเมียนมาร์บางส่วนตลอดจนฝึกสอนผู้ที่ปฏิบัติสำเร็จแล้วเพื่อให้เป็นกัมมัฏฐานาจารย์ต่อไป ท่านมักได้รับอาราธนาไปแสดงพระธรรมเทศนาภาษาเมียนมาร์ที่วัดต่างๆในประเทศเมียนมาร์บ่อยครั้งและท่านได้แสดงธรรมเป็นภาษาอังกฤษแก่ชาวต่างชาติทั้งที่พะอ็อก ตอยะ และต่างประเทศหลายครั้ง

ท่านเขียนหนังสือร่วมกับพระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะเป็นภาษาเมียนมาร์ ๓ เล่ม และผลงานส่วนตัวเป็นภาษาอังกฤษ ๑ เล่มคือ "ตื่นเถิด ชาวโลก!"

ในพ.ศ. ๒๕๔๘ ท่านเรวตะได้รับอาราธนาให้ไปสอนกัมมัฏฐานหลักสูตร ระยะสั้นร่วมกับพระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะ ที่ประเทศสิงคโปร์

ในพ.ศ. ๒๕๕๑ ท่านเรวตะได้รับอาราธนาให้ไปสอนกัมมัฏฐานที่ประเทศเกาหลี ๒ ครั้ง คือหลักสูตร ๒ เดือนสอนเดี่ยว(พฤษภาคม–มิถุนายน) และหลักสูตร ๑ เดือน สอนร่วมกับพระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะ (พฤศจิกายน)และได้รับอาราธนาให้ไปแสดงธรรมที่ประเทศสิงคโปร์ในเดือนธันวาคม

ในพ.ศ. ๒๕๕๑ ท่านได้เขียนหนังสือธรรมะ เป็นภาษาเมียนมาร์อีก ๑ เล่ม และได้รับการจัดพิมพ์แล้ว และท่านได้ดูแลตรวจทานการแปลคู่มือการปฏิบัติธรรมและหนังสือธรรมะทั้งของพระอาจารย์ใหญ่และของท่านจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย

ท่านเรวตะสามารถพูดได้ ๓ ภาษาคือ เมียนมาร์ อังกฤษ และไทย

คนไทยที่สนใจมาปฏิบัติธรรมที่พะอ็อก ตอยะจึงสามารถส่งอารมณ์เป็นภาษาไทยกับพระอาจารย์เรวตะได้

ท่านที่สนใจอ่านหนังสือธรรมะ, ฟังท่านเรวตะสวดมนต์,แสดงธรรมภาษาอังกฤษได้ที่ www.bhikkhu revata paauk.com และ www.paaukforest monastery.org

ขอสปอนเซอร์เลทเตอร์ได้ที่"ucandima" paauktawya@bagan mail.net.mm เพื่อใช้ทำวีซ่าประเภท MEDITATION VISA เท่านั้น การเดินทางจากย่างกุ้งโดยนั่งรถบัสสายย่างกุ้ง–มุโด่ง (Mudon) ซึ่งจะผ่านหน้าประตูวัดพะอ็อก ตอยะขอลงหน้าวัดได้ (พะอ็อก ตอยะอยู่เลยจากตัวเมืองหมอละเหมียงมาทางทิศใต้ราวสิบกว่านาทีโดยทางรถ)

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

(ที่พิมพ์ตัว*เอน* คือ คัมภีร์ในพระไตรปิฎก ส่วนเล่มที่ของอรรถกถาเป็นฉบับแปลไทย)

		เล่มที่
วินย.	*วินยปิฎก*	๑–๘
วินย.อ.	วินยฏฐกถา (สมนฺตปาสาทิกา)	1–10
วินย.ฎีกา.	วินยฏฐกถา ฎีกา (สารตฺถทีปนี)	
ที.สี.	*ทีฆนิกาย สีลกฺขนฺธวคฺค*	๙
ที.ม.	*ทีฆนิกาย มหาวคฺค*	๑๐
ที.ปา.	*ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺค*	๑๑
ที.อ.	ทีฆนิกายฏฐกถา (สุมงฺคลวิลาสินี)	11–16
ม.มู.	*มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก*	๑๒
ม.ม.	*มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสก*	๑๓
ม.อุ.	*มชฺฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสก*	๑๔
ม.อ.	มชฺฌิมนิกายฏฐกถา (ปปญฺจสูทนี)	17–23
สํ.ส.	*สํยุตฺตนิกาย สคาถวคฺค*	๑๕
สํ.นิ.	*สํยุตฺตนิกาย นิทานวคฺค*	๑๖
สํ.ข.	*สํยุตฺตนิกาย ขนฺธวารวคฺค*	๑๗
สํ.สพ.	*สํยุตฺตนิกาย สฬายตนวคฺค*	๑๘
สํ.ม.	*สํยุตฺตนิกาย มหาวารวคฺค*	๑๙
สํ.อ.	สํยุตฺตนิกายฏฐกถา (สารตฺถปกาสินี)	24–31
อง.เอก.	*องฺคุตฺตรนิกาย เอกนิปาต*	๒๐
อง.ทุก.	*องฺคุตฺตรนิกาย ทุกนิปาต*	๒๐
อง.ติก.	*องฺคุตฺตรนิกาย ติกนิปาต*	๒๐
อง.จตุกฺก.	*องฺคุตฺตรนิกาย จตุกฺกนิปาต*	๒๑
อง.ปญฺจก.	*องฺคุตฺตรนิกาย ปญฺจกนิปาต*	๒๒
อง.ฉกฺก.	*องฺคุตฺตรนิกาย ฉกฺกนิปาต*	๒๒
อง.สตฺตก.	*องฺคุตฺตรนิกาย สตฺตกนิปาต*	๒๓

		เล่มที่
อง.อฏฐก.	*องฺคุตฺตรนิกาย อฏฐกนิปาต*	๒๓
อง.นวก.	*องฺคุตฺตรนิกาย นวกนิปาต*	๒๓
อง.ทสก.	*องฺคุตฺตรนิกาย ทสกนิปาต*	๒๔
อง.เอกาทสก.	*องฺคุตฺตรนิกาย เอกาทสกนิปาต*	๒๔
อง.อ.	องฺคุตฺตรนิกายฏฐกถา (มโนรถปูรณี)	32–38
ขุ.ขุ.	*ขุทฺทกนิกาย ขุทฺทกปาฐ*	๒๕
ขุทฺทก.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฐกถา ขุทฺทกปาฐวณฺณนา(ปรมตฺถโชติกา)	39
ขุ.ธ.	*ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปท*	๒๕
ธ.อ.	ธมฺมปทฏฐกถา	40–43
ขุ.อุ.	*ขุทฺทกนิกาย อุทาน*	๒๕
อุ.อ.,อุทาน.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฐกถา อุทานวณฺณนา(ปรมตฺถทีปนี)	44
ขุ.อิติ.	*ขุทฺทกนิกาย อิติวุตฺตก*	๒๕
อิติ.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฐกถา อิติวุตฺตกวณฺณนา(ปรมตฺถทีปนี)	45
ขุ.สุ.	*ขุทฺทกนิกาย สุตฺตนิปาต*	๒๕
สุตฺต.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฐกถา สุตฺตนิปาตวณฺณนา (ปรมตฺถโชติกา) ภาค ๑–๒	46–47
ขุ.วิมาน.	*ขุทฺทกนิกาย วิมานวตฺถุ*	๒๖
วิมาน.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฐกถา วิมานวตฺถุวณฺณนา(ปรมตฺถทีปนี)	48
ขุ.เปต.	*ขุทฺทกนิกาย เปตวตฺถุ*	๒๖
เปต.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฐกถา เปตวตฺถุวณฺณนา(ปรมตฺถทีปนี)	49
ขุ.เถร.	*ขุทฺทกนิกาย เถรคาถา*	๒๖
เถร.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฐกถา เถรคาถาวณฺณนา(ปรมตฺถทีปนี)	50–53
ขุ.เถรี.	*ขุทฺทกนิกาย เถรีคาถา*	๒๖
เถรี.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฐกถา เถรีคาถาวณฺณนา(ปรมตฺถทีปนี)	54
ขุ.ชา.	*ขุทฺทกนิกาย ชาตก ๑ (เอกนิปาต–จตฺตาฬีสนิปาต)*	๒๗
ชา.อ.	ชาตกฏฐกถา ๑–๗ (เอก–จตฺตาฬีสนิปาตวณฺณนา)	55–61

		เล่มที่
ขุ.ชา.	*ขุทฺทกนิกาย ชาตก ๒ (ปญฺญาส-มหานิปาต)*	*๒๘*
ชา.อ.	ชาตกฏฺฐกถา ๘-๑๐(ปญฺญาส-มหานิปาตวณฺณนา)	62-64
ขุ.ม.,ขุ.มหา.	*ขุทฺทกนิกาย มหานิทฺเทส*	*๒๙*
นิทฺ.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฺฐกถา มหานิทฺเทสวณฺณนา (สทฺธมฺมปชฺโชติกา)	65-66
ขุ.จู.	*ขุทฺทกนิกาย จูฬนิทฺเทส*	*๓๐*
นิทฺ.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฺฐกถา จูฬนิทฺเทสวณฺณนา (สทฺธมฺมปชฺโชติกา)	67
ขุ.ปฏิ.	*ขุทฺทกนิกาย ปฏิสมฺภิทามคฺค*	*๓๑*
ปฏิสํ.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฺฐกถา ปฏิสมฺภิทามคฺควณฺณนา (สทฺธมฺมปกาสินี) ๑-๒	68-69
ขุ.อป.	*ขุทฺทกนิกาย อปทาน ๑*	*๓๒*
อป.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฺฐกถา อปทานวณฺณนา พุทฺธวคฺควณฺณนา (วิสุทฺธชนวิลาสินี) ๑	70-71
ขุ.อป.	*ขุทฺทกนิกาย อปทาน ๒*	*๓๓*
อป.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฺฐกถา อปทานวณฺณนา สีหาสนิย-เมตฺเตยฺย-ภทฺทาลิ-ภทฺทิย-เถริยาปทานวณฺณนา (วิสุทฺธชนวิลาสินี) ๒	72
ขุ.พุทฺธ.	*ขุทฺทกนิกาย พุทฺธวํส*	*๓๓*
พุทฺธ.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฺฐกถา พุทฺธวํสวณฺณนา(มธุรตฺถวิลาสินี)	73
ขุ.จริยา.	*ขุทฺทกนิกาย จริยาปิฎก*	*๓๓*
จริยา.อ.	ขุทฺทกนิกายฏฺฐกถา จริยาปิฎกวณฺณนา(ปรมตฺถทีปนี)	74
อภิ.สํ.	*อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงฺคณี*	*๓๔*
สงฺคณี.อ.	อภิธมฺมฏฺฐกถา ธมฺมสงฺคณีวณฺณนา(อฏฺฐสาลินี)	75-76
อภิ.วิ.	*อภิธมฺมปิฎก วิภงฺค*	*๓๕*
วิภงฺค.อ.	อภิธมฺมฏฺฐกถา วิภงฺควณฺณนา(สมฺโมหวิโนทนี)	77-78

		เล่มที่
อภิ.ธา.	*อภิธมฺมปิฎก ธาตุกถา*	*๓๖*
อภิ.ปุ.	*อภิธมฺมปิฎก ปุคฺคลปญฺญตฺติ*	*๓๖*
อภิ.ก.	*อภิธมฺมปิฎก กถาวตฺถุ*	*๓๗*
อภิ.ยมก.	*อภิธมฺมปิฎก ยมก (ภาค ๑-๒)*	*๓๘-๓๙*
อภิ.ป.	*อภิธมฺมปิฎก ปฏฺฐาน (ภาค ๑-๖)*	*๔๐-๔๕*
ปญฺจ.อ.	อภิธมฺมฏฺฐกถา ธาตุกถาทิวณฺณนา ปญฺจปกรณฏฺฐกถา (ปรมตฺถทีปนี)	
	- ธาตุกถาวณฺณนา	79
	- ปุคฺคลปญฺญตฺติวณฺณนา	79
	- กถาวตฺถุวณฺณนา	80-81
	- ยมกวณฺณนา	82-84
	- ปฏฺฐานวณฺณนา	85-88
มงฺคล.	มงฺคลตฺถทีปนี (อธิบายขุ.สุ. มงฺคลสุตฺต)	
เนตฺติ-เปฏโก.	เนตฺติ-เปฏโกปเทสปกรณ์	
มิลินฺท.	มิลินฺทปญฺหา	
วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมคฺค	
วิสุทฺธิ.ฎีกา	วิสุทฺธิมคฺค ฎีกา (ปรมตฺถมญฺชุสา)	
สงฺคห.	อภิธมฺมตฺถสงฺคห	
สงฺคห.ฎีกา	อภิธมฺมตฺถสงฺคห ฎีกา (อภิธมฺมตฺถวิภาวินี)	

แหล่งหนังสืออ้างอิงภาษาไทย

๑. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์(อาจ อาสภมหาเถร)** พิมพ์ที่ บริษัทประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด พ.ศ. ๒๕๔๖

๒. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) พิมพ์ที่ บริษัทสหธรรมิก จำกัด ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๔๕

๓. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์** พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) พิมพ์ที่ บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด พ.ศ. ๒๕๔๖

๔. **พจนานุกรม อังกฤษ–ไทย ไทย–อังกฤษ** สอ เสถบุตร พิมพ์ที่ บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด พ.ศ. ๒๕๔๖

๕. **พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ ชุดแปลเป็นภาษาไทยเวอร์ชั่น ๓** สำนักคอมพิวเตอร์ ม.มหิดล พิมพ์ที่สำนักคอมพิวเตอร์ ม.มหิดล พ.ศ.๒๕๔๘

๖. **พระไตรปิฎก ฉบับธรรมทาน** สมเด็จพระพุฒาจารย์(เกี่ยว อุปเสโน) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ชุดแปลเป็นภาษาไทย ฉบับคอมพิวเตอร์)

Myanmar and English Source References.[1]

1. Abhidhammattha Saṅgaha :
   -A Comprehensive Manual of Abhidhamma by Bhikkhu Bodhi.
   -Myanmar Sub-Commentary by Venerable Janakābhivaṁsa.
   -The Essence of Buddha Abhidhamma by Dr. Mehm Tin Mon.
2. Aṅguttara Nikāya :
   -Pāḷi & Commentary,
   -Numerical Discourses of The Buddha by Ñāṇaponika Thera and Bhikkhu Bodhi, Vistar Publications, New Delhi, 2000.
   -The Book of the Gradual Sayings by F.L Woodward, M.A. and Mrs. Rhys Davids, Litt.D., M.A., PTS. London.

[1] Pāḷi & Commentary source references are according to The Chaṭṭha Saṅgāyana CD-ROM Version 3.0, Vipassanā Research Institute, Dhamma Giri, Igatpuri-422403, India.

3. Dhammapada :
   -Pāḷi & Commentary,
   -Buddhist Legends by Eugene Watson Burlingame, PTS. London.
4. Dīgha Nikāya :
   -Pāḷi & Commentary,
   -A Translation of The Dīgha Nikāya by Maurice Walsh, Wisdom Publications.
5. Itivuttaka :
   -Pāḷi & Commentary,
   -A Translation of The Udāṇa and The Itivuttaka by John D. Ireland.
6. Jātaka :
   -Pāḷi & Commentary,
   -A Translation of The Jātaka or Stories of The Buddha's former births, PTS. London.
7. Knowing and Seeing by The Most Venerable Pa-Auk Tawya Sayadaw, Pa-Auk Meditation Centre, Singapore.
8. Majjhima Nikāya :
   -Pāḷi & Commentary,
   -A Translation of The Majjhima Nikāya by Bhikkhu Ñāṇamoli and Bhikkhu Bodhi, Second Edition, Wisdom Publications.
9. Saṃyutta Nikāya :
   -Pāḷi & Commentary,
   -A Translation of The Saṃyutta Nikāya by Bhikkhu Bodhi,
   -Sagātha Vagga Myanmar Sub-Commentary by Venerable Kuṇḍalabhivaṃsa.
10. The Great Chronicle of Buddha by Venerable Vicittasārābhivaṃsa (in Myanmar Language).
11. The Path of Purification (Visuddhi Magga) translated from Pāḷi by Bhikkhu Ñāṇamoli

ดัชนีค้นคำสำคัญ

ก
กกุฏปาทานิ 95
กฎแห่งกรรม 13, 75
กุฏมพี 172
กถา 169, 174
กบิลพัสดุ์ 74
กรรม 9, 20, 22, 31, 32, 85, 92, 107, 108, 110, 114, 118, 119, 122, 178, 179, 198, 202, 204
กรรมชั่ว 50
กรรมที่นำสัตว์ไปสู่ภพ 175
กรรมภพ 206
กรรมอันงาม 172
กรรมและผลของกรรม 14, 35
กระทำที่สุดแห่งทุกข์ 155, 157
กระบวนการทางจิต 69, 78
กระแสรสารมณ์ 21
กระแสแห่งทิฏฐิ 26
กระแสแห่งภโวฆะ 34
กลิ่น 65, 196, 203, 204
กสิภารทวาชสูตร 13
กสิสูตร 99
กองทุกข์ 131, 179, 180, 190, 206
ก้อนเนื้อคือกามสุข 198
กัป 153, 168, 169, 172, 177, 192
กัมมักขยมรณะ 134
กัมมัชรูป 114
กัมมัฏฐาน/กรรมฐาน 10, 11, 22, 23, 39, 40, 120, 124, 132, 134, 136, 146, 147, 156, 157
กัมมัฏฐานาจริยะ 1, 57, 83, 105, 127, 149, 185
กัมมสัตตี/พลังกรรม 31
กัลยาณมิตร ๑๗4
กาม/กามคุณ 17, 49, 86, 87, 88, 93, 121, 122, 130, 151, 177, 199, 200, 201, 204, 208, 209
กามคุณ–ประสาทรับรู้–ความทุกข์ 204
กามตัณหา 21, 197, 203, 208
กามทั้งหลาย 17, 18, 22
กามภพ(๑๑ ภูมิ) 17, 21
กามวัตถุ 198
กามสุข 9, 17, 19, 21, 24, 33, 37, 39, 88, 93, 96, 152, 196, 197, 198, 201, 206, 209
กามสุขทิพย์ 86, 92, 93
กามาวจร(จิต) 29
กามาวจรภูมิ(๑๑ ภูมิ) 91
กามาสวะ 183
กาเมสุมิจฉาจาร 45
กาโมฆะ 16, 20, 21, 31, 32, 33, 35
กายกรรม 25, 36, 113, 118, 119, 207
กายทุจริต 34, 64, 66, 69, 74, 75, 79, 117, 178, 195
กายปสาท 204
กายเปลงแสง 78, 159
กายแปรเป็นมวลแสง 159
กายสักขี 173
กายสุจริต 35, 66, 86, 179
การกระทำทุจริต 79, 196
การกระทำสุจริต 35
การเกาะเกี่ยวแห่งกิเลส 209
การเกิด 5, 14, 42, 47, 48, 96, 103, 130, 131, 199, 206
การแก่ 47, 131, 190
การแกว่งเท้าหาเสี้ยน 199
การขาดแห่งชีวิตินทรีย์ 140
การข้ามห้วงสงสาร 100
การเคลื่อนแห่งภวจักร 205
การฆ่าสัตว์ 76
การจำแนกทาน 110, 111
การจำแนกธรรม 124
การจำแนกอามิส 124
การเจ็บ 190
การเจริญกัมมัฏฐาน 176
การเจริญของจิตเป็นลำดับ..208
การเจริญไตรสิกขา 177
การเจริญเนกขัมมะ 198, 199
การเจริญปัญญา 54, 191, 203
การเจริญภาวนา 85, 97, 98, 100, 115, 132, 190
การเจริญมรณสติ 130, 138, 140, 145, 148
การเจริญมรรคสัจจะ 209
การเจริญเมตตา 40
การเจริญวิปัสสนา 160, 161
การเจริญสมาธิ 23, 26, 28, 157, 158, 191, 203, 207
การเจริญสิกขา(๓) 191
การเจริญโสฬสญาณ 184
การเจริญอริยอัฏฐังคิกมรรค 189, 209
การเจริญอัปปนาสมาธิ 77, 78
การชิงชัยระหว่างตัณหาและปัญญา 209
การชื่นชมตนเอง 68
การเชื้อเชิญภัย 200
การซองเสพกามสุข 207
การดับของรูปนาม 26
การเดินทางในวัฏสงสาร 203
การตกเป็นทาส 207

การตรัสรู้ 93, 155, 169, 183, 190, 192
การตรึก 140
การตั้งอยู่ด้วยดี 91, 101
การตามใจกิเลสของจิต 192
การตาย 42, 47, 103, 131, 140, 190, 201
การติดยึด 22, 24
การถือเอาของที่เขามิได้ให้ 34,53
การถูกต้องสัมผัส 21, 24
การทำกรรมชั่ว 34
การทำกุศล 34
การทำงานของกิเลส 79
การทำชีวิตให้ตกล่วง 34, 53
การทำทาน/การให้ทาน 40
การทำให้ถึงที่สุดแห่งวัฏสงสาร 203
การทำอกุศล 34
การทำให้แจ้ง 176
การบรรลุจุดหมาย 80
การบรรลุซึ่งบารมี 210
การบ้าบิ่นลงนาม 206
การแบกรับกิเลส 199
การปฏิบัติกัมมัฏฐาน 79, 91, 152, 154
การปฏิบัติธรรม 99, 104
การปฏิบัติวิปัสสนา 191
การปฏิสนธิ 204
การประชุมกันของธาตุ 159
การประพฤติทุจริต 63
การประพฤติสุจริต 63
การประพฤติผิดในกาม 34, 53, 76
การเป็นนายบงการจิต 208
การเป็นอิสระจากวัฏสงสาร 187
การพ้นทุกข์ 34
การพิจารณาพระไตรลักษณ์ 207
การพูดคำหยาบ 34, 53
การพูดเท็จ 34, 53, 76
การพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ 34, 53
การพูดส่อเสียดให้แตกแยก 34, 53
การภาวนา 190
การยอมจำนน 206
การยึดมั่นถือมั่น 25, 26
การรบ 111
การร้องเพลงและเต้นรำ 152
การระลึกถึงการตาย 138
การรักษาตนที่แท้ 62
การรักษาภายนอก 61, 62
การรักษาภายใน 61, 62
การรักษาศีล 40, 53, 77, 85, 91, 93, 97, 98, 100, 115, 191, 202, 207
การรู้แจ้ง 33
การรู้แจ้งเห็นแจ้ง 33, 130, 162
การรู้และเข้าใจสัจธรรม 202
การลักทรัพย์ 76
การเล็งสู่จุดหมาย 192
การวิเคราะห์แยกนามปรมัตถ์ 78
การศึกษาทางโลก 154
การสงเคราะห์ด้วยธรรม 125
การสงเคราะห์ด้วยอามิส 125
การส่งใบสมัครหาญท้าทุกข์ 25
การสนองกามสุข 17, 206, 209
การสนองตัณหา 196
การสวดมนต์ 59
การสั่งสมอกุศลกรรม 33
การสังหารหมู่ 77
การสำรวมด้วยกาย 62, 69
การสำรวมด้วยใจ 62, 69
การสำรวมด้วยวาจา 62, 69
การสำรวมในที่ทั้งปวง 62, 69
การสำรวม(ระวัง)อินทรีย์ 66
การสำเร็จมรรคผล 176
การสิ้นไปแห่งตัณหา 210
การสิ้นสุดลงแห่งตัณหา 209
การเสพสุรา 53, 76
การเสียแรงเปล่า 207
การแสดงธรรม 110, 172
การแสวงหากามสุข 152, 198, 203
การแสวงหาความจริง 209
การแสวงหาในกาม 201
การแสวงหาความสุขที่แท้ 152
การใส่ใจโดยแยบคาย 180, 181
การหยั่งรู้อริยสัจจ์ 183
การหลีกออกจากกาม 209
การหลุดพ้นจากกาม 202
การเห็นแจ้ง 16
การเห็นแจ้งอริยสัจจ์ 151
การเห็นศพ 131, 132, 133, 134
การให้ทาน 85, 91, 97, 98, 100, 110, 115, 124
การให้ธรรม 124, 125
การอธิษฐานจิต 191
การอนุเคราะห์ 111
การอบรมจิต 188, 207
กาลทาน 114, 115
กาลทานสูตร 114
กาลเพียงลัดนิ้วมือเดียว 51
กาลมรณะ 134
กำหนดด้วยไตรลักษณ์ 182
กำหนดดู 28, 29
กำหนดรู้ 12, 23, 26
กำหนัดยินดี 24
กิ่งไม้สิงคุ 19

กิจที่ควรทำ 14, 52, 188, 190, 191, 192, 194, 197, 203, 209, 210
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว 183, 208, 209, 210
กิจที่ฉันต้องการจะทำ 210
กินททสูตร 111, 115, 119, 124
กิเลส/กิเลสตัณหา 12, 13, 17, 25, 26, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 54, 64, 65, 66, 67, 68, 74, 77, 79, 80, 103, 104, 129, 137, 159, 161, 164, 174, 175, 177, 178, 179, 181, 183, 194, 195, 196, 201, 202, 207
กิเลสดุจธุลีในดวงตาน้อย 163
กิเลสที่ยั่วยวนเฉพาะ 203
กิเลสเป็นยาชูกำลัง 199
กิเลสเพียงดังธุลีในปัญญาจักษุเบาบาง 165, 166, 167, 171, 174
กิเลสมีชัย 203
กุกกุจจะ 36
กุฏิ 120
กุณาลชาดก 117
กุมาริกา 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147
กุลธิดา 142
กุลบุตร 172
กุศล/กุศลกรรม/กุศลสุจริต 24, 25, 29, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 46, 47, 49, 51, 54, 60, 67, 75, 76, 77, 85, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 103, 107, 109, 110, 115, 129, 137, 138, 145, 174, 206
กุศลกรรมบถ(๑๐) 195, 196
กุศลจิต 31, 68, 110
กุศลวิบาก 85, 98
กูฏสูตร 155
เกาหลี 55, 80
เกิด 24, 32, 33, 179
เกิดดับ 24, 28, 29
แก่ 179
แก่นจันทน์แดง 19
แก้วกุณฑล 122
แก้วมณี 122
โกฏิ 122, 172, 173
โกตุหลิก(นาย) 32, 33
โกรธ 67, 68, 76, 108, 118
โกศล(แคว้น) 77
โกสลสังยุต 17, 60

ข

ขณะก่อนตาย/ขณะสุดท้ายก่อนตาย 31, 33
ขณะปฏิสนธิ 31, 204
ข่มใจให้ดำเนินไปในทางที่ถูก 188
ขัตติยะ 73
ขันติ 188
ขันธ์ 101, 178, 182, 199
ขันธ์ในอดีต 50
ขันธ์ในอนาคต 50
ขันธสังยุต 27
ขันธสูตร 156
ขาทนียะ 70
ข้ามโอฆะได้ 14, 15, 16
ข่ายแห่งมุกดา 90
ข้าวเขนีด 172
ข้าวปายาส 32
ข้าวยาคู 171
ข้าวอันเลิศ 172
ขีณาสวพราหมณ์ 52
ขุททกนิกาย 19, 89, 188

ค

คติ 39, 49, 50, 142, 182
คณะสงฆ์ 189
คนข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา 100
คนตาบอด 144, 147
คนนอก 4
คนพาล 47
คนมีปัญญาชื่อว่ามีจักษุ 144
คนโลภ 194
ครรภ์มารดา 86
ครอบงำ 110, 111, 194, 195, 196, 203
ครูที่แท้ 103, 104
ครูผู้ทรงพระคุณ 156
ครูผู้เป็นปุถุชน 103
คฤหบดี 86, 87, 121, 122, 123, 171
คฤหัสถ์ 145
คฤหาสน์ 192
คลื่นสังหาร 135
ควรแก่การงาน 177, 178, 181
ความกระหายในกามสุข 42
ความกระหายอันไม่รู้อิ่ม 201
ความกำเริบแห่งจิต 196
ความกำหนัด 38, 48, 49, 86, 160, 163, 164
ความเกลียดชัง 88
ความเกิด(ของรูปนาม) 182

ความแกกล้า 145, 160, 191
ความโกรธ 37, 41, 42, 45, 63, 65, 77, 79, 87, 88, 108, 109, 117, 118
ความขุ่นเคือง 201
ความขวนขวายน้อย 163, 165
ความคดในข้อ 103
ความคร่ำครวญ 48, 206
ความคั่งแค้น 73
ความคับแค้นใจ 48, 206
ความคิดชอบ 138
ความใคร่จะหลุดพ้น 192
ความงามในกาม 208
ความโงเขลา 193
ความจริง 201
ความจริงที่น่าเศร้า 206
ความจริงที่ไม่ยืนนาน 196
ความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธ 132
ความจุใจทางกาม 202
ความเจ็บไข้ 131
ความเชื่อในกรรมและผล.. 99
ความดับ(ของรูปนาม) 79, 182
ความดับแห่งธรรม 168
ความดี 49
ความตกลงใจในพระสัทธรรม 50
ความตระหนี่ 24, 37, 41, 42, 45, 110, 111, 138
ความต้องการของกิเลส 207
ความต้องการทางโลกีย์ 103
ความตั้งอยู่ไม่ได้ 210
ความตาย 48, 49, 50, 51, 129, 130, 131, 137, 139, 140, 142, 143, 144, 145
ความต่ำทราม 209
ความถือตัว 42, 45
ความทนไม่ได้ต่อสมบัติ(ความได้ดี)ของผู้อื่น 88
ความทรมาน 194
ความทะยานอยาก 17, 24, 33, 48, 49, 198, 201, 206, 209
ความทุกข์ 13, 20, 33, 48, 63, 131, 134, 190, 193, 195, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 205, 209, 210
ความทุกข์กาย 48, 206
ความโทมนัส 48, 131, 206
ความนอบน้อม 121
ความบริสุทธิ์แห่งจิต 207
ความประมาท 38, 45, 111, 129, 130
ความปรารถนา 168, 169, 172, 174, 187, 191, 192, 193, 204, 207, 208, 209
ความปรารถนาที่แท้ 193, 203, 207
ความปรารถนาลามก 192
ความปรารถนาแห่งจิต 188
ความปรารถนาอันประเสริฐ 189
ความปลอดภัยที่แท้ 62, 63
ความปวดร้าว 198, 205
ความเป็นก้อนแห่งสังขาร 54
ความเป็นตัวตน 159
ความเป็นทุกข์ 207
ความเป็นบรรพชิต 189
ความเป็นบัญญัติ 159
ความเป็นปัจจัยแห่งธรรม 162
ความเป็นสมณะ 189
ความเป็นอริยะ 189
ความผ่องใสแห่งจิต 177
ความผาสุก 189
ความผิดพลาด 36
ความพินาศในสมณธรรม 192
ความเพียร 43, 44, 67, 76, 136, 145, 156, 174, 178, 179, 188
ความเพียรชอบ 80
ความมักโกรธ 117
ความมืดบอด(แห่งอวิชชา) 60, 194, 195, 196
ความมืดมนแห่งกิเลส 199
ความมุ่งหมายของชีวิต 188
ความไม่ใช่ตัวใช่ตน 26, 207
ความไม่เที่ยง 26, 207
ความไม่ประมาท 10, 24, 129, 138
ความไม่รู้ 27, 33, 48
ความไม่รู้อริยสัจจ์ 31, 32, 33
ความไม่เสมอภาค 107, 189
ความไม่หวั่นไหว 177, 178, 181
ความยินดีในกามคุณ 196
ความยินดีในธรรม 125
ความยินดีอันเป็นเลิศ 125
ความยึดมั่น 31, 32, 130
ความยึดมั่นอันแรงกล้า 205
ความยึดอารมณ์ 65
ความรัก 48, 49
ความรักที่แท้ 15
ความริษยา 201
ความรุนแรง 37
ความเร่าร้อน 48, 49
ความไร้สาระของชีวิต 132

ความละโมภ/โลภ 23, 25, 26, 37, 41, 42, 45, 63, 64, 65, 68, 79, 194, 195
ความละอายต่อบาป 69
ความลังเลสงสัย 50, 175
ความศรัทธา 209
ความเศร้าหมอง 164
ความโศก/ความโศกเศร้า 47, 63, 90, 131, 135, 136, 147, 148, 164, 206
ความสงบที่แท้ 199, 200
ความสงบเย็น 193, 194, 199
ความสงบแห่งจิต 194
ความสงสัย 50, 67, 76, 104
ความสลดใจขนพอง..280
ความสละวาง 136
ความสะดุ้ง(ต่อความตาย) 48, 49, 50, 51, 139
ความสังเวช 24, 132, 133, 134, 136, 137, 140, 145
ความสามารถแยกแยะ 50
ความสำคัญผิด 31, 194, 201
ความสำรวมรักษาพระวินัย 189
ความสำรวมอินทรีย์ 136
ความสิ้นตัณหา 125
ความสิ้นทุกข์ 174
ความสิ้นบุญ 87, 88
ความสิ้นอายุ 87, 88
ความสิ้นอาหาร 87, 88
ความสุข 6, 20, 25, 37, 42, 47, 109, 110, 120, 151, 152, 198, 199, 204
ความสุขเกษมอย่างลึกซึ้ง 210
ความสุขที่แท้ 40, 151, 199
ความสุขศานติ์ 104
ความสุขสมที่ไม่ยั่งยืน 209
ความสุขแห่งฌาน 203
ความสุขแห่งญาณ 203
ความสุขแห่งพระนิพพาน 203
ความสุขแห่งอริยผล 203
ความสุขแห่งอริยมรรค 203
ความเสน่หาในกาม 208
ความเสียหายอย่างใหญ่...193
ความหน่าย 182
ความหมาย 5, 15, 16, 17, 20, 34
ความหมายที่แท้ 189
ความหมายที่ลึกซึ้ง 188
ความหลง/ความหลงผิด 23, 25, 37, 41, 42, 45, 48, 60, 205, 206
ความหลงใหล 49
ความหลุดพ้น 133, 134, 148, 189, 190, 191, 202, 205, 207, 209, 210
ความหวงแหน 66, 88, 201
ความเห็นผิด 14, 25, 26, 30, 34, 39, 66
ความอยาก 19, 21, 22, 31, 32, 65, 192, 193
ความอัปลักษณ์ 117
ความอิจฉา 24, 37, 41, 42, 45, 66, 88
ความอุตสาหะ 68, 76, 80, 151, 176, 189, 195
คัณฐิบท 169
คันฉอง 67
คันธะ 29
คันธกุฎี 10, 11, 12, 13, 74
คันธตัณหา 20, 21
คันธารมณ์ 20, 21
ค่านิยมของสังคม 196
คามณี(นาย) 38, 39
คามณิสังยุตต์ 37
คาถา 167, 170
คาถาธรรมบท 5, 21, 32, 36, 40, 42, 60, 69, 75, 87, 93, 125, 129, 138, 210
คำพ้อเจ้อ 46
คำส่อเสียด 46
คำสาบาน 73
คำหยาบ 46
คำอธิษฐาน 191
คิลานภัต 69
คืนสิกขา 95
คุณค่าของชีวิต 202
คุณพระธรรม 30
คุณพระพุทธ 30
คุณพระอริยสงฆ์ 30
คูถ 51
เครื่องเกาะเกี่ยว 52
เครื่องคุ้มกัน 59, 60
เครื่องยียวน 177, 178, 181
เครื่องรับรู้ 205
เครื่องวินิจฉัย 169
โคตมะ 172
โคตร 178
โคตรภูญาณ 162, 170, 183

ฆ

ฆราวาส 5, 21, 146
ฆัตวาวรรค 98
ฆานปสาท 204

ง
งานชิ้นเอก 110
งามเจริญตา ๑๕

จ
จงกรม 13
จตุกกนิบาต 48
จตุตถฌาน 22, 26, 28, 177, 181
จตุตถปัณณาสก์ 48
จตุธาตุกัมมัฏฐาน 23, 78
จวมานสูตร 89, 91, 100
จักขุปสาท 204, 205, 206
จักขุปาลเถระ 42
จักษุ 144, 180, 181
จักรวาฬ 165
จาตุมหาราช(ท้าว) 10
จาตุมหาราชิกา 87
จาริก 144
จำนวนพรรษา 190
จำพรรษา 173
จิต 19, 23, 24, 29, 54, 78, 114, 121, 122, 160, 165, 178, 181, 191, 195, 196, 201, 207, 208
จิตขณะ 29, 160
จิตตนิยาม 29
จิตตวิสุทธิ 54, 157
จิตตสูตร 188
จิตตั้งมั่น 22, 67, 76, 139, 207
จิตตัชรูป 114
จิตทราม 188
จิตที่ยังไม่ได้ฝึก 202
จิตนำ 201, 203
จิตเป็นสมาธิ 177
จิตหลุดพ้น 183
จิตอันประเสริฐ 188
จินตนาการ 9
จีวร 112, 189
จุดจบแห่งชีวิต 193
จุดเริ่มต้น 131
จุติ 44, 87, 88, 89, 91, 112, 118, 137, 143, 178, 179
จุติจิต 24, 29, 31, 64
จูฬปาปาตญาณ 179
จูฬกัมมวิภังคสูตร 107, 117
จูฬอนาถบิณฑิกเศรษฐี 69
เจตนา 31, 32, 103, 107, 110, 111
เจตนาที่จะให้ทาน 91, 92
เจตสิก 23, 24, 29, 31, 54, 78, 160
เจริญกัมมัฏฐาน 170, 175, 177, 195
เจริญไตรสิกขา 54, 173, 174, 207
เจริญเนกขัมมะ 200, 202
เจริญวิปัสสนา 207, 208
เจริญสติ 118, 145
เจริญสมาธิ 27, 31, 53, 54, 76, 99, 129, 157, 161, 177, 207
ใจตั้งมั่น 22, 27, 28, 54, 157

ฉ
ฉงนสนเท่ห์ 130
ฉลาดในวารจิต 66, 67, 117, 118
ฉัตรดอกไม้ 168
ฉัพพรรณรังสี 8
ฉิคคฬสูตร 46
เฉวียง(พาดบ่าซ้าย) 163

ช
ชฎิล 168
ชดใช้หนี้กรรมด้วยชีวิต 193
ชนบทกัลยาณี 94, 95, 96
ชรา 90, 92, 164, 206
ชราและมรณะ 179, 180, 181
ชัยอันประเสริฐที่สุด 125
ชาณุมณฑล 163
ชาดก 117
ชาติ(เกิด)130, 131, 132, 164, 169, 178, 180, 181, 206
ชาติตอๆไป 110
ชาติที่แล้ว 31
ชาตินี้ 110, 177
ชาติปัจจุบัน 30, 31, 85, 103, 201
ชาติ(การเกิด)สิ้นแล้ว 183
ชาติสุดท้าย 170, 190
ชาติหน้า 33
ชาติอนาคต 202
ชานุโสณี 48
ชาวเมียนมาร์ 28, 29, 31
ชาวเมืองหลวง 31
ชำระหนี้แห่งอกุศลกรรม 201
ชิวหาปสาท 204
ชีวิต 5, 13, 14, 17, 19, 20, 24
ชีวิตที่ดีกว่า 110
ชีวิตที่ปลอดภัยแท้ 57, 59, 60, 63, 76, 79, 80, 117
ชีวิตที่มี(คุณ)ค่า 194, 200
ชีวิตมนุษย์ 33
ชีวิตยอมไร้ค่า 193
ชีวิตสัตว์เดรัจฉาน 33
ชีวิตสุนัข 32
ชีวิตหญิง 31, 32

ชีวิตแต่งงาน 20
เชตวัน(พระวิหาร) 7, 14, 61, 66, 74, 95, 97, 101, 107, 111, 115, 121, 140, 141
เชิดโดยอวิชชา 201
เชื่อในกรรมและผลของกรรม 98, 121

ซ
ซ่องเสพ 193
ซากศพ 20

ฌ
ฌอง ลิน(วัด) 55, 81
ฌาน 24, 33, 76

ญ
ญาณ 13, 23, 26, 28, 29, 30, 32, 159, 160, 179, 180, 181, 182, 183, 191, 208
ญาณ(๑๖)/โสฬสญาณ 161, 182, 184
ญาณทัสสนะ 172
ญาณหยั่งรู้ 183
ญาติสังคหะ 73

ด
ดวงตาเห็นธรรม 168
ดวงประทีป 7
ดอกไม้ทิพย์ 89
ดับกิเลสและกองทุกข์ 28
ดับทุกข์ 164
ดาวดึงส์ 86, 87, 95
ดิน 23
ดิรัจฉาน 45
ดึงหน้า 116
ดุสิตภพ 147
ดุสิตวิมาน 142
เดินขบวน 42
โดยพิสดาร 26, 28
โดยสังเขป 27, 28

ต
ตติยฌาน 177
ตติยปัณณาสก์ 124
ตรณะ 6
ตรวจสอบตนเอง 40, 67, 68
ตระหนัก 5, 24
ตระหนี่ 68
ตรัสรู้ 102, 137, 162, 163, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 183
ตรัสรู้อริยสัจจ์ 52
ตังสำหรับดักลิง 65
ตั้งอยู่ด้วยดี 91
ตัณหา 3, 4, 6, 17, 19, 20, 31, 32, 33, 34, 41, 42, 103, 160, 162, 164, 180, 196, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 209
ตัณหาอันแรงกล้า 202
ตัณหาสูตร 41
ตัวตน 25
ตามความเป็นจริง 21, 23, 24, 29, 30, 130, 137
ตาย 179
ตาลบุตร 38
ตาลปุตตสูตร 36
ติกนิบาตวรรค 89, 110
ติดยึด 31, 32
ติเตียนพระอริยะ 178
ติเหตุกบุคคล 33
เตโชธาตุ 28, 29, 159
เตรียมตัวตาย 137
เต่าตาบอด 46
เต่าตาบอดกับช่องแอก 46
ไตรจีวร 171
ไตรภูมิ 7
ไตรสรณะ(วัด) 55
ไตรสิกขา 26, 52, 157, 191, 202

ถ
ถอนตัวไม่ขึ้น 17, 21
ถ้อยคำ ๓ อย่าง 91
ถามหาทุกข์ 199
ถีนมิทธะ 67, 76
ถึงความแก่กล้า 26
ถือตัว 14
ถูกตั้งโปรแกรม 26
แถวหน้า 6

ท
ทรงพิจารณาพระไตรลักษณ์ 182
ทรงพิจารณาวัฏฏะ 179
ทรงพิจารณาวิวัฏฏะ 181
ทรรศนะเกี่ยวกับชีวิต 188
ทวาร 29, 65
ทสกนิปาต 66
ทสีนามิ 134
ทักขิณา 123
ทักษะลามก 195
ทางจม 35, 47, 51
ทางชีวิต 194
ทางธรรม 187

ทางลอย 35, 47, 51
ทางโลก 187
ทางสายกลาง 27, 52
ทางหลุดพ้น 198
ทางออกจากกาม 208, 209
ทาน 10, 12, 13, 113, 122, 123, 124
ทานมัยปุญญกิริยาวัตถุ 110
ทานวรรค.. 124
ทานสูตร 110
ทานอันเป็นเยี่ยม 125
ทายก 113, 114
ทายาทแห่งกรรม 108
ท้าวมหาพรหม 165
ทาสของ/แห่งกิเลส 68, 103, 201, 202
ทาสความไร้สาระ 117
ทาสแห่งประสาทรับรู้ 205
ทำกาละ(ตาย) 32, 88, 135, 136, 137, 139, 147, 171
ทำกาลกิริยา(ตาย) 142
ทำตามบัญชาของกิเลส 193
ทำลายล้าง 200
ทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ 33, 80
ทิฏฐิ/ทิฐิ 26, 48, 130
ทิฏฐิมานะ 9
ทิฏโฐฆะ 16, 25, 26, 31, 33
ทิพพจักขุญาณ 178, 179
ทิพยจักษุ 178, 179
ทิพพโสต 7
ทิพยสมบัติ 92
ทิพอาสน์ 89, 90
ทิศ(๘) อันเป็นโทษ 13, 14
ทีฆนิกาย 25
ที่สุดแห่งทุกข์ 24
ทุกกรกิริยา 171
ทุกข์ 4, 19, 20, 21, 24, 25, 27, 28, 42, 43, 48, 53, 98, 101, 102, 109, 110, 117, 130, 131, 133, 136, 137, 138, 151, 156, 157, 159, 160, 177, 178, 181, 182, 183, 198, 200, 205, 206
ทุกข์เทวษไห้ 24
ทุกข์ในกามคุณ 198
ทุกขนิโรธ 27, 28, 44, 102, 156, 157, 183
ทุกขนิโรธอริยสัจ 43, 155, 156, 157, 161
ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา 27, 28, 44, 102, 155, 156, 157, 183
ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ 43, 155, 156, 161
ทุกขสมุทัย 27, 28, 43, 102, 156, 157, 183
ทุกขสมุทัยอริยสัจ 43, 155, 156, 157, 161, 162
ทุกขสัจจะ 27, 28, 30
ทุกขอริยสัจ 43, 155, 156, 157, 161, 162
ทุกขัง 26, 54
ทุกขา 79, 182, 191, 207, 208
ทุกนิบาต 124
ทุคตะ 118
ทุคติ/ทุคติอบายภูมิ 21, 34, 35, 40, 43, 47, 50, 85, 178
ทุจริต 35, 76, 175
ทุจริตทางกาย 53, 77
ทุติยฌาน 177
ทุติยปัณณาสก์ 66
ทุพภิกขภัย 32
เทพ 179
เทพธิดา 90, 92, 135, 136, 137
เทพนิกาย 89, 91
เทพยดา 44
เทพอัปสร 135, 136, 137
เทวดา 7, 11, 14, 16, 33, 35, 41, 45, 47, 51, 52, 63, 83, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 93, 96, 97, 100, 112, 113, 115, 135, 156
เทวดาผู้มเหศักดิ์ 91
เทวดาสตุลลปกายิกา 97
เทวตาสังยุต 6, 16, 98, 111, 115
เทวทัตต์ 192, 193
เทวบุตร/เทพบุตร 14, 15, 16, 34, 41, 52, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 135, 136, 137
เทวโลก 17, 21, 24, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 112, 136, 142
เทศนา 136, 168, 173
แทงตลอด 16, 26, 28, 120, 154, 155, 156, 157, 171, 178
แทงตลอดทุกขนิโรธอริยสัจ 160
แทงตลอดทุกขสมุทัยอริยสัจ 162
แทงตลอดทุกขอริยสัจ 158, 160, 162
โทมนัส 130, 177, 198, 206

โทษที่เยียวยาไม่ได้ 192
โทษในกาม 208
โทสะ 25, 35, 36, 38, 39, 42, 64, 65, 66, 67, 73, 103, 138, 163, 195, 196, 197, 198
โทสกุกกุจจะ 35
โทสมัจฉริยะ 35
โทสอิสสา 35
โทสมูลจิต 88
ไทยธรรม 91, 92, 111

ธ

ธรรม 162, 164, 167, 168, 173, 180, 181, 195, 196
ธรรมชาติที่แท้..132
ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ 23
ธรรมทาน 124
ธรรมที่ประกอบกับจิต 23
ธรรมที่เป็นผล 78
ธรรมที่เป็นเหตุ 78
ธรรมที่ลึกซึ้ง 149, 153, 169
ธรรมเทศนา 15
ธรรมนิยาม 160
ธรรมปริยาย 167, 168
ธรรมเป็นที่สลัดออกจากกองทุกข์ 179
ธรรมวินัย 97
ธรรมสวนะ 124
ธรรมอันทวนกระแส 163
ธรรมอันประณีตสูงสุด 175, 176
ธรรมเอก 177
ธรรมาภิสมัย 176
ธรรมารมณ์ 65
ธัมมกถิกะ 1, 57, 83, 105, 127, 149, 185
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร 52, 93, 173
ธาตุ 23
ธาตุ(๔) 23, 28, 78, 159
ธาตุกัมมัฏฐาน 28, 158
ธาตุมนสิการ 158
ธิดาช่างหูก 138, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147
ธุดงค์ 136

น

นขสิขาสูตร 102
นรก 38, 39, 44, 45, 135, 136, 137, 138, 178, 179
นรชน 194, 196
นพวรรค 6
นอนเนื่อง 6, 12
นันทะ(เจ้าชาย) 94, 95, 96
นันทเถระ 94
นันทวัน 86, 87, 135
นางฟ้า 93, 94, 96
นางลิงลุ่น 95, 96
นางอัปสร 95, 96
นาบุญเขตยอดเยี่ยม 98
นาม 23, 30
นามกัมมัฏฐาน 28, 29, 31, 78, 160
นามขันธ์ 13, 29
นามธรรม 29, 160, 202
นามปรมัตถ์ 23, 27, 29, 156, 160, 208
นามรูป 180, 181, 182, 205
นามรูปปรมัตถ์ 191, 207
นามรูปปริจเฉทญาณ 161, 162, 178, 184, 208
นามรูปปัจจัยปริคคหญาณ 179, 208
นามและรูป 207
นายของกิเลส 103
นายโคบาล 32
น้ำ 23, 32
นำจิต 201, 203
นิคม 8, 9, 10
นิคมคาถา 163
นิตยภัต 69
นิพพาน 54, 136, 162, 183, 184
นิพพิทานุปัสสนาญาณ 161, 182
นิมิต/นิมิตร 89, 140, 147
นิโรธ 130
นิโรธสมาบัติ 168
นิโรธสัจจะ 28
นิวรณ์ 54, 96
นิวรณกิเลส 140
เนกขัมมะ 189, 199, 208, 209
เนยยะ 166, 167, 173, 177
เนยยบุคคล 174, 176
เนรมิต 101
เนรัญชรา 163
เนื้อแท้แห่งธรรม 40

บ

บรรพชา 10, 148
บรรพชิต 22, 112, 113, 145
บรรลุ 13, 16, 34, 178, 183, 191, 192, 203, 210

บรรลุธรรม 12, 93, 96, 97, 169
บรรลุเป้าหมาย 188, 190
บรรลุวิชชา(๓) 177
บรรลุอรหัต 113
บริกรรม 139
บริขาร 112
บริวารยศ 97
บริษัท 11, 142, 144
บ่วงดักแหงกามสุข 199
บัณฑิต 15, 124, 153, 162, 164
บัณเฑาะว์ 8
บัลลังก์ 54, 122
บาตร 8, 94, 118
บาป/บาปอกุศล 36, 41, 49, 66, 68
บารมี 12, 96, 144, 145, 146, 153, 154, 170, 171, 190, 192, 210
บาลี 124
บำเพ็ญ 7, 8, 10, 11, 12, 14, 153, 154, 170, 171, 174, 177, 190, 192
บิณฑบาต 8, 9, 73, 94, 112, 120, 170, 173
บุคคล 4, 12, 15, 19, 25, 100, 102, 116, 120, 121, 123, 124, 138, 166, 167, 171, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 188, 189, 190, 194, 208, 210
บุคคลผู้มีปัญญา 175
บุคคลผู้มีปัญญาทราม 175
บุญ 113, 210
บุญญาธิการ 12
บุณฑริก 166
บุพกิจ 188, 192, 210
บุพนิมิตแหงความตาย 89, 90, 91
บุรพกรรม/บุพกรรม 74, 75
บุรุษ 29, 46
บูชายัญ 59
เบญจกามคุณ 18, 86, 92, 196
เบญจขันธ์ 182
เบญจพิธกามคุณ 17

ป

ปกครองหมู่สงฆ์ 192
ปฏิกูล 139
ปฏิคาหก 111, 113
ปฏิจจสมุปบาท 26, 33, 50, 78, 99, 160, 164, 179, 181, 208
ปฏิบัติ 22, 23, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 50, 129,
ปฏิบัติไตรสิกขา 130
ปฏิบัติธรรม 26, 53, 96, 97, 137, 138, 144, 146, 148, 169
ปฏิปทา 35, 108, 109, 115, 117, 124, 146, 190
ปฏิปทาสูตร 138
ปฏิภาคนิมิต 22, 54, 76
ปฏิภาณ 113
ปฏิเวธ 50
ปฏิสนธิ 85, 89, 90, 91, 96, 118
ปฏิสนธิจิต 29, 31, 64
ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ 162, 182
ปฏิสัมภิทา 75, 169, 170
ปฐมฌาน 22, 24, 139, 140, 177
ปฐมเทศนา 93, 172
ปฐมยาม 7, 97, 115, 177, 178
ปฐมวรรค 43, 60
ปฐวีธาตุ 28, 29, 159
ปทปรมะ 167, 176, 177
ปทปรมบุคคล 176
ปปาตวรรค 46
ปรมัตถธรรม 29
ปรมัตถรูป 23, 78
ปรมัตถสภาวธรรม 33
ปรมัตถสัจจะ 23, 27, 29, 54, 156, 158, 207, 208
ปรโลกและโทษ 166, 175
ประกาศธรรม 163
ประกาศธรรมจักร 172
ประคดเอว 8, 11
ประณีต 18, 27, 29, 33
ประตูอมตนิพพาน 175
ประตูอมฤตธรรม 164
ประทานสาธุการ 143, 144
ประพฤติทุจริต 61
ประพฤติผิด 35
ประพฤติพรหมจรรย์ 95
ประพฤติสุจริต 61, 62
ประเพณีชาวเมียนมาร์ 152
ประภัสสร 41, 53
ประโยชน์ต่างตอบแทน 103
ประสาทกาย 24
ประสาทจมูก 24
ประสาทตา 24
ประสาทรับรู้ 4, 24, 196, 204, 205
ประสาทลิ้น 24
ประสาทหู 24

ประหาร 146
ประหารกิเลส 26, 54
ปรัศว์ 13
ปรากฏการณ์ 24
ปริญญา 153, 154, 161
ปริเทวะ 206
ปริเทวนาการ 90
ปรินิพพาน 6
ปริปุจฉา 169, 170
ปริพพาชกวรรค 86
ปริยัติ 50, 169, 170
ปริยุฏฐานกิเลส 64, 66, 74, 76
ปริวิตก 49, 142, 162, 163
ปลอดโปร่งจากกามคุณ 189
ปลาสนาการ 194
ปลุกสำนึก 189
ปเสนทิโกศล 61, 62, 69, 70, 112
ปหาสะ(นรก) 38, 39
ปักษ์ 173
ปัจจันตคาม 13
ปัจจัย 5, 120, 160, 179, 180, 205
ปัจจัยมีกำลังยิ่ง 170
ปัจจยปริคคหญาณ 33, 161, 162
ปัจจเวกขณญาณ 162, 165, 183, 184
ปัจจุบัน 19, 26, 27, 29, 33, 54, 194
ปัจจุบันชาตินี้ 24
ปัจฉาภัตตกิจ 7, 10, 11
ปัจฉิมยาม 7, 12, 13, 179, 181, 183
ปัจฉิมยามกิจ 7, 12
ปัญจกนิบาต 111, 113
ปัญจขันธ์ 100
ปัญจปาปี 21, 117, 118
ปัญจราชสูตร 17
ปัญจวัคคีย์ 52, 93, 171, 172, 173
ปัญญา 20, 24, 50, 52, 54, 79, 112, 136, 144, 157, 164, 173, 174, 176, 180, 181, 191, 196, 203, 205, 207, 209, 210
ปัญญาจักษุ 30, 165, 166, 167, 206
ปัญญาญาณ 27, 207, 208
ปัญญาสิกขา 27, 34, 79, 129, 130, 146, 161
ปัญหา 7, 11, 14, 15, 24
ปัญหากรรม 168, 171
ปางก่อน 12, 170
ปาฏิหาริย์ 8, 10
ปาณาติบาต 45, 108
ปาเฉยยสูตร 98
ปาปวรรค 36
ปาริฉัตร(ต้นไม้) 135
ปีตติวิสัย(เปรต) 44, 45, 137
ปีติ 120, 168, 177
ปีติโสมนัส 29
ปุญญกิริยาวัตถุ 110
ปุญญกิริยาวัตถุสูตร 110
ปุถุชน 102, 103, 107, 142, 154, 183, 195
ปุปผวรรค 69
ปุพพโยคะ 170
ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ 177, 178
ปุรพันธะ 101, 102
ปุริมยาม 7
ปุริมยามกิจ 7, 11, 14
ปุเรภัตตกิจ 7, 8, 10
เปรต 13, 35, 45, 46, 47, 85, 152
เปื่นทิพย์ 113
เปื่นทุกข์ 65, 101, 182, 191
เป้าหมาย 158, 192, 194, 195, 196, 207
เป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต 207
เป้าหมายสำคัญที่สุด 189
เป้าหมายสูงสุด 190, 207
เป้าหมายอันประเสริฐ 190
เป้าหมายแห่งชีวิต 208
แปลกประหลาด 130

ผ

ผล 184
ผลญาณ 145, 146, 162, 170, 183
ผลสมาบัติ 13
ผลแห่งกรรม 22, 85, 107, 121, 122, 197, 202
ผัสสะ 180, 181, 205
ผ้ากัมพลเหลือง 122
ผ้าโกเชาว์ 122
ผ้าสาฎก 141
ผิวอันทุเรศ.. 132
ผู้ฉลาดในวารจิตฺ 66, 67
ผู้ตกเป็นทาสแห่งตนเอง 202
ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิ 123
ผู้ทรงศีล 118
ผู้นิรทุกข์ 15
ผู้บัญชาการ 25
ผู้บำเพ็ญวิปัสสนา 184
ผู้ปฏิบัติ 23, 24, 26, 28, 29,

30, 31, 177, 184
ผู้ประมาท 42, 129, 130
ผู้ประเสริฐ 189
ผู้ประเสริฐสูงสุด 118
ผู้เป็นไปตามกรรม 179
ผู้มีศรัทธาอย่างสูง 189
ผู้ไม่ประมาท 129, 130, 148
ผู้ไม่มีทุกข์ 14
ผู้เยี่ยมเยือน 43
ผู้รักษาตน 61, 62, 68, 69
ผู้รับบริจาคทาน 91
ผู้สำรองที่ล่วงหน้า 201
โผฏฐัพพตัณหา 21
โผฏฐัพพะ 17, 18, 21, 65, 86
โผฏฐัพพารมณ์ 21

พ
พกะ(พระราชา) 21, 117
พยากรณ์ 38
พยาบาท 67, 76
พรรษา 12
พรหม 7, 11, 14, 16, 35, 41, 51, 63, 93, 100, 156, 163, 172, 173, 175
พรหมจรรย์ 112, 183, 199
พรหมชาลสูตร 25
พรหมโลก 22, 24, 25, 34, 93
พรหมสังยุต 99
พระกรรมฐาน 173
พระกัมมัฏฐานาจารย์ 145
พระโกณฑัญญะ 173
พระโคดมพุทธเจ้า 48, 87, 108, 169, 172
พระเจ้าปเสนทิโกศล 17, 18
พระญาณ 141, 145
พระตถาคต.. 15, 94, 97, 136, 168
พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า 163
พระไตรปิฎก 6, 22
พระไตรลักษณ์ 26, 27, 78, 160, 191
พระไตรโลกนาถ 6
พระไตรสิกขา 53, 79, 146, 161
พระทศพล 101, 175, 176
พระทศพลมหาโคดม 102
พระทักขิเณยยบุคคล 123
พระธรรม 5, 6, 13, 29, 30, 50, 60, 63, 89, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 121, 124, 144, 153, 154, 155, 158, 165, 169, 175, 176, 177
พระธรรมเทศนา 24, 55, 81, 104, 139, 140, 144, 145, 146, 148, 152, 153, 155, 167, 172, 175, 184
พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ 167, 168, 169
พระธรรมอันประณีตลึกซึ้ง 189
พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร 172
พระนขา 43, 46, 102, 137
พระนิพพาน 12, 26, 28, 54, 60, 79, 80, 98, 99, 100, 104, 120, 121, 124, 125, 129, 146, 147, 148, 160, 161, 164, 170, 174, 176, 177, 184, 190, 191, 210
พระนิสภเถระ 168
พระบรมศาสดา 5, 6, 60, 153, 154, 155, 156, 158, 169, 189
พระบารมี 8, 177
พระบาลี 160, 169, 170, 174
พระปัจเจกพุทธเจ้า 52, 117, 118, 123
พระปัญญาคุณ 5
พระผู้มีพระภาคเจ้า/พระผู้มีพระภาค 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 22, 23, 25, 27, 33, 38, 39, 43, 46, 48, 51, 54, 61, 62, 66, 67, 85, 86, 91, 94, 95, 97, 98, 102, 103, 107, 108, 111, 112, 115, 116, 119, 121, 129, 136, 137, 138, 146, 156, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 179, 189, 203, 204, 208
พระพุทธ 98, 99, 100, 101, 102, 104, 175
พระพุทธะ 101
พระพุทธเจ้า 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 24, 28, 30, 34, 37, 40, 41, 44, 45, 48, 50, 52, 60, 63, 66, 68, 69, 75, 80, 89, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 110, 113, 114, 115, 117, 119, 122, 123, 124, 129, 140, 154, 155, 156, 157, 158, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 188, 189, 192, 196, 198, 203, 204, 205, 208, 210
พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ 171
พระพุทธเจ้าอโนมทัสสี 169
พระพุทธดำรัส 30, 36, 40, 41,

46, 51, 54, 62, 77, 96, 124, 129, 137, 147
พระพุทธธรรม 22, 110, 189
พระพุทธธรรมที่แท้ 103
พระพุทธพจน์ 147, 169, 170, 174
พระพุทธรูป 30
พระพุทธวจนะ 23
พระพุทธองค์ 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 28, 29, 37, 41, 43, 46, 63, 66, 78, 87, 89, 116, 130, 146, 155, 165, 171
พระพุทธานุญาต 39, 92
พระพุทโธวาท 34, 68, 145, 146
พระโพธิสัตว์ 20, 30, 95, 171, 177, 179, 181, 183
พระภัททิยเถระ 173
พระภิกษุ 5, 6, 21, 29, 31, 39, 92, 93, 134, 189, 199
พระมหากรุณา.. 13, 15, 176
พระมหาโคดมพุทธเจ้า 141
พระมหานามเถระ 173
พระมหาสมณะ 168
พระรัตนตรัย 50
พระโลกนาถ 8
พระวัปปเถระ 173
พระวินัย 92, 93
พระวิปัสสีพุทธเจ้า 172
พระศรีมหาโพธิ์ 177
พระศาสดา 11, 32, 69, 70, 73, 74, 75, 94, 95, 101, 134, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 165, 168, 172, 176, 179, 194, 208
พระสกทาคามี 123, 145
พระสงฆ์ 13, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 172
พระสงฆ์สาวก 13
พระสัทธรรม 6, 13, 14, 156, 169, 170, 189, 209
พระสัทธรรมที่แท้ 103
พระสัพพัญญุตญาณ 165
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า 5, 71, 143, 152, 190
พระสารีบุตร 168, 169
พระสุคต 163, 165, 166
พระสุคตศาสดา 62
พระสูตร 6, 7, 16, 37, 60, 62, 111, 124, 173
พระโสดาบัน 16, 26, 52, 79, 100, 102, 123, 144, 145, 147, 148, 161, 167, 168, 173
พระโสดาปัตติผล 34, 79, 161
พระโสดาปัตติผลญาณ 100
พระโสดาปัตติมรรค 26, 34, 79, 161
พระโสดาปัตติมัคคญาณ 100
พระอนาคามี 123, 145
พระอโนมทัสสีพุทธเจ้า 168
พระอภิธรรม 5, 16, 28, 29, 134
พระอภิธรรมปิฎก 16
พระอรหัต/พระอรหันต์ 9, 13, 39, 123, 145, 148, 168, 170
พระอรหัตตผล 80, 130, 173
พระอรหัตตมรรค 54, 80, 130
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า 30, 104, 123, 171, 177, 183, 209
พระอริยะ 146
พระอริยบุคคล 145, 148
พระอริยผล.. 79, 129
พระอริยมรรค.. 26, 54, 64, 79, 129, 137, 175
พระอริยสงฆ์ 175
พระอริยสัจจ์ 103, 104
พระอริยสาวก 50, 52, 101, 177
พระอัครสาวก 168, 169
พระอัญญาโกณฑัญญเถระ 171, 172
พระอัสสชิเถระ 167, 173
พระอาจารย์ใหญ่พะอ็อก ตอยะ 22
พราหมณ์ 48, 49, 50, 51, 100, 109, 122, 178, 179
พราหมณมหาศาล 168
พฤติกรรมมนุษย์ 130
พลังกรรม 32
พลังบดบังตา 201
พะอ็อก ตอยะ 1, 22, 23, 28, 54, 55, 57, 76, 81, 83, 104, 105, 125, 127, 139, 145, 146, 148, 149, 152, 158, 177, 184, 185, 210
พันธุมดี(กรุง) 172
พาราณสี 21, 117, 118
พาลมหาชน 196
พุทธกาล 12, 19, 133, 135, 145, 146, 169, 170
พุทธกิจ 7, 8, 12
พุทธกิจประจำวัน ๕ ประการ 7
พุทธเขต 171, 172
พุทธจักขุ/พุทธจักษุ 12, 13, 166, 174, 176
พุทธทายาท 30

พุทธบริษัท 145
พุทธพจน์ 96
พุทธศาสนิก 30
พุทธสาวก 133, 170
พุทธอนุชา 94
พุทธอาสน์ 10, 11
เพงเล็งอยากได้ของเขา 34
เพชฌฆาตเงื้อดาบ 175
เพศสมณะ 21
โพชฌงค์ 136
โพนทะนา 143

ฟ
ฟืม 147
ฟุ้งซ่าน 67, 76, 175

ภ
ภพ 130, 178, 180, 181, 182, 204, 205, 206
ภพชาติ 33, 47, 48, 51
ภพภูมิ/ภูมิ 17, 21, 24, 43, 50, 51, 85
ภพมนุษย์ 86
ภพหนา 75, 175
ภพอันเกษม 188
ภยตูปัฏฐานญาณ 161, 182
ภยเภรวสูตร 177
ภวจักร 64, 205, 207
ภวตัณหา 204
ภวังคจิต 29, 63
ภวาสวะ 183
ภโวฆะ 16, 22, 25, 33, 35
ภักษา 167
ภังคานุปัสสนาญาณ 161, 182
ภัตตกิจ/ภัตกิจ 10, 69, 101, 139, 171
ภัตตาหาร 9
ภัทรกัป 169, 172
ภัพพสัตว์ 166
ภัยในกาม 197, 200, 208
ภัยมืด 59
ภายนอก 19, 23, 24, 26, 27, 29, 54, 78
ภายใน(กาย) 19, 23, 24, 26, 27, 29, 54, 78
ภาวนามัยปุญญกิริยาวัตถุ 110
ภาวะอันสงบเย็น 191
ภาษิต 83, 85
ภิกขาจาร 8, 168
ภิกขุ/ภิกษุ 5, 6, 8, 9, 10, 11, 14, 22, 27, 43, 44, 46, 47, 51, 66, 67, 69, 70, 71, 76, 80, 87, 89, 91, 95, 100, 102, 110, 111, 113, 115, 117, 124, 137, 138, 155, 156, 157, 171, 172, 173, 174, 179, 181, 189, 190, 203, 210
ภิกษุชาวนครภัททิยะ 210
ภิกษุสงฆ์ 123, 172
ภิกษา 69, 70
ภูมิอันเป็นทิพย์ 90
โภคทรัพย์ 189
โภชนะ 32, 113
โภชนทาน 114
โภชนทานสูตร 113
โภชนียะ 70

ม
มคธ(แคว้น) 164
มติมหาชน 4
มนต์เสน่ห์ 93
มนสิการ 140, 145, 148
มนายตนะ 205
มนุษย์ 1, 3, 5, 7, 11, 14, 16, 19, 21, 30, 33, 35, 36, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 51, 59, 63, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 100, 108, 112, 113, 114, 137, 175, 176, 178, 195, 196, 199, 200, 201, 202, 203, 205
มนุษยชาติ 193, 207
มนุษยโลก 136
มโนกรรม 25, 36, 113, 118, 207
มโนทุจริต 34, 66, 77, 178
มโนสุจริต 35, 66, 86, 179
มรณะ 89, 132, 134, 139, 140, 206
มรณกรรม 193
มรณทุกข์ 19
มรณภาพ 132
มรณสติ 127, 129, 132, 133, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 146, 148
มรณสัญญาชวนะ 31
มรรค 101, 130, 184
มรรคผล 54, 168
มรรคมีองค์แปด 52, 157, 191, 209
มรรคสัจจะ 157
มรรคา 188, 190
มรรคาสู่การตรัสรู้ 190
มรรคาสู่พระนิพพาน 103
มรรคาสู่อิสรภาพ 209

มฤตยู 22
มลทิน 110, 111, 164, 173
มลสูตร 194
มหากรุณาสมาบัติ 13
มหากาล 172
มหาทาน 122, 123, 171, 172
มหานาม 71, 73, 74
มหาบพิตร 18, 61, 69, 70, 74
มหาภูตรูป 23
มหาวารวรรค 43, 46, 102, 137
มหาศักยมุนีโคตมสูตร 179
มหาสติปัฏฐาน 140
มหาสมัย 14
มอญ(รัฐ) 22, 28, 54
มัคคญาณ 129, 145, 146, 160, 162, 170, 183
มัคคสัจจะ 27
มังคลาวิหาร 104
มัจจุ 130
มัจฉริยะ 36, 103
มัชฌิมนิกาย 86
มัชฌิมปัณณาสก์ 86
มัชฌิมยาม 7, 11, 178, 179
มัชฌิมยามกิจ 7, 11
มัชฌิมาปฏิปทา 27
มัลลิกาสูตร 19
มาคัณฑิยะ 86, 87
มาคัณฑิยสูตร 86
มานะ/ความถือตัว 14, 15, 41, 66, 68, 103, 210
มายากล 20
มาร 100, 101, 102
มิจฉาทิฏฐิ/ทิฏฐิ 14, 25, 26, 34, 40, 79, 178
มุญจิตุกัมยตาญาณ 161, 182
มุทิตาจิต 189
มุสาวาท 46
เมฆหมอกแห่งกิเลส 199
เมฆิยสูตร 174
เมตตา 23, 54, 80, 104, 148, 184, 210
เมียนมาร์(ประเทศ) 1, 22, 28 54, 55, 81, 104, 125, 148, 184, 211
เมื่อใด เรายังพักอยู่ 16, 34, 35, 41, 52
เมื่อใด เรายังเพียรอยู่ 16, 35, 41, 52
เมื่อนั้น เรายังจมอยู่โดยแท้ 16, 34, 35, 41, 52
เมื่อนั้น เรายังลอยอยู่โดยแท้ 16, 35, 41, 52
เมืองหลวง 31, 32
โมหะ/โมหะอวิชชา 27, 30, 32, 36, 38, 39, 48, 64, 65, 66, 67, 103, 195, 197, 198
โมหวิจิกิจฉา 35
โมหอุทธัจจะ 35
ไม่เกรงกลัวต่อบาป 34
ไม่ติเตียนพระอริยะ 179
ไม่ใช่ตัวใช่ตน 182, 191
ไม่เที่ยง 65, 101, 102, 139, 182, 191
ไม่ประมาท 179
ไม่พัก/ไม่พักอยู่ 14, 15, 52
ไม่เพียร/ไม่เพียรอยู่ 14, 15, 52
ไม่มีตัวตน 65

ย
ยถากัมมุปคญาณ 179
ยมกวรรค 94
ยอดแห่งกาม 17, 18
ยักขสังยุต 98, 100
ยานโท 119
ยึดติด 17, 32, 33
ยึดมั่นถือมั่น 34
โยธาชีววรรค 48
โยนิโสมนสิการ 77, 118, 132, 134

ร
รกชัฏไปด้วยกิเลส 165
รส 17, 18, 21, 29, 65, 196, 203, 204
รสตัณหา 21
รสแห่งธรรม 125
รสอันเป็นยอด 125
รสารมณ์ 21
ระดับบัญญัติ 30
ระดับปรมัตถ์ 27, 28
ระลึกชาติ 178
รักษาศีล 76, 129, 130
รัศมี 90
ราคะ 38, 163, 201, 203, 206
ร่างเรืองแสง 23
ราชคฤห์(พระนคร) 38
รามคาม 172
รู้แจ้งได้ก่อน 171
รู้แจ้งแทงตลอดสัจธรรม 202
รู้แจ้งและเห็นแจ้ง 26, 28, 121, 157, 158, 197
รู้ได้เฉพาะตน 30
รู้ตามความเป็นจริง 22, 27, 28, 43, 44, 54, 102, 156, 157
รู้ทุกขสัจจะ 28

รูป 17, 18, 19, 21, 23, 30, 54, 65, 114, 196, 203, 204
รูปกลาป 23, 28, 29, 78, 159
รูปกัมมัฏฐาน 28, 31, 146
รูปเกิดแต่กรรม 114
รูปเกิดแต่จิต 114
รูปเกิดแต่อาหาร 114
รูปเกิดแต่อุตุ 114
รูปขันธ์ 13, 20
รูปฌาน 25, 158
รูปตัณหา 19, 205
รูปนาม 30, 31
รูปนามขันธ์ห้า 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 34
รูปนามปรมัตถ์ 24, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 54, 78, 99, 156, 157, 158, 160
รูปบัญญัติ 28, 78, 159
รูปปรมัตถ์ 27, 28, 29, 78, 156, 159, 208
รูปปริคคหญาณ 28
รูปพรหม 7, 22, 24, 25
รูปภพ 25, 33
รูปราคะ 205
รูปลักษณ์ของพระภิกษุ 189
รูปสมมติ 23
รูปารมณ์ 19
รูปาวจร(จิต) 29
รูปิยะ 122
เรวตะ 55, 81, 104, 125, 148, 184
เรวตภิกขุ 1, 54, 80, 83, 104, 105, 125, 127, 148, 149, 184, 185, 210
เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้าม โอฆะได้แล้ว 16, 41, 52
แรงจูงใจ 132, 154, 197
โรงธรรม 11
ไร้ปัญญา 14

ฤ
ฤษี 168, 169

ล
ลวงจักษุของมนุษย์ 178, 179
ลักทรัพย์ 34
ลักษณะลามก 195
ลาภ 91, 97, 100
ลาสิกขา 21
ลิขิตชีวิต 110
ลิขิตอนาคต 85
โลกมนุษย์ 6, 17, 21, 24, 42, 85, 91, 92, 96, 100, 193, 206
โลกสวรรค์ 112, 179
โลกแห่งกาม 151, 152
โลกแห่งพระธรรม 152
โลกโหยหาความเข้าใจ 193
โลกีย์ 196
โลกียกุศล 47
โลภ/โลภะ 25, 35, 36, 39, 64, 65, 66, 67, 103, 138, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198
โลภทิฏฐิ 35
โลภมานะ 35

ว
วจีกรรม 25, 36, 113, 118, 119, 207
วจี(วาจา)ทุจริต 34, 53, 64, 66, 69, 73, 75, 79, 117, 178, 195
วจีสุจริต 35, 66, 86, 179
วณิพก 168
วรรณะ 29, 90, 112
วรรณงาม 14
วสวัสดี(ท้าว) 10
วสี 24
วักกลิ 30
วักกลิสูตร 30, 104
วัฏสงสาร 9, 12, 17, 26, 33, 35, 36, 47, 54, 131, 137, 190, 191, 200, 204, 207
วัตถุกาม 17, 49, 204
วัตถุแห่งกาม 200, 203
วัตถุแห่งตัณหา 198
วันปาฏิบท 173
วันวิสาขปุรณมี 177
วันอาสาฬหะ 172
วาทะ 48
วาโยธาตุ 28, 29, 159
วาสภขัตติยา 71, 72, 73
วิเคราะห์แยกธาตุ 78
วิจาร 177
วิจิกิจฉา 26, 36, 79, 160
วิชชา 178, 179, 180, 181, 183
วิญญาณ(ขันธ์) 156, 180, 181
วิฑูฑภะ 69, 71, 72, 73, 74,77
วิตก 177
วิถีจิต 29, 78, 160
วิถีทาง 188, 194, 195
วิถีทางสู่ความสุขที่สุด 199
วิถีมุตตะ 29
วิถีแห่งความคิด 193
วินิบาต 47, 178
วิบาก 118
วิบากกรรม 59, 75

วิบากของกุศลกรรม 86
วิบากที่พิเศษ.. 111
วิบากทุกข์ 107, 110
วิบากสุข 100, 107, 115, 118
วิปจิตัญญู 166, 167, 173
วิปัสสนา 28, 129, 136, 207
วิปัสสนากัมมัฏฐาน 22, 23, 26, 78, 91, 96, 99, 120, 145, 152, 191
วิปัสสนาญาณ 26, 54, 79, 129, 145, 160, 162, 170, 178, 179, 183, 184, 191
วิภังคปกรณ์ 16
วิมาน 92
วิมุตติ 113
วิมุตติญาณทัสสนกถา 174
วิริยะ 12
วิวัฏกัป 178
วิวาหมงคล 94
วิเวก 177
วิสภาคะ 120
วิสัชชนา 11
วิสาขา 69
วิสุทธิมรรค 120, 140, 157
วีติกกมกิเลส 64, 66, 74, 76
วิถีชีวิต 134
วีสตินิบาตชาดก 22
วี.เอ็ม.ซี. 104
เวทนา 65, 156, 180, 181, 205
เวนสาขชาดก 19
เวลาใกล้ตาย 24
เวลามะ 122
เวลามพราหมณ์ 122, 123
เวลามสูตร 121
เวลาสุดท้าย 130
เวฬุวัน(พระวิหาร) 38
เวียนเกิดเวียนตาย 130
เวียนว่ายตายเกิด 6, 17

ศ
ศร 77
ศรัทธา 10, 23, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 112, 175, 176, 189
ศรัทธาเป็นทรัพย์.. 98
ศรัทธาเป็นพืช 99
ศรัทธาเป็นเพื่อน.. 97
ศรัทธาไม่หวั่นไหว 30, 104
ศรัทธายอมรวบรวม..เสบียง 98
ศักยภาพซ่อนเร้น 64
ศัลยกรรมตกแต่ง 116
ศัลยกรรมพลาสติก 116, 117
ศากยะ 71, 72, 73, 74, 75, 77
ศากยวงศ์ 190
ศาสนา 168, 170, 171
ศีรษะอันไฟไหม้ 80
ศีล 9, 12, 13, 50, 52, 54, 92, 112, 157, 173, 176, 191, 207, 209, 210
ศีลขันธ์ 119
ศีลธรรมจรรยา 206
ศีลมัยปุญญกิริยาวัตถุ 110
ศีลสิกขา 27, 34, 79, 92, 93, 129, 130, 146
ศุภมงคลสมัย 132, 134
ศุภวารดิถี 152
เศร้าหมอง 67, 76, 121, 122
โศกนาฏกรรม 77, 135
โศกเศร้า 130

ส
สกทาคามิผล 9, 183
สกทาคามิมรรค 183
สคาถวรรค 6, 16, 17, 60, 97, 98, 99, 100, 111, 115, 135
สจิตตสูตร 66, 75, 80, 117
สติ 23, 65, 68, 140, 177, 210
สติบริสุทธิ์ 177
สติปัญญา 16
สติสัมปชัญญะ 10, 12, 13, 76, 80, 177
สตุลลปกายิกวรรค 97, 111
สถาปนา 171
สนองความอยาก 19
สภาคะ 120
สภาวะ 182
สภาวธรรม 29, 33, 190
สภาวลักษณะ 23, 28, 78
สมณะ 45, 100, 109, 118, 119
สมถะ 23, 120, 145, 152
สมถกัมมัฏฐาน 22, 28, 76, 78, 91, 96, 99, 157, 158
สมถวิปัสสนา..170, 174, 177, 184
สมมติเทพ 69
สมมติสัจจะ 156, 159
สมาชิกของสงฆ์ 190
สมาทานตปคุณ 136
สมาทานศีล 157, 161
สมาทานศึกษา 174
สมาทานสิกขา(๓) 203
สมาทานอธิจิตตสิกขา 158
สมาธิ 22, 23, 28, 50, 52, 54, 79, 96, 139, 157, 158, 173, 176, 177, 178, 181, 191,

207, 209, 210
สมาธิสิกขา 27, 34, 79, 129, 130, 146
สมาธิสูตร 22, 54, 157
สมาบัติแปด 54, 158, 168
สมุฏฐาน 23, 29, 114
สมุทัย 130
สมุทัยสัจจะ 27, 30
สรงสนาน 11
สรณะ 30
สรณคมน์ 9
สรทดาบส 168
สรทมาณพ 168
สรทสมัย 89
สรรพสัตว์ 17, 25, 26, 33, 43, 48, 176, 200, 205, 207, 210
สระโบกขรณี 120
สลัดคืน 162
สลากภัต 69
สวนะ 169, 170
สวรรค์ 43, 97, 144, 147
สหัมบดีพรหม 163, 164, 165, 166, 175, 176
สหายตนะ 180, 181, 205
สหายตนวรรค 37
สักกเทวราช(ท้าว) 95, 125
สักกายทิฏฐิ 25, 26, 34, 65, 66, 79, 160
สั่งสมบารมี 33
สังขาร(สภาพที่ปรุงแต่งใจ) 31, 32, 50, 54, 102, 156, 162, 164, 180, 181, 182, 183
สังขารธรรม 191
สังขารุเบกขาญาณ 162, 170, 183
สังยุตตนิกาย 5, 6, 16, 17, 37, 43, 46, 60, 97, 98, 99, 100, 102, 111, 115, 135, 137
สังโยชน์ 26, 160
สังวัฏกัป 178
สังวัฏวิวัฏกัป 178
สังสารวัฏ/สังสารวัฏฏ์/สงสาร 9, 13, 33, 34, 39, 60, 64, 147
สัจจะ 136, 153
สัจจสังยุต 27, 46, 102
สัจจานุโลมิกญาณ/อนุโลมญาณ 162, 183
สัจฉิกิริยา 176
สัจธรรม/สัจจธรรม 27, 30, 60, 202
สัญญา 9, 156, 204
สัญญาณ 9
สัญญาที่ไม่ได้เขียนไว้ 206
สัตว์ 19, 22, 25, 29, 30, 44, 45, 46, 48, 108, 110, 111, 136, 137, 162, 163, 165, 166, 167, 174, 175, 178, 179, 205, 208, 209
สัตว์ดิรัจฉาน/เดียรัจฉาน 13, 35, 39, 44, 45, 46, 47, 85, 137
สัตว์นรก 13, 35, 43, 45, 46, 47, 85
สัตว์ในอบายภูมิสี่ 33
สัตว์โลก 164
สัททตัณหา 20, 205
สัททารมณ์ 20
สัทธาสูตร 97
สันดาน 9, 12, 77
สันติ 199
สันติที่แท้ 193
สันติบท 183
สันติและปลอดภัย 151
สัมปชัญญะ 210
สัมปยุต 160
สัมผัส 17, 21, 196, 203, 204
สัมผัสถูกใจ 17
สัมมสนญาณ 161, 182
สัมมากัมมันตะ 157
สัมมาทิฏฐิ 39, 40, 157, 179
สัมมาวาจา 157
สัมมาวายามะ(ปธาน) 66, 80, 157
สัมมาสติ 157
สัมมาสมาธิ 54, 157, 158, 191
สัมมาสังกัปปะ 157
สัมมาอาชีวะ 157
สัมโมหมรณะ 49, 50, 51
สามัญสำนึก 4
สารัตถะแห่งจิต 189
สารีบุตรปริพาชก 167, 168
สาวก 156, 169
สาวสวรรค์ 90
สาวัตถี(พระนคร) 7, 61, 66, 74, 97, 107, 111, 115, 121
สาเหตุการตาย 88, 134
สำคัญตน 14
สำนึก 158, 191, 194, 197
สำนึกเสียใจ 80
สำมะเลเทเมา 197, 206
สำรอก 162, 181
สิกขา 34, 76, 78
สิกขาบท 174
สิงคโปร์ 55, 81, 104
สิ่งที่ควรทำ 210
สิ่งที่มีค่าที่สุด 207
สิ่งที่ไม่ควรทำ 210
สิทธิในการฆ่า 42
สิทธิในการทำแท้ง 42
สิ้นกรรม 134, 135
สิ้นทั้งอายุและกรรม 134, 135
สิ้นอายุ 134, 135
สีลัพพตปรามาส 26, 79, 160
สีหนาทวรรค 121
สีหไสย/สีหไสยา 12, 13, 73
สุข 168, 177, 178
สุคติ(ภูมิ) 35, 41, 43, 47, 51, 85, 86, 91, 92, 96, 97, 100, 112, 137, 179
สุจริตธรรม 35
สุนัขมีบุญ 32
สุปปวาสา 69
สุพรหมเทวบุตร 135, 136, 137
สุพรหมา 135
สุภมาณพโตเทยยบุตร 107, 108
สุมนวรรค 111
สุมนสูตร 111
สุมนา(ราชกุมารี) 111, 112, 113
สุราเมรัย 45
สูรอัมพัฏฐอุบาสก 101
เสตีจอุบัติ 6, 14, 168, 171, 172
เสถียรภาพแห่งจิต 193
เสนาสนะ 112, 120
เสพเมถุน 13
เสวยทุกข์(แสนสาหัส) 179, 197, 201, 205
เสวยสมบัติ 179
เสวยสุขด้วยกาย 177
เสียง 17, 18, 20, 21, 65, 196, 203, 204
เสื่อมจากมรรคผล 171
แสวงหา 3, 17, 19, 20, 21
โสกะ 206
โสต 175, 176
โสตปสาท 171, 204, 205
โสดาปัตติผล 9, 101, 137, 141, 142, 144, 146, 147, 172, 173, 183
โสดาปัตติมรรค 183
โสมนัส 177
โสฬสญาณ 161, 182, 184
ใส่ใจโดยแยบคาย 174

ห

หนี้กรรม 200
หนี้คือกรรม 198
หมอละเหมียง(เมือง) 22, 28, 54, 55
หมื่นโลกธาตุ 166
หยาบช้า 22
หล่อแม่พิมพ์ 110
หลั่งน้ำตาแห่งความเสียใจ 202
หลุดพ้น/หลุดพ้นจากความทุกข์ 12, 13, 20, 21, 27, 28, 33, 34, 53, 206, 209
หลุดพ้นจากกาม 208, 209
ห้วงน้ำวน 17, 33
หว่านพืชเช่นใดได้ผลเช่นนั้น 100
หอธรรม 120
หังสวดี(กรุง) 171
หัตถิปาลชาดก 22
หัตถิยาน 119
หาญท้ากับความทุกข์ 25
หายนภัย 135
หึงหวง 68

เหงื่อกาฬ 89
เหตุปัจจัย/ปัจจัย 12, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 50, 54, 63
เหตุปัจจัยและผล 26, 27, 33, 99, 160
เหตุปัจจัยแห่งนามรูป 182
เหตุแห่งความทุกข์ 203, 204
เหตุแห่งธรรม 168
เหตุแห่งภัย 196
เหตุให้ทุกข์เกิด 180
เหตุให้ทุกข์ดับ 181
เห็นแจ้ง 16, 95, 144, 147
เห็นธรรม 30
เห็นผิด 34
เห็นผิดจากคลองธรรม 34
เหนือวิสัยปกติของมนุษย์ 202
ให้กำลัง 113, 115, 120
ให้จักษุ 115, 119, 120
ให้ฐานะ 113
ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง 116, 119, 120, 121
ให้ปฏิภาณ 113
ให้วรรณะ(ความงาม) 113, 115, 120
ให้(ความ)สุข 113, 115, 119
ให้อมฤตธรรม 116, 124
ให้อายุ 113, 114, 115

อ

อกาลมรณะ 134
อกุศล/อกุศลกรรม 14, 21, 25, 26, 29, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 51, 53, 54, 60, 63, 65, 66, 69, 75, 76, 77,

80, 85, 107, 109, 110, 118, 131, 137, 138, 177, 198, 200, 201, 206
อกุศลกรรมบถ(๑๐) 34
อกุศลจิต 68
อกุศลเจตสิก 41
อกุศลวิบาก 66, 85
อกุศลสังขาร 32
อคติ 189, 190
องค์ประกอบแห่งการให้ทาน 91
อจิรวดี(แม่น้ำ) 77
อชปาลนิโครธ(ต้น) 163
อณู 23,
อดีต 19, 27, 29, 33, 54, 110, 117, 194
อดีตใกล้ตัว 31
อดีตชาติ 20, 26, 27, 30, 32, 50, 75, 77, 86, 90, 92, 99, 103, 110, 114, 144, 169
อดีตชาติที่แล้ว 31
อทินนาทาน 45
อโทสะ 33, 35
อธิการ 13
อธิคม 170
อธิจิตตสิกขา 157, 202
อธิปไตย 112
อธิปัญญาสิกขา 157, 203
อธิษฐาน 13, 96, 198
อธิสีลสิกขา 157, 202
อนมตัคคสูตร 147
อนัตตตา 160, 182
อนัตตลักขณสูตร 173
อนัตตา 26, 54, 79, 101, 191, 207, 208
อนาคต 19, 26, 27, 29, 33, 54, 85, 147, 167, 168, 171, 172, 176, 194
อนาคตชาติ 50, 119, 176, 201
อนาคตังสญาณ 169
อนาคามิผล 9, 183
อนาคามิมรรค 183
อนาถบิณฑิกคฤหบดี 121
อนาถบิณฑิกเศรษฐี 7, 61, 66, 69, 97, 107, 111, 115, 121
อนิจจตา 160
อนิจจัง 26, 54
อนิจจา 78, 182, 191, 207, 208
อนุภาค 158, 159
อนุโมทนา 139, 141, 142
อนุโลมญาณ 170, 183
อนุสัยกิเลส 42, 63, 64, 66, 69, 76, 77, 78
อบรมจิต 188
อบรมปัญญา 157
อบาย/อบายภูมิ 17, 21, 25, 26, 29, 33, 37, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 51, 63, 66, 79, 85, 102, 131, 133, 137, 138, 178, 188, 198
อภยสูตร 48
อภัพพสัตว์ 166
อภิชฌา 34, 67, 76, 192
อภิญญา 7, 168
อภิธัมมัตถสังคหะ 157
อภิรมย์ยินดี 54
อภิสมยวรรค 102
อภิสังขาร 175
อมตะ 124, 129, 138
อมตธรรม 124, 147, 148
อมตนิพพาน 129
อโมหะ 33, 35
อโยนิโสมนสิการ 65, 206
อรรถ 170
อรรถกถา 5, 16, 21, 42, 87, 101, 102, 130, 136, 169, 174, 194, 205
อรรถกถากินททสูตร 119, 120, 124
อรรถกถาขุททกนิกาย 117
อรรถกถาจวมานสูตร 89, 91
อรรถกถาทานวรรค.. 124
อรรถกถาปฏิสัมภิทามรรค 169
อรรถกถาปาสราสิสูตร 167
อรรถกถาอายจนสูตร 167, 175
อรรถกถาอุคฆฏิตัญญูสูตร 174
อรรถกถาโอฆตรณสูตร 14
อรรถแห่งธรรม 173, 176
อรหัตตผล 183
อรหัตตมรรค 183
อริยญาณ 100
อริยธรรม 171
อริยบุคคล 183, 189
อริยผลญาณ 208
อริยมรรค 136, 174
อริยมัคคญาณ 208
อริยสัจจ์ 21, 27, 28, 30, 43, 45, 47, 52, 102, 130, 156, 157, 162, 172, 173, 176, 183, 206
อริยสาวก 102
อริยอัฏฐังคิกมรรค 27, 52, 157, 158, 161, 190
อรูปฌาน 25, 158, 175
อรูปพรหม 22, 25
อรูปภพ 25, 34, 171
อรูปาวจร(จิต) 29
อโลภะ 33, 35
อวิชชา 21, 27, 30, 31, 32, 33, 39, 50, 130, 131, 178, 179, 180, 181, 183, 193, 197, 206
อวิชชาสวะ 183
อวิหโหฆะ 16, 27, 30, 31, 33
อเวจี(มหานรก) 135, 137, 192
อสงไขย 153, 154, 168, 169, 177
อสรพิษ 139
อสัญญีสัตว์(พรหมลูกฟัก) 13
อสีตินิบาตชาดก 117
อสุภนิมิต 139, 140
อสุภภาวนา 139
อสุรกาย 35, 45, 46, 47, 85
อะตอม 29
อัคคาฬวะ 139
อัคคาฬวิหาร 141
อัครมหากัมมัฏฐานาจริยะ 22
อัครมเหสี 19, 71
อังคาส 70, 141
อังคุตตรนิกาย 5, 60, 66, 111, 113, 114, 121, 124, 137, 176, 203
อัญญตรสูตร 43
อัญญาโกณฑัญญะเถระ 93
อัฏฐกนิบาต 121
อัตตรักขิตสูตร 60, 63, 68
อัตตวรรค 75
อัตตสัญญา 159
อัตตา 19, 20, 65, 66, 79, 103, 201
อัตถะ 194
อัตถจริยา 189
อัตภาพ 10, 22, 75, 118, 167, 174
อัธยาศัย 12
อันตรวาสก 8, 11
อัปปนาฌาน 22, 157, 158
อัปปนาสมาธิ 30, 33, 76, 139, 145, 158, 175
อัปปีจฉกถา 174
อัปมงคล 131, 132
อัปลักษณ์ 21, 96, 117, 118
อัปสร 87
อัสดงคต 173
อัลลกัปปะ(แคว้น) 32
อาการ 178, 180, 181
อาตมภาพ 70
อาตมา 16, 17, 24, 30, 33, 36, 37, 51, 60, 63, 68, 69, 78, 86, 88, 93, 96, 97, 103, 111, 121, 124, 130, 132, 133, 134, 135, 137, 145, 146, 147, 151, 152, 153, 154, 167, 174, 176, 200
อาทิตตวรรค 111, 115
อาทีนวานุปัสสนาญาณ 161, 182
อานนท์/อานนทเถระ 69, 70, 174
อานาปานสติ 22, 28, 78, 99, 139, 158, 177, 181
อานิสงส์ 98, 111, 138, 139, 147, 148
อานิสงส์ของศีล 76
อาโปธาตุ 28, 29, 159
อามกธัญญเปยยาล 43
อามิสทาน 124
อายุกขยมรณะ 134
อายุขัย 87, 89, 96
อารมณ์ 65
อารมณ์กัมมัฏฐาน 132, 139, 145, 157, 158
อารมณ์ที่จิตรับรู้ 31, 33
อารมณ์ที่ดึงดูดใจ 64
อารมณ์ภายนอก 65
อาราธนา 165, 176
อาลัย(คือตัณหา) 162, 164
อาสนะ 8, 9, 10, 109
อาสนะดอกไม้ 168
อาสยานุสยญาณ 12
อาสวะ 76, 183, 210
อาสวกิเลส 28
อาสวนิโรธ 183
อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา 183
อาสวสมุทัย 183
อาสวักขยญาณ 181, 183
อาหารทิพโอชะ 90
อาหารัชรูป 114
อาฬวกสูตร 98, 100
อาฬวี 139, 140, 141, 144, 145, 146
อาฬารดาบสกาลามโคตร 171
อำนาจของ/แห่งจิต 188, 201
อำนาจของตน 188
อำนาจของตัณหา 192
อำนาจมรรค 161
อิจฉา 36, 42, 68, 103, 109, 138
อิติวุตตกะ 89, 110
อินทริยปโรปริยัตตญาณ 12
อินทรีย์ 12, 166, 175
อินทรียสังวร 136
อิ่มใจทางกาม 201

อิสระจากความทุกข์ 199	อุโบสถกรรม 13	อุปาทายรูป 23
อิสรภาพ 195	อุปกิเลส 177, 178, 181	อุปายาส 206
อิสิปปตนมฤคทายวัน 52, 173	อุปฆาตกกรรม 134, 135	อุปาสกวรรค 99
อุคฆฏิตัญญู 166, 167, 169	อุปจารฌาน 140, 157, 158	อุพพรี(พระนาง) 19
อุตตราสงค์ 8, 11	อุปจารสมาธิ 30, 54, 158	อุภยักขยมรณะ 134
อุตตริมนุสสธรรม 195, 196	อุปธิ 162, 164	อุรุเวลาประเทศ 163
อุตุ 114	อุปนิสัย 13, 67, 146	เอกนิบาต 51, 110, 137, 203
อุตุชรูป 114	อุปบัติ 178, 179	เอตทัคคะ 171
อุททกดาบสรามบุตร 171	อุปมา 184, 192, 198	โอกาสที่หาได้ยาก 93
อุทธัจจะ 36	อุปสมบท 39, 92, 93, 133, 134, 148, 189	โอฆะ 6, 15, 16, 17, 33, 34, 41, 52, 54
อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ 161, 182	อุปัจเฉทกกรรม 135	โอฆตรณสูตร 6, 14, 41, 52
อุทาหรณ์ 33	อุปัจเฉทกมรณะ 134, 135	โอชัฏฐมกกลาปะ 29
อุเทศ 178	อุปัฏฐาก 8, 10, 11	โอชา(อาหารรูป) 29, 159
อุบาย 182	อุปัฑฒสูตร 174	โอชาทิพย์ 92
อุบาสก 22	อุปาทาน 3, 31, 32, 93, 160, 180, 181, 200, 205, 206	โอวาท 10, 11, 14
อุบาสิกา 22	อุปาทานขันธ์ห้า 27, 156, 157, 158	โอวาทอนุศาสน์ 173
อุเบกขา 177, 178, 189		

ขออำนวยพรให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย
จงมีความสุขกายสุขใจ พ้นจากความทุกข์ภัยทั้งสิ้นเทอญ